

**T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ
ANABİLİM DALI**

**ÇOCUĞUN MİZACI VE SOSYAL UYUMU ARASINDAKİ
İLİŞKİDE EVLİLİK İÇİ İLETİŞİM VE EBEVEYN
KATILIMININ BOYLAMSAL DÜZENLEYİCİLİ ARACILIK
ROLÜ**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Güleycan AKTAŞ**

**Danışman
Prof. Dr. Arzu AYDIN ACI**

AĞUSTOS-2023, MERSİN

**T.C.
MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ
ANABİLİM DALI**

**ÇOCUĞUN MİZACI VE SOSYAL UYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİDE
EVLİLİK İÇİ İLETİŞİM VE EBEVEYN KATILIMININ BOYLAMSAL
DÜZENLEYİCİLİ ARACILIK ROLÜ**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Güleycan AKTAŞ
ORCID No: 0000-0002-5681-7496**

**Danışman
Prof. Dr. Arzu AYDIN ACI
ORCID No: 0000-0002-3047-0308**

**2. Danışman
Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE
ORCID No: 0000-00030963-810X**

(Bu tez çalışması TÜBİTAK-1002 Hızlı Destek Projeleri kapsamında desteklenmiştir.)

AĞUSTOS-2023, MERSİN

ÖZET

ÇOCUĞUN MİZACI VE SOSYAL UYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİDE EVLİLİK İÇİ İLETİŞİM VE EBEVEYN KATILIMININ BOYLAMSAL DÜZENLEYİCİLİ ARACILIK ROLÜ

Bu tez çalışmasında, çocukların mizaç özellikleri ile sosyal uyumları arasındaki ilişkide ebeveynlere özgü faktörlerin düzenleyicili aracılık etkisi kısa süreli boylamsal yöntemle incelenmiştir. Bu bağlamda çocukların mizaç özellikleri ile sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkide, yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi ve ebeveyn katılımının aracılık rolü ele alınmıştır. Araştırmanın örneklemini okul öncesi dönemde en az bir çocuğu olan evli 216 anne baba çifti oluşturmuş, ebeveynlere kartopu örnekleme yoluyla ulaşılmıştır. Dokuz ay ara ile iki kez veri toplanan çalışmanın ilk zaman verileri Eylül-Ekim 2021 ayları içerisinde, ikinci zaman verileri ise Haziran 2022 ayında toplanarak tamamlanmıştır. Araştırmanın ilk aşamasında geliştirilen Ebeveyn Katılımı Ölçeği, okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babaların davranışsal/duygusal katılımlarını farklı alt boyutlarda değerlendirmeye yarayan, davranışsal katılımı hafta içi ve hafta sonu olmak üzere ayırt edebilen geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak alanyazına kazandırılmıştır. Araştırmanın ana bulguları, çocukların mizaç özelliklerinin dokuz ay sonraki çocuğun sosyal uyumu üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte ebeveynlere özgü değişkenlerin, nispeten daha zorlayıcı özellikler ile değerlendirilen mizaç özellikleri ile dokuz ay sonraki problem davranışlar arasındaki ilişkide düzenleyicili aracılık rolü doğrulanmıştır. Yıkıcı evlilik iletişimi ile çocukların mizaç özellikleri etkileşiminin yalnızca babaların davranışsal katılımı üzerinde etkili olduğu bulunmuş ve baba kırılganlığı varsayımları desteklenmiştir. Ayrıca çalışmada, anne kırılganlığına yönelik ipuçları, ilk kez analize dayalı olarak elde edilmiştir. Çocuk cinsiyetinin düzenleyici etkisinin incelendiği model çocukların mizaç özellikleri ile ebeveyn katılımı ilişkisinin çocuk cinsiyetine göre düzenlenmediğini göstermiştir. Çalışma değişkenleri çeşitli demografik özelliklere (çocuk cinsiyeti, ebeveyn çalışma saati gibi) göre incelenerek raporlanmıştır. Son olarak çalışma değişkenlerinin boylamsal yönünün belirlenmesi ve karşılıklı etkilerinin anlaşılabilmesi amacıyla çapraz gecikmeli panel modeli kullanılmıştır. Sonuçlar çocukların mizaç özelliklerinin ve yıkıcı evlilik iletişiminin kararlı yapısına ilişkin bazı ipuçları sunmuştur. Araştırma sonuçları genel olarak, ebeveynlere ilişkin faktörlerin çocukların sosyal uyumu üzerindeki zamansal etkisini desteklemiş, ebeveyn katılımını etkileyen öncüllerin anne babalar için nasıl farklılaştığını ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Uyum, Problem Davranışlar, Çocuğun Mizacı, Ebeveyn Katılımı, Evlilik İçi İletişim

Danışman: Prof. Dr. Arzu AYDIN ACI, Uygulamalı Psikoloji Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin

2. Danışman: Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE, Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalı, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun

ABSTRACT

LONGITUDINAL MODERATED MEDIATION ROLE OF INTERPARENTAL COMMUNICATION AND PARENTAL INVOLVEMENT ON THE RELATIONSHIP BETWEEN THE CHILD TEMPERAMENT AND SOCIAL ADJUSTMENT

In this thesis, the moderated mediation effect of parental factors in the relationship between child temperament and social adjustment was investigated short-term longitudinally. In this context, the moderating effect of destructive marital communication and the mediating effect of parental involvement in the relationship between child temperament characteristics, social skills, and problem behaviors are examined. The sample of the study consisted of 216 married mothers and fathers who had at least one child in the preschool period, and participants were reached through the snowball sampling method. The first set of time data of the study, which was collected at two different time periods with an interval of nine months, was completed in November-December 2021, and the second set of time data was collected in June 2022. The Parental Involvement Scale, which was developed in the first stage of the study, has been brought into the literature as a valid and reliable scale that can evaluate the behavioral/emotional involvement of mothers and fathers with children in the preschool period in different sub-dimensions and can distinguish behavioral involvement as weekdays and weekends. The main findings of the study showed that children's temperament characteristics had a direct effect on the social adjustment of the child after nine months. However, the moderator role of parental factors in the relationship between temperament evaluated with relatively more challenging traits and problem behaviors after nine months has been confirmed. The interaction between destructive marital communication and child temperament was found to be effective only on the father involvement, and father vulnerability assumptions were supported. In addition, clues to maternal vulnerability were obtained for the first time based on analysis. The moderator effect of the child gender model was examined and showed that the relationship between child temperament and parental involvement was not moderating role according to child gender. Study variables were analyzed and reported according to various demographic characteristics (child gender, parent working etc.). Finally, the cross-lagged panel model was used to determine the longitudinal direction of the study variables and to understand their bidirectional effects. The results offered some clues about the stable nature of child temperament and destructive marital communication. In general, results supported the time-based effect of parental factors on children's social adjustment, and revealed how the antecedents affecting parental involvement differed for parents.

Keywords: Social Adjustment, Problem Behaviors, Child Temperament, Parental Involvement, Interparental Communication

Advisor: Prof. Dr. Arzu AYDIN ACI, Department of Applied Psychology, Mersin University, Mersin

Co-advisor: Assoc. Prof. Dr. Yeliz KINDAP TEPE, Department of Developmental Psychology, Ondokuz Mayıs University, Samsun

TEŞEKKÜR

Nerden başlayacağımı hiç bilemediğimden, en güzelinin, kelimeleri akışına bırakarak bu uzun soluklu serüvendeki rol arkadaşlarımı sizlere tanıtmak olduğunu düşünüyorum. Sevgili danışmanım Prof. Dr. Arzu AYDIN ACI'ya, bana olan inancı, katkıları ve yol boyu desteği için teşekkür ederim. Doç. Dr. Yeliz KINDAP TEPE'ye, bu sürecin yardımcı yönetmenliğini üstlendiği ve umutsuzluğa kapıldığım her an önümü aydınlattığı için teşekkür ederim. Doç. Dr. Habibe Tuğba EROL KORKMAZ'a akademiye adım attığım ilk günden bu yana yapmaya çalıştığım işlerin ayrılmaz bir parçası olmayı kabul ettiği ve zamanlı zamansız aldığım her 'error'a çözüm üretmeye çalıştığı için teşekkür ederim. Prof. Dr. Fevziye Ayşe BALCI KARABOĞA'ya, bana karşı olan nezaketli tavrı ve sunduğu farklı bakış açıları için çok teşekkür ederim. Canım Melisa EBEOĞLU DUMAN'a bir telefon uzağımda olan neşeli sesi için ve süreç boyunca büyük bir çaba ile yanımda olmaya çalışan Berçem YAR ile Zümrüt BELLUR MÜBAREK'e çok teşekkür ederim. Çalışmama gönüllü olarak katılan kıymetli anne babalarımıza teşekkür ederim. Sevgili eşim İbrahim... Minnettarım. Değerlilerim babacığım ile annem, sizin kızınız olmakla gurur duyuyorum. İyi ki varsınız, sizi çok seviyorum. Bu süreçte bana hep iyi gelen kızıl tüylü dostum Mars'ıma karşılıksız sevgisi için teşekkür ederim. Son olarak, bu doktora tez çalışmasının 1002 – Hızlı Destek Projeleri kapsamında yürütülmesini uygun görerek destekleyen TÜBİTAK'a teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLOLAR DİZİNİ	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ	xii
KISALTMALAR VE SİMGELER	xiii
GİRİŞ	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE GÖRGÜL ARAŞTIRMALAR	4
1.1. Çocuklarda Sosyal Uyum ve Problem Davranışlar	4
1.1.1. Çocuklarda Davranış Problemlerinin Ölçümü	7
1.2. Çocuk-Çevre Etkileşimine Odaklanan Kuram ve Modeller	8
1.2.1. Sosyal Öğrenme Kuramı	8
1.2.2. Bilişsel Bağlamsal Model	9
1.2.3. Duygusal Güvenlik ve Özel Duygular Teorisi	9
1.2.4. Dinamik Etkileşim Modeli	10
1.2.5. Etkileşimsel Model	11
1.2.6. Biyoekolojik Model	11
1.3. Çocuk Mizaç Özellikleri	12
1.3.1. Mizaç Sınıflaması	13
1.3.2. Mizaç Ölçümleri	15
1.3.3. Mizaç Değişmezliği	15
1.4. Mizaç ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişki	16
1.5. Çocuğun Sosyal Uyum ve Çevresel Etkiler	18
1.6. Mevcut Çalışma	25
2. ÖLÇEK GELİŞTİRME : BİRİNCİ BÖLÜM	30
2.1. Araştırmanın Amacı	30
2.2. Araştırma Soruları	30
2.3. Araştırmanın Önemi	30
2.4. Ölçek Geliştirme Aşamaları	31
2.5. Katılımcılar	32
2.6. Veri Toplama Araçları	33
2.6.1. Demografik Bilgi Formu	34
2.6.2. Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)	34
2.7. İşlem	34
2.8. Verilerin Analizi	35
2.9. Bulgular	35
2.9.1. Ölçeğin Faktöriyel Yapısı: Açımlayıcı Faktör Analizi	35
2.9.2. Ölçeğin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri	40
2.9.2.1. Ölçeğin Yapı Geçerliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi	40
2.9.2.2. Ölçeğin Ölçüt Bağıntılı Geçerlik Bulguları	43
2.9.2.3. Ölçeğin Güvenirlik Bulguları	45
2.9.3. Ebeveyn Katılımı Ölçeğine İlişkin Ek Analizler	48
3. ANA ÇALIŞMA : İKİNCİ BÖLÜM	52
3.1. Katılımcılar	52
3.1.1. Birinci Zaman Katılımcıları	52
3.1.2. İkinci Zaman Katılımcıları	53
3.2. Ölçüm Araçları	53

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu	53
3.2.2. Çocuklar için Mizaç Değerlendirme Takımı-Gözden Geçirilmiş Ebeveyn Formu (TABC-Ebeveyn Formu)	54
3.2.3. Evlilik İçi İletişim Şekilleri Ölçeği (EİSÖ)	54
3.2.4. Ebeveyn Katılımı Ölçeği (EKÖ)	55
3.2.5. Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği	56
3.3. İşlem	57
3.4. İlk Zaman Verilerine İlişkin Bulgular	58
3.4.1. İlk Zaman Verilerine İlişkin Kayıp Veri Analizleri	58
3.4.2. Ana Çalışmanın İlk Zaman Değişkenlerine Yönelik Betimsel İstatistikler	58
3.4.3. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular	59
3.4.4. İlk Zaman Verilerine Yönelik Ek Analizler	67
3.4.4.1. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Ebeveyn Cinsiyetine Göre İncelenmesi	68
3.4.4.2. Ebeveyn Katılımı Davranışsal ve Duygusal Boyutlarının Çocuk Cinsiyetine Göre İncelenmesi	68
3.4.4.3. Ebeveyn Katılımı Davranışsal ve Duygusal Boyutlarının Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi	69
3.4.4.4. Ebeveyn Katılımı Davranışsal ve Duygusal Boyutlarının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi	69
3.4.4.5. Ebeveyn Katılımı Boyutlarının Ebeveynlerin Yaşı ve Çalışma Saatlerine Göre İncelenmesi	71
3.4.4.6. Mizaç Özellikleri, Sosyal Beceriler ve Problem Davranışların Çocuk Cinsiyetine Göre İncelenmesi	71
3.4.4.7. Çalışmanın İlk Zaman Verilerine İlişkin Kurulan Düzenleyicili Aracılık Modeli	72
3.5.1. İkinci Zaman Verilerine İlişkin Kayıp Veri Analizleri	81
3.5.2. İkinci Zaman Değişkenlerine Yönelik Betimsel İstatistikler	82
3.5.3. Çalışmanın Tüm Değişkenlerinin Birinci ve İkinci Zaman Ölçümleri Arasındaki Korelasyonlar	83
3.5.4. Çalışmanın Boylamsal Analizleri	89
3.5.5. Çocukların Mizaç Özellikleri ile Ebeveyn Katılımı Arasında Çocuk Cinsiyetinin Düzenleyici Rolünün İncelenmesi	107
3.5.6. İkinci Zamandaki Mizaç Özellikleri, Ebeveyn Katılımı ve Sosyal Beceriler ile Problem Davranışların Çocukların Cinsiyetine Göre İncelenmesi	108
3.5.7. İkinci Zamandaki Ebeveyn Katılımının Ebeveynleri Yaşı ve Çalışma Saati ile İlişkisinin İncelenmesi	108
3.5.8. Ebeveyn Katılımının Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi	109
3.5.9. İkinci Zamandaki Ebeveyn Katılımının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi	109
3.5.10. Çalışma Değişkenlerinin Çapraz Gecikmeli Panel Modeli	110
TARTIŞMA VE SONUÇ	115
Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Geliştirilmesine İlişkin Bulguların Tartışılması	116
Çocukların Mizaç Özellikleri ile Sosyal Uyumları Arasındaki Doğrudan Boylamsal Yolların Tartışılması	117
Ebeveyn Katılımının Boylamsal Aracılık Rolünün Tartışılması	118
Yıkıcı Evlilik İletişiminin Boylamsal Düzenleyici Rolünün Tartışılması	120
Boylamsal Düzenleyicili Aracılık Modelinin Tartışılması	123
Çocuk Cinsiyetinin Düzenleyici Rolünün Tartışılması	126
Çalışma Değişkenlerinin Demografik Özelliklere Göre İncelendiği Analiz Sonuçlarının Tartışılması	127
Çalışmanın Çapraz Gecikmeli Panel Modeline İlişkin Sonuçların Tartışılması	131
Sınırlılıklar ve Öneriler	132
KAYNAKLAR	139
EKLER	170
BENZERLİK RAPORU ÖZET SAYFASI	180
ÖZGEÇMİŞ	181

TABLOLAR DİZİNİ

	Sayfa
Tablo 2.1. Ebeveynlerin Eğitim Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular	33
Tablo 2.2. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Bulguları	37
Tablo 2.3. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Madde Analizleri	38
Tablo 2.4. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Boyutları ve Toplam Puanı Arasındaki İlişkiler Tablosu	39
Tablo 2.5. Ebeveyn Katılımı Ölçeğine İlişkin Betimsel Analizler	39
Tablo 2.6. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Ölçüt Bağıntılı Geçerliğine İlişkin Pearson Moment Çarpımlar Korelasyon Sonuçları	43
Tablo 2.7. Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyutunun Ölçüt Bağıntılı Geçerliğine İlişkin Pearson Moment Çarpımlar Korelasyon Sonuçları	44
Tablo 2.8. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Davranışsal Boyutunun Madde Analizleri	45
Tablo 2.9. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Davranışsal Boyutunun Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Betimsel İstatistikler	46
Tablo 2.10. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Duygusal Boyutunun Madde Analizleri	47
Tablo 2.11. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Duygusal Boyutunun Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Betimsel İstatistikler	48
Tablo 2.12. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Hafta İçi ve Hafta Sonu Puanlarının Ebeveyn Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	48
Tablo 2.13. Anne ve Babaların Hafta İçi ve Hafta Sonu Ebeveyn Katılımlarına İlişkin Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları	49
Tablo 2.14. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Çocuk Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	49
Tablo 2.15. Ebeveyn Katılımının Çocuk Sayısına Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	49
Tablo 2.16. Ebeveyn Katılımının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre Ortalamaları	50
Tablo 2.17. Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyutunun Ebeveyn Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	51
Tablo 2.18. Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyutunun Çocuk Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	51
Tablo 3.1. Birinci Zamandaki Anne Babaların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bilgiler	52
Tablo 3.2. İkinci Zamandaki Anne Babaların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bilgiler	53
Tablo 3.3. Ana Çalışmanın Değişkenleri, Uygulandığı Gruplar ve Ölçüm Zamanı Bilgileri	57
Tablo 3.4. Çalışma Değişkenlerinin Betimsel İstatistikleri ($N = 255$)	59
Tablo 3.5. Birinci Zaman Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Annelere Göre Gösterimi	60
Tablo 3.6. Birinci Zaman Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Babalara Göre Gösterimi	64
Tablo 3.7. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Hafta İçi ve Hafta Sonu Puanlarının Ebeveyn Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	68
Tablo 3.8. Ebeveyn Katılımının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	70
Tablo 3.9. Olumsuz Duygulanımın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	73
Tablo 3.10. Utangaçlığın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	73
Tablo 3.11. Sebat Etmenin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	74
Tablo 3.12. Aktivite Düzeyinin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	74
Tablo 3.13. Olumsuz Duygulanımın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	75

Tablo 3.14. Utangaçlığın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	75
Tablo 3.15. Sebat Etmenin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	76
Tablo 3.16. Aktivite Düzeyinin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	77
Tablo 3.17. Olumsuz Duygulanımın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	77
Tablo 3.18. Utangaçlığın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	78
Tablo 3.19. Sebat Etmenin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	78
Tablo 3.20. Aktivite Düzeyinin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	79
Tablo 3.21. Olumsuz Duygulanımın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	79
Tablo 3.22. Utangaçlığın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	80
Tablo 3.23. Sebat Etmenin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	80
Tablo 3.24. Aktivite Düzeyinin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)	81
Tablo 3.25. Çalışma Değişkenlerinin Betimsel İstatistikleri ($N = 216$)	82
Tablo 3.26. Ana Çalışma Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Annelere Göre Gösterimi	84
Tablo 3.27. Ana Çalışma Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Babalara Göre Gösterimi	87
Tablo 3.28. Olumsuz Duygulanım ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	91
Tablo 3.29. Utangaçlık ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	93
Tablo 3.30. Çocukların Utangaçlığı ile Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi	94
Tablo 3.31. Çocukların Utangaçlıkları ile Davranışsal Baba Katılımı Arasındaki İlişkide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi	95
Tablo 3.32. Sebat Etme ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	96
Tablo 3.33. Aktivite Düzeyi ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	97
Tablo 3.34. Olumsuz Duygulanım ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	99
Tablo 3.35. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Problem Davranışları Arasında Annelerin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi	100
Tablo 3.36. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Davranışsal Baba Katılımı Arasında Babaların Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi	101

Tablo 3.37. Utangaçlık ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	103
Tablo 3.38. Çocukların Utangaçlıkları ile Problem Davranışları Arasında Annenin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi	104
Tablo 3.39. Sebat Etme ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	105
Tablo 3.40. Aktivite Düzeyi ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)	106
Tablo 3.41. Çapraz Gecikmeli Panel Modelinin Ebeveyn Cinsiyetine Göre Yapısal Korelasyonları	113
Tablo 3.42. Çalışma Hipotezlerinin Sınanmasına İlişkin Özet Bulgular	114

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 1.1. Çocuğun Özellikleri, Ailesel Süreçler ve Ekolojik Özellikler Arasındaki Dinamik Etkileşim (Cicchetti ve Cohen'den (2006) örneklendirilmiştir.)	10
Şekil 1. 2. Çalışmanın Düzenleyicili Aracılık Modeli	26
Şekil 3.1. Çocukların Utangaçlığı ile Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi	94
Şekil 3.2. Çocukların Utangaçlıkları ile Davranışsal Baba Katılımı Arasındaki İlişkide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi	95
Şekil 3.3. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Problem Davranışları Arasında Annelerin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi	100
Şekil 3.4. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Davranışsal Baba Katılımı Arasında Babaların Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi	101
Şekil 3.5. Çocukların Utangaçlıkları ile Problem Davranışları Arasında Annenin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi	104
Şekil 3.6. Düzenleyici Analiz Modeli	107
Şekil 3.7. Çalışma Değişkenlerinin Annelere İlişkin Çapraz Gecikmeli Panel Modeli	111
Şekil 3.8. Çalışma Değişkenlerinin Babalara İlişkin Çapraz Gecikmeli Panel Modeli	112

KISALTMALAR VE SİMGELER

Kısaltma/Simgesi	Tanım
APA	Amerikan Psikoloji Derneği
EKÖ	Ebeveyn Katılımı Ölçeği
Z1	Birinci zaman verileri
Z2	İkinci zaman verileri
NYLS	New York Boylamsal Çalışması
ATP	Avusturya Mizaç Projesi
BKH	Baba Kırılganlığı Hipotezi
BAKÖ	Baba Katılımı Ölçeği
KMO	Kaiser-Meyer-Olkin
AFA	Açımlayıcı faktör analizi
DFA	Doğrulayıcı faktör analizi
ANOVA	Tek yönlü varyans analizi
TABC	Çocuklar için Mizaç Değerlendirme Takımı
EİSÖ	Evlilik İçi İletişim Şekilleri Ölçeği
GA	Güven aralığı
JN	Johnson-Neyman Tekniği

GİRİŞ

Amerikan Psikoloji Derneği (APA) tarafından ‘bireyin belirli bir sosyal bağlamda yetkin ve uygun bir şekilde etkileşime girmesini sağlayan bir dizi öğrenilmiş yetenek’ olarak tanımlanan sosyal beceriler, erken dönemlerden itibaren diğerleriyle etkileşim sonucu öğrenilerek kazanılır ve çocuğun sosyalleşme alanının genişlediği okul öncesi yaşlar için özellikle kritiktir. Okul öncesi yaşlarda sosyal uyumu bozan problem davranışların ortaya çıkması, çocuğun gelecek gelişimsel dönemlerindeki işlevselliği için bir risk faktörü olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle yetişkinlikte görülen çoğu psikopatolojinin kökeninin genellikle erken çocukluk dönemine dayandığı bilinmektedir (Bayer vd., 2011). Çocukların sosyal uyumları ile yakından ilişkili olan sosyal becerileri ve problem davranışları etkileyen birçok faktörün içinde çocuğun mizaç özellikleri en belirleyici olanıdır (Hosokawa ve Katsura, 2018). Geleneksel olarak çocuklar, zor ve kolay mizaçlı olarak sınıflandırılırlar da özellikle güncel çalışmalarda bu anlayışın değişmeye başladığı, mizacın çeşitli özellikler kapsamında incelendiği görülmektedir (Poole ve Schmidt, 2022; Shewark vd., 2021). Bu yeni çalışmalara paralel olarak bu tez çalışmasında çocukların gösterdiği dört mizaç özelliği ile çalışılmıştır. Özellikle olumsuz duygulanımın problem davranışları artırdığına yönelik alanyazın çalışmaları, mizaç özellikleri ile sosyal uyum arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran potansiyel çevresel mekanizmalara da dikkat çekmektedir (Klein vd., 2018). Bu mekanizmaların başında gelen ebeveyn katılımı (parental involvement), anne ve babaların çocukları için hazır bulunarak, davranışsal ve duygusal destek sağlamasını içeren çok boyutlu bir yapıyı temsil eder (Ribeiro vd., 2021). Nispeten yeni bir alanyazın geçmişine sahip olan ebeveyn katılımı, yerel alanyazında sıklıkla baba katılımının ve akademik katılımın değerlendirilmesini içeren çalışmalar ile öne çıkmaktadır (Ahmetoğlu vd., 2018; Sımsıkı ve Şendil, 2014). Buna karşın erken çocukluk dönemindeki anne ve baba katılımının aynı anda değerlendirildiği kapsamlı çalışmaların sınırlı sayıda olması dikkat çekicidir. Anne ve babaların çocuklarının optimal gelişimlerdeki rolünü daha iyi anlayabilmek için bütüncül bir yaklaşım kullanmak önemlidir. Ayrıca anne katılımının yanı sıra baba katılımının çocuk gelişimi üzerindeki biricik etkileri düşünüldüğünde (Lewis ve Lamb, 2003), baba katılımını azaltan aile içi faktörlerin modele dâhil edilmesine gereksinim duyulmuştur.

Çocuğun cinsiyeti, ebeveynlerin çalışma saati, yaşı, sahip olduğu çocuk sayısı gibi değişkenlere bağlı olarak farklılaştığı bilinen ebeveyn katılımı aynı zamanda anne babaların evlilik içi iletişim biçimlerine göre de değişmektedir (Hornby ve Blackwell, 2018). Özellikle yıkıcı evlilik iletişimine (destructive marital communication) sahip ebeveynlerin hem kendi ilişkilerinde hem de çocukla etkileşimlerinde sorunlar yaşadığı görülmektedir (Lui vd., 2020). Olumsuz evlilik içi iletişime bağlı olarak çocukların deneyimlediği ebeveyn katılımı düzeyinin düştüğü bilinmekte ve bu ilişki dolaylı yollarla çocuğun sosyal uyumuna ve iyi oluşuna etki etmektedir (Hess, 2022). Bununla birlikte eşlerin yaşadığı yıkıcı evlilik iletişimi üzerindeki algıları birbirlerinden farklı olabileceğinden, ebeveyn katılımları da farklı yön ve düzeylerde değişebilmektedir. Baba katılımına yönelik alanyazın

çalışmaları, babaların olumsuz evlilik ilişkisine eşlerine kıyasla daha duyarlı olduğunu ve bu etkinin çocuk bakımından geri çekilme ile sonuçlandığını göstermiştir (Stevenson vd., 2019). Ayrıca çocukların nispeten daha zorlayıcı kabul edilen mizaç özelliklerinin baba katılımı üzerindeki etkisinin anne katılımına kıyasla daha güçlü olduğu tahmin edilmektedir (Padilla ve Ryan, 2019). Baba Kırılganlığı Hipotezinin (father vulnerability hypothesis) varsayımlarına dayanan bu bulgular, bugüne kadar sınırlı sayıda çalışma ile desteklenmiştir (Kopystynska vd., 2020).

Çocuğun sosyal uyumunun yine çocuğun özelliklerinden etkilendiğini varsayan ve bu ilişkiyi sağlayan çeşitli değişkenlerin varlığına işaret eden alanyazın bilgileri, mevcut tez çalışmasının esas çıkış noktasını oluşturmaktadır. Öyle ki çocukların sosyal uyumları ile mizaç özellikleri benzer bağlamlarda incelenen ve birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili görülen iki değişken olarak karşımıza çıkmaktadır (Sanson vd., 2011). Bununla birlikte aile ve aileye ilişkin özellikler, söz konusu ilişkiyi etkileyen faktörlerin başında gelmektedir. Birçok çalışma, çocukların sosyal becerilerinin ebeveynler arasındaki çatışma (McCoy vd., 2013) ve ebeveyn katılımından (Dubeau vd., 2013) etkilendiğini göstermiştir. Buna karşın çocukların mizaç özellikleri ile sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki ilişkide evlilik içi iletişimin ve ebeveyn katılımının rolünü birlikte ele almış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Çalışmanın ana amacı, çocukların mizaç özellikleri ile sosyal uyumları arasındaki ilişkiyi etkileyen potansiyel çevresel faktörleri, zamana dayalı olarak açıklama üzerine temellenmiştir. Bu nedenle çalışma, ilgili değişkenler arasındaki ilişkiyi düzenleyici aracılık modellemesi ile boylamsal olarak sınavan öncü araştırmalardan biri olarak görülebilir. Elde edilen sonuçların bu yönüyle, yerel ve uluslararası yazına katkı sunacak nitelikte olduğu düşünülmektedir.

Geçmiş alanyazından hareketle ilk olarak, erken çocukluk dönemi için Ebeveyn Katılımı Ölçeği (EKÖ) geliştirilmiştir. Bunun esas nedeni, yerel alanyazında anne ve babalardan aynı anda değerlendirme alınabilecek, farklı boyutları içeren kapsamlı bir ebeveyn katılımı ölçüm aracının bulunmamasıdır. Daha önce de bahsedildiği gibi nispeten yeni bir araştırma geçmişine sahip ebeveyn katılımı, ‘Anneler, çocuklara birincil bakım veren kişilerdir.’ anlayışının bir uzantısı olarak, sıklıkla babaların çocuklarının hayatına dâhil oluşu açısından değerlendirilmiştir (Akgöz-Aktaş, 2017; Sımsıkı ve Şendil, 2014). Anne ve babaların beraber dâhil edildiği çalışmalarda ise ebeveyn katılımının daha çok çocukların akademik başarıları üzerindeki etkisi açısından ölçüldüğü dikkat çekmektedir (Flouri ve Buchanan, 2004; Yaşar Ekici, 2017). Bu tez çalışmasında anne ve babalarla birlikte çalışılmış ve aynı ölçüm aracı yardımı ile ebeveyn katılımının farklı boyutlarını içeren maddeler üzerinden değerlendirme yapılmak istenmiştir. Bu nedenle erken çocukluk dönemini temsil edecek, ebeveyn katılımının çok boyutlu yapısına uygun, hafta içi ve hafta sonunu ayırt edebilecek şekilde, davranışsal ve duygusal boyutlarla düzenlenmiş bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Ölçek geliştirme aşamaları takip edilerek geçerlik ve güvenirliği yürütülen EKÖ’nün gelecek alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir.

Organizma-çevre konulu teorilerin rehberliğinde bu çalışma temel olarak, çevresel faktörlerin (evlilik içi yıkıcı iletişim ve ebeveyn katılımı) ve çocuk mizacının, çocukların sosyal uyum süreçleri

üzerindeki birleşik etkisini anlamayı amaçlamıştır. Bu amaçla erken çocukluk dönemindeki çocukların mizaç özellikleri ile sosyal uyumları arasındaki ilişkide aileye ilişkin bazı faktörlerin etkisi, iki zamanlı (Z1 ve Z2) kısa süreli boylamsal yöntemle incelenmiştir. Çalışmanın düzenleyicili aracılık modeli (moderated mediation model), tüm değişkenlerin karşılıklı etkilerinin bütüncül bir şekilde incelenmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda ebeveynler arasındaki yıkıcı evlilik iletişiminin ebeveyn katılımı üzerindeki etkisinin gösterilmesi ve çocuğun problem davranışlarını artıran faktörlerin belirlenmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisinin boylamsal olarak değerlendirildiği sonuçların baba kırılğanlığı ile ilgili sınırlı alanyazına katkı sunması beklenmektedir. Ayrıca alanyazında yalnızca bir varsayım olarak bahsi geçen (Lamb, 2004, s. 199) anne kırılğanlığına yönelik elde edilen ilk ipuçlarının, gelecek çalışmalar için önemli bir teorik alt yapı oluşturduğu söylenebilir.

Olumsuz duygulanım ve utangaçlık mizaç özellikleri bu çalışmada, annelerin katılımını artıran babaların katılımını ise düşüren faktörler olarak özellikle ön plana çıkmaktadır. Bu durum hem nispeten olumsuz kabul edilen mizaç özellikleri ile baş edebilmek hem de ana babalık davranışları arasındaki farkı anlayabilmek için kültürel bir yorumlamayı mecbur kılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında araştırmanın sonuçları, ülkemizde benimsenen ebeveynlik pratiklerinin hangi kültürel normlar arasında değerlendirilebileceği hakkında bilgi vermesi açısından potansiyel bir öneme sahiptir.

Çalışmada çocuk mizaç özellikleri, ebeveyn katılımı ve çocukların sosyal becerileri ile problem davranışları ebeveynler ve çocuklara ait bazı demografik özelliklere göre incelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, toplumsal cinsiyet rollerinin farklılaştığını ve modern ebeveynlik uygulamalarının yaygınlaştığını vurgulayan güncel çalışma bulguları ile paralel olması açısından tartışılmıştır. Değişkenlerin demografik özelliklere göre incelendiği analizlerin sonuçlarının özellikle, ebeveyn-çocuk cinsiyeti etkileşimlerini konu alan alanyazına katkı sunması beklenmektedir.

Bu tez çalışmasının düzenleyicili aracılık modeli, çocuk ve ebeveyn özelliklerinin birbirini karşılıklı olarak etkilediğini varsayan bir temel üzerine inşa edilmiştir. Bu varsayımın karşılanıp karşılanmadığını anlamak için, birden fazla ölçüm alınan çalışmalarda tercih edilen ve tüm çalışma değişkenlerinin zaman içindeki yönünün belirlenmesi amacıyla kullanılan çapraz gecikmeli panel modeli (cross-lagged panel model) yürütülmüştür. Böylece gelişimsel süreç içinde daha kararlı bir yapı gösteren değişkenlerin belirlenmesi ve değişkenler arasındaki karşılıklı zamansal etkilerin gösterilmesi, çalışmanın alanyazına bir başka katkısıdır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE GÖRGÜL ARAŞTIRMALAR

1.1. Çocuklarda Sosyal Uyum ve Problem Davranışlar

Sosyalleşme doğumla birlikte başlayan, gelişimsel süreç içinde artarak devam eden, çocukların orta çocukluk, ergenlik ve sonrasındaki gelişimlerinin temelini oluşturan önemli bir uyum süreci olarak ele alınmaktadır (Davies, 2011; Denham ve Brown, 2010; Gülay ve Akman, 2009). Bu sosyal gelişim sürecinde çocuk, ailesinden başlayarak diğerleriyle etkileşim kurar ve sonucunda toplumun bir parçası haline dönüşür (Kağıtçıbaşı, 1996). Çocuğun sosyalleşmesine ve dolayısıyla sosyal gelişim sürecine katkıda bulunan önemli faktörlerin başında ise sosyal beceriler gelmektedir. Sosyal becerilerin kazanılması; çocuğun sosyal açıdan yeterli olmasını ve amacına uygun davranış repertuarı geliştirmesini sağlayan, diğerleri ile ilişkileri iyileştiren önemli bir aşamadır (Friedman-Krauss vd., 2014).

Sosyal becerilere ilişkin alanyazın, 1900'li yılların başına uzanmakta ve kavrama ilişkin çokça tanım bulunmaktadır. En genel haliyle sosyal beceri kavramı, erken dönemlerden itibaren diğerleri ile etkileşim sonucu öğrenilen, diğerleri ile ilişkilerde iyi işlev görme ve sosyal koşullara uyum gösterebilme yeterliliğini ifade eden davranış biçimlerinin niteliği olarak tanımlanabilir (King Jr, 2001; Rose-Krasnor, 1997). Farklı ifade ve vurgulamalara rağmen sosyal becerilere ilişkin tanımlamalarda, araştırmacıların fikir birliği içinde olduğu bazı noktalar dikkat çekicidir. İlk olarak sosyal becerilerin diğerleri ile girilen etkileşimler sonucunda öğrenilerek kazanılan davranışlardan oluştuğu söylenebilir (Yüksel, 2004). Bu nedenle birçok araştırmacı, sosyal becerilerin kazanılmasında çocuğun yetiştirildiği bağlamın özelliklerinin, özellikle de aileye özgü faktörlerin araştırılmasının önemini vurgulamıştır (Bacanlı, 2000; Bugental ve Grusec, 2006). Bununla birlikte çoğu tanımlama, sosyal becerilerin amaca ulaşmak için kullanılan ve olumsuz tepki almayı önleyen çeşitli davranış kalıpları içerdiğini vurgulamıştır (örn., Sazak, 2003). Dolayısıyla diğerleri ile sağlıklı ilişkiler kurmak için sosyal beceriler geliştirmek, çocuklukta en önemli gelişimsel görevlerden biri olarak kabul edilmektedir (Takahashi vd., 2015).

Sosyal beceri tanımlamalarında öne çıkan etkileşime girme kapasitesi, belirli sosyal bağlamlarda uygun biçimde sosyal hedeflere ulaşabilme veya sosyal etkileşimlerde bireysel hedeflere ulaşabilme, erken dönemlerden itibaren sosyal yeterliği de belirleyen önemli faktörler arasındadır (Rubin ve Rose-Krasnor, 1992). Çocuklar sosyal becerilerini kullanarak hem diğerlerinin yararına olacak prososyal davranışlarda bulunur hem de kendi ihtiyaçlarını karşılıklı etkileşim içinde gidermeyi öğrenirler (Huber vd., 2018). Yardım etme, paylaşma, teselli verme gibi sosyal becerilerin kazanılması, akran ilişkilerinin arttığı ve sosyal açıdan kabul edilebilir davranış örüntülerine sahip olmanın önemli hale geldiği okul öncesi dönem için özellikle kritiktir (Nassau ve Drotar, 1995). İlk kez ailesinden ayrılarak yeni bir ortamda bulunmaya başlayan çocuğun sağlıklı bir sosyal uyum süreci geçirebilmesi, karşılaşılabilecek çeşitli zorlukların üstesinden gelebileceği işlevsel uyum sağlama stratejileri geliştirmesine bağlanmaktadır (Koglin ve Petermann, 2013). Bu nedenle normatif gelişimin

okul öncesi yaşlarda sağlıklı ilerlememesi, çocuğun o zamana kadar ailesinden öğrendiği sosyal becerilerin niteliği ile değerlendirilmektedir (Yavuzer, 2005). Öyle ki aile desteğinden mahrum kalan çocukların okul öncesi dönemde yaşlıtlarına ve kendinden büyük çocuklara kıyasla daha fazla uyum problemi yaşadığı bilinmektedir (Lavigne vd., 2009). Kanıtlar, bu sosyal beceri eksikliğinin çocuklarda çeşitli problem davranışlara yol açtığını göstermektedir. Üstelik sosyal uyumun değişmezliği (stability) üç yıl süren uzunlamasına bir çalışmada gösterilmiş, üç yaşında iken sosyal beceri ölçümü alınan çocukların altı yaşına geldiğinde gösterdikleri sosyal beceri puanları yüksek düzeyde değişmezlik göstermiştir (Santos vd., 2014). Kazanılan sosyal becerilerin uzun vadeli olumlu etkisi, tersine bir bakış açısına göre değerlendirildiğinde sosyal beceri eksikliğinin de normatif gelişime ket vuracağını akla gelmektedir. Bu nedenle araştırmacılar erken dönemlerdeki sosyal uyum becerileri ile gelecek dönemlerdeki gelişimsel psikopatoloji ilişkisine dair araştırmalarının artırılmasının önemine dikkat çekmektedir (von Klitzing vd., 2015).

Sosyal becerilerden yoksun olma; akran ilişkilerinde, kendini kontrol etmede, akademik başarıda, kurallara ve yönergelere uymada ve duygu ifadelerinde problemler ile kendini gösterebilmektedir (Caldarella ve Merrell, 1997). Çocuğun davranışları her ne kadar çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel yuvanın (developmental niche), kültürün ve toplumun yapısına göre farklı nitelikler kazanıyor olsa da (Campagna vd., 2022) bir davranış çocuğun sosyal etkileşimini olumsuz etkiliyor ve sosyal becerilerini kullanmasını engelliyorsa problem davranış olarak görülmektedir (Bailey ve Wolery, 1992).

Davranış problemleri; erken dönemde bakım verenlerin, eğitim ortamının ya da akran grubunun sorumlu görüldüğü, gelişimsel olarak uygun olmayan veya çocuğun işlev görmesini engelleyen davranışları ifade eder (Campbell, 1995). Çocuğun davranışsal işleyişinin bir süreklilik boyunca düşüş gösterdiği davranış problemlerinin, erken çocukluk döneminde problemlerin içe yönlendirilmesi ve dışa yönlendirilmesi olmak üzere iki geniş kategoride incelendiği görülmektedir (Achenbach ve Rescorla, 2000; Darling-Churchill vd., 2015; Young Mun vd., 2001). Fark edilmesi daha zor olan içe yönelim problemleri çocuğun kendi içine yönlendirdiği kaygı, depresyon, üzüntü, somatik şikayetler ve geri çekilme davranışlarını ifade ederken; dışa yönelim problemleri diğerleri ile çatışmayı ifade eden saldırgan, meydan okuyan, yıkıcı, dürtüsel ve kural tanımaz davranış kalıplarını içermektedir (Bongers vd., 2003; Döpfner ve Hanisch, 2020; Thomas ve Guskin, 2001).

Çocuğun davranış problemlerinin erken yaşlardan itibaren akademik, sosyal, duygusal ve bilişsel alanda çeşitli uyum sorunları ile ilişkili olduğu gösterilmiştir (Edwards vd., 2003; Eisenberg vd., 2009; Kim vd., 2013; Rapport vd., 2001; Shaw vd., 1994). Örneğin erken başlangıçlı davranış problemi olan çocuklar, azalan sosyal kabul ile birlikte, sosyal problem çözme ve duygu ifadesi kalıplarında yüksek düzeyde öfke, düzensizlik ve saldırganlık göstermiştir (Henricsson ve Rydell, 2006; Zahn-Waxler vd., 1994). Yine erken yaşlardan orta çocukluğa kadar uzanan dönemde, çocukların davranış problemlerinin akran reddiyle ilişkili olduğu ve akran reddi aracılığıyla yalnızlığı

artırdığı görülmüştür (Pedersen vd. 2007). Kaygı ve depresyon gibi içe yönlendirilen problem davranışların çocukların girişken davranışlarında gerileme ile sonuçlandığı ve sosyal etkileşimlerini kısıtladığı görülmüştür (Schneider, 2009). Çocuklardaki davranış problemlerinin sınıf ortamındaki duygusal iklim üzerinde yıkıcı etkisi olduğu da bilinmekte (Friedman-Krauss vd., 2014); ayrıca bu problemler ciddi akademik gecikmelerle ilişkili görülmektedir (Zima vd., 2000). Hatta çocuklardaki davranış problemlerinin, çocuğun uyum becerisi ile ilgili beklentileri sınırlandırdığı bulunmuştur. Rutchick ve diğerlerinin (2009) çalışmasında, ebeveynler tarafından bildirilen çocuk davranış problemleri, beş yıllık bir izlem sonrasında hem çocuğun hem de ebeveynlerin çocuğun akademik becerileri hakkındaki beklentilerini düşürmüştür. Bu bilgiler ışığında araştırmacılar, üç ile altı yaş aralığını temsil eden okul öncesi yaşların, sosyal uyum becerilerinin kazanılmasında hassas bir dönem olduğuna ve sosyal becerilerdeki eksikliğin davranış problemlerindeki artış ile sonuçlandığını gösteren çalışma sonuçlarına dikkat çekmektedir (Angold ve Egger, 2007; Huber vd., 2019). Yine de davranış problemlerinin varlığının gelişimsel alanlardaki yetkinliği tamamen yok saymayacağı; ayrıca davranış sorunlarının görülmemesinin de diğer alanlarda yetkin olunduğu şeklinde yorumlanmaması gerektiği vurgulanmaktadır (Darling-Churchill vd., 2015). Bununla birlikte içe yönelim ve dışa yönelim problemlerinin, erken çocukluk döneminden başlayarak tüm gelişimsel dönemlerde görülebildiği (Bayer vd., 2006; Stone vd., 2015); özellikle okul öncesi dönemde yaşanan davranışsal zorlukların orta çocukluk ve ergenlikteki psikopatolojinin önemli yordayıcısı olduğu bilinmektedir (Hofstra vd., 2002; Keiley vd., 2000; Mesman ve Koot, 2001). Dahası her iki davranış problemi türünün birlikte ortaya çıkarak gelişme eğiliminde olduğu bildirilmekte ve aralarındaki ilişkiye dikkat çekilmektedir (Gilliom ve Shaw, 2004). Lee ve Bukowski'ye (2012) göre içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini öngören etkenler benzer kaynaklara dayandığından içe yönelim davranışları dışa yönlendirmeye, dışa yönelim problemleri ise içe yönlendirmeye yol açabilir; ayrıca bu davranış problemleri karşılıklı olarak birbirini etkiler ve biri diğerini güçlendirerek artırır. Araştırmacıların görüşleri, bazı çalışmalarla desteklenmiştir. Örneğin Capaldi'ye (1991) göre dışa yönelim sorunları başarısızlığa yol açtığında çocuklardaki depresyon ve kaygının habercisi olabilir. Bunun tersi olarak, saldırganlık gibi dışa yönlendirilen davranışların altında aslında içe yöneltilen davranışların yattığı düşünülebilir (Glaser, 1967). Buna rağmen bazı güncel çalışma bulguları, içe yönelimin dışa yönelime ya da dışa yönelimin içe yönelime yol açtığı fikrini desteklememekte; ancak iki davranış problemi türünün de birlikte gelişerek değiştiğini göstermektedir (Keiley vd., 2000; Measelle vd., 2006).

Başlangıç zamanı ve birlikte görülme eğilimindeki tutarlılığa rağmen, çocukların davranış problemleri biçim ve şiddet bakımından hem yaşa hem de cinsiyete bağlı olarak değişmektedir (Craske, 1997). Genel olarak bakıldığında, içe yönelim davranışları çocukluktan ergenliğe artan ve kızlarda erkeklerden daha yüksek düzeylerde ilerleyen bir seyir gösterir (Angold ve Rutter, 1992; Bagner vd., 2012). Dışa yönelim davranışlarının ise özellikle çocukluk ve ergenlik olmak üzere tüm gelişimsel dönemler boyunca erkeklerde kızlardan daha yüksek düzeylerde görüldüğü ancak azalan bir

yörünge izlediği bildirilmektedir (Campbell vd., 2000; Bagner vd., 2012; Lorber ve Egeland, 2009). Buna karşın araştırmalar, problem davranışların gelişimsel örüntülerinin her koşulda ve her çocuk için aynı olmadığını göstermektedir (Broidy vd., 2003; Maughan vd., 2005; Nagin ve Tremblay, 2001). Örneğin Maughan ve diğerleri (2005), çocukluk dönemindeki antisosyal davranışların homojen bir yapıda olmadığını; genetik yapı, hormon düzeyleri, akran ilişkilerindeki bozulmalar gibi birçok etkenin antisosyallik düzeyinde etkili olduğunu vurgulamıştır. Aynı çalışmada saldırganlık, hiperaktivite gibi problem davranışların özellikle yaş, cinsiyet ve sosyal etkileşim gibi heterojen kaynaklara bağlı olarak değişebileceği de bildirilmiştir. Keiley ve diğerlerinin (2000), çocukluk dönemindeki sekiz yıla ilişkin yürüttükleri büyüme analizleri (cross-domain growth analysis), davranış problemlerindeki farklılaşmanın cinsiyet, kültür, sosyoekonomik düzey ve akranlar tarafından dışlanmaya bağlı olarak değişebileceğini göstermiştir. Örneğin, Batılı olarak nitelendirilen kültürlerde yürütülen çalışmalarda kız çocuklarının erkeklerden daha fazla sosyal beceriye sahip olduğu görülürken (Gomes ve Pereira, 2014), İran örneğinde sosyal beceriler için cinsiyetler arasında bir fark bulunmamıştır (Shahim, 2005). Bu nedenle araştırmacılar davranış problemlerinin erken dönemlerde saptanıp sosyal becerileri geliştirmeye yönelik müdahalelerin sağlanmasında ve önleyici tedbirlerin alınmasında proaktif olunmasını önermektedir (Işık, 2021; Takahashi vd., 2015). Dolayısıyla problem davranışların normatif gelişimi hakkındaki bilgilerimizin genişlemesi ve çocukları olumsuz sonuçlara götüren davranışların önlenmesi için çocukların sosyal uyumlarına etki eden mekanizmaların belirlenmesi büyük önem taşımaktadır.

1.1.1. Çocuklarda Davranış Problemlerinin Ölçümü

Davranış problemlerinin yaygınlığı, ciddiyeti ve gelişimsel seyri günümüzde halen net olarak belgelenmiş değildir (Feil vd, 2005). Öte yandan, duygu ve davranış problemlerinin tarama, önleme ve müdahale ile önüne geçilebileceği varsayımı sebebiyle, bu problemlerin erkenden tanınması ve düzeltilmesi özellikle erken çocukluk çalışmacıları için büyük önem taşımaktadır. Şu ana kadarki araştırmalar davranış problemlerinin birden çok kaynağa dayandırılarak değerlendirilmesinin önemini göstermektedir (Kaiser vd., 2000; Fisher vd., 1998). Özellikle küçük çocukların gelişimleri ile ilgili çalışmalarda, daha geçerli bilgiler elde edebilmenin ancak çok yönlü bir değerlendirme ile mümkün olacağı görülmektedir. Gözleme dayalı yöntemler, rol canlandırma ve doğrudan klinik değerlendirmeler kapsamlı bir bakış açısı yakalayabilmek için faydalı görünse de araştırmacılar için birtakım zorluklar içermektedir (Kaiser vd., 2000). Dolayısıyla çocukların davranışsal uyumları ile yakından ilişkili olan anne, baba ve öğretmenlerin değerlendirmeleri, güvenilir sonuçlar elde edebilmek için yararlıdır. Balat Uyanık ve diğerleri (2008), anne ve öğretmenlerin çocuk davranış problemleri hakkındaki değerlendirmelerini karşılıklı olarak inceledikleri bir çalışmada, annelerin problem olarak görerek yüksek puan verdikleri bazı davranışların öğretmenler tarafından düşük puanlandığını bulmuşlardır. Çocukların okul ortamındaki davranışlarını bizzat ve uzun süreli gözlemleyenler olarak öğretmenlerin, özellikle küçük yaştaki çocuklara ilişkin ölçümlerde kritik bir

rol oynadığı vurgulanmıştır. Farklı kaynaklara dayanarak yürütülen çalışma sonuçları (Balat Uyanık vd., 2008; Feil vd., 2005; Youngstrom vd., 2000), çocukların davranışları ile ilgili bilgilerin kaynaklara göre farklılaşabileceğini ortaya koyduğundan; davranış problemi ölçümlerinin anne, öğretmen ve babalar ile birlikte yürütülmesi önerilmektedir. Bununla birlikte güncel çalışmalarda araştırmacıların, çocuğun davranışlarını etkileyen faktörleri ayrı ayrı incelemek yerine sıklıkla birlikte incelediği ve çocuk-çevre etkileşimindeki eş zamanlı değişimin, çocuğun davranışları üzerindeki etkisine odaklandığı dikkat çekmektedir (Gallagher, 2002; Lengua, 2006; McBride vd., 2002). Bu nedenle ilerleyen bölümde çocuk-çevre etkileşimine odaklanan kuram ve modeller üzerinde durulmuştur.

1.2. Çocuk-Çevre Etkileşimine Odaklanan Kuram ve Modeller

Birey-çevre etkileşimini konu alan çalışmaların odaklandığı genel görüş, ‘çevresel koşulların (aile içi iletişim biçimleri gibi) çocuğa ait gelişimsel yolları etkilediği’ iken, 90’lı yılların ortalarından itibaren bu odak noktası değişerek yerini ‘çevresel etkenler ile çocuk arasındaki ilişkinin karşılıklı bir sürece dayandığı ve çocuğun bu süreçte aktif rol aldığı’ görüşüne bırakmıştır (Bell, 1968; Campbell vd., 2000). Böylece çocuk gelişiminde karşılıklı ilişkilere dayanan, çift yönlü, doğrudan ve dolaylı etkileri içeren kapsamlı bir bakış açısı ortaya çıkmıştır. Bu kapsamlı bakış açısına göre çocuğun davranışları çevreyi, çevre çocuğu etkiler; fakat aynı zamanda çocuğun gelişimi, çocuk-çevre ilişkisindeki değişimlere de bağlıdır (Bascoe vd., 2009; Belsky, 1984; Bronfenbrenner, 1979). Bununla birlikte birtakım bağlamsal faktörler (yoksulluk, boşanma gibi), çocuk-çevre etkileşimini değiştirdiği ölçüde, sistem üzerinde etkilidir (Gilliom ve Shaw, 2004).

1.2.1. Sosyal Öğrenme Kuramı

Sosyal Öğrenme Kuramının (Social Learning Theory) temel varsayımına göre gözlemsel öğrenme ya da model alma çocuğun davranışsal tepkilerini düzenleyen öncelikli süreç olarak kabul edilir (Bandura, 1985). Bu bağlamda çocuk, çevresinin ve ebeveynlerinin gösterdiği birtakım davranış kalıplarını taklit eder ve öğrenir. Kurama göre çevresinde fiziksel şiddet, düşmanca sözler, yoğun öfke gibi risk faktörlerine maruz kalan çocuk, stresin de etkisiyle, dışa yönelim problemleri geliştirebilir (Margolin vd., 2001). Ebeveynlerin ayrılığı gibi özel durumlarda ise çocuk üzüntü ve geri çekilme yaşayarak içe yönelebilir. Bu olumsuz sürecin zaman içinde tekrarlanması, çocuklara daha geniş davranış problemi kalıplarının yolunu açar ve olumsuz davranış giderek daha güçlü, kalıcı bir hal alır (Cicchetti ve Cohen, 2006, s. 547). Çocuğun uyumlu sosyal davranış kazanımında ya da olumsuz davranışının değiştirilmesinde Sosyal Öğrenme Kuramı varsayımlarını kullanan araştırmacılar, sosyal öğrenmeye dayalı aile müdahaleleri ile ebeveyn becerilerini güçlendirerek çocuğun gelişimsel seyrine katkıda bulunmayı hedeflemektedir (Miller ve Prinz, 1990).

1.2.2. Bilişsel Bağlamsal Model

Çocuğu, kişiler arası süreçleri anlamlandırmaya çalışan aktif bir ajan olarak gören ve çocuğun algısal değerlendirmelerine odaklanan *Bilişsel Bağlamsal Model* (The Cognitive-Contextual Framework), özellikle içe yönelim davranışlarını öngören süreçlerin açıklanması için önemlidir (Grych vd., 2000). Modele göre çocuğun çevreye ilişkin bir tehdit algısı varsa, olumsuz ipuçlarına duyarlı hale gelir. Bu tehdit algısının tekrarlanması durumunda ise kaygı ve çaresizlikle birlikte geri çekilir ve içe yönelim davranışları geliştirir. Model ayrıca ebeveynler arasındaki çatışmayı azaltmayı amaçlayan çocukların, zorlukların sürmesi halinde kendilerini sorumlu hissederek suçluluk, utanç, çaresizlik ve değersizlik duyguları yaşamalarının olası olduğunu öngörmektedir. Gerçekten de çocukların algıladığı tehdidin, duygu düzenleme aracılığıyla içe yönelim davranışlarını açıkladığı, çalışmalarca kanıtlanmıştır (Siffert ve Schwarz, 2011).

1.2.3. Duygusal Güvenlik ve Özel Duygular Teorisi

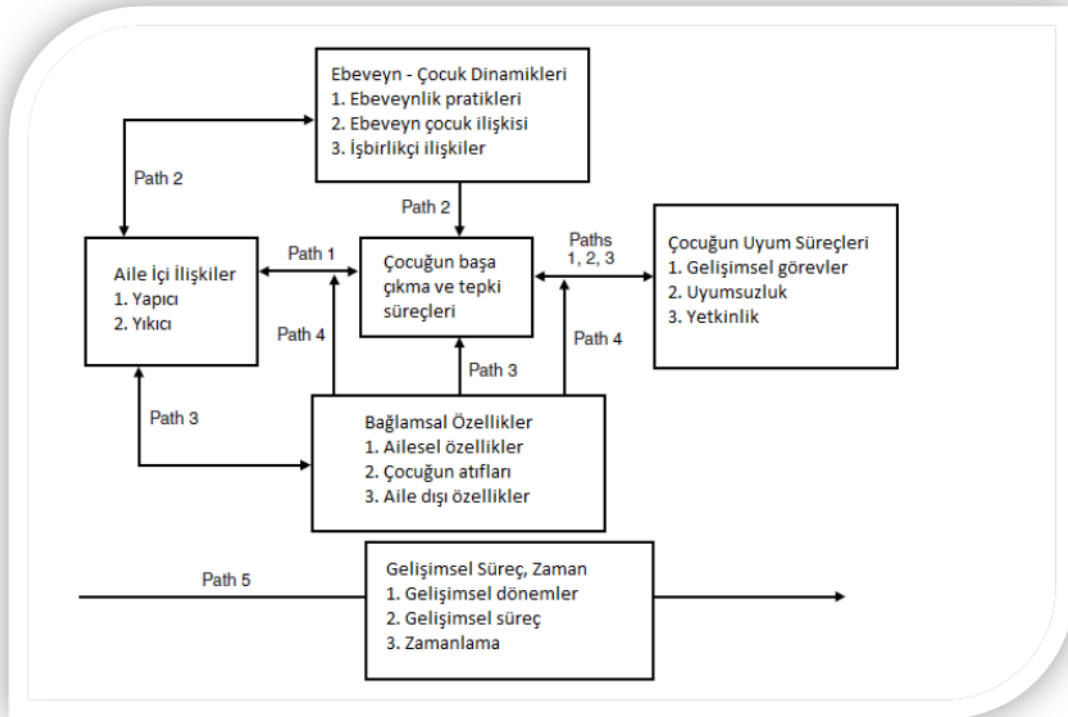
Duygusal Güvenlik Teorisi (The Emotional Security Theory); çocuğun korunma ve güvenlik ihtiyacını insanlar arası ilişkilerdeki en önemli bileşen olarak ele alır ve davranış problemlerini çocuğun güvenlik duygusunun bozulması ile açıklamaya çalışır (Davies ve Sturge-Apple, 2007). Güvenliğe yönelik tehditler çocukta yüksek düzeyde korku, ajitasyon gibi duygusal tepkilere, güvenliğin yeniden inşası ile aşırı meşgul olmaya veya güvenliği bozan etkenlerin benlikteki olumsuz içsel temsillerine yol açabilir. Güven duygusunun yokluğuyla oluşan yüksek tepkiler ve düşmanca temsiller ise, çocuğun uyum süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Davies ve Cummings, 1994). Bununla birlikte duygusal güvenlik kavramının, güvenli bağlanmadan ayırt edilmesi gerekmektedir. Öyle ki bağlanma örüntüsünün kontrol edilerek yürütüldüğü bir çalışmada, duygusal güvenlik yokluğunun çocuğa ait gelişimsel sonuçlar ve çevresel faktörler arasındaki ilişkiyi açıklamak için yeterli olduğu bulunmuştur (Davies vd., 2002). Çocuğun sosyal duygusal uyumunu Duygusal Güvenlik Teorisi kapsamında ele aldıkları bir çalışmada araştırmacılar, aile içinde yaşanan çatışmaların çocuktaki stres düzeyiyle ilişkili olarak içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini artırdığını bildirmişlerdir (Harold vd., 2004).

Özel Duygular Teorisi (Specific Emotions Theory) Duygusal Güvenlik Teorisinden farklı olarak, çocuğun yaşayabileceği duyguların sınırlarını genişleterek, her bir duygunun olası sonuçlarını incelemektedir (Crockenberg ve Langrock, 2001). Bu teoriye göre çocuk, hedefleri karşısında engellenir ya da tehdit algılsa, engellerin üstesinden gelmek için kendine kaynak olabilecek öfke duygusu yaşayabilir. Tekrarlı biçimde ulaşamadığı hedefler için, hâlihazırdaki kaynaklarını korumak, gördüğü bakım ve desteği sürdürmek için üzüntü; belirsiz tehditlere hızlıca cevap vermek için ise korku, kaygı hissedebilir. Bütün bu duygular zaman için uyumsuzluğa evrilerek; yaşanan üzüntü, korku ve kaygı için içe yönelim ve öfke için dışa yönelim davranışlarına dönüşebilir. Örneğin Crockenberg ve Langrock (2001), babaların evlilik ilişkisindeki saldırganlığının kız çocuklarında

üzüntü ve kaygıyla birlikte içe yönelim davranışlarına yol açtığını; erkek çocuklarında ise öfkeyi artırarak dışa yönelim davranışları ile sonuçlandığını bulmuştur.

1.2.4. Dinamik Etkileşim Modeli

Sturge-Apple ve diğerleri (2006) gelişimsel psikopatoloji bakış açısıyla ailesel süreçleri değerlendirdikleri çalışmalarında, aile içi ilişkilerin çeşitli mekanizmalar aracılığıyla çocuğun uyumunu riske attığını gösteren dinamik bir model önermişlerdir (Şekil 1.1). Bu modelde doğrudan ilişkilerin yanı sıra çocuğun gelişiminin nasıl ve hangi yollarla etkilendiğini gösteren dolaylı yollar da bulunmakta ve çocuğun davranışsal problemlerini açıklayan olası öncüller görülmektedir. *Dinamik Etkileşim Modeline* (The Dynamic Interplay Model) göre aile içi sorunlar (olumsuz çevresel koşullar) çocuğun işlevsel mekanizmalarını zayıflatarak daha fazla uyumsuz tepki ortaya çıkarır (Path 1); ancak iletişimin yıkıcı ve yapıcı özelliklerinin çocuğun bakış açısından ayırt edilmesi önemlidir. Aile içi sorunlar ve çocuğun sosyal uyumu ilişkisinin bir kısmına çocuk yetiştirme uygulamaları, ebeveyn-çocuk ilişkisinin özellikleri gibi değişkenler aracılık eder (Path 2). Bağlamsal faktörler çocuğun savunmasızlığı ve aile arasındaki ilişkide hem doğrudan hem dolaylı rol üstlenir (Path 3). Benzer şekilde, çocuğun uyumsuzluğu bağlamsal özellikler tarafından düzenlenebilir (Path 4) ve gelişimsel süreçler (zaman) tüm bu etkileşimde önemlidir (Path 5). Dinamik Etkileşim Modeli, özellikle ebeveynler arasındaki çatışmanın çocuğun sosyal duygusal uyum süreçlerine etkisini açıklamaya çalışan araştırmalar için önemli görülmektedir (Cummings ve Merrilees, 2010).

Şekil 1.1. Çocuğun Özellikleri, Ailesel Süreçler ve Ekolojik Özellikler Arasındaki Dinamik Etkileşim (Cicchetti ve Cohen'den (2006) örneklendirilmiştir.)

1.2.5. Etkileşimsel Model

Etkileşimsel Modele (Transactional Model) göre, herhangi bir gelişimsel sonuç ne yalnızca bireyin ne de tek başına bağlamın etki ettiği bir sonuç olarak ele alınır. Modelin temeli; bireye, bireyin çevresine ve birey çevre etkileşimine yapılan eşit vurguya dayanır. Buna göre, davranış problemlerinin öngörülebilmesi için çocuğa ait özelliklerin yanı sıra çocuğun dinamik etkileşimlerinin de sisteme dâhil edilerek incelenmesi gerekmektedir (Sameroff, 1975). Araştırmacılar tarafından kuramsal olmaktan ziyade tanımlayıcı bir model olarak sunulan Etkileşimsel Modeldeki sınırlıkların giderilebilmesi için yeterli sayıdaki örnekleme ulaşılan, boylamsal ve zaman içinde değişen çoklu etkileşimlerin incelenmesini mümkün kılan çalışmaların yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Sameroff ve Mackenzie, 2003). Etkileşimsel Modelin varsayımları ile yürütülen çalışmaların sonuçları, modelin davranış problemlerine giden öncülleri açıklamak için önemli olduğunu göstermektedir. Örneğin, McRae ve diğerleri (2018) otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar ve aileleri ile yürüttükleri çalışmada, ebeveynlerin kaygı ve depresyon düzeylerinin sıcak/destekleyici ya da sert/ilgisiz ebeveynlik pratikleri aracılığıyla çocukların davranış problemlerini etkilediğini bulmuşlardır. Sıcak/destekleyici ebeveynlik çocukların içe yönelim davranışlarını düşürürken, sert/ilgisiz ebeveynlik dışa yönelim problemlerini arttırmıştır.

1.2.6. Biyoekolojik Model

Yeni görüşün uzantısı olarak ortaya çıkan *Biyoekolojik Sistemler Modelinde* (The Bioecological Systems Model) araştırmacılar, spesifik birtakım özelliklerin çocuğa ait değişkenler ile birlikte nasıl gelişim gösterdiğine odaklanarak; çocuk ve çevre arasındaki etkileşimi birey özelinde, karşılıklı ve sürece bağlı olarak incelemeye başlamışlardır (Bronfenbrenner, 1979; Bronfenbrenner ve Crouter, 1983; Bronfenbrenner ve Morris 1998). Birey-çevre etkileşiminin diğer bir deyişle gen-çevre etkileşiminin altında yatan temel varsayım, biyolojik özelliklerin çevresel koşulların niteliğine göre bireylerde olumlu ya da olumsuz gelişimsel sonuçlara yol açmasıdır (Dick, 2011). Alanyazında bu varsayım özelinde şekillenmiş üç ana kuramdan söz edilebilir. Bunlardan ilki; bireyin biyolojik yatkınlığının olumsuz çevresel koşullarla birleşerek olumsuz gelişimsel sonuçlara yol açmasının daha olası olduğunu ifade eden *Yatkınlık-Stres Kuramıdır* (Diathesis-Stress Model) (Monroe ve Simons, 1991). *Ayırıcı Yatkınlık Hipotezi* (Differential Susceptibility Hypothesis) olarak bilinen ikinci kuramda, olumsuz biyolojik yatkınlığa sahip bireylerin olumlu çevresel koşullardan daha fazla yarar sağladığı, olumsuz çevresel koşullardan ise daha kötü etkilendiği vurgulanmaktadır (Belsky, 1997, 2005; Belsky vd., 2007). Üçüncü kuram ise; biyolojik duyarlılığa sahip bireylerin olumlu çevresel koşullardan daha fazla fayda sağladığını yineleyen ancak olumsuz çevresel koşulların bu bireyleri daha kötüye götürmeyeceğine odaklanan *Avantajlı Hassasiyet Modelidir* (Vantage Sensitivity) (Pluess ve Belsky, 2012). Söz konusu kuramlarda ‘biyolojik yatkınlık’ ile kast edilen, zorlayıcı mizaç özellikleri (Suh ve Yi, 2009), korkuya eğilim (Sapotchne, 2015), MAOA geninde düşük aktivasyon (Burt, 2011), DRD4 geni (Bersted ve DiLalla, 2016) gibi bireyi zorlayan birtakım özelliklerdir.

Biyolojik yatkınlığın problem davranışlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmacılar, çocukluk çağındaki içe yönelim ve dışa yönelim davranışları üzerinde orta derecede (50.40) kalıtım etkisi bildirmişlerdir (Bartels vd., 2004). Dahası bu genetik etkilerin zaman içinde kararlı bir şekilde görüldüğüne ve özellikle dışa yönelim davranışlarındaki genetik değişmezliğe dikkat çekmişlerdir (Forsman vd., 2008; Wichers vd., 2013). İçselleştirme davranışlarındaki genetik etkilerin ise, genellikle yılan, örümcek fobisi gibi çocukluk korkuları üzerinden açıklandığı görülmektedir (Kendler vd., 2008). Biyolojik modellerde çocuğun problem davranışları çocuğun mizaç özellikleri üzerinden açıklanabilmektedir. Örneğin beş yaşındaki korkulu mizaç ve utangaçlığın, 17 yaşındaki içe yönelim davranışlarını hem kızlar hem erkekler için yordadığı bulunmuştur (Leve vd., 2005). Yine bir başka çalışmanın sonuçları Ayrıcı Yatkınlık Hipotezinin varsayımı desteklenmiş ve dışa yönelim problemleri söz konusu olduğunda zorlayıcı mizaç özelliği gösteren çocukların olumsuz çevresel koşullardan daha çok etkilendiği görülmüştür (Bradley ve Corwyn, 2008).

Yukarıda açıklanan tüm yaklaşımlar, çocukların uyum davranışları ile ilişkili olan çevresel faktörleri, çocuğun bireysel özelliklerini ve sisteme dâhil olan diğer değişkenler arasındaki ilişkileri vurgulayan çok yönlü bir bakış açısı sunmaktadır. Çocuğun davranış problemleri ve uyum davranışlarına ilişkin alanyazın incelendiğinde, kuram ve modellerde geçen birey-çevre etkileşimindeki çevre faktörünün sıklıkla çocuğun ebeveynlerine ait özellikler (çatışma, ilişki biçimleri, ebeveynlik tutumları gibi) olarak ele alındığı dikkat çekmektedir (Gallagher, 2002; Kaczynski vd., 2006; Lengua ve Kovacs, 2005). Bununla birlikte birey faktöründe, çocuk ve çocuğa ait özellikler (mizaç, cinsiyet, yaş gibi) bulunmaktadır (Coplan vd., 2003; Lengua ve Kovacs, 2005; Stright vd., 2008). Dolayısıyla çocuğun gelişimsel uyumundaki öncüllerin çocuğa ait özellikler, ebeveynlerin özellikleri ve çocuk ile ebeveynler arasındaki çift yönlü etkileşim (bidirectionally) açısından incelenmesi, kapsamlı sonuçlar elde edebilmek için büyük önem taşımaktadır. İlerleyen bölümlerde ilk olarak mizaç özellikleri ile çocuğun sosyal uyumu ve problem davranışları arasındaki ilişki, ardından çocukların mizaç özelliklerinin karşılıklı etkileşim halinde olduğu ebeveynliğe dair çalışma sonuçları sunulmuştur.

1.3. Çocuk Mizaç Özellikleri

Çocukların çevreye verdikleri tepkilerin çeşitliliği, sahip oldukları birtakım biyolojik yatkınlıklardan kaynaklanıyor olabilir (Kristal, 2005). Örneğin bazı çocuklar yeni bir çevresel uyaran karşısında çekingen davranırken; diğerleri kolaylıkla yakınlık gösterebilirler. Benzer şekilde, aynı olay karşısında bazı çocukların nazıkçe verdikleri tepkilere karşın bazıları sinirle ya da korkuyla yaklaşır (De Pauw ve Mervielde, 2010). Araştırmacılar erken dönemlerden itibaren var olan, biyolojik kökenli, görece durağan bu davranışsal farklılıkları mizaç kavramı ile açıklamaktadır (Bates vd., 2012). Mizacın ne kadarının biyoloji kaynaklı olduğu ve ne kadarının deneyimlerden oluştuğu konusunda ortak bir fikir oluşmamış olsa da biyolojik ve çevresel etkilerin toplamı olarak incelenmekte, mizaç

özelliklerinin görülebilir olduğu ve yaşam boyu gelişim sürecinde önemli etkilerinin olduğu bilinmektedir (Gartstein vd., 2016; Waller vd., 2016).

Yaygın olarak kabul edilen görüşe göre mizaç, davranışların içeriği ile (çocukların belirli bir durumda ne yaptığı ile) değil; davranışların tarzı ile (çocukların belirli bir duruma nasıl tepki verdikleri ile) ilgilidir (Prior vd., 2000). Bununla birlikte mizaç özelliklerinin yalnızca çocukların çevreye verdiği tepkilerden oluşmadığı, aynı zamanda çevresel etkilerin de çocuğun vereceği tepkileri belirlediği bilinmektedir (Belsky, 1984; Gallagher, 2002; Kristal, 2005). Diğer bir ifadeyle, çocukların mizaç özellikleri ile çevresel faktörler (ebeveynlik pratikleri gibi) karşılıklı etkileşim halindedir.

Mizaç kuramcıları arasında kabul edilen ‘nispeten istikrarlı yapısı’ ve ‘biyolojik kökeni’ne rağmen (Carranza vd., 2013; Putnam vd., 2008; Rothbart ve Bates, 2006) mizaç; alanyazında çokça farklı tanımlama üzerinden araştırılmaktadır. İlk olarak Thomas ve Chess’in (1977) kavramsallaştırdığı modelde mizaç, ‘davranış biçimi ya da davranışın biçimsel bileşeni’ olarak ele alınmıştır. Araştırmacılara göre mizaç, davranışın ‘nasıl’ gerçekleştiği sorusunun yanıtıdır. Ardından Rothbart (1989) mizacı, ‘erken dönemde ortaya çıkan, tepkisellik ve öz-düzenlemedeki yapısal, sabit, bireysel farklılıklar’ olarak tanımlayarak genişletmiştir. Bu tanımlamada yapısal ile kast edilen, mizacın biyolojik kökenidir (Rothbart ve Bates, 2006). Cloninger (1987) ise, o döneme kadar çocukluk dönemi ile sınırlandırılmış mizaç tanımlamaları yetişkinlik dönemine de genişleterek ele almıştır. Takip eden mizaç çalışmalarında Goldsmith ve diğerleri (1987) özellikle duygulara odaklanmış ve mizacı, ‘birincil duyguların ifadesindeki bireysel farklılıklar’ olarak tanımlamışlardır. Bebeklerin tanıdık olmayan uyarıcılara verdikleri tepkileri farklı gelişimsel dönemlerde araştıran Kagan (1997) ise mizacı; ‘aktivite düzeyini farklılaştıran biyolojik özellikler’ üzerinden değerlendirmiştir. Buss ve Plomin (2014) tarafından yapılan tanımlamada mizaç, ‘erken dönemlerde ortaya çıkan bir dizi kalıtsal kişilik özelliği’ olarak formüle edilmiştir. Kuramcıların bu tanımlamalarının yanı sıra, çalışmaların doğasına uygun olarak değişen genel mizaç tanımlamalarına da rastlanmaktadır. Örneğin yaygın tanımların birinde mizaç ‘çocuğun kendi dünyasına nasıl yaklaştığını ifade eden doğuştan gelen özellikler kümesini ve çocuğun davranış tarzı’nı ifade ederken; bir diğerinde ‘bireyin genetik olarak sahip olduğu etkinlik düzeyi, duygusallık ve sosyalleşme ifadesini düzenleyen görece olarak tutarlı temel eğilim’dir (Kristal, 2005).

1.3.1. Mizaç Sınıflaması

Mizaç kavramının doğuşuna ilişkin araştırmalar, mizacın antik zamanlara dayanan bir geçmişi olduğunu ortaya koymaktadır (Bölükbaşı vd., 2012). Öyle ki milattan önceki dönemde, insanların fiziksel ve psikolojik olarak birbirlerinden farklı olması, vücutta bulunan dört sıvının farklı oranlardaki karışımlarına bağlanarak açıklanmıştır. Hipokrat bu sıvıların (kan, safra, koyu safra ve mukus) oluşturdukları ve insanların davranışlarındaki denge düzeyini belirleyen özellikleri canlı-hareketli,

canlı-hükümdar, melankolik ve donuk-pasif olarak sınıflandırmıştır (Clark ve Watson, 2008). Bu sınıflama günümüzdeki mizaç tanımlama çalışmalarının başlangıç noktasıdır, denilebilir.

Çağdaş deneye dayalı mizaç araştırmaları 1956'da Thomas ve Chess'in New York Boylamsal Çalışması'na (NYLS) dayanmaktadır. Söz konusu çalışma ile araştırmacılar, biyolojik farklılıkların yaşamın ilk yıllarından başlayarak geniş bir gelişimsel dönem ve alanda kişiyi etkilediğini ortaya koymuşlardır (Zenther ve Bates, 2008). New York'ta yaşayan orta sosyoekonomik düzeyden 85 ailenin 133 çocuğu, yaklaşık ikinci altı aylık dönemden beliren yetişkinliğe kadar izlenmiştir (Chess vd., 1963). Bebeklerin günlük durumlara verdikleri tepkiler hakkındaki ebeveyn röportajlarının içerikleri, doğrudan gözlemler ve öğretmen görüşmeleri doğrultusunda araştırmacılar dokuz mizaç boyutu tanımlamışlardır: aktivite düzeyi (activity level), biyolojik düzenlilik (rhythmicity), yaklaşma ya da çekingenlik (approach or withdrawal), uyumluluk (adaptability), tepkilerin yoğunluğu (intensity of reaction), uyarılma eşiği (threshold of responsiveness), duyguların niteliği (quality of mood), dikkat dağınıklığı (distractibility), dikkat süresi ve devamlılık (attention span and persistence). Bu dokuz boyuttan hareketle araştırmacılar çocukların davranış örüntülerini kolay, yavaş ısınan ve zor olarak sınıflandırmış (Thomas ve Chess, 1977); popülasyondaki çocukların mizaç özelliklerinin %40'ının kolay, %15'inin yavaş ısınan ve %10'unun zor olarak değerlendirilebileceğini kaydetmişlerdir. Geriye kalan dilimin ise özgün bir karışımla, sınıflandırmada adı geçen her mizaç boyutuna ait özelliği taşıyabileceği bildirilmiştir (Thomas vd., 1963; Santrock, 2002, s. 183). Kolay mizaçlı çocuklar genellikle olumlu duyguduruma sahip tanıdık olmayan uyaranlara çabuk tepki gösteren, yeni koşullardan kaçınmayan, biyolojik işlevleri düzenli ve tepkileri düşük yoğunlukta olan çocuklardır. Yavaş ısınan çocuklar düşük aktivite düzeyiyle karakterize, tanıdık olmayan uyaranlara yavaş uyum gösterip düşük yoğunlukta tepkileri olan çocuklardır. Zor mizaçlı çocuklar ise; tanıdık olmayan uyaranlara olumsuz tepkiler verir, sık sık ağlar, biyolojik işlevlerinde düzensizlik yaşar ve yavaş uyum gösterirler. Takip eden çalışmalarda NYLS'de tanımlanan dokuz mizaç boyutu ve üçlü sınıflama yaygın olarak kullanılmasına rağmen; çocukların mizaç özelliklerinin farklı boyutları olabileceği ve daha az sayıda boyut ihtiyacı sebebiyle yeni sınıflamalar oluşturulmuştur (Putnam vd., 2002; Teglasi, 1998).

Mizaç özelliklerine ilişkin diğer sınıflamalardan biri, Rothbart'ın (1989) mizaç modelidir. Bu modelde motor aktivitenin, otonom ve endokrin tepkilerin, duyguların tetiklenmesi tepkisellik; bu tepki süreçlerini artırma ve azaltmaya dayanan düzenlemeler ise öz-düzenleme olarak ele alınmıştır. Çocukların öz-bildirimlerin yanında ebeveynlerden gelen dönütlerin de incelendiği modelde mizacın alt boyutları olumlu duygusallık, olumsuz duygusallık ve kendini denetleme olarak üçe ayrılmıştır (Gartstein ve Rothbart, 2003; Gartstein vd., 2012; Putnam vd., 2006). Olumlu duygusallık dışadönüklük kişilik özellikleri ile ilişkili olup gülme, dürtüsellik, tanıdık olmayan uyaranlara yaklaşma ile ilgilidir. Olumsuz duygusallık boyutu korku, öfke, üzüntü duygularının birleşimi olup

nevrotik özelliklerle ilişkilidir. Kendini denetleme ise dikkati odaklama ve yönlendirme kapasitesini ifade eder.

Günümüz mizaç sınıflandırmalarından biri ise; boylamsal Avusturya Mizaç Projesi'nin (ATP) verilerine dayanmaktadır (Prior vd., 2000). İki bin 443 çocuğun değerlendirildiği ATP'de temel olarak, olumsuz duygusallık (sıkıntı duyma, üzüntü ve korkuya meyilli olma), utangaçlık (yeni veya değişik uyaranlardan geri çekilme eğilimi), sebatkârlık (dikkat süreçleri ile ilişkili boyut) ve aktivite düzeyi (ritmitlik ve motor aktivite düzeyi ile ilişkili boyut) olmak üzere dört tip mizaç özelliği belirlenmiştir. Buna ek olarak bebeklikten ergenliğe kadar ilerleyen süreçteki davranışsal zorluklar kategorilendirilmiş ve öne çıkan özellikler belirlenmiştir. ATP ile birlikte güncel mizaç çalışmalarında, mizaca ilişkin geleneksel anlayışla yapılan 'zor' ve 'kolay' özellikler sınıflamasından vazgeçildiği, bunun yerine mizacın çeşitli özellikler kapsamında ele alındığı görülmektedir (Fox vd., 2023; Pace vd., 2019; Susa-Erdogan vd., 2022). Bu çalışma kapsamında da mizaç, ebeveynlerin davranışlarını 'zorlaştıran' ve 'kolaylaştıran' çeşitli özellikler kapsamında ele alınmıştır.

1.3.2. Mizaç Ölçümleri

Alanyazında mizacı değerlendirmeye ilişkin ölçüm araçlarının çeşitliliği dikkat çekmektedir. Araştırmacılar tüm yaş gruplarını ve hemen her sınıflandırmayı içeren ölçeklerin orijinal ve revize edilmiş versiyonlarını karşılıklı olarak incelemişlerdir (Gartstein vd., 2012). Yetişkinlik döneminde bireylerin kendilerini değerlendirebildikleri ölçüm araçları bulunsada bebeklik ve erken çocukluk dönemi için ebeveynler ve öğretmenler önemli kaynaklardır (Rothbart ve Bates, 2006). Gartstein ve diğerleri (2012), öz bildirim dayalı mizaç ölçümlerinde olası yanlılığı en aza indirmenin gerekliliğine ve ebeveyn bildirimlerinin güçlü yönlerine dikkat çekmektedir. Özellikle çocukların mizaç özelliklerini değerlendirmenin basit olmadığı, Avusturya Mizaç Projesi (ATP) kapsamında da ortaya çıkan ve tartışılan bir konu olmuştur (Prior vd., 2000). Ebeveynlerin, öğretmenlerin veya yaşı uygun çocukların cevapladığı ankete dayalı bildirimler (Muhtadie vd., 2013), serbest oyun etkinlikleri gibi doğal ortamlarda (Asendorp, 2013) veya sistematik ve kontrollü biçimde laboratuvar ortamında çocuğun davranışlarını gözlemlemek (Lo vd., 2015), alanyazında çocuk mizacını ölçmede kullanılan teknikler olarak dikkat çekmektedir. Tüm bu yöntemler tek tek kullanılabileceği gibi birden fazla teknik yardımı ile de ölçüm alınabilir, özellikle ankete dayalı bildirimlerde birden fazla kaynağa dayalı ölçümlerin geçerli sonuçlar elde etmek için daha yararlı olduğu bilinmektedir (Miers vd., 2013).

1.3.3. Mizaç Değişmezliği

Mizacın çevresel etkilerden bağımsız düşünülemeyen doğası, bireyin davranışlarında ne dereceye kadar sabit farklılıklar oluşturacağı sorusunu da beraberinde getirmiş ve araştırmacılar mizacın sürengenliğini (stability) boylamsal çalışmalar ile anlamaya çalışmışlardır. İkizlerle yürütülen boylamsal mizaç çalışmalarında, kalıtsallık oranının orta seviyelerde olduğu rapor edilmektedir (Goldsmith ve Gottesman, 1981). Mizaç kalıtsallığının gelişimsel dönemlere göre ayrıtılandırıldığı

bir çalışmada kalıtsallığın yenidoğanlarda düşük seyrettiği, bebeklikten çocukluğa geçerken kalıtsallık oranının arttığı, yetişkinlik dönemlerinde süreğenliğin aynı oranlarda seyredebileceği ya da artış gösterebileceği belirtilmiştir (Goldsmith ve Gottesman, 1981; Santrock, 2002, s. 184). Ayrıca paylaşılan ve paylaşılmayan çevrenin bu oranları değiştirebileceği vurgulanmıştır.

Avusturya Mizaç Projesi'nin verilerine göre, bebeklik döneminden yaklaşık sekiz yaşına kadar mizaç eğilimlerinin devam ettiği bildirilmiş, özellikle mizacın alt boyutlarındaki sürekliliğe dikkat çekilmiştir (Prior vd., 2000). Benzer şekilde bebeklikten yedi yaşına kadar takip edilen 187 çocuğun zorlayıcı mizaç özelliklerinin değiştirilmesinin daha güç olduğu bildirilmiş (Carey ve McDevitt, 1978), en süreğen seyreden mizaç özelliklerinin kolay mizaç eğilimli kız çocuklarına ve zor mizaç eğilimli erkek çocuklarına ait olduğu belirtilmiştir (Korn, 1984). Görece daha yakın zamanlı çalışmalarda da zor mizaç eğilimlerinin diğer mizaç özelliklerine kıyasla daha değişmez bir yapısı olduğu bildirilmektedir (Micalizzi vd., 2017).

1.4. Mizaç ve Davranış Problemleri Arasındaki İlişki

Mizaç özellikleri, davranış problemlerindeki bireysel farkları öngörmek için yararlanılan önemli bir değişkendir (Kiff vd., 2011); ancak hem mizaç hem de davranış problemleri benzer verilerden elde edilen, varsayım dayalı yapılar olduğundan ikisi arasındaki ilişkiyi net olarak anlamak kolay olmamaktadır (Lahey ve Waldman, 2003). Nigg (2006), mizaç ve davranış problemleri arasındaki ilişkiyi anlamlandırmaya yardımcı iki yaklaşım önermiştir. Bu yaklaşımlardan ilki, normal olmayan (davranış problemleri) ve normal olan (mizaç özellikleri) süreçler arasında benzer bir yapı öngören çeşitlilik ve süreklilik perspektifidir (spectrum or continuity perspective). Gerçekten de yapılan çalışmalar, psikopatolojiyi ifade eden içe yönelim ve dışa yönelim davranışları ile sıkıntı, geri çekilme gibi bazı mizaç özelliklerinin aslında aynı kaynağa işaret ettiğini göstermektedir (Achenbach vd., 1991; Watson, 2005). Nigg (2006), mizaç özelliklerinin davranış problemlerine nasıl dönüştüğünü anlamak için mizacı bir çeşit aracı mekanizma olarak görmek gerektiğinden bahseder. Örneğin çocuklar mizaç özelliklerine göre farklı ebeveynlik davranışları deneyimler, akranları ile çatışma düzeyleri farklılaşır ve çevreleri ile etkileşimleri mizaçlarına göre şekil alır. Bu türden bir sosyalleşme süreci de çocuğun davranışsal problem geliştirmesine yol açabilir (Shiner ve Caspi, 2003; Snyder vd., 2003). Bir diğer yaklaşım, daha kapsamlı koşullara uygulanabilen kırılganlık / etkileşim perspektifidir (vulnerability / transaction perspective). Bu yaklaşıma göre yüksek riskli mizaç özellikleri, daha yüksek düzeylerde davranış problemi ile sonuçlanabilirken; düşük riskli mizaç özellikleri ile davranış problemleri arasındaki ilişki zayıftır (Crockenberg ve Leerkes, 2003; Nigg, 2006). Kırılganlık / işlem perspektifi, çeşitlilik ve süreklilik perspektifinde aynı kavramsal yapıya dayandığı iddia edilen mizaç ve davranış problemleri arasındaki ilişkilerin sıklıkla küçük ya da orta büyüklükte olmasına, dolayısıyla paylaşılmayan varyans oranının büyüklüğü fikrine dayanmaktadır (Eisenberg vd., 2004; Lemery vd., 2002; Tackett vd., 2013).

Alanyazında mizaç ve davranış problemleri arasındaki ilişkiye işaret eden ve farklı gelişimsel dönemler hakkında bilgi veren çokça çalışma bulunmaktadır. Fetüsün nörodavranışsal işlevselliğinin çocuklukta daha az davranışsal zorluk ve daha fazla olumlu sosyal davranışla ilişkili bulunması, temel bireysel farklılıkların henüz anne karnından itibaren gelecek dönemler için kritik olduğunu göstermektedir (Dipietro vd., 2018). Bakım kalitesi kontrol edilerek yürütülen bir çalışmada; yeni bir uyarıcıya kolaylıkla sinirlenen altı aylık bebeklerin 2.5 yaşında daha fazla dışa yönelim problemi yaşadığı; yeni uyarıcıya stresli ve sıkıntı tepkiler veren altı aylık bebeklerin ise, 2.5 yaşına geldiklerinde daha fazla içe yönelim problemi geliştirdiği bulunmuştur (Crocker ve Leekes, 2005). Bununla birlikte bebeklerin mizaç özellikleri ile geliştirdikleri davranış problemi arasındaki ilişkide uzun süreli ebeveynsiz bakımın dolaylı etkisi olduğu kaydedilmiştir. Tek ve çift yumurta ikizleri ile yürütülen bir başka çalışmada, 14-36 aylık bebeklerin mizacı dört ile 12 yaş arasındaki davranış sorunlarını yordamıştır (Rhee vd., 2007). Aynı çalışmada, erkek çocukların davranış problemlerinin duygusallık ve utangaçlık gibi paylaşılan çevresel özelliklerle; kız çocuklarının davranış problemlerinin ise paylaşılan çevreye ait duygusallık özelliği ile açıklandığı bulunmuştur. Orta çocukluk dönemindeki çocuklarla yapılan bir çalışma, problem davranış türü cinsiyetler açısından farklılaşsa da mizaç özellikleri ile davranış problemleri arasındaki ilişkinin hem kız hem de erkek çocuklar için geçerli olduğunu göstermiştir (Oldehinkel vd., 2004). Dahası bu ilişki utangaç, sıkıntılı, korkulu gibi farklı mizaç özellikleri için de anlamlıdır. İlişkisel saldırganlık eğilimi öncüllerinin mizaç ve kişilik özellikleri kapsamında araştırıldığı bir çalışmada ise, altı ile 18 yaş arası çocukların ilişkisel saldırganlık düzeyleri olumsuz duygusallık ve zayıf öz düzenleme ile ilişkili bulunmuştur (Tackett vd., 2014). Bahsi geçen çalışmada mizaç özellikleri kişilik özelliklerine kıyasla ilişkisel saldırganlıkla daha ilişkili bulunduğundan, saldırganlığın ilişkisel ipuçlarını yakalamayı amaçlayan gelecek çalışmalarda mizaç ölçümlerinin daha uygun olacağı düşünülmüştür.

Çalışmaların çoğunun çocukların olumlu ve olumsuz duygulanımına işaret eden mizaç özellikleri bağlamında şekillendiği söylenebilir. Çocuğun olumlu duygulanımı yetişkinlikte dışadönüklük kişilik özellikleri ile ilişkili bulunan, girişkenlik, sosyallik ve yüksek aktiviteyi içeren mizaç özellikleridir. Putnam (2012) çocuklardaki olumlu duygulanımın içe yönelim davranışları için koruyucu faktör olabileceğini; ancak doğası gereği yüksek hareketlilik içeren bu özelliğin saldırganlık, öfke, dürtüsellik gibi dışa yönelim problemlerine dönüşebileceğine dikkat çekmiştir. Yürüme çağındaki çocuklarla yapılan bir çalışmada araştırmacılar iki yaşındaki bebekleri kolay, yavaş ısınan ve zor mizaç kategorilerine benzer şekilde sınıflandırarak 4.5 yaşına geldiklerinde davranış problemlerini incelemişlerdir (Stifter vd., 2008). Sonuçlar, iki yaşındayken olumlu duygulanımı yüksek, yeni uyaranlara coşkulu tepkiler veren, düşük utangaçlık seviyesindeki, kolay olarak sınıflandırılan çocukların 4.5 yaşında geldiklerinde diğer gruptaki çocuklara kıyasla daha fazla içe yönelim ve dışa yönelim davranışı geliştirdiğini göstermiştir. Bu araştırmanın sonuçları olumlu duygulanım mizaç boyutunun, gerçekten de çocukları her zaman olumlu gelişimsel sonuçlara

götürmediği ve duygu düzenleme gibi süreçlerin çocukların mizaç özelliklerine bağlı olarak risk faktörü olabileceği kapsamında tartışılmıştır. Benzer olarak Gartstein ve diğerleri (2012) da olumlu duygulanım özelliğinin ifade ettiği yüksek aktivitenin dışa yönelim problemleri ile ilişkili olabileceğini kabul etmiş; ancak bu özelliğin sosyalliği ifade eden ve neşe içeren yönlerinin içe yönelim problemleri ile ilişkili olabileceğini vurgulamıştır. Bazı boylamsal çalışmalar ise, düşük seviyelerdeki olumlu duygulanımın zaman içinde azalan içe yönelim ve dışa yönelim davranışları ile ilişkili olduğunu göstermektedir (Nielsen vd., 2019).

Olumlu duygulanımın aksine olumsuz duygulanım, sıklıkla çaba gerektiren kontrol (effortful control), düşük aktivite düzeyi, çekingenlik, korku, davranışsal ketleme gibi özelliklerle ilişkilidir. Çalışmalar olumsuz duygulanımın özellikle içe yönelim olmak üzere, dışa yönelim problemleriyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin erken dönemdeki davranışsal ketleme gelecek yaşlardaki kaygı bozuklukları ile yakından ilişkilidir (Clauss ve Blackford, 2012; Hudson vd., 2019). Boylamsal bir araştırmanın sonuçları, üç yaşındaki davranışsal ketlemenin beş yaşındaki içe yönelim davranışlarını ve sekiz yaşındaki akademik dikkat problemlerini yordadığını göstermiştir (Liu vd., 2020). Başka bir çalışmada, olumsuz duygulanımı yüksek olan çocukların annelerinin yüksek düzeylerde stres tepkileri gösterdiği bulunmuş ve çocuk-ebeveyn etkileşimine dikkat çekilmiştir (Eisenberg ve Fabes, 1994). Kozlova ve diğerleri (2019) ise, çaba gerektiren kontrol ve olumsuz duygulanımın içe yönelim davranışlarının %17'sini, dışa yönelim problemlerinin ise %6'sını açıkladığını bulmuşlardır. Buraya kadar özetlenen alanyazın çalışmaları, mizaç özellikleri ve çocukların sosyal uyumlarını etkileyen davranış problemleri arasındaki ilişkide farklı bulgulara işaret etmektedir. Buna karşın ortak olan bir nokta, mizacın çocukların davranışsal problemleri üzerindeki rolünü tek başına ele almanın, süreci anlamak için yeterli ve uygun olmadığıdır. Çalışmalar sosyal becerilere ve davranış problemlerine etki eden çoklu faktörlere, mizaç ve ebeveynlik arasındaki çift yönlü etkileşime ve ilişkiyi düzenleyen birtakım risk etkenlerine dikkat çekmektedir (Kiff vd., 2011; Kochanska ve Kim, 2013). İlerleyen bölümde çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları üzerindeki etkilerinin önemli olduğu bilinen çevresel (ebeveyn kaynaklı) özelliklere yer verilmiştir.

1.5. Çocuğun Sosyal Uyumu ve Çevresel Etkiler

Çocuğun uyumu üzerine yürütülen güncel çalışmalarda araştırmacıların, sosyal uyumu etkileyen faktörleri ayrı ayrı incelemek yerine sıklıkla birlikte incelediği ve çocuk-çevre etkileşimindeki eş zamanlı değişimin, çocuğun davranışları üzerindeki etkisine odaklandığı dikkat çekmektedir (Gallagher, 2002; Lengua, 2006; McBride vd., 2002). Ekolojik Teori'nin çocukların sosyal uyumunu desteklemede önemli rol oynayan mikrosistemler olarak incelediği anne babalar, çocuklarıyla etkileşimlerinde, onlara diğerleri ile ilişkilerinde faydalanacağı önemli bir kaynak sunmaktadır (Bronfenbrenner ve Morris, 2006; Cabrera vd., 2014). Başka bir ifadeyle, çocuklar destekleyici aile ortamında model alarak öğrendikleri sosyal becerileri, etkileşimlerinde etkin olarak kullanarak geliştirirler. Bu da hem çocukların yüksek sosyal uyumlarıyla hem de uzun vadede düşük

davranış problemi, düşük saldırganlık ve suç davranışı ile ilişkilidir (Beelmann ve Lösel, 2021). Araştırmalar, anne babaların çocuk bakım görevlerinde kullandıkları birtakım yöntemler ile çocukların sosyal uyumlarını etkilediğini göstermektedir. Hill ve diğerleri (2003) ebeveynlerin tutarsız ve sert disiplin yöntemlerinin çocukların artan kaygı bozuklarını ve içe yönelim davranış problemlerini yordadığını bildirmiştir. Benzer şekilde psikolojik kontrolün gelişim dönemleri boyunca olumsuz etkisini sürdürdüğü (Barber vd., 2005) ve bu çocuk bakım yöntemleri cezaya dönüştüğünde içe yönelim ve dışa yönelim davranış problemlerini artırdığı bulunmuştur (Stormshak vd., 2000). Ebeveynlerin disiplin, kontrol gibi davranışsal yöntemleri kadar sıcaklık, kabul, katılım gibi duygusal bileşenler de çocukların sosyal uyumunun belirleyicisi olarak görülmektedir (Maccoby, 2000; McLeod vd., 2007; Yagmurcu ve Sanson, 2009). Ebeveyn katılımının özellikle son yıllarda alanyazında yerini aldığı, gelişen sosyal ve ekonomik değişimlerle birlikte uzunca bir süre anne çocuk ilişkisine yoğunlaşan çalışmaların baba çocuk ilişkisi ve aile katılımına odaklandığı görülmektedir (Ergüden vd., 2020; Kuzucu, 2011).

Ebeveyn katılımı genel itibarıyla ebeveynlerin çocuk için hazır olması, çocuklarına sosyal ve duygusal destek sağlaması, çocuklarının eğitim sürecine aktif olarak katılmasını ifade eden ve sayısız anne baba davranışını içeren çok boyutlu bir yapıyı temsil etmektedir (Fisher, 2009; Planalp vd., 2019; Young vd., 2013). Okul öncesi dönem, çocukların evde ve ev dışındaki ortamlarda sosyal, duygusal ve bilişsel yeterlilik gerektiren çeşitli gelişimsel zorluklarla karşılaştıkları kritik bir dönemdir (Cabrera, 2010). Araştırmalar ebeveyn katılımını, çocukların erken dönemde okula hazır bulunuşluklarını kolaylaştıran ve çeşitli gelişimsel zorluklarla baş etmelerine yardımcı olan bir faktör olarak görmektedir (Fantuzzo vd., 2004; Schulting vd., 2005). Bununla birlikte ebeveyn katılımına ilişkin alanyazında anne ve baba katılımın sıklıkla ayrı incelendiği görülmektedir. Bunun önemli bir nedeni, anne ve baba katılımının çocuklar için ortak faydalarının yanı sıra farklı gelişimsel sonuçlarla ilişkilendirilmeleri gibi görünmektedir. Örneğin anneler olumsuz ebeveynlik davranışlarını, babalara kıyasla daha az gösterme ve çocuklarının davranışlarını daha olumlu değerlendirme eğilimi göstermektedir (Bridgett vd., 2013). Yine önemli bir farklılık olarak, baba katılımının ergenlerdeki suça karışma davranışları ve saldırganlık ile anne katılımından çok daha güçlü bir ilişki gösterdiği ortaya konmuştur (Harris vd., 1998). Benzer şekilde babaların duygusal olarak ulaşılmaz olması, çocukların uyum sorunlarının daha tutarlı bir yordayıcısı olarak raporlanmıştır (Cummings ve Merrilees, 2010).

Ebeveynlik pratikleri açısından anne ve baba davranışları arasındaki farklılıklara odaklanan çalışmalar, anne ve babaların çocuklarına gösterdikleri yakınlığın birbirlerinin ebeveynlik davranışları ile yakından ilişkili olduğunu göstermektedir (Cabrera vd., 2014; Planalp vd., 2013). Buna karşın babaların temel bakıcılık görevlerinden çok oyun ve bilişsel gelişimi destekleyen katılım faaliyetlerinde daha çok yer aldığı ve özellikle çocukların okul dönemine yakın zamanlarda katılıma dâhil oldukları bulunmuştur (Fletcher vd., 2013; Planalp ve Braungart-Rieker, 2016). Babaların

katılım davranışları, çocuklarının gelişim süreçlerine doğrudan olabileceği gibi dolaylı olarak da destek verebilmektedir (Hofferth vd., 2007). Babaların çocuklarıyla etkileşim halinde oyun oynamaları çocuklarının bilişsel gelişim süreçlerine doğrudan etki eden önemli bir faktör iken (Palkovitz, 1997); babanın çocuğun oyun ve bakım faaliyetlerine katılımı, anne çocuk ikili alt sistemini iyileştirerek çocuğun sosyal uyumuna dolaylı etkide bulunabilir (Chang vd., 2007; Mezulis vd., 2004). Babanın bu pratikleri çocukla geçirilen zaman ve paylaşılan aktivitelerden çok daha fazlası olarak, çocuğa sıcaklık ve yakınlık da sağlamaktadır (Pleck, 2010). Benzer şekilde okul öncesi dönemdeki anne katılımı, çocukların ilkokuldaki bilişsel becerilerini ve dil gelişimlerini artırmıştır (Lau ve Power, 2018). Slaughter (2018), anne katılımını erkeklerin suça karışma davranışlarını, kızların dışa yönelim davranışlarını azalttığını bulmuştur.

Alanyazındaki birçok çalışmanın ebeveyn katılımının çocukların akademik başarıları üzerindeki etkilerine yoğunlaştığı görülmekle birlikte (Boonk vd., 2018; Lara ve Saracosti, 2019); anne baba katılımının çocukların sosyal duygusal gelişimi üzerindeki etkileri de oldukça önemlidir (Camarero-Figuerola, vd., 2020). Daha duyarlı ve nitelikli ebeveyn-çocuk ilişkisine sahip ebeveynlerin çocukları, sıkıntılı zamanlarda daha iyi duygu düzenleme yaparak olumsuz duygular ile işlevsel olarak başa çıkabilecek yöntemler geliştirebilir (Davidov ve Grusec, 2006). Bunun tersine, kaliteli ve yakın ebeveynlik ilişkilerinden yoksun çocukların sosyal uyumlarının zaman için bozulması beklenmektedir. Örneğin, çocukların beş ile altı yaşlarında deneyimledikleri düşük seviyelerdeki destekleyici ebeveynlik, iki yıl sonunda çocukların dışa yönelim problemlerini artırmıştır (McCarty vd., 2005). İlk yıllarda ebeveynlerinden ilgi, katılım ve duyarlılık göremeyen çocukların ileriki yıllarda daha yüksek düzeylerde saldırganlık, meydan okuma ve suç davranışı gösterdiği bulunmuştur (Shaw vd., 2001). Altschul ve diğerleri (2016), üç yaşında deneyimlenen anne sıcaklığının beş yaşındaki sosyal yetkinliği artırdığını bildirmiştir. Ebeveynlerin çocuklarıyla şarkılar ve tekerlemeler söylediği, harfler ve sayılarla oyunlar oynadığı, resimler yaptığı evdeki öğrenme ortamlarının çocuklarda artan sosyal uyum, akranlarla ilişkilerdeki sosyal beceriler, güven ve yüksek bilişsel gelişim puanları ile ilişkili olduğu sonucuna varılmıştır (Melhuish vd., 2008). Boylamsal bir çalışma, ebeveynlerin dokuz aylık çocuklarına kitap okumalarını çocuklarının dört yaşındaki bilişsel düzeylerini etkilediğini göstermiştir (Jenkins ve Handa, 2019). Erken dönemlerden itibaren çocukların öğrenme süreçlerine katkı sunmak ve çeşitli uyaranlarla onları desteklemek gelecek dönemler için olumlu gelişimsel sonuçlara yol açtığından, ebeveynlerin çocuklarının yaşamına dâhil olması, sosyal becerilerin ortaya çıkması için geniş bir alan sağlayan okul öncesi dönemde özellikle kritik bir hal almaktadır (Cohen ve Anders, 2020; Heckman ve Masterov 2007). Başka bir ifadeyle ebeveyn katılımı, çocukların sosyal duygusal gelişimlerine olumlu katkıda bulunarak çocukların farklı sosyal çevrelere ve okul ortamına hazır oluşlarına yardımcı olur (Epstein ve Sheldon, 2002).

Mizaç özellikleri (birey) ve ebeveynlik (çevre) ile ilgili güncel alanyazında iki farklı kategoride iki farklı görüş göze çarpmaktadır (Putnam vd., 2002). Bu görüşler aslında erken

dönemlerden itibaren etkili olduğu benimsenen iki çevresel etki modelinin uzantısıdır (Belsky ve Pluess, 2013). Görüşlerden biri Yatkınlık-Stres Kuramı çerçevesinden bakar ve bazı kişilerin problemlerin olumsuz etkilerine karşı daha savunmasız olmasını mizaç özelliklerine bağlar. Oysa alternatif model olan Avantajlı Hassiyet Modeli, bazı kişilerin mizaç özellikleri sebebi ile çevrenin olumsuz yönlerine karşı duyarlı olacakları ve bundan olumsuz etkilenecekleri fikrinin aksine, bu kişilerin olası desteklerden daha fazla yarar sağlayacaklarını savunur. Dolayısıyla alanyazındaki ilk kategori mizaç ve ebeveynliğin niteliği (sıcaklık, yakınlık, duygu ifadesi) ile ilgilidir ve zorlayıcı mizaç özelliği olan çocukların duygusal taleplerinin yaratacağı huzursuzluk sebebiyle ebeveynlerinin temas ve duyarlıktan çekileceklerini ya da tersine zorlayıcı mizaç özelliğine sahip çocukların ebeveynlerinin çocuklarının refahına daha çok katkıda bulunmak için yüksek düzeyde çaba göstereceğini vurgular (Manlove ve Vernon-Feagans, 2002). Benzer olarak ebeveynler kolaylaştırıcı mizaç özelliği gösteren çocukların taleplerine daha rahat uyum sağlayarak onlara daha sıcak ve yakın davranabilecekleri gibi; kolaylaştırıcı mizaç özelliğindeki çocukların hâlihazırdaki sosyal becerileri, ebeveynlerin ek çaba sarf etmemesine neden olabilir (Manlove ve Vernon-Feagans, 2002; Pleck, 2007). İkinci kategori ise; mizaç özellikleri ve ebeveynliğin niceliği (bakım verme, vakit geçirme, etkinliklerin sıklığı) ile ilgili olup zorlayıcı mizaç özelliği gösteren çocukları olan ebeveynlerin çocuklarıyla daha az vakit geçireceğini, oysa kolaylaştırıcı özellikteki mizaçlı çocuklarla daha az stresli ve daha eğlenceli etkinliklerde bulunarak fazla zaman geçireceklerini öngörür. Tersine zorlayıcı mizaçlı çocukların ebeveynleri olumsuzlukları düzeltebilmek amacıyla çocuklarıyla daha aktif ilgilenabilir ve kolaylaştırıcı mizaçlı çocuklar ihtiyaçları olmadığı algısı ile daha az etkinlik deneyimleyebilir (Downer ve Mendez, 2005). Dolayısıyla çocuğun mizacının ebeveynliği etkilediği koşullarda, çocuk mizacının özellikleri ebeveynlik ve çocuk uyumu arasındaki ilişkinin gücünü değiştirebilir. Özellikle ebeveynliğin niteliği, farklı mizaç özelliklerindeki çocuklar için farklı gelişimsel sonuçları öngörebilir (Sanson ve Rothbarth, 1995). Diğer bir ifadeyle, çocukların gösterdikleri mizaç özellikleri, ebeveynlerin çocuklarının davranışlarını nasıl algıladıklarını ve onlara nasıl tepkiler vereceklerini etkiler. Thomas ve Chess'in (1977) tanımladığı uyum iyiliğinin (goodness of fit) de önerdiği gibi, çocuk mizacının ve çevrenin taleplerinin eşleşmesine dayanarak oluşturulan ebeveynlik uygulamaları, çocuk-ebeveyn etkileşiminde en iyi sonucu ortaya çıkararak çocuğun uyumunu artırabilir.

Ebeveynlik davranışlarının çocuğun mizaç özelliklerine göre değişiklik göstereceği tahmin edilmekle birlikte, gelişimsel olarak bu sürecin yönünü belirlemenin zor olduğu bildirilmektedir (Planalp vd., 2019). Alanyazında sınırlı sayıda çalışma çocukların mizacına göre farklılaşan ebeveynlik davranışlarını ortaya koymuştur. Buna göre annelerin olumlu mizaç özellikleri ile karakterize bebek ve çocuklarına karşı daha ilgili olduğu, olumsuz duygulanımı yüksek bebeklerine daha az duyarlılık geliştirdikleri (Bridgett vd., 2013; Perry vd., 2018); babaların ise olumsuz duygulanımı yüksek olan çocukları ile daha az ilgilendiği bilinmektedir (Planalp ve Braungart-Rieker,

2016). Anne ve babalar arasındaki bu farklılıklara rağmen ebeveyn katılımı, çocukların sosyal uyum becerilerini etkileyen önemli bir faktördür. Ebeveyn cinsiyetinden bağımsız olarak, çocukların zorlayıcı mizaç özellikleri ile problem davranışları arasındaki ilişkinin ebeveyn katılımı ile açıklandığı gösterilmiştir. Daha fazla olumsuz tepkiselliği olan çocuklar, daha az tepkisel olanlarla karşılaştırıldığında, sosyal duygusal yeterlilikleri azalmakta, sonuç olarak yıkıcı davranış, kaygı veya depresyon gibi problem davranışlar sergilemeye başlamaktadır (Lozano vd., 2020). Çocukların davranış problemlerinin ebeveynlerden alındığı üç zamanlı bir çalışmada, üç yaşındaki davranışsal ketlenme mizaç özelliği çocukların sekiz yaşındaki içe yönlendirme davranışlarını ve akademik alandaki dikkat problemlerini azaltmıştır. Araştırmacılar mizaç özellikleri ile problem davranışlar arasındaki bu ilişkinin çocukların beş yaşında deneyimlediği yapılandırılmış olumlu ebeveynlik pratikleri ile açıklandığını bulmuşlardır (Liu vd., 2020).

Araştırmalar çocukların mizacı ile yakından ilişkili olan ebeveyn katılımının çeşitli değişkenlerle de ilişkili olduğunu göstermektedir (Slaughter ve Nagoshi; 2020; Tsoi vd., 2018). Eğitim düzeyi, ebeveyn katılımını etkilediği bilinen bireysel özelliklerden biridir. Coltrane (2000) ebeveynlerin eğitim düzeyini çocukla ilgili sorumlulukları yerine getirme bağlamında önemli görmektedir. Bununla birlikte eğitim düzeyinin artması eşitlikçi cinsiyet rollerine olan bağlılıkla ilişkilendirilmekte ve toplumsal cinsiyet rollerine daha eşitlikçi yaklaşan ebeveynlerin çocukla ilgili bakım görevlerine daha çok katılması beklenmektedir (Gaunt, 2006; Marks vd., 2009; Sandberg ve Hofferth, 2001). Cinsiyet rolleri konusunda daha esnek olan babaların, çocuk bakımı ile ilgili görevlerden yalnızca eşlerini sorumlu tutmadıkları ve görev paylaşımı konusunda eşlerine daha çok destek sağladığı bilinmektedir (Fischer ve Anderson, 2012; Kuo vd., 2017). Ebeveynlerin uzun süreli çalışma saatleri eğitim düzeyindeki artışın genel olarak ebeveyn katılımını arttıran bir faktör olarak ortaya çıktığı kanıtlara ters düşmektedir. Daha uzun çalışma saatleri olan anne ve babaların ebeveyn katılımının düştüğü görülmektedir (Pleck ve Hofferth, 2008). Sahip olunan çocuk sayısı, ebeveynlerin katılımı ile ilişkilendirilen diğer bir özelliktir. Bazı araştırmalar çocuk sayısı arttıkça baba katılımının azaldığını göstermiştir (Beets ve Foley, 2008; Uzun, 2019). Buna rağmen çocuk sayısı ile baba katılımı arasında anlamlı ilişkiye rastlanmayan güncel çalışmalar da bulunmaktadır (örn., Gazi, 2019). Çocuk sayısının ebeveyn katılımı üzerindeki etkisi anneler açısından düşünüldüğünde ise, aile yapısındaki değişimin ebeveynler arasındaki iş bölümü ve yardımlaşmaya duyulan ihtiyacı artırması ile birlikte, ortak ebeveynliğe ilişkin çalışmalar da göz önüne alındığında (Khandpur vd., 2016), artan çocuk sayısının anne katılımını düşürmesi beklenebilir. Çocuğun cinsiyeti, ebeveyn katılımını etkileyen çocuk kaynaklı özelliklerden biri olarak görülmektedir. Alanyazında araştırmacılar, babaların daha çok erkek çocuklarıyla ilgilendiğini ve onlara daha fazla kaynak sağladıklarını göstermiştir (Ali, 2011; Norman vd., 2014; Planalp ve Braungart-Rieker, 2016; Raley ve Bianchi, 2006). Bazı araştırmalarda ise babaların kız ve erkek çocuklarıyla eşit düzeyde zaman geçirdiğini ancak geçirilen zamanın niteliksel olarak farklılaştığı vurgulanmıştır (Cabrera vd., 2014). Örneğin

babaların erkek çocuklarının temel bakımına kız çocuklarına kıyasla daha çok katıldığı (Akgöz-Aktaş, 2017), erkek çocuklarıyla fiziksel temelli oyunlar oynarken kız çocuklarıyla daha çok kitap okuma gibi etkinliklerde bulundukları bulunmuştur (Cabrera vd., 2012). Bunun yanı sıra ebeveyn katılımını etkileyen faktörlerin sıklıkla baba katılımı üzerinden ele alındığı, anne katılımına ilişkin alanyazının ‘anneler çocukların birincil bakım verenleridir’ görüşü bağlamında şekillendiği görülmektedir (Starrels, 1994).

Ebeveyn katılımını ve çocukların sosyal uyumunu belirleyen diğer bir faktörün evlilik ilişkisi olduğu kabul edilmektedir (Cummings ve Davies, 2010; Harold ve Sellers, 2008). Öyle ki evlilik kalitesinin ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerindeki etkisi için ortalama etki büyüklüğü (d) .44 olarak belirtilmiştir (Erel ve Burman, 1995). Alanyazındaki çok sayıda araştırma iletişim biçimlerini çift ilişkilerini açıklayan önemli bir mekanizma olarak ele almaktadır (Coln vd., 2013; Hosokawa ve Katsura, 2017). Ebeveynler arası yıkıcı iletişim, tarafların birbiri ile uzlaşmayan görüşlere sahip olması veya farklı nedenlerle birbirlerine karşı gösterdikleri psikolojik, fiziksel ve sözlü çatışmayı ifade eder; çatışmanın sıklığı, yoğunluğu veya çözümüleniş biçimi ile birlikte tanımlanır (McTavish vd., 2016). Özellikle okul öncesi dönemindeki çocukların ebeveynler arasındaki çatışmalı iletişime çokça maruz kaldığı bilinmektedir (Fantuzzo vd., 1997). Aileyi, bir alt sistemdeki etkileşimlerin diğer alt sistemleri etkileyen organize ilişkiler ve davranışlar topluluğu olarak kavramlaştıran Aile Sistemleri Kuramı kapsamında düşünüldüğünde; ebeveynler arasındaki ilişkiyi oluşturan evlilik alt sistemi, ebeveyn-çocuk alt sisteminin tetikleyici bir gücü olarak kabul edilir (Cox ve Paley, 1997). Dolayısıyla tekrarlı olarak görülen olumsuz evlilik içi iletişim biçimleri, bununla ilişkili olarak, ebeveyn-çocuk alt sisteminde ebeveynlerin bakım verme yeteneklerini zayıflatabilir. Alt sistemler arasındaki süreçlerin ve işleyişin birbirlerini benzer şekilde etkileyebileceğini öngören yayılma hipotezinin (spillover hypothesis) bakış açısıyla; evlilik ilişkisinin yıpranması anne ve babaların stres düzeylerini artırmaktadır (Cox ve Paley, 2003; Krishnakumar ve Buechler, 2000). Strese maruz kalan ebeveynler ise çift olarak daha olumsuz etkileşimlere girerek daha saldırgan ve yıpratıcı iletişim biçimleri geliştirirler (Goetz vd., 2019; Hartley vd., 2018). Ebeveynlerinin fiziksel veya sözlü olarak saldırganca ve düşmanca çatışmalara maruz kalan çocukların ise çocukluk döneminden itibaren gelecek dönemleri de etkileyen biçimde içe yönelim ve dışa yönelim sorunları gösterdiği bilinmektedir (Li vd., 2015; Yap ve Jorm, 2015). Başka bir ifadeyle aile içinde yıkıcı evlilik iletişimi ile büyüyen çocuklar daha ılımlı aile ikliminde büyüyen çocuklara göre daha fazla zarar görme ve zarar verme eğilimindedir (Lindsey vd., 2009). Bu da saldırganlığın nesiller boyu aktarımı (intergenerational transmission of aggression) görüşü ile tutarlıdır (Hare vd., 2009). Örneğin Duygusal Güvenlik Teorisi kapsamında ele alınan bir çalışmada, aile içinde yaşanan çatışmaların çocuktaki stres düzeyiyle ilişkili olarak içe yönelim ve dışa yönelim problemlerini artırdığı bulunmuştur (Harold vd., 2004). Çalışmalar, anne babaların olumsuz iletişimlerinin çocuklar için daha az duygusal erişilebilirliğe ve daha az duyarlığa yol açtığını göstermiştir (Giallo vd., 2012; Gomulak-Cavicchio vd., 2006). Bu

türden bir ebeveyn yoksunluğu, çocukların psikolojik sorunları ve davranışsal problemleri için bir risk faktörü olarak görülmektedir (Cheung vd., 2016; Frazer ve Fite, 2016). Ebeveynlerin deneyimlediği evlilik doyumunun çocuklar üzerindeki etkisinin incelendiği bir çalışmada, evliliğinden doyum almadığını bildiren annelerin çocuğun bakımına daha az katılarak çocuktaki psikolojik uyumsuzluğu artırdığı bildirilmiştir (Fishman ve Meyers, 2000). Yayılma hipotezi varsayımlarının aksine, ebeveynler arasındaki yıpratıcı ilişkilerin varlığında ebeveyn-çocuk alt sistemindeki telafi davranışların artacağını ileri süren bazı araştırmacılar bulunmaktadır (Mahoney vd., 1996). Brody ve diğerleri (1986), eşleri ile uyumsuz ilişkiler bildiren annelerin küçük çocuklarıyla daha çok ilgilendiğini raporlamışlardır. Yine de olumsuz evlilik iletişiminin çocuklara karşı olumlu ebeveynlik davranışları ile sonuçlanacağına ilişkin kanıtlar oldukça sınırlı sayıdadır.

Ebeveynlerin olumsuz evlilik iletişimi deneyimlerinin aile etkileşimlerinde sıcaklığın ve duyarlılığın azalması şeklinde ortaya çıktığı kanıtlanmıştır (Stroud vd., 2011). Bununla birlikte bu etkilerin daha iyi anlaşılması için anne ve baba davranışlarını ayırt etmenin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Anne ve babaların evlilik içi olumsuz iletişimlere yönelik farklı deneyimleri, çocuklarına gösterdikleri ebeveynlik katılımlarını farklılaştırabilir. Evlilik içi olumsuzluklarla karşılaştıklarında erkeklerin davranışları daha çok geri çekilme ve savunmacı olma ile sonuçlanmaktadır (Gottman ve Levenson, 1988). Dahası çocukların olumsuz duygulanım gösterdikleri koşullarda annelerin çeşitli problem çözme strateji kullanarak çocuklarının sorunları ile baş etme eğiliminde olduğu, babaların ise daha çok cezalandırıcı pratikler gösterdiği bulunmuştur (Cassano vd., 2007). Krishnakumar ve Buehler'e (2000) göre ebeveyn cinsiyetine bağlı bu farklılıklar, anne çocuk ilişkisinin henüz doğum öncesi döneme dayanan sağlam temelleri ve annelerin ebeveynlik ile eşlik rollerini daha iyi ayırt edebilme becerisine sahip olmaları ile açıklanabilir. Bu açıklama alanyazında baba kırılmanlığı hipotezi olarak incelenmektedir (Cummings vd., 2010; Goeke-Morey ve Cummings, 2007). Baba kırılmanlığı hipotezi, aile ilişkilerinde yaşanan olumsuzlukların babaların ebeveynlik davranışlarını annelerinkinden daha çok etkilediğini ifade etmektedir. Örneğin babaların çocuğun uyumu üzerindeki etkisini boylamsal yolla incelendiği bir çalışma, davranış ve alkol problemi olan babaların, olumsuz evlilik ilişkisi ile birlikte çocukların bakımından çekildiğini, bunun da çocuklarda içe yönelim ve dışa yönelim davranışlarına yol açtığını göstermiştir (Schacht vd., 2009). Yine evlilik kalitesinin yüksek olduğu ailelerde, babalar, çocuklarının bakımına daha çok katılmakta ve anneye daha çok yardım sağlamaktadır (Cummings vd., 2010; Feldman, 2000); ancak evliliğin devamından şüphe duyulduğunda ve eş ile çatışmalar arttığında, babaların çocukları üzerindeki katılımı azalmaktadır (Harris ve Morgan, 1991). Benzer olarak anne sıcaklığının zamanla arttığı ya da sabit kaldığının saptanmış olmasına rağmen; baba sıcaklığının anlamlı olarak düşüş gösterdiği bulunmuştur (Szabó vd., 2011). Doucet (2009) bu farkı, hamilelik olduğu andan itibaren hem toplumsal hem biyolojik değişimlerle karşılaşan annenin, bu süreci biyolojik değişimlerden uzak yaşayan babaya göre, çocukla ilişkiyi daha ilk andan itibaren yaşamaya başlamasına dayandırmaktadır. Aynı araştırmacı,

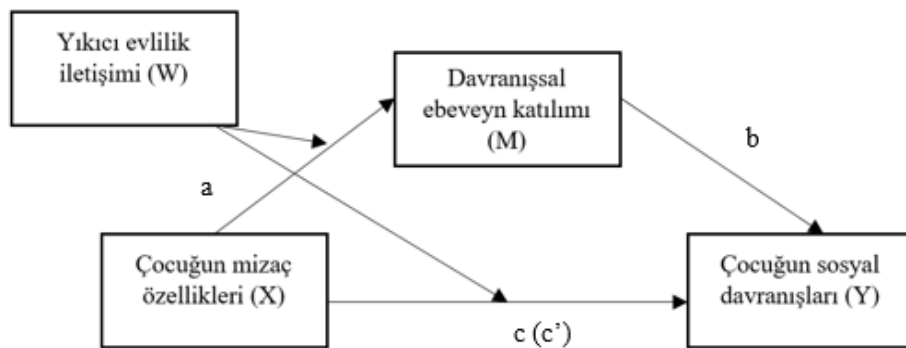
hamilelik döneminin anne çocuk arasındaki ilk bağın hâlihazırda oluşturulmasını kolaylaştırdığını ancak babaların çocuk ile iletişiminin daha geç ve babanın çabasına bağlı olarak başladığına vurgu yapmıştır. Bazı boylamsal çalışmalar ebeveynler arasındaki çatışmaların ebeveynlik davranışlarındaki bozulma ile ilişkisinin gösterildiği yolların sadece babalar için belirleyici olduğunu; ancak anneler için geçerli olmadığını kanıtlayarak, baba kırılmalılığı hipotezine destek sunmuştur (Davies vd., 2009; Kopystynska vd., 2020).

1.6. Mevcut Çalışma

Araştırmacılar, mizaç özelliklerinin çocuğun sosyal becerileri ve davranış problemleri ile ilişkisini etkileyen birtakım potansiyel değişkenler olduğu konusunda hemfikir görünmektedir (örn., Larkin ve Otis, 2019; Van Aken vd., 2007). Çocuğun mizacının ebeveyn davranışlarını etkilediği koşullarda çocuğun sosyal uyumu, ebeveynlik pratiklerine göre farklılaşabileceği gibi; ebeveynlerden kaynaklanan özellikler de çocuğun mizacı ile ebeveyn davranışları arasındaki ilişkinin gücünü değiştirebilir. Özellikle ebeveynliğin niteliği, farklı mizaç özelliklerindeki çocuklar için farklı gelişimsel sonuçları öngörebilir (Sanson ve Rothbarth, 1995). Araştırmacılar, çocuğun davranışlarının öngörülebilmesi için çocuğa ait özelliklerin yanı sıra çocuğun dinamik etkileşimlerinin de sisteme dâhil edilerek zaman içindeki değişimlerin incelenmesinin önemini vurgulamaktadır (Sameroff ve Mackenzie, 2003). Bununla birlikte alanyazında kültüre duyarlı olduğu bilinen (Fan vd., 2020) söz konusu değişkenlerle yürütülecek daha fazla çalışmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir. Thomas ve Chess'in (1977) tanımladığı uyum iyiliği modelinin de önerdiği gibi, çocuk mizacının ve çevrenin taleplerinin eşleşmesine dayanarak oluşturulacak ebeveynlik uygulamaları, çocuk-ebeveyn etkileşiminde en iyi sonucu ortaya çıkararak çocuğun sosyal uyumunu iyileştirmeyi hedefleyen modeller, ancak kültürümüze özgü sonuçlara ulaşarak geliştirilebilir. Ayrıca okul öncesi dönemde ortaya çıkabilecek olası sorunlu davranışların ileriki yaşlarda değiştirilmesi güçleşmeden ve çocuğun genel gelişimini bozmadan tespit edilip erken müdahalelerle önlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Fabes vd., 2006). Bu bağlamda mevcut çalışmanın amacı, çocukların mizaç özellikleri ile sosyal uyumu arasındaki ilişkide evlilik ilişkisi ve ebeveyn katılımı etkilerinin kısa süreli boylamsal (dokuz ay ara ile iki zamanlı) olarak incelenmesidir. Bu amaçla çalışmanın bağımsız değişkeni olan çocuğun mizacı, dört ayrı özellik kapsamında ele alınmıştır: sebat etme, utangaçlık, olumsuz duygulanım ve aktivite düzeyi. Çalışmanın bağımlı değişkenleri olarak çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları, iki ayrı özellik olarak incelenmiştir. Ebeveyn katılımı çalışmanın aracı değişkeni olarak ele alınırken; evlilik içi yıkıcı iletişim çalışmanın düzenleyici değişkenini oluşturmuştur. Böylece çalışmanın boylamsal modeli iki amacı karşılamak üzere düzenlenmiştir: (1) çocuğun mizacı ile sosyal uyumu arasındaki ilişkide ebeveyn etkilerinin düzenleyici aracılık (moderated mediation) etkisini boylamsal olarak sınamak, (2) yıkıcı evlilik iletişiminin ebeveyn katılımı ve çocuğun sosyal uyumu üzerindeki düzenleyici etkilerini inceleyerek, alanyazında konuyla ilgili sıklıkla ele alınan baba kırılmalılığı hipotezinin varsayımlarını (Cummings vd., 2004) test etmek.

Çalışmanın boylamsal modelinin yanı sıra, geçmiş çalışmalardaki cinsiyet farklılıklarına ilişkin sonuçlar dikkate alınarak, çocuk cinsiyetinin çocuğun mizacı ile ebeveyn katılımı arasındaki ilişkiyi düzenleyip düzenlemediği araştırılmıştır. Mizaç, ebeveyn katılımı, sosyal beceriler ve problem davranışları bazı demografik özelliklere göre incelenmiştir. Çapraz gecikmeli panel modeli (cross-lagged panel model) ile boylamsal ilişkinin yönü ve karşılıklı ilişkiler saptanmıştır. Son olarak, ebeveyn katılımının ölçümüne ilişkin yerel alanyazın incelendiğinde, farklı gelişim dönemlerindeki baba katılımını değerlendiren ölçüm araçları ve ebeveynlerin çocuklarının akademik başarısına yönelik eğitim faaliyetlerini değerlendiren aile katılımı ölçekleri bulunduğu görülmüştür (Ahmetoğlu vd., 2018; Sımsıkı ve Şendil, 2014; Masal vd., 2019; Yurtbakan ve Akyıldız, 2020). Buna rağmen çalışmaların yalnızca anneler ile yürütüldüğü (örn., Ahmetoğlu vd., 2018) ve ebeveynlerden aynı anda katılım değerlendirmesi alan kapsamlı bir ölçek olmadığı dikkat çekmiştir. Bu nedenle ana çalışma öncesinde, anne ve babalardan aynı anda ölçüm alabilen ve ebeveyn katılımının farklı alt boyutlarının içeren kapsamlı bir ölçek geliştirilmiştir.

Tüm bu amaçlar doğrultusunda, çalışmanın Şekil 1.2.'de gösterilen boylamsal modeli aşağıda sıralanan temel araştırma sorularına yanıt aramak için düzenlenmiştir. Hayes'in Process Macrosuna dayanan bu modelde X, bağımsız değişkeni; Y, bağımlı değişkeni; M, aracı değişkeni ve W, düzenleyici değişkeni temsil etmektedir. Çocuk mizaç özelliklerinin davranışsal ebeveyn katılımı üzerindeki doğrudan etkisini a yolu, davranışsal ebeveyn katılımının çocuğun sosyal becerileri ve problem davranışlarını ifade eden çocuğun sosyal davranışları üzerindeki doğrudan etkisini b yolu, çocuk mizaç özelliklerinin çocuğun sosyal davranışları üzerindeki toplam etkisini c yolu ve davranışsal ebeveyn katılımının etkisinin kontrol edildiği koşulda çocuğun mizaç özelliklerinin çocuğun sosyal davranışları üzerindeki doğrudan etkisini c' yolu göstermektedir.

Şekil 1. 2. Çalışmanın Düzenleyicili Aracılık Modeli

Çalışmanın düzenleyicili aracılık modeline ilişkin araştırma soruları:

1. Çocuğun mizaç özellikleri (Z1) çocukların sosyal uyumunu (Z2) doğrudan etkiler mi?
2. Ebeveyn katılımı, çocuğun mizacı (Z1) ve sosyal uyumu (Z2) arasındaki ilişkiye aracılık eder mi?

3. Çocuğun mizaç özellikleri (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi ebeveyn katılımını (Z2) etkiler mi?
4. Çocuğun mizaç özellikleri (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi çocuğun sosyal uyumunu (Z2) etkiler mi?
5. Çocuğun mizacı (Z1) ile ebeveyn katılımı (Z2) arasındaki ilişkide çocuk cinsiyetinin düzenleyici rolü var mıdır?

Bu sorulara ek olarak ana çalışma kapsamında aşağıdaki sorulara da yanıt aranmıştır:

6. Çocuğun mizaç özellikleri, ebeveyn katılımı ve çocuğun sosyal becerileri ile problem davranışları çocuğun cinsiyetine göre farklılaşır mı?
7. Ebeveyn katılımı ebeveynlerin yaşı ve çalışma saatleri ile ilişkili midir?
8. Ebeveyn katılımı tek ve birden fazla çocuk sahibi olmaya göre farklılaşmakta mıdır?
9. Ebeveyn katılımı ebeveynlerin eğitim düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?

Son olarak değişkenler arasındaki boylamsal ilişkilerin yönünün belirlenebilmesi için zaman içinde birden fazla ölçüm alınan çalışmalarda sıklıkla kullanılan (Selig ve Little, 2012) çapraz gecikmeli panel modeli (cross-lagged panel model) ile aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

10. Birinci zamanda ölçülen değişkenlerin ikinci zamanda kendileri üzerindeki etkileri anlamlı mıdır?
11. Çocuğun mizaç özellikleri ile sosyal uyumu arasındaki boylamsal ilişkinin yönü nedir?
12. İki farklı zaman noktasında ölçülen değişkenler arasında karşılıklı etkiler var mıdır?

Yukarıda sıralanan araştırma soruları kapsamında anne ve babalar için ayrı ayrı sınanacak hipotezler ise şunlardır:

H_{1a}: Olumsuz duygulanım (Z1) çocukların sosyal becerilerini olumsuz yönde (Z2), problem davranışlarını ise pozitif yönde (Z2) etkiler (Z1'deki sosyal uyum göstergeleri ve çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{1b}: Utangaçlık (Z1) çocukların sosyal becerilerini olumsuz yönde (Z2), problem davranışlarını ise pozitif yönde (Z2) etkiler (Z1'deki sosyal uyum göstergeleri ve çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{1c}: Sebat etme (Z1) çocukların sosyal becerilerini olumlu yönde (Z2), problem davranışlarını ise olumsuz yönde (Z2) etkiler (Z1'deki sosyal uyum göstergeleri ve çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{1d}: Aktivite düzeyi (Z1) çocukların sosyal becerilerini olumlu yönde (Z2), problem davranışlarını ise olumsuz yönde (Z2) etkiler (Z1'deki sosyal uyum göstergeleri ve çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{2a}: Olumsuz duygulanım (Z1) ile sosyal uyum (sosyal beceriler ve problem davranış) (Z2) arasındaki ilişkiye ebeveyn katılımı (Z2) aracılık edecektir (Z1'deki çocuğun sosyal uyumu ve ebeveyn katılımı ile çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{2b}: Utangaçlık (Z1) ile sosyal uyum (sosyal beceriler ve problem davranış) (Z2) arasındaki ilişkiye ebeveyn katılımı (Z2) aracılık edecektir (Z1'deki çocuğun sosyal uyumu ve ebeveyn katılımı ile çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{2c}: Sebat etme (Z1) ile sosyal uyum (sosyal beceriler ve problem davranış) (Z2) arasındaki ilişkiye ebeveyn katılımı (Z2) aracılık edecektir (Z1'deki çocuğun sosyal uyumu ve ebeveyn katılımı ile çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{2d}: Aktivite düzeyi (Z1) ile sosyal uyum (sosyal beceriler ve problem davranış) (Z2) arasındaki ilişkiye ebeveyn katılımı (Z2) aracılık edecektir (Z1'deki çocuğun sosyal uyumu ve ebeveyn katılımı ile çocuğun cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{3a}: Olumsuz duygulanım (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi ebeveyn katılımını (Z2) etkiler (Z1'deki ebeveyn katılımı ve çocuk cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{3b}: Utangaçlık (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi ebeveyn katılımını (Z2) etkiler (Z1'deki ebeveyn katılımı ve çocuk cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{3c}: Sebat etme (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi ebeveyn katılımını (Z2) etkiler (Z1'deki ebeveyn katılımı ve çocuk cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{3d}: Aktivite düzeyi (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi ebeveyn katılımını (Z2) etkiler (Z1'deki ebeveyn katılımı ve çocuk cinsiyeti kontrol edildiğinde).

H_{3e}: Çocuğun mizaç özellikleri (olumsuz duygulanım, sebat etme, utangaçlık, aktivite düzeyi) ile yıkıcı evlilik iletişimi etkileşiminin olumsuz etkileri baba katılımı için annelere kıyasla daha güçlüdür (Baba kırılabilirliğinin sınanması).

H_{4a}: Olumsuz duygulanım (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi çocuğun sosyal becerilerini (Z2) ve problem davranışlarını (Z2) etkiler (Z1'deki çocuğun sosyal uyum göstergeleri kontrol edildiğinde).

H_{4b}: Utangaçlık (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi çocuğun sosyal becerilerini (Z2) ve problem davranışlarını (Z2) etkiler (Z1'deki çocuğun sosyal uyum göstergeleri kontrol edildiğinde).

H_{4c}: Sebat etme (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi çocuğun sosyal becerilerini (Z2) ve problem davranışlarını (Z2) etkiler (Z1'deki çocuğun sosyal uyum göstergeleri kontrol edildiğinde).

H_{4d}: Aktivite düzeyi (Z1) ile yıkıcı evlilik iletişimi (Z1) etkileşimi çocuğun sosyal becerilerini (Z2) ve problem davranışlarını (Z2) etkiler (Z1'deki çocuğun sosyal uyum göstergeleri kontrol edildiğinde).

H_{5a}: Olumsuz duygulanım (Z1) ile ebeveyn katılımı (Z2) arasındaki ilişki çocuk cinsiyeti tarafından düzenlenir (Z1'deki ebeveyn katılımı kontrol edildiğinde).

H_{5b}: Utangaçlık (Z1) ile ebeveyn katılımı (Z2) arasındaki ilişki çocuk cinsiyeti tarafından düzenlenir (Z1'deki ebeveyn katılımı kontrol edildiğinde).

H_{5c}: Sebat etme (Z1) ile ebeveyn katılımı (Z2) arasındaki ilişki çocuk cinsiyeti tarafından düzenlenir (Z1'deki ebeveyn katılımı kontrol edildiğinde).

H_{5d}: Aktivite düzeyi (Z1) ile ebeveyn katılımı (Z2) arasındaki ilişki çocuk cinsiyeti tarafından düzenlenir (Z1'deki ebeveyn katılımı kontrol edildiğinde).

H_{6a}: Çocuğun mizaç özellikleri, çocuğun cinsiyetine göre farklılaşır.

H_{6b}: Ebeveyn katılımı, çocuğun cinsiyetine göre farklılaşır.

H_{6c}: Çocuğun sosyal becerileri ile problem davranışları, çocuğun cinsiyetine göre farklılaşır.

H_{7a}: Ebeveyn katılımı ebeveynlerin yaşı ile ilişkilidir.

H_{7b}: Ebeveyn katılımı ebeveynlerin çalışma saati ile ilişkilidir.

H_{8a}: Ebeveyn katılımı çocuk sayısına göre farklılaşır.

H_{9a}: Ebeveyn katılımı ebeveynlerin eğitim düzeyine göre farklılaşır.

H_{10a}: Z1'deki çocuk mizaç özellikleri, dokuz ay sonraki çocuk mizaç özelliklerindeki değişimi yordar.

H_{10b}: Z1'deki yıkıcı evlilik iletişimi, dokuz ay sonraki yıkıcı evlilik iletişimindeki değişimi yordar.

H_{10c}: Z1'deki ebeveyn katılımı, dokuz ay sonraki ebeveyn katılımındaki değişimi yordar.

H_{10d}: Z1'deki sosyal uyum, çocukların dokuz ay sonraki sosyal uyumdaki değişimi yordar.

H_{11a}: Z1'deki çocuk mizaç özellikleri dokuz ay sonraki yıkıcı evlilik iletişimindeki değişimi yordar.

H_{11b}: Z1'deki çocuk mizaç özellikleri dokuz ay sonraki ebeveyn katılımındaki değişimi yordar.

H_{11c}: Z1'deki yıkıcı evlilik içi iletişim dokuz ay sonraki ebeveyn katılımındaki değişimi yordar.

H_{11d}: Z1'deki çocuk mizaç özellikleri, yıkıcı evlilik iletişimi ve ebeveyn katılımı, çocukların dokuz ay sonraki sosyal uyumdaki değişimi yordar.

H_{12a}: Z1'deki yıkıcı evlilik iletişimi, ebeveyn katılımı ve çocuğun sosyal uyumu çocukların dokuz ay sonraki mizaç özelliklerindeki değişimi yordar.

H_{12b}: Z1'deki ebeveyn katılımı ve çocuğun sosyal uyumu, dokuz ay sonraki yıkıcı evlilik iletişimindeki değişimi yordar.

H_{12c}: Z1'deki çocuğun sosyal uyumu dokuz ay sonraki ebeveyn katılımındaki değişimi yordar.

İlerleyen bölümde ilk olarak, bu tez çalışması kapsamında geliştirilen Ebeveyn Katılımı Ölçeğine yönelik birinci bölüme, ardından çalışmada belirlenen hipotezlerin sınıandığı ana bölümü oluşturan ikinci bölüme yer verilmiştir.

2. ÖLÇEK GELİŞTİRME : BİRİNCİ BÖLÜM

2.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın birinci kısmında anne ve babaların katılımını değerlendirmeye yönelik bir ölçek geliştirilip psikometrik özelliklerini incelemek amaçlanmaktadır. Bunun yanı sıra, ölçek geliştirme aşamaları takip edilerek geliştirilen ölçeğin çeşitli değişkenlerle ilişkisini daha net anlayabilmek amacıyla ek bazı analizlerin de yapılması hedeflenmiştir.

2.2. Araştırma Soruları

Ölçek geliştirme aşamasında iki soruya cevap bulmak amaçlanmaktadır: İlki, çalışma kapsamında geliştirilecek olan Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin (EKÖ) faktöriyel yapısı nasıldır ve başka örneklemelerden alınan veri ile doğrulanabilir mi? İkincisi, EKÖ geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı mıdır?

2.3. Araştırmanın Önemi

Mevcut çalışmanın aracı değişkenlerinden olan ebeveyn katılımı, ebeveyn-çocuk etkileşiminin özelliklerini içerir ve erken dönemlerden itibaren çocuğun sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimini etkiler (DeMeulenaere, 2015). Ebeveyn katılımının çocuğun davranışsal gelişiminde ve uyum süreçlerindeki olumlu etkisi, ulusal ve uluslararası alanyazında kabul görmektedir (Ahmetoğlu vd., 2019; DeLoatch vd., 2014). Bununla birlikte çocuğun annesinden gördüğü destekle birlikte babasının da ilgi ve katılımıyla büyümesi, çocuğun yaşamına doğrudan ve dolaylı katkı sağlamaktadır (Day ve Lamb, 2004). Buna rağmen; çocuğun farklı alanlardaki gelişimini konu alan çalışmaların çoğunda, çalışma örnekleminin yalnızca annelerden oluştuğu ve çocuğa temel bakım veren ilk kişi olarak annelerin kabul edildiği dikkat çekmektedir (örn., Gueron-Sela vd., 2018; Nomaguchi ve Allen, 2019; Villodas vd., 2018). Dolayısıyla katılım (involvement) ilgili alanyazının, genellikle babalar üzerinden oluştuğu ve annenin çocukla etkileşiminin sıklıkla duyarlık ve sıcaklık bağlamında, gözlemsel yöntemlerle değerlendirildiği görülmektedir (Anderson vd., 2012; Dunn ve Kendrick, 1980; Van Aken vd., 2007).

Ebeveyn katılımına ilişkin ulusal alanyazındaki ölçüm araçları incelendiğinde, 3 ile 6 yaş arası çocuğu olan babaların çocuklarıyla ne tür ve sıklıkta etkinlikte bulunduklarını değerlendiren Baba Katılım Ölçeği (Sımsıkı ve Şendil, 2014) ve ailelerin çocuklarının eğitimi ile ilgili konulara ne kadar katıldığını değerlendiren Aile Katılım Ölçeği (Ahmetoğlu vd., 2019) bulunduğu görülmektedir. İlgili ölçeklerin kapsamı ve uygulanabileceği örneklem, mevcut çalışmanın ölçüm aracı ihtiyacı için yeterli gelmemektedir. Mevcut çalışmada erken çocukluk dönemindeki çocukların oyun, temel bakım, duygusal yakınlık, korunma gibi kapsamlı ihtiyaçlarını içeren ve hem anne hem de babalar tarafından, hafta içi ve hafta sonu olmak üzere, çocuk bakım görevlerinde kimin sorumlu olduğunu, görevler konusunda ne hissettiğini değerlendiren bir ölçüm aracına ihtiyaç duyulmaktadır. Söz konusu içerikteki ölçüm araçlarının bazı geçmiş araştırmalarda kullanıldığı bilinmekle birlikte, bu ölçeklerin

günümüz koşullarında temsil edicilikleri kalmamıştır (Bonney vd., 1999; Mehall vd., 2009). Bu nedenle ebeveyn katılımını, davranışsal ve duygusal boyutlarıyla birlikte, anne ve babanın bildirimleriyle, hafta içi ve hafta sonu olmak üzere kapsamlı şekilde değerlendiren Türkçe bir ölçüm aracının alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

2.4. Ölçek Geliştirme Aşamaları

Ebeveyn Katılımı Ölçeği (EKÖ) geliştirilirken ilk olarak, anne ve babaların katılım düzeylerini ölçmeyi amaçlayan alanyazındaki benzer kaynaklar incelenmiştir (Essau vd., 2006; Lau vd., 2012; Manlove ve Vernon-Feagans, 2002; Mehall vd., 2009; Sımsıkı ve Şendil, 2014). Böylece EKÖ'nün kapsamına karar verilerek, ebeveyn katılımının işevuruk tanımı yapılmıştır. Geliştirilmek istenen ölçekte ebeveyn katılımı; anne ve babaların erken çocukluk dönemindeki çocuklarının bakımları ile ilgili görevlerde bulunma ve ilgili görevlerden hoşlanma düzeylerini ifade etmektedir. Ardından araştırmacı tarafından, önceki çalışmalar örnek alınarak, 60 maddelik bir madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzundaki maddelerin Lawshe (1975) tekniği ile uzman görüşüne dayalı kapsam geçerlik oranlarının hesaplanması için, Uzman Görüşleri Formu hazırlanmıştır. Bu formda uzmanlardan, her bir maddeyi 'uygun', 'uygun ancak düzeltilmeli' ve 'çıkarılmalı' olarak değerlendirerek, madde hakkında gerekli gördükleri görüş ve önerileri yazmaları istenmiştir. Uzman Görüşleri Formu 9'u gelişim psikolojisi, 2'si klinik psikolojisi ve 2'si sosyal psikoloji alanlarında uzman toplamda 13 kişiye gönderilmiştir.

Uzman görüşleri alındıktan sonra her bir madde için kapsam geçerlik oranları, $(N_{\text{uygun}} / N_2) - 1$ formülü kullanarak hesaplanmıştır. Formül, uygun olarak işaretlenen madde sayısının toplam uzman sayısının yarısına bölünerek, elde edilen sayıdan 1 çıkarılmasını ifade etmektedir. Uzman sayısı 13 olduğunda .05 anlamlılık düzeyinde kapsam geçerlik oranlarının alabileceği en düşük değer .54 (Veneziano ve Hooper, 1997) ya da .53 olarak bildirilmiştir (Ayre ve Scally, 2014). Bu çalışmada 13 uzman görüşü için .54 sınır değeri kullanılmış ve bu değer altında kalan 7 madde, madde havuzundan çıkartılmıştır. Uzmanlar tarafından 'uygun ancak düzeltilmeli' olarak işaretlenen maddeler incelenerek uygun görülen düzenlemeler yapılmıştır. Ölçeğin tamamının kapsam geçerlik indeks değeri için, geriye kalan 53 maddenin kapsam geçerlik oranlarının ortalaması alınmıştır (bkz. Ek 1.). Sonuçta .87 olarak hesaplanan kapsam geçerlik indeksi .70'in üzerinde kaldığı için ölçek, 'kapsam geçerliğini sağlar' olarak kabul edilmektedir (Gilbert ve Prion, 2016).

Ölçeğin uzman görüşüne dayalı kapsam geçerliği hesaplandıktan sonra, ölçek maddelerinin derecelendirme türü belirlenmiştir. Ölçekte ebeveyn katılımının davranışsal boyutunu ölçmeyi amaçlayan kısım için geçmiş bazı çalışmalarda kullanılan yöntemle benzer olarak (Bonney vd., 1999; Mehall vd., 2009), çocuk bakım görevlerinde bulunma düzeyini hafta içi ve hafta sonu için ayırt eden derecelendirme kategorileri yazılmıştır: Yalnızca eşim yapar (0), eşimden daha az yaparım (1), eşimle birlikte eşit yaparız (2), eşimden daha çok yaparım (3), yalnızca ben yaparım (4) ve diğerleri yapar

(abisi, ablası, ninesi, dedesi, bakıcısı gibi) (0). Söz konusu kategoriler aynı zamanda, görevde bulunma sıklığını ifade edecek biçimde 0 ile 4 arasında puanlanmaktadır. Böylece ebeveyn katılımının davranışsal boyutunda yüksek puan almak, ebeveynin o görevi daha sık yaptığını ifade etmektedir. Katılımın duygusal boyutunu ölçmeyi amaçlayan kısmın ise; kategori sayısının azlığına bağlı olarak ölçek duyarlılığının düşeceği bilgisi de göz önünde bulundurularak (Erkuş, 2016), hiç hoşlanmam (0) ile çok hoşlanırım (6) arasında değişen 6'lı Likert tipi ile puanlanmasına karar verilmiştir. Ardından ölçek maddeleri rastgele sıralanarak, ölçeğin davranışsal boyutu ve duygusal boyutu için iki ayrı yönerge yazılmıştır. Ebeveynlerin davranışsal boyutu değerlendirirken, işaretleyebilecekleri derecelendirme kategorilerinin neyi ifade ettiği açıkça belirtilmiş ve her bir maddeyi (toplamda 53 olmak üzere) hafta içi ve hafta sonu için ayrı ayrı değerlendirmeleri gerektiği bilgisi verilmiştir. Aynı 53 madde ile ölçülmesi planlanan duygusal boyut için de çocuk bakım görevlerinden hoşlanma düzeylerini 0-Hiç hoşlanmam ile 6-Çok hoşlanırım arasında değişen Likert tipi puanlanma üzerinden işaretlemeleri istenmiştir.

Ölçeğin pilot çalışması 15 ebeveyn çifti ile ölçek formları elden verilerek yapılmıştır. Katılımcıların geri dönüşleriyle birlikte bazı maddeler için düzenlemeler yapılarak ölçeğe 53 maddelik son hali verilmiştir. Ölçeğin son halini almasıyla birlikte, ölçeğin faktör yapısı ve geçerlik güvenirliğinin belirlenmesi aşamalarına geçilmiştir.

2.5. Katılımcılar

Geliştirilmesi planlanan ölçeğin faktör yapısını belirlemek (Açımlayıcı Faktör Analizi aşaması) ve başka örneklerde aynı yapının ortaya çıkıp çıkmadığını test etmek (Doğrulayıcı Faktör Analizi aşaması) amacıyla iki ayrı katılımcı grubu ile çalışılmıştır. Her iki katılımcı grubu için de Google Formlar kullanılarak veri toplama araçlarını içeren bir çalışma linki oluşturulmuş ve veriler kartopu örnekleme yoluyla çevrim içi olarak toplanmıştır. Çalışmanın faktör yapısının incelendiği ilk aşama 305 (%67.2) anne ve 149 (%32.8) baba olmak üzere toplamda 454 ebeveynin katılımı ile gerçekleşmiştir. Annelerin yaş aralığı 23 ile 48 arasında (Ort. = 34.41, SS = 4.80) değişmekte iken; babaların yaş aralığı 25 ile 59 arasında (Ort. = 37.93, SS = 6.13) değişmektedir. Ebeveynler ortalama 10 yıldır (SS = 5.10) evli olduklarını bildirmiştir. Ayrıca annelerin 89'u (%29.2) çalışmadıklarını bildirmiş, çalışan annelerin ise günlük ortalama 6 saat (SS = 5.13) iş yüküne sahip olduğu görülmüştür. Babaların ise 3'ü (%2.0) çalışmadıklarını bildirirken, çalışan babaların günlük ortalama 9 saat (SS = 2.33) çalıştığı bulunmuştur.

Ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısı 1 ile 5 arasında değişirken; ebeveynlerin 269'u (%59.3) ölçeği birinci çocuğu için, 128'i (%28.2) ikinci çocuğu için, 46'sı (%10.1) üçüncü çocuğu için, 8'i (%1.8) dördüncü çocuğu için ve 3'ü (%0.7) beşinci çocuğu için doldurduğunu bildirmiştir. Çocukların 215'i kız (%47.4) ve 239'u erkektir (%52.6) ve yaşları 3 ile 7 arasında (Ort.= 4.80, SS = 1.08) değişmektedir.

Ölçeğin yapı geçerliğinin test edildiği ikinci aşamada 164 (%50.5) anne ve 161 (%49.2) baba olmak üzere toplam 325 ebeveyn ile çalışılmıştır. Bu katılımcı grubunda annelerin yaş aralığı 23 ile 47 yaş arasında (Ort. = 34.61, SS = 4.85) değişmekte iken; babaların yaş aralığı 27 ile 49 yaş arasındadır (Ort. = 36.06, SS = 5.02). Ebeveynler ortalama evlilik sürelerini 10 yıl (SS = 4.47) olarak bildirmiştir. Annelerin 54'ü (%32.9) çalışmadığını bildirirken, çalışan annelerin günlük ortalama iş saati 5 saat (SS = 4.29) olarak bulunmuştur. Babaların ise hepsi bir işte çalıştığını bildirirken, ortalama çalışma saatleri 9 saat (SS = 1.75) olarak bulunmuştur.

İkinci katılımcı grubunda sahip olunan çocuk sayısı 1 ile 5 arasında değişmektedir. Ebeveynlerin 198'i (%60.9) ölçeği birinci çocuğu için, 100'ü (%30.8) ikinci çocuğu için, 23'ü (%7.1) üçüncü çocuğu için, 3'ü (%0.9) dördüncü çocuğu için ve biri (%0.3) beşinci çocuğu için doldurduğunu belirtmiştir. Çocukların 160'ı (%49.2) kız ve 165'i (%50.8) erkektir ve yaşları 3 ile 6 arasında (Ort. = 4.63, SS = 1.13) değişmektedir.

Ebeveynlerin eğitim düzeylerine ilişkin betimsel analiz bulguları, Tablo 2.1.'de her iki katılımcı grubu için karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Tablo 2.1. Ebeveynlerin Eğitim Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular

	Birinci katılımcı grubu				İkinci Katılımcı Grubu			
	Anne		Baba		Anne		Baba	
	f	%	f	%	f	%	f	%
İlkokul	14	4.6	7	4.7	8	4.9	1	0.6
Ortaokul	20	6.6	11	7.4	6	3.7	5	3.1
Lise	53	17.4	31	20.8	34	20.7	42	26.1
Yüksekokul	37	12.1	14	9.4	17	10.4	13	8.1
Üniversitesi	157	51.5	73	49.0	78	47.6	82	50.9
Yüksek lisans	19	6.2	11	7.4	16	9.8	14	8.7
Doktora	5	1.6	2	1.3	5	3.0	4	2.5
Toplam	305	100	149	100	164	100	161	100

Tablo 2.1.'e göre birinci katılımcı grubundaki annelerin 14'ü (%4.6) ilkokul, 20'si (%6.6) ortaokul, 53'ü (%17.4) lise, 37'si (%12.1) yüksekokul, 157'si (%51.5) üniversite, 19'u (%6.2) yüksek lisans ve 5'i (%1.6) doktora mezunudur. Babaların ise 7'si (%4.7) ilkokul, 11'i (%7.4) ortaokul, 31'i (%20.8) lise, 14'ü (%9.4) yüksekokul, 73'ü (%49.0) üniversite, 11'i (%7.4) yüksek lisans ve 2'si (%1.3) doktora mezunu olduğunu belirtmiştir.

İkinci katılımcı grubunda ise annelerin 8'inin (%4.9) ilkokul, 6'sının (%3.7) ortaokul, 34'ünün (%20.7) lise, 17'sinin (%10.4) yüksekokul, 78'inin üniversite (%47.6), 16'sının (%9.8) yüksek lisans ve 5'inin (%3.0) doktora mezunu olduğu görülmektedir. Babaların 1'i (%0.6) ilkokul, 5'i (%3.1) ortaokul, 42'si (26.1) lise, 13'ü (%8.1) yüksekokul, 82'si (50.9) üniversite, 14'ü (%8.7) yüksek lisans ve 4'ü (%2.5) doktora mezunu olduğunu bildirmiştir.

2.6. Veri Toplama Araçları

Ölçek geliştirme kapsamında Demografik Bilgi Formu ve Baba Katılım Ölçeği kullanılmıştır.

2.6.1. Demografik Bilgi Formu

Ölçek geliştirme aşamasında ulaşılan anne ve babaların demografik özelliklerinin belirlenebilmesi amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan bu form; ebeveynlerin yaşı, cinsiyeti, eğitim düzeyleri, günde kaç saat çalıştıkları, evlilik süreleri ile ebeveynlerin sahip oldukları çocuk sayısı, ölçekleri doldurdıkları ilgili çocuğun yaşı, cinsiyeti, doğum sırası gibi bilgilere ilişkin soruları içermektedir.

2.6.2. Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ)

Çalışmada ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğini (kriter geçerliği) sınamak amacıyla, Baba Katılım Ölçeği (BAKÖ) kullanılmıştır. BAKÖ, baba katılımı düzeyini ölçmek amacıyla Sımsıkı ve Şendil (2014) tarafından geliştirilen 37 maddelik bir ölçektir ve 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların baba katılımını değerlendirmek için uygundur (bkz. Ek 2.). Ölçüt bağıntılı geçerliği sınamak amacıyla orijinal çalışmanın araştırmacıları ile yapılan görüşmelerde BAKÖ'nün, annelere de uygulanabileceği bilgisi alınmıştır. Ölçek, ebeveynin çocukla birlikte katıldığı serbest zaman etkinliklerini ve oyunları ifade eden 'keyfi meşguliyet' (KM - 17 madde; Örn. "Çocuğumla birlikte spor yaparım."), çocuğa duyarlı davranıp sözel ve fiziksel sevgi göstermeyi ifade eden 'ilgi ve yakınlık' (İY - 12 madde; Örn. "Çocuğum bir şeyden korktuğu zaman onu sakinleştiririm.") ve çocuğun günlük ihtiyaç ve bakımında yer almayı ifade eden 'temel bakım' (TB - 8 madde; Örn. "Çocuğumun tuvalet terbiyesiyle ilgilenirim.") alt boyutlarından oluşmaktadır. Faktör analizi sonucunda ortaya çıkan 3 alt boyutla birlikte, ölçeğin toplam varyansın %41.7'sini açıkladığı görülmüştür (Sımsıkı ve Şendil, 2014). Araştırmacılar alt boyutların Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarını keyfi meşguliyet için .89, ilgi ve yakınlık için .85, temel bakım için .83 ve ölçeğin toplam puanı için .92 olarak bildirmiştir. Ayrıca test-tekrar test güvenilirliğini anlamak için 75 katılımcıyla 10 gün ara ile yapılan analiz sonucuna göre; Baba Katılım Ölçeği toplam puanları arasında .98 anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlık kat sayıları KM için .89, İY için .91, TB için .92 ve BAKÖ toplam puanı için .94 bulunmuştur.

2.7. İşlem

Çalışmanın ölçek geliştirme süreci, Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 10/02/2020-032 sayılı izni ile yürütülmüştür. Toplam 53 madde yazılarak oluşturulan ölçek formu, ilk katılımcı grubuna iki form şeklinde sunulmuştur. Birinci form ebeveynlerin çocuk bakım görevlerinde yer almasını ifade eden, katılımın davranışsal (niceliksel) boyutu olarak belirlenmiş ve hafta içi ile hafta sonu olmak üzere değerlendirilecek biçimde oluşturulmuştur. İkinci form ise, ebeveynlerin çocuk bakım görevleri hakkında kendilerini nasıl hissettiklerini değerlendirdikleri, katılımın duygusal (niteliksel) boyutu olarak belirlenmiş ve 6'lı Likert (0-Hiç hoşlanmam'dan 6-Çok hoşlanırım'a değişen) tipinde aynı 53 madde ile katılımcılara sunulmuştur. Geliştirilmesi planlanan ölçek maddelerini içeren söz konusu formlar dışında Demografik Bilgi Formu

ve BAKÖ'yü içeren link, Google Formlar yardımı ile oluşturulmuş, kartopu örnekleme yoluyla çevrim içi olarak katılımcılara ulaştırılmıştır. Veri toplama esnasında birtakım dışlama ölçütleri kullanılmıştır. Bunlar: okuryazar olmama, boşanmış olma, anaokuluna ya da kreşe giden en az bir çocuğu olmama, eşiyile birlikte yaşamama, biyolojik ebeveyn olmama, ebeveynlerden birinin ya da her ikisinin kaybıdır. Çalışmanın tamamen gönüllülük esasına dayandığı, ortalama ne kadar süreceği, çalışmada kişisel bilgilerin toplanmayacağı ve katılımcıların istedikleri takdirde çalışmadan çekilebileceklerine dair bilgiler; ölçek formlarına geçmeden önceki sayfada katılımcılara bildirilmiştir.

2.8. Verilerin Analizi

Ölçeğin faktör yapısını belirleyebilmek için ilk aşamada, toplam 461 ebeveyne ulaşılmıştır. Toplanan veriler SPSS 20 programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle çoklu değişkenler için uç değer analizi yapılarak Mahalanobis uzaklığı hesaplanmış ve 7 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Ardından ölçeğin hafta içi ve hafta sonu olarak değerlendirilen davranışsal boyutu için her bir görevin birleştirilmiş (kompozit) puanı hesaplanmıştır. Örneğin ebeveyn bir görevden hafta içi için 4 (yalnızca ben yaparım) ve hafta sonu için 3 puan (eşimden daha çok yaparım) aldıysa, birleştirilmiş puanı 7 olarak girilmiştir. Bununla birlikte yürütülecek analizler öncesi, maddeler son kez ayrıntılı olarak incelenmiş ve bazı maddelerin (8,9,16,50) madde-toplam korelasyonlarının çok düşük olduğu, bazı maddelerin ise (13,24,33,39,44,48,49; Örneğin: okulda yediği yemekler hakkında çocukla konuşmak) hafta içi ve hafta sonu olarak değerlendirilmeye uygun olmadığı görülmüştür. Betimsel analizler, açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve ölçeğe ilişkin diğer analizler; ilgili 11 madde atıldıktan sonra kalan 42 madde üzerinden birleştirilmiş puanlar yardımıyla 454 katılımcı ile yürütülmüştür.

Ölçeğin geçerlik ve güvenirliğinin belirlenmesi aşamasında, doğrulayıcı faktör analizi (DFA) için toplam 331 ebeveyne ulaşılmıştır. Uç değer analizinde hesaplanan Mahalanobis uzaklığına göre belirlenen 6 katılımcı veri setinden çıkarılmıştır. Ardından ölçeğin davranışsal boyutunun hafta içi ve hafta sonu puanları birleştirilmiş ve veriler toplam 325 ebeveyn üzerinden, Lisrel 8.51 programı ile analiz edilerek doğrulayıcı faktör analizi yürütülmüştür. Ölçeğin ölçüt bağıntılı geçerliğinin belirlenmesi için Baba Katılımı Ölçeği'nden (BAKÖ) yararlanılmıştır. Test tekrar test güvenirlik analizi için Mersin Üniversitesi öğrencilerinin çalışma linkini bir ay ara ile çevrim içi olarak ilettiği 73 kişilik farklı bir ebeveyn grubundan veri toplanmıştır. Hem ölçüt bağıntılı geçerlik hem de test tekrar test analizi için Pearson Moment Çarpımlar Korelasyon analizi yürütülmüştür.

2.9. Bulgular

Bu bölümde ölçek geliştirme çalışması için yürütülen açımlayıcı faktör analizi, doğrulayıcı faktör analizi, ölçüt bağıntılı geçerlik ve test tekrar test analizlerine ilişkin bulgular sunulmuştur.

2.9.1. Ölçeğin Faktöriyel Yapısı: Açımlayıcı Faktör Analizi

Ebeveyn Katılımı Ölçeği'nin (EKÖ) faktör yapısını belirlemek amacıyla, 42 maddelik ölçeğe açımlayıcı faktör analizi uygulanmıştır. Veri setinin faktörleşmeye uygun olup olmadığını anlamak

için ilk olarak Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Katsayısı ve Bartlett Küresellik Testi incelenmiştir. Buna göre KMO'nun .97 değerinde ve Bartlett Küresellik Testi'nin de anlamlı olduğu ($\chi^2= 12822.286$, $p < .05$) görülmüştür. KMO indeksinin .60'dan yüksek değerleri ve Bartlett Küresellik Testi'nin anlamlı olduğu ($p < .05$) veriler için faktör analizinin uygun olduğu bilinmektedir (Büyüköztürk, 2007).

Ölçeğin faktör yapısı belirlenirken, faktörler arası ilişkiye izin veren Direct Oblimin eğik eksen döndürme yöntemi kullanılmıştır. Toplam 42 madde ile yürütülen ilk analiz sonucunda 5 boyutlu bir yapı ortaya çıkmıştır; ancak bazı maddelerin (10, 12) faktör yükünün .35'den düşük olduğu, bazı maddelerin ise (2, 3, 15, 28, 31) birden fazla faktöre birbirine yakın değerlerde yüklendiği görülmüştür. İlgili maddeler atıldıktan sonra daha anlamlı ve geliştirilebilir bir çözüm üretmek amacıyla faktör sayısı 4'e sabitlenerek analiz yinelenmiştir. Dört faktörlü yapının, ebeveyn katılımı toplam varyansının %58.59'unu açıkladığı görülmüştür.

Açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde edilen boyutlara, geçmiş çalışmalardakilere uygun biçimde isim verilmiştir (Essau vd., 2006; Lau vd., 2012). İlk faktör, çocuğa bakım vermeyi içeren temel ebeveynlik davranışlarını ifade eden maddelerden oluşması sebebi ile 'Bakım Verme' olarak isimlendirilmiştir (17 madde; Örneğin "Çocuğu tuvalete götürmek"). İkinci faktör ebeveynlerin duygusal içerikli sosyalleştirme davranışlarını ifade eden maddelerden oluşmaktadır ve 'Duygusal Destek' olarak adlandırılmıştır (9 madde; Örneğin "Çocuğa olan sevgiyi sözcüklerle ifade etmek"). Üçüncü faktör çocukla yapılan bilişsel etkinlikleri içerdiğinden 'Bilişsel Meşguliyet' olarak isimlendirilmiştir (4 madde; Örneğin "Çocukla kurallı oyunlar oynamak"). Dördüncü faktör ise çocuğa kurallar koyarak uyarılar yapmayı içeren maddelerden oluşmaktadır ve 'Uyarı ve Kurallar' olarak adlandırılmıştır (5 madde; Örneğin "Bazı aktivitelerde olması gerekenden fazla zaman harcadığında çocuğu uyarmak").

Faktörlerin isimlendirilmesinden sonra, alt boyutların Cronbach alfa iç tutarlık katsayıları incelenmiştir. Buna göre Bakım Verme, Duygusal Destek, Bilişsel Meşguliyet ve Uyarı ve Kurallar alt boyutları için Cronbach alfa güvenirlik katsayıları sırası ile .95, .90, .75 ve .78 olarak hesaplanmıştır. 35 maddeden oluşan ölçeğin toplam puanına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayısı ise .96'dır. Ölçeğin faktör yapısının incelendiği açımlayıcı faktör analizi bulguları Tablo 2.2.'de verilmiştir.

Tablo 2.2. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi Bulguları

Maddeler	Bakım Verme	Madde Yükleri		Uyarı ve Kurallar	Ortak Varyans
		Duygusal Destek	Bilişsel Meşguliyet		
36. Çocuğu tuvalete götürmek (tuvalette temizlenmesini sağlamak gibi)	.89				.73
22. Çocuğa banyo yaptırmak	.85				.65
29. Çocuğun kıyafetlerini giymesine yardımcı olmak	.83				.75
25. Çocuk hasta olduğunda, ilaçlarını / vitaminlerini takip etmek	.81				.67
47. Çocuğun tırnaklarını kesmek	.80				.61
41. Çocuğun saçlarını şekillendirmesine /taramasına yardımcı olmak	.73				.60
40. Oyuncaklarını, giysi dolabını, çantasını derli toplu tutmasıyla ilgili çocuğa hatırlatma yapmak	.73				.67
43. Çocuğun giysilerinin uygunluğunu (mevsime, koşullara göre) denetlemek	.71				.66
30. Sabahları çocuğu uyandırmak	.71				.59
21. Okulun ebeveyn-çocuk etkinliklerine katılmak	.69				.67
7. Yemeğini rahatça yiyebilmesi için çocuğa yardımcı olmak (küçük parçalara bölmek, kesmek, ısıtmak, karıştırmak gibi)	.67				.49
35. Çocuğun dişlerini fırçalamasını sağlamak	.64				.53
6. Çocuğun fiziksel gelişimini (boyunu, kilosunu) takip etmek	.63				.56
51. Okulun veli görüşmelerine katılmak	.62				.60
20. Uyku saati geldiğinde çocuğu yatağına yatırmak	.61				.49
27. Çocuğun ellerini, yüzünü yıkamasını hatırlatmak (sabah kalkınca ve/veya yemekten sonra gibi)	.55				.59
34. Çocuğun zorunlu ihtiyaçları için alışveriş yapmak	.43				.44
46. Çocuğa olan sevgiyi, sözcüklerle ifade etmek (seni seviyorum, kuzum, canım gibi)		.82			.66
52. Üzüldüğünde çocuğu teselli etmek		.75			.64
14. Çocuğu öperek, ona sarılarak fiziksel temas kurmak		.72			.51
32. Bir özelliği hakkında çocuğa duyulan güveni ifade etmek		.69			.65
42. Çocuğun yapmakta olduğu bir işi güzel sözlerle övmek		.68			.65
37. Tamamladığı bir iş ya da yaptığı bir davranış sonrası çocuğu takdir etmek		.64			.59
45. Duygularını ifade edebilmesi için çocuğu cesaretlendirmek		.64			.63
18. Korktuğunda çocuğu sakinleştirmek		.54			.47
26. İzin istemek, özür dilemek gibi sosyal davranışları çocuğa öğretmek		.50			.63
17. Çocukla kurallı oyunlar oynamak (satranç, zekâ oyunları gibi)			.73		.56
53. Çocuğu sinemaya veya tiyatroya götürmek			.57		.49

Tablo 2.2. (Devamı)

19. Çocuğa merak ettiğı şeyleri öğrenebileceğı kaynakları sağlamak (dergi almak, videodan göstermek gibi)	.56	.61		
4. Okuldan evde yapılması için verilen boyama, çizim, maket gibi etkinlikleri yapması konusunda çocuğa yardımcı olmak	.47	.56		
11. Bazı aktivitelerde (bilgisayarda, telefonda oyun oynamak gibi) olması gerekenden fazla zaman harcadığında çocuğu uyarmak	.70	.56		
1. Çocuğa ev içinde koşturmak, bağırarak gibi kurallar koymak	.70	.56		
38. Kurallara uymayla ilgili çocuğa hatırlatmalar yapmak	.56	.68		
23. Çocuğa yaralanmasını önleyici uyarılarda bulunmak	.48	.52		
5. Uygunsuz davranışlarının sonuçları hakkında konuşarak çocukla birlikte alternatifler üretmek	.41	.57		
Özdeğer	15.66	2.67	1.36	1.18
Açıklanan varyans %	44.73	7.62	3.89	3.40
Madde sayısı	17	9	4	5
Cronbach alfa	.95	.95	.75	.78

Ölçeğin faktör yapısının belirlenmesinin ardından 35 maddeye ilişkin ortalama, standart sapma, madde toplam korelasyonları ve maddeler atıldığında oluşacak yeni Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı değerleri incelenmiştir. İlgili analiz sonuçları Tablo 2.3.'te sunulmuştur.

Tablo 2.3. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Madde Analizleri

Faktör	Madde	Ortalama	Standart Sapma	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Atıldığında Cronbach Alfa Değeri
Bakım Verme	Madde36	4.67	2.50	.75	.96
	Madde22	4.65	2.78	.71	.96
	Madde29	4.64	2.13	.79	.96
	Madde25	4.82	2.30	.75	.96
	Madde47	4.90	3.00	.70	.96
	Madde41	4.60	2.44	.71	.96
	Madde40	4.58	2.34	.77	.96
	Madde43	4.72	2.24	.77	.96
	Madde30	4.64	2.28	.70	.96
	Madde21	4.80	2.30	.73	.96
	Madde7	4.46	2.10	.62	.96
	Madde35	4.47	2.10	.69	.96
	Madde6	4.72	2.20	.72	.96
	Madde51	4.70	2.38	.67	.96
	Madde20	4.84	2.14	.64	.96
Duygusal Destek	Madde27	4.44	1.76	.71	.96
	Madde34	4.53	1.80	.61	.96
	Madde46	4.33	1.22	.57	.96
	Madde52	4.36	1.32	.62	.96
	Madde14	4.31	1.15	.48	.96
	Madde32	4.32	1.25	.63	.96
	Madde42	4.21	1.18	.61	.96
	Madde37	4.16	.95	.55	.96
Bilişsel Meşguliyet	Madde45	4.46	1.49	.63	.96
	Madde18	4.49	1.44	.57	.96
	Madde26	4.49	1.41	.69	.96
	Madde17	4.04	2.04	.38	.96
Uyarı ve Kurallar	Madde53	4.33	1.86	.50	.96
	Madde19	4.56	1.72	.59	.96
	Madde4	4.55	2.13	.64	.96
	Madde11	4.48	1.71	.47	.96
	Madde1	4.12	1.69	.46	.96
Uyarı ve Kurallar	Madde38	4.29	1.26	.64	.96
	Madde23	4.31	1.32	.55	.96
	Madde5	4.40	1.42	.63	.96

Ölçeğin madde analizleri incelendiğinde, madde toplam korelasyonlarının .38 ile .79 arasında değiştiği görülmektedir. Ayrıca maddeler silindiğinde oluşacak yeni Cronbach Alfa değerinin tüm maddeler için aynı olduğu bulunmuştur. Madde analizleri sonrası ölçeğin alt boyutları ve toplam puanı arasındaki korelasyon değerleri Pearson Korelasyon Katsayısı Tekniği ile incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 2.4.'te görülmektedir.

Tablo 2.4. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Boyutları ve Toplam Puanı Arasındaki İlişkiler Tablosu

	1	2	3	4	5
1.Bakım Verme	-				
2.Duygusal Destek	.67**	-			
3.Bilişsel Meşguliyet	.60**	.63**	-		
4.Uyarı ve Kurallar	.65**	.69**	.57**	-	
5.EKÖ Toplam Puanı	.96**	.81**	.73**	.77**	-

** $p < .01$

Ölçeğin Bakım Verme alt boyutu Duygusal Destek alt boyutu ile ($r = .67, p < .01$) yüksek düzeyde pozitif yönlü, Bilişsel Meşguliyet alt boyutu ile ($r = .60, p < .01$) orta düzeyde pozitif yönlü, Uyarı ve Kurallar ile ($r = .65, p < .01$) yüksek düzeyde pozitif yönlü ilişkilidir. Duygusal Destek alt boyutunun Bilişsel Meşguliyet ile ($r = .63, p < .01$) yüksek düzeyde pozitif yönlü ve Uyarı ve Kurallar ile ($r = .69, p < .01$) yüksek düzeyde pozitif yönlü ilişkili olduğu görülmüştür. Bilişsel Meşguliyet alt boyutu da Uyarı ve Kurallar ile ($r = .57, p < .01$) orta düzeyde pozitif yönlü ilişkilidir. EKÖ toplam puanı ise Bakım Verme ($r = .96, p < .01$), Duygusal Destek ($r = .81, p < .01$), Bilişsel Meşguliyet ($r = .73, p < .01$) ve Uyarı ve Kurallar ($r = .77, p < .01$) alt boyutlarının tümü ile yüksek düzeyde pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. Ölçeğin alt boyutları ve toplam puanına ilişkin korelasyon değerleri incelendikten sonra, ölçeğin betimsel analizleri yapılmıştır. Betimsel analizlere ilişkin bulgular Tablo 2.5.'te sunulmuştur.

Tablo 2.5. Ebeveyn Katılımı Ölçeğine İlişkin Betimsel Analizler

	Madde Sayısı	Ortalama	Standart Sapma	En Düşük Değer	En Yüksek Değer	Çarpıklık	Basıklık
Bakım Verme	17	79.25	29.66	0	136	-.411	-.512
Duygusal Destek	9	39.16	8.71	0	72	.476	2.282
Bilişsel Meşguliyet	4	17.50	5.91	0	32	.073	.122
Uyarı ve Kurallar	5	21.62	5.45	0	40	.231	1.331
EKÖ Toplam Puanı	35	162.39	45.68	0	288	-.189	.298

Ebeveyn Katılımı Ölçeğinde tek bir görevden alınabilecek en düşük puan 0 iken, en yüksek puan 8'dir. Dolayısıyla ölçeğin toplam puanı 0 ile 288 arasında değişiklik gösterebilir. Betimsel analizlerde ölçeğin toplam puan ortalamasının 162.39 olduğu görülmüştür. Ölçeğe ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri ise, verilerin normal dağılıma uygun olduğunu göstermektedir.

2.9.2. Ölçeğin Geçerlik ve Güvenirlik Analizleri

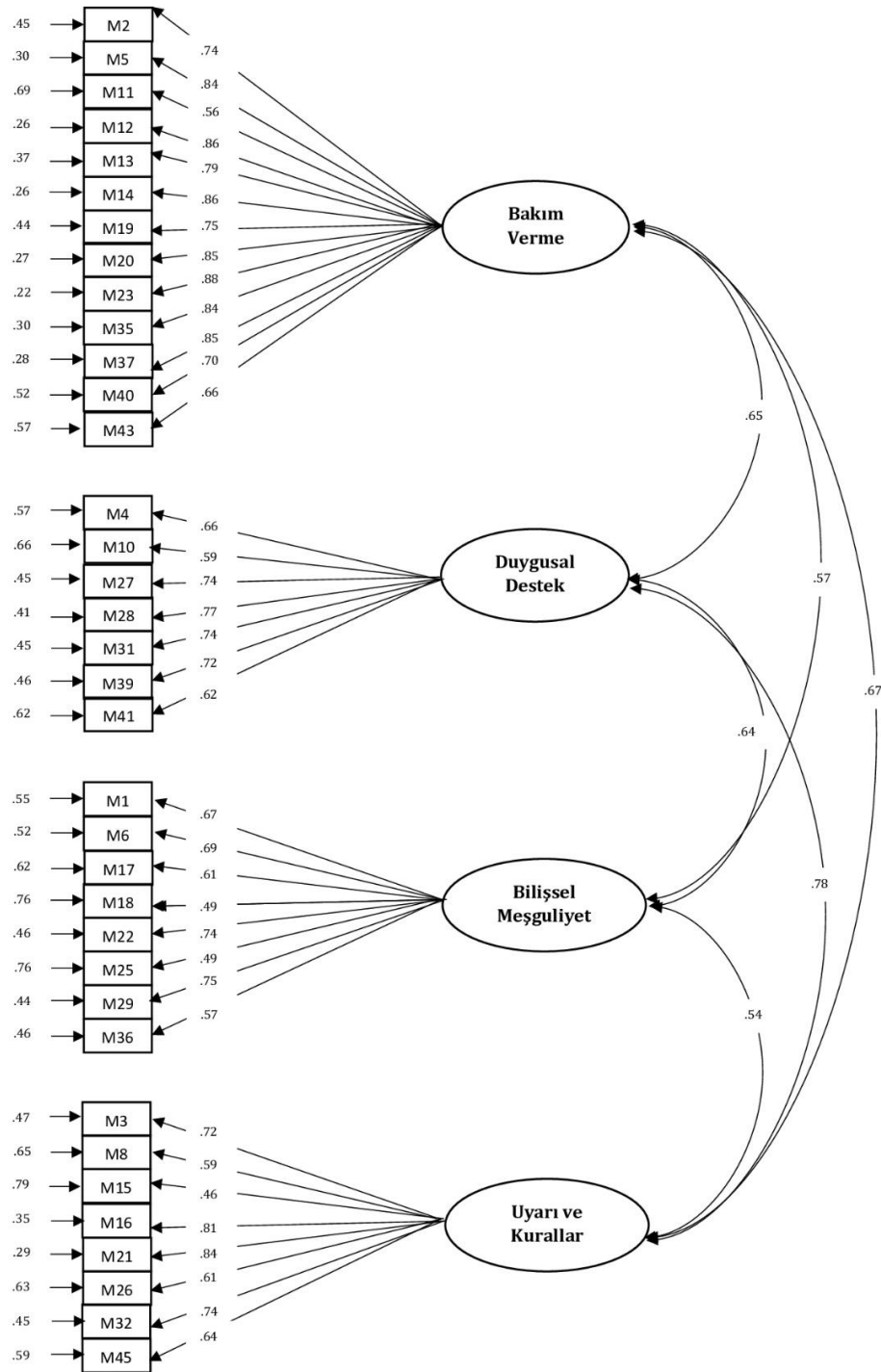
Bu bölümde Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin davranışsal ve duygusal boyutunun yapı geçerliği, ölçüt bağıntılı geçerliği ve güvenirliliğine dair yürütülen analiz bulgularına yer verilmiştir.

2.9.2.1. Ölçeğin Yapı Geçerliği: Doğrulayıcı Faktör Analizi

Ebeveyn Katılımı Ölçeği'nin (EKÖ) yapı geçerliğini belirlemek için veri toplamadan önce, açımlayıcı faktör analizi sonrasında madde sayısı diğer alt boyutlara kıyasla nispeten az olan Bilişsel Meşguliyet ve Uyarı ve Kurallar alt boyutlarının madde sayısı artırılmıştır. Bunun için dört maddeden oluşan Bilişsel Meşguliyet alt boyutuna altı (“Çocukla birlikte dikkat artırıcı oyunlar oynamak (labirent oyunları, kutu oyunları gibi)”, “Çocuğun ilgi duyduğu alanlarla ilgili sorduğu soruları yanıtlamak (doğa olayları, robotlar, uzay gibi)”, “Evde çocuğun yaşına uygun basit deneyler yapmak”, “Çocuğun ilgisini çekebilecek konularda bilgisini artırıcı konuşmalar yapmak”, “Çocukla birlikte kitap okumak”, “Çocukla birlikte dizi-belgesel izlemek”) ve beş maddeden oluşan Uyarı ve Kurallar alt boyutuna beş (“Yapması gereken işlerin öncelik sırasını çocuğa hatırlatmak”, “Çocuktan eşyalarını uygun biçimde kullanmasını istemek”, “Diğer çocuklara nazik davranması gerektiğini belirtmek”, “Çocuğu, büyüklerine karşı kibar olması konusunda uyarmak”, “Çocuğa, kendini ve eşyalarını temiz tutması gerektiğini anlatmak”) ek madde yazılmıştır. Maddeler eklendikten sonra incelenen madde-toplam korelasyon katsayıları, yazılan maddelerin ölçeğin geneline uygun olduğunu göstermiştir. Doğrulayıcı faktör analizleri Bakım Verme alt boyutu 17 madde, Duygusal Destek alt boyutu 9 madde, Bilişsel Meşguliyet alt boyutu 10 madde ve Uyarı ve Kurallar alt boyutu 10 madde olmak üzere toplamda 46 madde üzerinden yürütülmüştür. Yürütülen doğrulayıcı faktör analizlerinde modellerin veriye iyi uyum sağlayıp sağlamadığı, uyum iyiliği indekslerinin aldığı değerler yardımı ile belirlenir. Bu açıdan çalışmanın uyum iyiliği indeksleri için ‘kabul edilebilir uyum ölçütleri’ baz alınmıştır. Buna göre χ^2 ve RMSEA için takip edilen aralıklar şöyledir: $2sd \leq \chi^2 \leq 3sd$, $.05 \leq RMSEA \leq .08$. Diğer indeksler için ise değerlerin 1'e yakın olması beklenmiştir (Tabachnick vd., 2013).

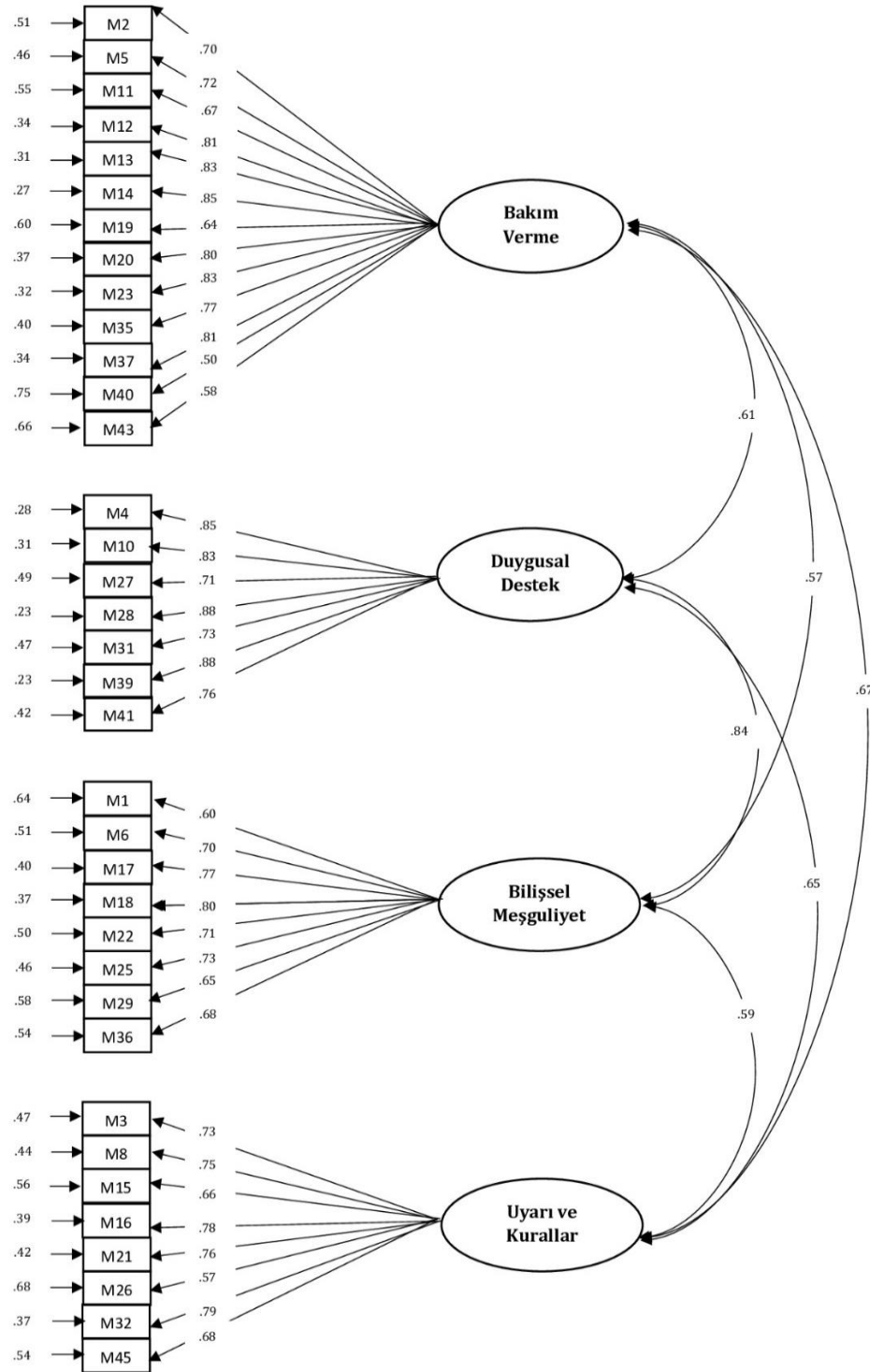
Ölçeğin davranışsal boyutu için yürütülen doğrulayıcı faktör analizi sonuçları [χ^2 (983, $N = 325$) = 3388.58, $\chi^2/sd = 3.44$, RMSEA = 0.088, CFI = 0.79, GFI = 0.68, NNFI = 0.78] uyum indekslerinin yeterli düzeyde olmadığını göstermiştir. Sınanan modele ilişkin modifikasyon önerileri incelendiğinde, aynı alt boyutta bulunan bazı maddelerin yüksek düzeyde ilişkili olduğu görülmüştür. Bakım Verme alt boyutunda 2. ve 24. maddeler, 12. ve 30. maddeler, 19. ve 34. maddeler ile 40. ve 42. maddeler; Duygusal Destek alt boyutunda 41. ve 44. maddeler; Bilişsel Meşguliyet alt boyutunda 1. ve 9. maddeler ile 17. ve 38. maddeler; Uyarı ve Kurallar alt boyutunda 3. ve 33. maddeler, 7. ve 32. maddeler ile 15. ve 46. maddeler arasında yüksek düzeyde korelasyon olduğundan; faktör yükü diğer maddelere kıyasla düşük olan 24., 30., 34., 42., 44., 9., 38., 46., 33. ve 7. maddeler modelden çıkarılmıştır. Bununla birlikte Duygusal Destek alt boyutunda bulunan 21. madde (“İzin istemek, özür

dilemek gibi sosyal davranışları çocuğa öğretmek”), modifikasyon önerileri doğrultusunda anlamca yeniden incelenerek Uyarı ve Kurallar alt boyutuna dâhil edilmiştir. Sözü edilen maddeler çıkarıldıktan sonra 36 madde ile yinelenen doğrulayıcı faktör analizi sonuçları, modelin uyum indekslerinin kabul edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir [χ^2 (588, N=325) = 1590.03, $\chi^2/sd=2.70$ RMSEA=0.072, CFI=0.90, GFI=0.80, NNFI =0.81]. Dört faktörlü Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin davranışsal boyutuna ilişkin doğrulayıcı faktör modeli Şekil 2.1.’de verilmiştir.

Şekil 2.1. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Davranışsal Boyutuna İlişkin Dört Faktörlü Model

Ölçeğin davranışsal boyutunun ardından, duygusal boyutu için ilgili 36 madde üzerinden yürütülen doğrulayıcı faktör analizi sonuçları [χ^2 (580, $N = 325$) = 1706.76, $\chi^2/sd = 2.94.44$, RMSEA = 0.077, CFI = 0.80, GFI = 0.80, NNFI = 0.85] uyum indekslerinin yeterli düzeyde olduğunu göstermiştir. Dört faktörlü Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin duygusal boyutuna ilişkin doğrulayıcı faktör modeli Şekil 2.2.'de verilmiştir.

Şekil 2.2. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Duygusal Boyutuna İlişkin Dört Faktörlü Model

Yürütülen doğrulayıcı faktör analizleri sonucunda bakım verme alt boyutuna nispeten fazla madde yüklenmesi ve Ebeveyn Katılımı Ölçeği toplam puanı ile arasındaki ilişkinin .96 düzeyinde olması göz önüne alınarak, 36 maddenin tek faktörlü bir çözümleme ile doğrulayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ardından dört faktörlü model ile tek faktörlü bu iki model arasında Ki-Kare Fark Testi yürütülmüştür. Sonuçlara göre davranışsal boyutun tek faktörlü doğrulayıcı faktör analizinin uyum indeksleri [χ^2 (562, N=325) = 2174.64, $\chi^2/sd=3.86$ RMSEA=0.094, CFI=0.84, GFI=0.73, NNFI =0.83] veriye iyi uyum sağlamamıştır. Bununla birlikte yürütülen Ki-Kare Fark Testi de iki model arasında $p < .05$ anlamlılık düzeyinde anlamlı bir fark olduğunu göstermiş ve Ki-Kare değeri küçük olan dört faktörlü modelin veriye daha iyi uyum sağladığı görülmüştür. Benzer şekilde duygusal boyutun tek faktörlü doğrulayıcı faktör analizinin uyum indeksleri [χ^2 (546, N=325) = 2142.91, $\chi^2/sd=3.92$ RMSEA=0.095, CFI=0.84, GFI=0.73, NNFI =0.81] yeterli düzeyde bulunmamıştır. Yürüten Ki-Kare Fark Testi'nde iki model arasında $p < .05$ anlamlılık düzeyinde anlamlı bir fark elde edilmiş ve Ki-Kare değeri küçük olan dört faktörlü modelin daha uygun olduğu kabul edilmiştir.

Sonuç olarak Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin hem davranışsal hem duygusal boyutu için dört faktörlü doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının uyum indekslerinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğu ve tek faktörlü doğrulayıcı faktör analizine göre veriye daha iyi uyum sağladığı görülmüştür.

2.9.2.2. Ölçeğin Ölçüt Bağımlı Geçerlik Bulguları

Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin (EKÖ) ölçüt bağımlı geçerliğini saptamak amacıyla Baba Katılımı Ölçeğinden (BAKÖ) yararlanılmıştır. Ebeveyn Katılımı Ölçeği ile Baba Katılımı Ölçeğinin alt boyutları ve toplam puanları arasındaki ilişkiler Pearson Moment Çarpımlar Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Davranışsal boyuta ilişkin sonuçlar Tablo 2.6.'da, duygusal boyuta ilişkin sonuçlar ise Tablo 2.7.'de görülmektedir.

Tablo 2.6. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Ölçüt Bağımlı Geçerliğine İlişkin Pearson Moment Çarpımlar Korelasyon Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Bakım Verme	-								
2. Duygusal Destek	.60**	-							
3. Bilişsel Meşguliyet	.50**	.53**	-						
4. Uyarı ve Kurallar	.55**	.63**	.47**	-					
5. EKTP	.93**	.76**	.73**	.73**	-				
6. Keyfi Meşguliyet	.23**	.12*	.22**	.05	.22**	-			
7. İlgi ve Yakınlık	.46**	.37**	.26**	.21**	.44**	.72**	-		
8. Temel Bakım	.84**	.47**	.37**	.34**	.74**	.53**	.69**	-	
9. BAKÖ toplam puanı	.54**	.60**	.50**	.55**	.93**	.25**	.46**	.84**	-

Not. EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı * $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 2.6. incelendiğinde, Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin davranışsal boyutunun alt boyutları ve toplam puanının Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanı ile beklenen yönde ve düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. EKTP ile BAKÖ toplam puanı yüksek düzeyde ve pozitif yönde ($r = .93$, $p < .01$) ilişkilidir. BAKÖ toplam puanı, EKÖ alt boyutlarının tümü ile orta düzeyde pozitif yönlü

ilişkili iken; BAKÖ'nün alt boyutlarından olan ve çocukla geçirilen serbest zaman ile oyun aktivitelerini ifade eden Keyfi Meşguliyet, EKÖ'nün Uyarı ve Kurallar alt boyutu ile ilişkili bulunmamıştır. Buna göre ebeveynlerin çocuklarıyla oyun oynadıkları zamanlar ile çocuklarına kuralları hatırlattıkları ve uyarılarda bulundukları zamanların bir arada görülmediği söylenebilir.

EKÖ'nün alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde; Bakım Verme ile Duygusal Destek arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .60, p < .01$), Bilişsel Meşguliyet ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .50, p < .01$) ve Uyarı ve Kurallar ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .55, p < .01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Dolayısıyla ebeveynlerin çocuklarına sağladıkları bakımın düzeyi arttıkça; çocuğa verilen duygusal desteğin, sağlanan bilişsel kaynakların, hatırlatılan kuralların da arttığı söylenebilir. Bununla birlikte EKTP ile en yüksek düzeyde ilişkili ($r = .93, p < .01$) olan alt boyutun Bakım Verme olduğu görülmektedir. EKTP ile Duygusal Destek ($r = .76, p < .01$), Bilişsel Meşguliyet ($r = .73, p < .01$) ve Uyarı ve Kurallar ($r = .73, p < .01$) yüksek düzeyde pozitif yönlü ilişkilidir.

Tablo 2.7. Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyutunun Ölçüt Bağımlı Geçerliğine İlişkin Pearson Moment Çarpımlar Korelasyon Sonuçları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1. Bakım Verme	-								
2. Duygusal Destek	.60**	-							
3. Bilişsel Meşguliyet	.56**	.75**	-						
4. Uyarı ve Kurallar	.62**	.57**	.49**	-					
5. EKTP	.91**	.80**	.78**	.79**	-				
6. Keyfi Meşguliyet	.34**	.52**	.57**	.16**	.44**	-			
7. İlgî ve Yakınlık	.50**	.69**	.53**	.28**	.57**	.72**	-		
8. Temel Bakım	.78**	.58**	.49**	.37**	.72**	.53**	.69**	-	
9. BAKÖ toplam puanı	.59**	.67**	.61**	.29**	.64**	.90**	.90**	.82**	-

Not. EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı ** $p < .01$

Tablo 2.7. incelendiğinde, Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin duygusal boyutunun alt boyutları ve toplam puanının Baba Katılım Ölçeği alt boyutları ve toplam puanı ile beklenen yönde ve düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. EKTP ile BAKÖ toplam puanı orta düzeyde ve pozitif yönde ($r = .64, p < .01$) ilişkilidir. BAKÖ toplam puanı, EKÖ alt boyutlarından Bakım Verme, Duygusal Destek ve Bilişsel Meşguliyet ile orta düzeyde pozitif yönlü ilişkili iken; Uyarı ve Kurallarla düşük düzeyde pozitif yönde ilişkilidir.

EKÖ'nün alt boyutları arasındaki ilişkiler incelendiğinde; Bakım Verme ile Duygusal Destek arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .60, p < .01$), Bilişsel Meşguliyet ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .56, p < .01$) ve Uyarı ve Kurallar ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .62, p < .01$) bir ilişki olduğu görülmektedir. Buna göre; çocuğa bakım vermektan hoşlanma düzeyi arttıkça, duygusal destek sağlamaktan, çocukla bilişsel olarak meşgul olmaktan ve çocuğa uyarı ve kuralları hatırlatmaktan hoşlanmanın da arttığı söylenebilir. Bununla birlikte EKTP ile en yüksek düzeyde ilişkili ($r = .91, p < .01$) olan alt boyutun Bakım Verme olduğu görülmektedir. EKTP ile Duygusal Destek ($r = .80, p < .01$), Bilişsel Meşguliyet ($r = .78, p < .01$) ve Uyarı ve Kurallar ($r = .79, p < .01$) yüksek düzeyde pozitif yönlü ilişkilidir.

2.9.2.3. Ölçeğin Güvenirlik Bulguları

Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin (EKÖ) güvenilirliğine ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları hesaplanmıştır. Yürütülen analizler sonucunda, EKÖ'nün davranışsal boyutuna ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları Bakım Verme alt boyutu için .95, Duygusal Destek için .86, Bilişsel Meşguliyet için .84, Uyarı ve Kurallar için .86 ve ebeveyn katılımı toplam puanı için .95 olarak bulunmuştur. Duygusal boyuta ilişkin Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları alt boyutlar için sırası ile .94, .93, .88, .90 ve ebeveyn katılımı toplam puanı için .96 olarak hesaplanmıştır.

EKÖ'nün madde toplam korelasyon katsayıları hesaplanarak madde analizleri ve betimsel istatistikleri yapılmıştır. Ölçeğin davranışsal boyutuna ilişkin madde analizleri Tablo 2.8.'de, madde betimsel istatistikleri Tablo 2.9.'da görülmektedir. Duygusal boyuta ilişkin madde analizleri ise Tablo 2.10.'da ve duygusal boyutun madde betimsel istatistikleri Tablo 2.11.'de verilmiştir.

Bununla birlikte 73 kişilik bir ebeveyn grubu bir ay ara ile ölçeği doldurmuş ve ölçeğin test tekrar test güvenirliliği yapılmıştır. Ölçeğin davranışsal boyutunun test tekrar test güvenirlilik katsayıları Bakım Verme için .81, Duygusal Destek için .79, Bilişsel Meşguliyet için .77, Uyarı ve Kurallar için .86 ve ebeveyn katılımı toplam puanı için .90 olarak hesaplanmıştır. Duygusal boyutun test tekrar test güvenirlilik katsayıları ise alt boyutlar için sırası ile .85, .83, .78 .80 ve ebeveyn katılımı toplam puanı için .87 olarak bulunmuştur.

Tablo 2.8. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Davranışsal Boyutunun Madde Analizleri

	Madde	Ortalama	Standart sapma	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
Bakım Verme	Madde2	4.45	2.30	.68	.958
	Madde5	3.92	2.15	.74	.959
	Madde11	4.17	1.89	.52	.959
	Madde12	4.04	2.49	.76	.958
	Madde13	3.73	2.12	.73	.958
	Madde14	4.29	2.54	.79	.958
	Madde19	4.03	2.39	.70	.958
	Madde20	4.07	2.56	.76	.958
	Madde23	3.96	2.77	.78	.958
	Madde35	4.17	2.35	.79	.958
	Madde37	3.87	2.16	.73	.958
	Madde40	4.50	1.89	.69	.958
	Madde43	4.50	1.99	.67	.958
Duygusal Destek	Madde4	4.22	1.37	.56	.959
	Madde10	4.34	1.46	.53	.959
	Madde27	4.33	1.16	.61	.959
	Madde28	4.12	1.13	.57	.959
	Madde31	4.45	1.21	.59	.959
	Madde39	4.13	1.04	.56	.959
	Made41	4.23	1.07	.49	.959

Tablo 2.8. (devamı)

Bilişsel Meşguliyet	Madde1	4.43	2.03	.44	.960
	Madde6	4.84	2.01	.49	.959
	Madde17	4.48	1.54	.41	.960
	Madde18	4.60	1.56	.32	.960
	Madde22	4.34	2.32	.53	.959
	Madde25	4.17	1.84	.37	.960
	Madde29	4.47	1.96	.69	.958
	Madde36	4.25	1.58	.42	.960
Uyarı ve Kurallar	Madde3	4.21	1.35	.65	.959
	Madde8	4.22	1.13	.44	.959
	Madde15	4.52	1.63	.34	.960
	Madde16	4.19	1.32	.61	.959
	Madde21	4.21	1.27	.65	.959
	Madde26	4.13	1.61	.41	.960
	Madde32	4.15	1.63	.47	.958
	Madde45	4.28	1.17	.51	.959

Ölçeğin davranışsal boyutunun madde analizleri incelendiğinde, madde toplam korelasyonlarının .32 ile .79 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonlarının ölçeğin 13 maddeden oluşan Bakım Verme alt boyutu için .52 ile .79 arasında; 7 maddeden oluşan Duygusal Destek alt boyutu için .49 ile .61 arasında; 8 maddeden oluşan Bilişsel Meşguliyet için .32 ile .69 arasında ve 8 maddeden oluşan Uyarı ve Kurallar alt boyutu için .41 ile .65 arasında değiştiği bulunmuştur. Ayrıca maddeler silindiğinde oluşacak yeni Cronbach Alfa değerleri .958 ile .960 arasındadır.

Tablo 2.9. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Davranışsal Boyutunun Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Betimsel İstatistikler

	Madde Sayısı	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
Bakım Verme	13	.31	7.85	4.13	1.91	-.02	-.99
Duygusal Destek	7	2	8	4.26	.89	.38	1.31
Bilişsel Meşguliyet	8	.63	7.75	4.44	1.28	-.36	.31
Uyarı ve Kurallar	8	1.50	7.75	4.24	1.01	.35	1.51
EKTP	36	1.17	7.61	4.25	1.15	.04	-.14

Not. EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı

Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin davranışsal boyutuna ilişkin toplam puan 0 ile 288 arasında değişiklik gösterebilir. Betimsel analizlerde ölçeğin toplam puan ortalamasının 153.07 olduğu bulunmuştur. Ölçeğin davranışsal boyutu için ebeveyn katılım puanı hesaplanırken hafta içi ve hafta sonu bakım görevlerine verilen cevapların birleştirilmiş (kompozit) puanları kullanıldığından; 0 ‘yalnız eşim yapar’, 2 ‘eşimden az yaparım’, 4 ‘eşimle birlikte yaparız’, 6 ‘eşimden daha çok yaparım’ ve 8 ‘yalnız ben yaparım’ı ifade etmektedir. Ölçekte, bir katılımcının ölçek maddelerine verdiği ortalama cevap puanı 4.25 olarak hesaplanmıştır. Bununla birlikte ölçeğe ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri +/-2 aralığında olduğundan, verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmektedir.

Tablo 2.10. Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Duygusal Boyutunun Madde Analizleri

	Madde	Ortalama	Standart sapma	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silindiğinde Cronbach Alfa
Bakım Verme	Madde2	4.35	1.56	.60	.956
	Madde5	3.24	2.11	.58	.956
	Madde11	4.76	1.41	.69	.955
	Madde12	3.50	1.82	.69	.955
	Madde13	4.11	1.72	.71	.955
	Madde14	4.14	1.81	.72	.955
	Madde19	4.21	1.78	.56	.956
	Madde20	4.44	1.78	.69	.955
	Madde23	4.04	1.91	.72	.955
	Madde35	3.95	1.72	.73	.955
	Madde37	4.09	1.69	.70	.955
	Madde40	4.50	1.46	.60	.956
	Madde43	4.50	1.62	.65	.955
Duygusal Destek	Madde4	5.38	.90	.71	.956
	Madde10	5.37	.91	.74	.955
	Madde27	5.07	1.11	.60	.956
	Madde28	5.37	.93	.66	.956
	Madde31	5.23	.91	.63	.956
	Madde39	5.36	.92	.67	.956
	Madde41	5.52	.88	.56	.956
Bilişsel Meşguliyet	Madde1	4.69	1.27	.42	.957
	Madde6	5.17	1.02	.52	.956
	Madde17	5.23	1.00	.59	.956
	Madde18	5.25	1.02	.57	.956
	Madde22	4.81	1.42	.57	.956
	Madde25	4.89	1.46	.61	.956
	Madde29	4.79	1.42	.57	.956
Uyarı ve Kurallar	Madde36	5.03	1.19	.58	.956
	Madde3	4.57	1.25	.59	.956
	Madde8	4.77	1.31	.56	.956
	Madde15	3.92	1.77	.50	.957
	Madde16	4.73	1.27	.59	.956
	Madde21	5.01	1.23	.70	.955
	Madde26	3.81	1.60	.42	.957
	Madde32	4.60	1.50	.72	.955
	Madde45	4.77	1.24	.61	.956

Ölçeğin *duygusal boyutunun* madde analizleri incelendiğinde, madde toplam korelasyonlarının .42 ile .74 arasında değiştiği görülmektedir. Madde toplam korelasyonları ölçeğin 13 maddeden oluşan Bakım Verme alt boyutu için .58 ile .73 arasında; 7 maddeden oluşan Duygusal Destek alt boyutu için .56 ile .74 arasında; 8 maddeden oluşan Bilişsel Meşguliyet için .42 ile .61 arasında ve 8 maddeden oluşan Uyarı ve Kurallar alt boyutu için .42 ile .70 arasında değişmektedir. Ayrıca maddeler silindiğinde oluşacak yeni Cronbach Alfa değerleri .955 ile .957 arasındadır.

Tablo 2.11. Ebeveyn Katılımı Ölçeği Duygusal Boyutunun Alt Boyutlarına ve Toplam Puanına İlişkin Betimsel İstatistikler

	Madde Sayısı	En Düşük Puan	En Yüksek Puan	Ort.	SS	Çarpıklık	Basıklık
Bakım Verme	13	.23	6	4.14	1.31	-.82	.11
Duygusal Destek	7	1.86	6	5.33	.78	-1.53	1.98
Bilişsel Meşguliyet	8	1.25	6	4.98	.91	-1.12	1.23
Uyarı ve Kurallar	8	.13	6	4.52	1.07	-.78	1.08
EKTP	36	1.39	6	4.64	.90	-.84	.53

Not. EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı

Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin duygusal boyutundan alınabilecek toplam puan 0 ile 216 arasında değişiklik gösterebilir. Betimsel analizlerde ölçeğin toplam puan ortalamasının 167.16 olduğu bulunmuştur. Ölçekte, bir katılımcının ölçek maddelerine verdiği ortalama cevap puanı 4.64 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğe ilişkin çarpıklık ve basıklık değerleri ± 2 aralığında olduğundan, verilerin normal dağılıma uygun olduğu görülmektedir.

2.9.3. Ebeveyn Katılımı Ölçeğine İlişkin Ek Analizler

Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin geçerlik güvenirlik analizleri sonrasında ölçeğin alt boyutları ve toplam puanı; ebeveyn cinsiyetine, çocuk cinsiyetine, çocuk sayısına ve ebeveyn eğitim düzeyine göre karşılaştırılarak incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 2.12., Tablo 2.13., Tablo 2.14., Tablo 2.15. ve Tablo 2.16.'da sunulmuştur. Ölçeğin davranışsal boyutuna ilişkin bu analizlerin yanı sıra duygusal boyutu da ebeveyn cinsiyeti ve çocuk cinsiyetine göre incelenmiştir. Sonuçlar Tablo 2.17. ve Tablo 2.18.'de görülmektedir.

Ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için yürütülen bağımsız gruplar için t test analizine ilişkin sonuçlar incelendiğinde, annelerin hafta içi için ölçeğin alt boyutlarından ve toplam puanından aldıkları puanların, babaların hafta içi için ölçekten aldığı tüm puanlardan anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde ebeveynlerin hafta sonuna dair ebeveyn katılım puanları incelendiğinde, annelerin tüm alt boyutlarda ve ölçeğin toplam puanında babaların tüm hafta sonu ebeveyn katılım puanlarından anlamlı olarak daha yüksek puanlar aldığı görülmektedir (bkz. Tablo 2.12.).

Tablo 2.12. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Hafta İçi ve Hafta Sonu Puanlarının Ebeveyn Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Anneler (164)						Babalar (161)					
	Hafta İçi		Hafta Sonu		<i>t</i> (323)	<i>p</i>	Hafta İçi		Hafta Sonu		<i>t</i> (323)	<i>p</i>
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS			$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Bakım Verme	2.85	.62	2.77	.59	23.06	.00*	1.25	.62	1.36	.59	21.25	.00*
Duygusal Destek	2.36	.47	2.31	.47	9.49	.00*	1.97	.35	1.97	.35	7.17	.00*
Bilişsel Meşguliyet	2.47	.66	2.39	.61	7.58	.00*	1.89	.70	2.11	.59	4.15	.00*
Uyarı ve Kurallar	2.34	.52	2.31	.47	8.21	.00*	1.86	.53	1.95	.43	7.25	.00*
EKTP	2.56	.46	2.49	.42	17.34	.00*	1.65	.48	1.78	.39	15.73	.00*

Not. EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı * $p < .001$

Ebeveyn katılımının hafta içi ve hafta sonuna göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için yürütülen bağımlı t test analizinin sonuçlarına göre; annelerin hafta içi bakım verme, bilişsel meşguliyet ve ebeveyn katılımı toplam puanları hafta sonu puanlarına kıyasla anlamlı olarak daha yüksektir. Annelerin duygusal destek ve uyarı ve kurallar alt boyutlarından aldıkları puanlar ise hafta içi ve hafta sonuna göre farklılaşmamaktadır. Babaların ölçeğin alt boyutlarından ve toplam puanından aldıkları puanlar ise hafta sonu, hafta içine kıyasla anlamlı olarak daha yüksektir. Diğer bir deyişle, babaların hafta sonu ebeveyn katılımları hafta içi ebeveyn katılımlarından daha yüksektir (bkz. Tablo 2.13.).

Tablo 2.13. Anne ve Babaların Hafta İçi ve Hafta Sonu Ebeveyn Katılımlarına İlişkin Puan Ortalamaları ve Standart Sapmaları

	Anneler (164)						Babalar (161)					
	Hafta İçi		Hafta Sonu		<i>t</i>	<i>p</i>	Hafta İçi		Hafta Sonu		<i>t</i>	<i>p</i>
	$\bar{x}$	<i>SS</i>	$\bar{x}$	<i>SS</i>			$\bar{x}$	<i>SS</i>	$\bar{x}$	<i>SS</i>		
Bakım Verme	2.85	.62	2.77	.59	2.54	.01**	1.26	.62	1.36	.59	-5.84	.00*
Duygusal Destek	2.36	.47	2.31	.47	1.48	.14	1.87	.45	1.97	.35	-4.63	.00*
Bilişsel Meşguliyet	2.47	.66	2.39	.61	2.19	.03**	1.89	.70	2.11	.59	-6.69	.00*
Uyarı ve Kurallar	2.34	.47	2.31	.47	.80	.42	1.86	.53	1.95	.43	-3.99	.00*
EKTP	2.56	.46	2.49	.42	2.20	.03**	1.65	.47	1.78	.39	-6.36	.00*

Not. EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı * $p < .001$ ** $p < .05$

Ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun çocuğun cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız gruplar için t test yapılmıştır. Sonuçlar ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun toplam puan ve alt boyutlarının, çocukların cinsiyetine göre farklılaşmadığını göstermektedir (bkz. Tablo 2.14.).

Tablo 2.14. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Çocuk Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Kız Çocuklar (160)		Erkek Çocuklar (165)		t(323)	p
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Bakım Verme	4.30	2.01	3.96	1.78	1.57	.12
Duygusal Destek	4.16	.86	4.35	.92	-1.67	.09
Bilişsel Meşguliyet	4.45	1.35	4.44	1.22	.118	.91
Uyarı ve Kurallar	4.28	1.04	4.19	.97	.509	.61
EKTP	4.31	1.18	4.20	1.13	.791	.43

Not. EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı

Ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun çocuğun sayısına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız gruplar için t test yapılmıştır. Sonuçta ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun toplam puan ve alt boyutları, tek çocuk sahibi olmaya ya da birden fazla çocuk sahibi olmaya göre farklılaşmamaktadır (bkz. Tablo 2.15.).

Tablo 2.15. Ebeveyn Katılımının Çocuk Sayısına Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Tek çocuklar (130)		Kardeşi olan çocuklar (195)		t(323)	p
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Bakım Verme	4.18	1.83	4.09	1.96	.384	.70
Duygusal Destek	4.24	.85	4.27	.93	-.481	.63
Bilişsel Meşguliyet	4.37	1.21	4.50	1.34	-.882	.38
Uyarı ve Kurallar	4.18	1.01	4.28	1.01	-.891	.37
Toplam Ebeveyn Katılımı	4.24	1.14	4.26	1.17	-.196	.84

Ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun anne ve babaların eğitim düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir (bkz. Tablo 2.16.). İlk olarak ebeveynlerin eğitim düzeyleri ilkökul-ortaokul, lise, yüksekokul-üniversite ve yüksek lisans-doktora olmak üzere yeniden kategorize edilmiştir. Tukey post hoc sonuçlarına göre annelerin bilişsel meşguliyet puanları, eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Sonuçlar lise mezunu annelerin ilkökul-ortaokul mezunu annelere göre çocuklarıyla bilişsel düzeyde daha fazla meşgul olduklarını göstermektedir [$F(3, 160) = 2.67, p < .05$]. Benzer şekilde yüksekokul-üniversite mezunu babaların lise mezunu babalara kıyasla çocuklarıyla bilişsel meşguliyet düzeyleri daha yüksektir [$F(3, 157) = 6.06, p < .001$]. Babaların bakım verme düzeyleri de eğitim düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Yüksekokul-üniversite mezunu babalar lise mezunu babalara göre çocuklarına daha çok bakım vermektedir [$F(3, 157) = 9.91, p < .001$]. Ayrıca yüksek lisans-doktora mezunu babalar, yüksekokul-üniversite mezunu babalara göre [$F(3, 157) = 4.47, p < .01$] ve yüksekokul-üniversite mezunu babalar da lise mezunu babalara göre [$F(3, 157) = 4.45, p < .01$] çocuklarına daha çok duygusal destek sağlamaktadır. Son olarak babaların toplam ebeveyn katılım puanları da eğitim düzeylerine göre farklılaşmıştır. Yüksek lisans-doktora mezunu babaların yüksekokul-üniversite mezunu babalara göre [$F(3, 157) = 7.99, p < .001$] ve yüksekokul-üniversite mezunu babaların da lise mezunu babalara göre [$F(3, 157) = 7.99, p < .001$] çocuklarına daha çok katılım sağladığı görülmektedir.

Tablo 2.16. Ebeveyn Katılımının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre Ortalamaları

		<i>Anne Ort.</i>	<i>F</i>	<i>Baba Ort.</i>	<i>F</i>
Bakım verme	İlkokul-ortaokul	5.77	2.19	2.22	9.90
	Lise	6.03		1.86***	
	Yüksekokul-üniversite	5.46		2.87***	
Duygusal destek	Yüksek lisans-doktora	5.53		3.17	
	İlkokul-ortaokul	4.28	1.71	3.09**	4.47
	Lise	4.78		3.65	
	Yüksekokul-üniversite	4.62		3.92**	
Bilişsel Meşguliyet	Yüksek lisans-doktora	4.92		4.11**	
	İlkokul-ortaokul	4.14*	2.67	3.18	6.06
	Lise	5.19*		3.48***	
	Yüksekokul-üniversite	4.88		4.32***	
Uyarı ve Kurallar	Yüksek lisans-doktora	4.76		3.90	
	İlkokul-ortaokul	4.51	2.18	3.02	1.63
	Lise	4.96		3.78	
	Yüksekokul-üniversite	4.61		3.85	
Toplam ebeveyn katılımı	Yüksek lisans-doktora	4.45		3.95	
	İlkokul-ortaokul	4.84	2.41	2.78	7.98
	Lise	5.36		2.99***	
	Yüksekokul-üniversite	4.98		3.61***	
	Yüksek lisans-doktora	5.00		3.69***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Ebeveyn katılımı ölçeği duygusal boyutunun ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız gruplar için t testi yapılmıştır. Tablo 2.17. incelendiğinde, anneler babalara kıyasla, tüm çocuk bakım görevlerinden daha çok hoşlandığını bildirmiştir.

Tablo 2.17. Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyutunun Ebeveyn Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Anne (164)		Baba (161)		t(323)	p
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Bakım Verme	4.85	.77	3.41	1.34	11.969	.00*
Duygusal Destek	5.65	.44	4.99	.90	8.236	.00*
Bilişsel Meşguliyet	5.21	.77	4.75	.98	4.666	.00*
Uyarı ve Kurallar	4.75	.97	4.28	1.11	4.021	.00*
Toplam Ebeveyn Katılımı	5.07	.62	4.21	.93	9.704	.00*

* $p < .001$

Ebeveyn katılımı ölçeği duygusal boyutunun çocuk cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız gruplar için t testi yapılmıştır. Analiz sonuçları ebeveyn katılımı duygusal boyutunun, çocukların cinsiyetine göre farklılaşmadığını göstermiştir (bkz. Tablo 2.18.).

Tablo 2.18. Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyutunun Çocuk Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Kız Çocuklar (160)		Erkek Çocuklar (165)		t(323)	p
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Bakım Verme	4.14	1.32	4.14	1.30	-.003	.99
Duygusal Destek	5.25	.89	5.40	.64	-1.772	.07
Bilişsel Meşguliyet	4.98	1.02	4.98	.81	-.028	.98
Uyarı ve Kurallar	4.49	1.05	4.55	1.08	-.550	.58
Toplam Ebeveyn Katılımı	4.62	.94	4.67	.87	-.451	.65

3. ANA ÇALIŞMA : İKİNCİ BÖLÜM

Çalışmanın ölçek geliştirme aşaması tamamlandıktan sonra bu tez çalışmasının boylamsal araştırma sorularını cevaplamak adına (TÜBİTAK 128K833 numaralı 1002-Hızlı Destek Projeleri kapsamında desteklenen ana çalışma) çalışmalar yürütülmeye başlanmıştır.

3.1. Katılımcılar

Bu bölümde çalışmanın birinci zaman ve ikinci zaman katılımlarına ilişkin betimsel bilgiler sunulmuştur.

3.1.1. Birinci Zaman Katılımcıları

Mevcut araştırmanın ilk zaman verilerini, okul öncesi dönemde (42-57 ay ve arası) en az bir çocuğu bulunan evli 265 çift oluşturmaktadır. Ebeveynlerin evli olmasının yanı sıra eşi ve çocuğu ile yaşıyor olması, çocuğunun biyolojik ebeveyni olması çalışmanın dâhil edilme ölçütlerindendir. Türkiye'nin çeşitli şehirlerinde ikamet eden (örn., Mersin, Samsun, İzmir, Hatay, Balıkesir vb.) ebeveynlerin 114'ü (%21.50) verileri çevrim içi doldurmuştur. Yaşları 23 ile 48 arasında olan annelerin yaş ortalaması 34.62'dir ($SS = 4.66$). Babaların yaşı ise ortalama 37.48 olup ($SS = 5.37$) 34 ile 53 arasındadır. Annelerin çalışma saati ortalaması 4.13 saat ($SS = 4.34$) iken; babalarınki 8.77 saattir ($SS = 3.12$). Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının 140'ı (%53.7) kız ve 125'i (%46.3) erkektir. Yaş ortalaması 51.20 ($SS = 3.71$) ay olan çocukların yaş aralığı 41 ile 57 ay arasında değişmektedir. İlk zaman verilerinde annelerin 11'inin (%4.2) ilkokul, 11'inin (%4.2) ortaokul, 43'ünün (%16.2) lise, 27'sinin (%10.2) yüksekokul, 141'inin üniversite (%53.2), 17'sinin (%6.4) yüksek lisans ve 15'inin (%5.7) doktora mezunu olduğu görülmektedir. Babaların 6'sı (%2.3) ilkokul, 6'sı (%2.3) ortaokul, 51'i (19.2) lise, 29'u (%10.9) yüksekokul, 124'ü (46.8) üniversite, 23'ü (%8.7) yüksek lisans ve 26'sı (%9.8) doktora mezunu olduğunu bildirmiştir. Ebeveyn eğitim düzeyi dağılımında en büyük payı üniversiteli anne babaların oluşturduğu görülmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri karşılaştırmalı olarak Tablo 3.1.'de sunulmuştur.

Tablo 3.1. Birinci Zamandaki Anne Babaların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bilgiler

	İlk Zaman Verileri			
	Anne		Baba	
	<i>F</i>	%	<i>f</i>	%
İlkokul	11	4.2	6	2.3
Ortaokul	11	4.2	6	2.3
Lise	43	16.2	51	19.2
Yüksekokul	27	10.2	29	10.9
Üniversite	141	53.2	124	46.8
Yüksek lisans	17	6.4	23	8.7
Doktora	15	5.7	26	9.8
Toplam	265	100	265	100

3.1.2. İkinci Zaman Katılımcıları

Çalışmanın ikinci zaman verileri, okul öncesi dönemde en az bir çocuğu bulunan evli 216 anne baba çiftinden toplanmıştır. İlk zaman verilerinden dokuz ay sonra toplanan Z2 verilerinde çocukların yaşı 51 ile 66 ay (Ort. = 60.34, SS = 3.54) arasında değişmektedir. Benzer şekilde ebeveynlerin evli olmasının yanı sıra eşi ve çocuğu ile yaşıyor olması, çocuğunun biyolojik ebeveyni olması çalışmanın dâhil edilme ölçütleri olarak belirlenmiştir. Türkiye’de çeşitli şehirlerde ikamet eden ebeveynlerin 42’si (%9.7) verileri elden doldurmuştur. 24 ile 53 yaş arasında olan annelerin yaş ortalaması 35.83’tür (SS = 5.47). Babaların yaşı ise ortalama 36.08 olup (SS = 5.08) 36 ile 52 arasındadır. Annelerin çalışma saati ortalaması 6.64 saat (SS = 4.65) iken; babalarınki 8.14 saattir (SS = 4.20). Ebeveynlerin okul öncesi dönemde bulunan çocuklarının 110’u (%50.9) kız ve 106’sı (%49.1) erkektir. İkinci zaman verilerinde annelerin 4’ünün (%1.9) ilkokul, 8’inin (%3.7) ortaokul, 38’inin (%17.6) lise, 20’sinin (%9.3) yüksekokul, 114’ünün üniversite (%52.8), 13’ünün (%6.0) yüksek lisans ve 19’unun (%8.8) doktora mezunu olduğu görülmektedir. Babaların 8’i (%3.7) ilkokul, 8’i (%3.7) ortaokul, 36’sı (16.7) lise, 24’ü (%11.1) yüksekokul, 113’ü (52.3) üniversite, 16’sı (%7.4) yüksek lisans ve 11’i (%5.1) doktora mezunu olduğunu bildirmiştir. Ebeveyn eğitim düzeyi dağılımında en büyük payı üniversiteli anne babaların oluşturduğu görülmektedir. Ebeveynlerin eğitim düzeyleri karşılaştırmalı olarak Tablo 3.2.’de sunulmuştur.

Tablo 3.2. İkinci Zamandaki Anne Babaların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bilgiler

	İkinci Zaman Verileri			
	Anne		Baba	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
İlkokul	4	1.9	8	3.7
Ortaokul	8	3.7	8	3.7
Lise	38	17.6	36	16.7
Yüksekokul	20	9.3	24	11.1
Üniversite	114	52.8	113	52.3
Yüksek lisans	13	6.0	16	7.4
Doktora	19	8.8	11	5.1
Toplam	216	100	216	100

3.2. Ölçüm Araçları

Bu bölümde ana çalışmanın ölçüm araçları ayrıntılarıyla sunulmuştur. Ölçüm araçlarının hangi gruba uygulandığı ve ölçüm zamanlarına ilişkin genel bilgiler Tablo 3.3.’te görülmektedir.

3.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Bu form ile ebeveynlerin yaşı, eğitim düzeyi, çalışma durumu; çocuk sayısı, çocuğun cinsiyeti, doğum sırası ve yaşı (gün, ay, yıl olarak) gibi bilgiler toplanmıştır (bkz. Ek 3.). Bununla birlikte forma, pandemi döneminin aile içi süreçlere etkisinin verilerin toplandığı ilk zamanda (Z1) kontrol edilebilmesi için bazı sorular eklenmiştir (Örneğin: “Çocuğunuzla geçirdiğiniz sürede değişiklikler oldu mu?”, “Koronavirüs sebebiyle ailede yakın birinin kaybı yaşandı mı?”, “Koronavirüs sebebiyle iş

kaybı yaşadınız mı?” gibi.). Ebeveynlerin pandemi süresinde çocuklarıyla geçirdikleri süreye ilişkin farklılıklar, ön analizlerde t-test ile kontrol edilmiştir. Ebeveynlerden biri ya da her ikisinin bir yakınına veya işini kaybetmiş olması koşulu ise çalışmada dışlama ölçütü olarak kullanılmıştır.

3.2.2. Çocuklar için Mizaç Değerlendirme Takımı-Gözden Geçirilmiş Ebeveyn Formu (TABC-Ebeveyn Formu)

Ölçek, 2-7 yaş arasındaki çocukların çeşitli davranışlarının sıklığına verilen ebeveyn yanıtlarına dayanarak çocuk mizacını değerlendirmek için Martin ve Bridger (1999) tarafından geliştirilmiş ve Yoleri (2014) tarafından Türkçeye uyarlanarak psikometrik özellikleri incelenmiştir. Ebeveynlerin çocuklarının son 3 ay içerisindeki davranışları üzerinden değerlendirme yaptıkları 35 maddelik ölçek *Olumsuz Duygulanım* (9 madde, Örn. “Çocuğun yorulduğunda çok hırçın ve sinirli olur.”), *Utangaçlık* (8 madde, Örn. “Çocuğum tanımadığı yetişkinlerle birlikteyken utangaçtır.”), *Sebat Etme* (10 madde, Örn. “Çocuğum hikâye anlatılırken ya da okunurken veya şarkı söylenirken sessizce oturur.”) ve *Aktivite Düzeyi* (8 madde, Örn. “Çocuğum evde ya da dışarda dolaşırken yürümekten ziyade koşar.”) olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçek 7’li Likert tipi (1-Neredeyse hiçbir zaman ile 7-Neredeyse her zaman’a değişen şekilde) ile puanlanmaktadır (bkz. Ek 4.). Orijinal çalışmada araştırmacı alt boyutların Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısını sırası ile .80, .83, .74 ve .77 olarak raporlamıştır. Alt boyutların test tekrar test güvenirlik katsayıları .75 ile .81 arasında değişirken; iki yarı test korelasyonları .73 ile .85 arasında değişmektedir. Bu çalışmanın bağımsız değişkeni olan çocukların mizaç özellikleri, ebeveynlerden ayrı ayrı alınan ölçümlere dayanmaktadır. Ölçeğin ilk zaman verilerinde alt boyutların Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı sırası ile .84, .82, .85 ve .82 iken; ikinci zaman verileri için alt boyutların Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı sırası ile .81, .79, .80 ve .81 olarak hesaplanmıştır. Ölçek alt boyutlarından alınan puanlar arttıkça, çocukların o mizaca ilişkin özellikleri gösterme düzeyi de artmaktadır.

3.2.3. Evlilik İçi İletişim Şekilleri Ölçeği (EİSÖ)

Evlilik İçi İletişim Şekilleri Ölçeği (EİSÖ), Christensen ve Sullaway (1984) tarafından geliştirilmiş; *yapıcı iletişim* (9 madde, Örn. “Her ikimiz de mümkün olan çözüm ve anlaşma yollarını ararız.”), *yapıcı olmayan iletişim* (12 madde, Örn. “Eşim beni eleştirirken ben kendimi savunurum.”), *saldırgan iletişim* (8 madde, Örn. “Ben eşime kötü sözler söyler ve/veya hakaret ederim.) ve *talep/kaçınma örüntülü iletişim* (6 madde, Örn. “Eşim beni tehdit ederken ben susar ve/veya geri çekilirim.) alt boyutlarından oluşan 35 maddelik bir ölçektir. Ölçek, çiftlerin davranışlarını üç çatışma evresinde değerlendirir: ilişkide bir sorun ortaya çıktığında, ilişkideki sorunun tartışılması sırasında ve ilişkideki sorunun tartışılmasından sonra. Ölçek maddelerinden 34. madde ters puanlanmaktadır. 5’li Likert tipi (1-Hiç uymuyor ile 5-Çok uyuyor arasında değişen biçimde) ile değerlendirilen ölçeğin Türkçe geçerlik güvenirlik çalışması Malkoç (2001) tarafından yapılmıştır (bkz. Ek 5.). Ölçek yapısı Sümer ve diğerleri (2005) tarafından bir proje kapsamında sınanmıştır. Malkoç (2001), ölçeğin alt boyutlarının

Cronbach alfa iç tutarlık katsayılarını kadınlar için .65 ile .80, erkekler için .57 ile .80 ve toplam örneklem için .61 ile .81 arasında raporlamış ve toplam iletişim puanının Cronbach alfa iç tutarlık katsayısını kadınlar için .86 ve erkekler için .84 olarak bildirmiştir. Ölçeğin ilk zaman verileri için alt boyutlarının Cronbach Alfa değerleri sırası ile .70, .77, .76 ve .51 olarak hesaplanmıştır. İkinci zaman verileri için Cronbach Alfa değerleri sırası ile .85, .81, .77 ve .48'dir. Mevcut çalışmanın boylamsal analizleri (Z2) için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı nispeten düşük olan talep/kaçınma örüntülü iletişim alt boyutu kullanılmamış, kalan 29 madde üzerinden orijinal çalışmadakine (Malkoç, 2001) uygun olarak toplam yıkıcı iletişim puanı hesaplanmıştır. Bu amaçla yapıcı iletişim alt boyutunu temsil eden maddeler ters kodlanarak yapıcı olmayan iletişim ve saldırgan iletişim maddeleri ile toplanmıştır. Elde edilen toplam yıkıcı iletişim puanının Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı Z1 verileri için .78, Z2 verileri için ise .87 olarak hesaplanmıştır. Yıkıcı iletişim puanlarının artması, ebeveynlerin eşleri ile yapıcı olmayan ve saldırgan bir iletişim biçimi kurdukları anlamına gelmektedir.

3.2.4. Ebeveyn Katılımı Ölçeği (EKÖ)

Çalışmanın aracı değişkeni olan ebeveyn katılımını değerlendirmek için Ebeveyn Katılımı Ölçeği (EKÖ) kullanılmıştır. Ölçek, hem anne hem babadan değerlendirme alınabilecek Türkçe bir ebeveyn katılımı ölçeği bulunmadığından, ölçek geliştirme aşamaları izlenerek, bu çalışma kapsamında kullanılmak üzere araştırmacı tarafından geliştirilmiştir (bkz. Ek 6.). EKÖ, ebeveynlerin davranışsal ve duygusal davranışlarını aynı 36 madde üzerinden değerlendiren iki bağımsız bölümden oluşmakta ve dört alt boyutu bulunmaktadır: Bakım verme, duygusal destek, bilişsel meşguliyet ve uyarı ve kurallar. Davranışsal boyutta ebeveynler, çocuk bakım görevlerinde hafta içi ve hafta sonu ayrı ayrı olmak üzere kimin sorumlu olduğunu ("Çocuğa banyo yaptırmak", 0-yalnızca eşim yapar, 1-eşimden az yaparım, 2- eşimle birlikte yaparız, 3-eşimden çok yaparım, 4-yalnızca ben yaparım, 0-diğerleri yapar) belirtmektedir. Ebeveyn katılımı davranışsal boyutundan alınabilecek birleştirilmiş puanlar (hafta içi ve hafta sonu puanlarının toplanması ile) 0 ile 288 arasında değişmektedir. Söz konusu yöntemin ebeveyn-çocuk etkileşimini konu alan önceki araştırmalarda kullanıldığı bilinmektedir (Bonney vd., 1999; Mehall vd., 2009). Duygusal boyutta ise ebeveynler, çocuk bakım görevlerinden ne düzeyde hoşlandıklarını 6'lı dereceli bir ölçek üzerinden değerlendirmektedir ("Korktuğunda çocuğu sakinleştirmekten...", 0-Hiç hoşlanmam, 6-Çok hoşlanırım). Duygusal boyuttan alınabilecek puanlar 0 ile 216 arasında değişmekte ve puanlar arttıkça ebeveynlerin çocuk bakım görevlerinden hoşlanma düzeyi artmaktadır. Davranışsal boyutta Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları dört alt boyut için .84 ile .95 arasında değişmektedir ve ebeveyn katılımının davranışsal boyutu toplam puanı için .95 olarak hesaplanmıştır. Duygusal boyutta ise Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları dört alt boyut için .88 ile .94 arasında değişmektedir ve ebeveyn katılımının duygusal boyutu toplam puanı için .96'dır. Ölçeğin test tekrar test güvenirliği için bir ay ara ile 73 kişilik bir ebeveyn grubuna ulaşılmıştır. Ölçeğin dört alt boyutunun test tekrar test güvenirlikleri davranışsal boyut için .77 ile .86 arasında değişirken, duygusal boyut için .78 ile .85 arasında değişmiştir. Ebeveyn

katılımı davranışsal boyutunun toplam puanı için test tekrar test güvenilirliği .90 ve ölçeğin duygusal boyutunun toplam puanı için .87 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada anne ve babaların ölçeği ayrı ayrı doldurmaları istenmiş ve Z1 ile Z2’de ölçüm alınmıştır. İlk zaman verilerinde ebeveyn katılımını davranışsal boyut toplam puanının Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .96, bakım verme için .92, duygusal destek için .88, bilişsel meşguliyet için .92 ve uyarı ve kurallar için .89 olarak hesaplanmıştır. Ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanının Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .94, bakım verme için .88, duygusal destek için .83, bilişsel meşguliyet için .83 ve uyarı ve kurallar için .64’tür. İkinci zaman verileri için hesaplanan Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısının ebeveyn katılımını davranışsal boyut toplam puanı için .98, bakım verme için .97, duygusal destek için .93, bilişsel meşguliyet için .92 ve uyarı ve kurallar için .94 olduğu görülmüştür. Ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanının Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .97, bakım verme için .92, duygusal destek için .93, bilişsel meşguliyet için .91 ve uyarı ve kurallar için .90 olarak hesaplanmıştır.

3.2.5 Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği

Çalışmanın bağımlı değişkeni olan çocuğun sosyal uyumunun ölçümü, koronavirüs pandemisi döneminde öğretmenlerin çocukları yeterince gözlemlene fırsatı yakalayamamaları sebebiyle anne ve babalardan alınmıştır. Kapsamlı bir tarama yapılmak istendiğinden, çocukların hem sosyal becerileri hem de problem davranışları ölçülmüştür. Bu amaçla Merrell (1995) tarafından geliştirilmiş, Alisinanoğlu ve Özbey (2009) tarafından Türkçeye uyarlanmış Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği kullanılmıştır (bkz. Ek 7.). Ölçek 23 maddelik Sosyal Beceri Ölçeği ve 27 maddelik Problem Davranış Ölçeği olmak üzere 2 bağımsız ölçekten oluşmaktadır (bkz. Ek 4.). Ölçek maddelerinin tümü 4’lü Likert ile değerlendirilmektedir (“İş birliği yapar.”, 1-Hiç, 4-Sıklıkla). Sosyal Beceri Ölçeği; *sosyal iş birliği becerileri, sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ve sosyal etkileşim becerileri* olmak üzere üç alt boyuttan oluşmaktadır. Araştırmacılar alt boyutlar için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarını sırası ile .92, .88 ve .88 olarak bildirmişlerdir. Sosyal Beceri Ölçeği toplam puanı için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .94’tür. Problem Davranış Ölçeği ise *dışa yönelim, içe yönelim, antisosyal ve benmerkezci* olmak üzere dört alt boyuttur. Araştırmacılar alt boyutlar için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayılarını sırası ile .95, .87, .81 ve .72 olarak bildirmişlerdir. Problem Davranış Ölçeği toplam puanına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .96 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada çocuğun sosyal beceri ve problem davranış ölçümleri Z1 ve Z2’de alınmıştır. İlk zaman verileri için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sosyal iletişim becerileri için .78, sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri için .76, sosyal etkileşim becerileri için .75 ve sosyal beceriler toplam puanı için .85’tir. Problem Davranış Ölçeği toplam puanına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .85, dışa yönelim için .84, içe yönelim için .73, antisosyal alt boyutu için .62 ve benmerkezci alt boyutu için .58’dir. İkinci zaman verileri için Cronbach Alfa iç tutarlık katsayıları sosyal iletişim becerileri için .89, sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri için .86, sosyal etkileşim becerileri için .80 ve

sosyal beceriler toplam puanı için .94'tür. Problem Davranış Ölçeği toplam puanına ilişkin Cronbach Alfa iç tutarlık katsayısı .87, dışa yönelim için .85, içe yönelim için .79, antisosyal alt boyutu için .45 ve benmerkezci alt boyutu için .60 olarak hesaplanmıştır. Çalışmanın ana analizleri için sosyal beceriler ve problem davranışlar toplam puanlarına dair veriler kullanılmıştır. Sosyal beceriler ve problem davranışlara ilişkin maddelerden alınan puanların artması, çocukların sosyal becerileri ve problem davranış düzeylerinin de artması olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 3.3. Ana Çalışmanın Değişkenleri, Uygulandığı Gruplar ve Ölçüm Zamanı Bilgileri

		Uygulandığı Grup	Ölçüm Zamanı
1.TABC - Ebeveyn Formu	Bağımsız değişkenler	Anne ve babalar	Z1 ve Z2
2.EKÖ	Aracı değişken	Anne ve babalar	Z1 ve Z2
3.EİSÖ	Düzenleyici değişken	Anne ve babalar	Z1 ve Z2
4.Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği	Bağımlı değişkenler	Anne ve babalar	Z1 ve Z2

3.3. İşlem

TÜBİTAK 1002 - Hızlı Destek Projeleri kapsamında 121K833 numaralı proje olarak desteklenen ana çalışmanın ilk zaman verileri Eylül-Ekim 2021 ayları içerisinde, Mersin Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Kurulu'nun 05/03/2021-03 sayılı izni ile toplanmıştır. Bilgilendirilmiş gönüllü onam formunu içeren ve ebeveynlerin yanıtlaması beklenen ölçek formları, anne ve babalar için ayrı ayrı oluşturulan linkler yardımı ile çevrim içi olarak, kartopu örnekleme yolu ile ebeveynlere iletilmiştir. Bunun yanı sıra kartopu örnekleme yolu ile elden de veri toplanmış, analizler öncesi çevrim içi ve elden toplanan veriler arasında çalışmanın bağımlı değişkeni açısından bir fark olup olmadığı kontrol edilmiştir. Çevrim içi ve elden yapılan uygulamalar her bir katılımcı için yaklaşık 15 dakikada sürmüştür. Ayrıca pandemi döneminde çocuğu ile geçirdikleri vaktin arttığını bildiren ebeveynlerin verileri, çocuk ile geçirdikleri sürenin değişmediğini bildiren ebeveynlerin verileri ile kıyaslanarak, çalışmanın bağımlı değişkeni açısından bir fark oluşturup oluşturmadıkları kontrol edilmiştir. Formu dolduran ebeveynlerin ilgili çocuk için eşleştirilmesi ve Z1 (ilk zaman) ile Z2 (ikinci zaman) verilerinin eşleştirilebilmesi için tüm katılımcılardan ilgili çocuğun doğum tarihi ile ad ve soyadının ilk harflerini formun sonuna yazması istenmiştir (Örneğin; 30.01.2017 GA). Çalışmanın Z1 aşamasına katılım gösteren ebeveynlere, Z2 için oluşturulan katılım linkinin iletebilmesi amacıyla ebeveynlerden bir mail adresi ve telefon bilgisi (varsa her ikisi) paylaşımları istenmiştir. Bilgi eklemeyen ebeveynler çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Başlangıç yaş grubu, üç yaş grubunun anaokuluna yeni başlaması ve okula uyum sürecinin henüz tamamlanmamış olması sebebiyle dört yaş olarak belirlenirken, çalışmanın veri toplama sürecine (9 ay ara ile iki kez ölçüm) bağlı olarak ikinci ölçüm zamanında ilkökula başlamayacak ve örneklem temsilini yitirmeyecek çocuklar seçilmiştir. Bu nedenle çalışmanın ilk zaman verileri 4 yaş grubundan, en az altı aydır okul öncesi eğitime devam etmekte olan ve en fazla 57 aylık çocukların anne babalarından toplanmıştır.

İki kez ölçüm alınacak boylamsal aracılık modellerinde farklı yöntemler için %80 etki gücüyle yürütülen simülasyonlarda ideal örneklem sayısının 299 ile 576 arasında değiştiği görülmekle birlikte (Pan vd., 2018), uyum indekslerine dayanan analizlerde en az 200 katılımcının ideal olduğu bilinmektedir (Kline, 2011). Benzer konudaki bir yıllık boylamsal çalışma örneklerinden de hareketle (Fan vd., 2020; Manlove ve Vernon-Feagans, 2002; McCoy vd., 2013), Z1 veri toplama aşamasında bu sayıya yaklaşık bir örneklem grubuna ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci zaman verileri Haziran 2022 ayında, benzer olarak çevrim içi linkler yardımı ile Z1’de belirlenen 265 ebeveyn çiftine iletilmiştir. İlk zaman verilerinde ebeveynlerin bildirdiği e-posta adreslerine (ya da tercihen telefon numaralarına) gönderilen anket formu linkleri, veri toplama için hedeflenen ay içerisinde ebeveynlere hatırlatma yapılarak toplanmıştır. Bunun yanı sıra bazı ebeveynlerden elden de veri toplanmış, analizler öncesi çevrim içi ve elden toplanan veriler arasında çalışmanın bağımlı değişkeni açısından bir fark olup olmadığı Z1’dekine benzer olarak kontrol edilmiştir. Z2 ölçek formlarının doldurulma süresi hem çevrim içi hem elden katılım gösteren ebeveynler için yaklaşık olarak 15 dakika sürmüştür. Veri toplama aşamasının sonunda Z2 sürecinde ‘deney katılımcı hediyesi’ almak istediğini bildiren ve çalışmanın her iki aşamasını da tamamlanmış olan anne babaların telefon numaralarına (toplamda 180 katılımcı) proje kapsamında belirlenen sanal hediye çeki miktarı gönderilerek işlem sonuçlandırılmıştır.

3.4. İlk Zaman Verilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde birinci zaman verilerine dayanan bulgulara yer verilmiştir.

3.4.1. İlk Zaman Verilerine İlişkin Kayıp Veri Analizleri

Çocukların doğum tarihi ve ad soyadının baş harflerine göre oluşturulan kodlar yardımıyla Z1 verileri anne babalar için eşleştirilmiştir. Bunun sonucunda 148 tekli veri (18’i baba olmak üzere) veri setinden çıkarılmıştır. Geriye kalan 744 katılımcıdan 25’inin iletişim bilgisi (elektronik posta, telefon) bulunmadığından, 5’i bekâr anne baba olduğundan, 156’sının da çocuğunun yaşı tutmadığından veri setine dâhil edilmemiştir. Çalışma ölçütlerine uygun olan 558 çift üzerinden çoklu uç değer analizi yapılarak 14 ebeveyn çifti uç değer olarak saptanmış ve çalışma analizlerinden önce veri setinden çıkarılmıştır. Böylece ana çalışmanın ilk zaman verileri analizleri 530 ebeveyn (265 çocuğun anne ve babası olmak üzere) ile gerçekleştirilmiştir.

3.4.2. Ana Çalışmanın İlk Zaman Değişkenlerine Yönelik Betimsel İstatistikler

Örneklemin normal dağılıma sahip olup olmadığını değerlendirmek amacıyla değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş ve değişkenlerin bu değerlerinin ± 7 aralığında ve uygun olduğu (West vd., 1995) görülmüştür. Betimsel istatistiklerin tümü Tablo 3.4.’te verilmiştir.

Tablo 3.4. Çalışma Değişkenlerinin Betimsel İstatistikleri ($N = 255$)

Değişkenler	Min.		Mak.		Ort.		SS		Çarpıklık		Basıklık		Cronbach Alfa	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
ÇMÖ														
OD	2.75	1.11	5.33	5.78	2.90	2.83	.78	.81	.26	-.24	-.39	.03	.82	.83
U	2.75	2.75	5.75	7.38	4.10	4.07	.78	.66	.39	.48	-.23	1.61	.81	.82
SE	2.20	1.10	6.00	8.30	5.13	4.52	.80	1.00	-.98	-.50	.62	.71	.86	.85
AD	2.00	1.88	6.50	6.50	3.78	3.75	.91	.91	.61	.65	-.02	.42	.82	.82
EİİŞ														
Yİ	1.56	1.56	7.22	3.78	2.95	2.94	.48	.39	2.35	-.68	2.78	.87	.71	.70
YOİ	1.08	1.17	6.92	4.33	3.08	2.97	.70	.66	.00	-.51	3.21	-.22	.77	.72
Sİ	1.00	.63	4.00	4.00	1.97	2.14	.64	.68	.54	.11	-.09	-.48	.76	.75
TKÖİ	1.00	1.00	3.83	4.50	2.48	2.45	.49	.50	.09	.11	.32	.63	.51	.49
EK-DaB														
BM	1.15	.00	3.92	3.54	2.79	1.33	.47	.52	-1.96	.34	.05	1.02	.92	.90
DD	1.29	.57	3.86	2.86	2.21	1.91	.33	.29	1.75	-.85	4.82	3.80	.88	.86
BM	.75	.25	3.75	3.13	2.39	1.62	.53	.45	.26	-.44	.36	.51	.90	.91
UK	.75	.38	3.63	2.75	2.23	1.87	.38	.34	.93	-1.13	2.52	3.48	.89	.91
EKTP - DaB	1.23	.37	3.69	2.83	2.53	1.67	.36	.34	.48	-.34	1.31	1.42	.91	.90
EK-DuB														
BV	2.31	1.31	6.00	7.46	5.04	4.31	.82	1.07	-.75	-.38	-.10	-.38	.87	.85
DD	3.43	1.29	6.00	6.00	5.61	5.27	.55	.83	-1.60	-1.52	2.09	2.71	.91	.88
BM	2.88	1.50	6.00	6.00	5.30	4.77	.66	.99	-1.04	.72	.70	-.26	.89	.89
UK	1.25	1.13	6.00	6.00	4.68	4.70	.62	1.06	-.88	.75	.20	-.19	.87	.89
EKTP - DuB	.86	.49	2.23	2.77	1.87	1.60	.30	.40	-.75	-.38	-.10	.15	.94	.93
Sosyal Beceriler														
SİB	1.64	1.64	4.09	4.00	3.36	3.34	.41	.41	-.69	-.51	.57	.11	.78	.76
SB ve SK	1.38	1.75	4.63	4.00	3.19	3.21	.50	.44	-.50	-.35	.21	-.42	.76	.75
SEB	1.50	1.25	4.00	4.00	3.43	3.34	.55	.52	-.84	-.53	-.01	.07	.75	.73
SBTP	1.87	1.11	4.22	2.85	3.31	1.92	.38	.36	-.45	-.15	-.23	-.63	.85	.81
PD														
DY	1.06	1.06	3.25	3.31	1.88	1.85	.44	.41	.37	.49	-.33	.06	.74	.73
İY	1.00	1.00	7.80	4.00	1.96	1.90	.68	.57	2.45	.44	2.40	-.26	.72	.72
Antisosyal	1.00	1.00	4.00	3.54	1.95	1.88	.60	.55	.33	.17	2.71	-.70	.62	.60
Benmerkezci	1.00	1.00	4.00	4.00	2.53	2.36	.67	.62	.21	.03	-.41	-.25	.58	.55
PDTP	1.19	1.00	3.07	2.85	1.98	1.92	.38	.36	.35	.26	-.23	-.35	.85	.83

Not. ÇMÖ: Çocuk Mizaç Özellikleri, OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebat Etme, AD: Aktivite Düzeyi, EİİŞ: Evlilik İçi İletişim Şekilleri, Yİ: Yapıcı İletişim, YOİ: Yapıcı Olmayan İletişim, Sİ: Saldırgan İletişim, TKÖİ: Talep Kaçınma Örünlülü İletişim, EK-DaB: Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyut, BM: Bakım Verme, DD: Duygusal Destek, BM: Bilişsel Meşguliyet, UK: Uyarı ve Kurallar, EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı, EK-DuB: Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyut, SİB: Sosyal İş birliği Becerileri, SB: Sosyal Bağımsızlık, SK: Sosyal Kabul, SEB: Sosyal Etkileşim Becerileri, SBTP: Sosyal Beceriler Toplam Puan, PD: Problem Davranışlar, DY: Dışa Yönelim, İY: İçe Yönelim, PDTP: Problem Davranışlar Toplam Puan

3.4.3. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Yönelik Bulgular

Araştırma değişkenleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi sonuçları anneler için Tablo 3.5. ve babalar için Tablo 3.6.'da verilmiştir.

Tablo 3.5. Birinci Zaman Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Annelere Göre Gösterimi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1.OD	-																										
2.U	.43***	-																									
3.SE	-.14*	-.02	-																								
4.AD	.18**	.17**	.07	-																							
5.Yİ	.03	.01	.09	.12	-																						
6.YOİ	.18**	.11	-.14*	.08	-.12	-																					
7.Sİ	.12	.10	-.10	.09	-.19**	.53***	-																				
8.TKÖİ	.13*	.16*	-.13*	.67**	-.10	.34***	.30**	-																			
9.BV	.01	.01	.00	-.05	-.13*	.21**	.11	.01	-																		
10.DD	.01	.04	-.10	-.05	-.12*	.19**	.11	.02	.60**	-																	
11.BM	-.10	.03	.06	.08	.14*	.21***	.17**	.04	.72***	.36***	-																
12.UK	-.05	-.03	.02	-.04	-.11	.16**	.11	.06	.40**	.55**	.43***	-															
13.EKTP-DaB	-.13*	.03	.91***	.07	-.14*	-.15**	.08*	-.06	.81***	.50***	.56***	.50***	-														
14.BV	-.26	-.15*	.10*	.08	.14*	-.15	-.27**	-.12*	.51*	.10**	.13***	.40**	.20**	-													
15.DD	-.06	.03	.76***	.10	.03	-.11	-.09	-.05	.31*	-.02	.05	.07	.03	.61***	-												
16.BM	-.07	.03	.62***	.05	.05	-.15*	-.06	-.11	.48*	.04	.05	.14*	.07	.61***	.60***	-											
17.UK	-.15*	.03	.81***	.06	.07	-.10	-.05	-.06	.54*	.00	.09	.00	.01	.75***	.49***	.49***	-										
18.EKTP-DuB	-.08	-.03	.91***	.07	.14*	-.15**	-.07	-.08	.69*	.01	.13*	.04	.01	.68***	.61***	.61***	.75	-									
19.SİB	-.13*	-.05	.12*	-.24***	.11	-.12	-.16**	-.08	.64**	.01	-.06	-.01	-.04	.11	.06	.14*	.08	.11	-								
20.SB ve SK	-.33*	-.13*	.16**	.19**	.11	-.08	-.05	-.05	.54*	-.08	-.16**	.02	-.11	.19**	.17**	.22***	.14*	.19**	.31***	-							
21.SEB	-.23***	-.04	.20**	.00	.08	-.07	-.03	-.00	.48*	-.11	-.16**	.03	-.14*	.21***	.23***	.25***	.15*	.21**	.40***	.63***	-						
22.SBTP	-.22***	-.10	.20**	-.04	.13*	-.12*	-.11	-.01	.74**	-.06	-.16*	.00	-.11	.21**	.18**	.25***	.15*	.21**	.78***	.80***	.77	-					
23.DY	-.35***	.20**	-.03	.42**	.04	-.20***	.26***	.18**	-.32*	.01	.06	.10	-.00	-.02	-.01	-.08	.02	-.02	-.57***	-.04	-.17**	-.36***	-				
24.İY	.39***	.28***	-.19***	-.09	-.11	.19**	.03	.08	-.45*	-.14*	.22**	.06	-.11	.18***	-.15*	-.15*	-.16**	-.18**	-.16*	-.57***	-.43***	-.47***	.12*	-			
25.Antisosyal	.26***	.18**	-.10	.24**	-.05	.12	.15*	.10	-.15*	-.03	-.04	.05	-.02	-.08	-.05	-.08	-.09	-.08	-.38***	-.12*	-.11	-.30***	.45***	.22***	-		
26.Benmerkezi	.31***	.19**	-.09	.23***	.00	.24***	.18**	.17**	-.35*	.07	.02	.11	.02	-.07	.01	-.11	-.09	-.07	-.33***	-.20**	-.14*	-.31***	.40***	.32***	.35***	-	
27.PDTP	.50***	.30***	-.12	.34***	.02	.26***	.25***	.20***	-.52**	.06	-.11	.10	.04	-.09	-.10*	-.14*	-.07*	-.10*	-.57***	-.27***	-.30***	-.51***	.88***	.51***	.63***	.63***	-

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Not. OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebati Etme, AD: Aktivite Düzeyi, Yİ: Yapıcı İletişim, YOİ: Yapıcı Olmayan İletişim, Sİ: Saldırgan İletişim, TKÖİ: Talep Kaçınma Örüntülü İletişim, BM: Bakım Verme, DD: Duygusal Destek, BM: Bilişsel Meşguliyet, UK: Uyarı ve Kurallar, EKTP-DaB: Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyut Toplam Puanı, EK-DuB: Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyut Toplam Puanı, SİB: Sosyal İş birliği Becerileri, SB: Sosyal Bağımsızlık, SK: Sosyal Kabul, SEB: Sosyal Etkileşim Becerileri, SBTP: Sosyal Beceriler Toplam Puan, DY: Dışa Yönelim, İY: İçe Yönelim, PDTP: Problem Davranışlar Toplam Puanı

Tablo 3.5. incelendiğinde; annelerin bildirdiği çocuk mizaç özellikleri, sosyal beceriler ve problem davranışlar ile ilişkilidir. Çocuğun olumsuz duygulanımı sosyal beceriler toplam puanı ile düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.22, p < .001$) ilişkiliyken, problem davranışlar toplam puanı ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .50, p < .001$) ilişkilidir. Utangaçlık, sosyal beceriler toplam puanı ile düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.10, p < .05$) ilişkilidir ve utangaçlık mizaç özelliği ile çocukların problem davranışları arasında pozitif yönlü orta düzeyde ($r = .30, p < .001$) bir ilişki vardır. Sebat etme ile sosyal beceriler düşük düzeyde ($r = .20, p < .001$) ve problem davranışlar düşük düzeyde ($r = -.12, p < .05$) ilişkilidir. Aktivite düzeyi sosyal beceriler ile ilişkili değil ($r = -.04, p > .05$) iken; aktivite düzeyi ile problem davranışlar orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .34, p < .001$) ilişkilidir.

Evlilik içi iletişim alt boyutları da çalışmanın bağımlı değişkenleri ile ilişkilidir. Buna göre ebeveynler arasındaki yapıcı iletişim ile sosyal beceriler düşük düzeyde ($r = .13, p < .05$) ilişkiliyken, yapıcı iletişim ile çocukların problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki ($r = -.02, p > .05$) görülmemiştir. Yapıcı olmayan iletişim ile çocukların sosyal becerileri arasında zayıf ve negatif yönlü ($r = -.12, p < .05$) bir ilişki bulunurken, problem davranışlar ile düşük düzeyde ($r = .26, p < .001$) pozitif bir ilişki vardır. Ebeveynler arası saldırgan iletişim çocukların sosyal becerileri ile düşük düzeyde ($r = -.17, p < .05$), problem davranışları ile de düşük düzeyde ($r = .25, p < .001$) ilişkilidir. Talep/kaçınma örüntülü iletişim ile çocukların sosyal becerileri arasında bir ilişki ($r = -.01, p > .05$) görülmezken, bu iletişim biçimi çocukların problem davranışları ile düşük düzeyde pozitif yönde ($r = .20, p < .01$) ilişkilidir.

Anne katılımı davranışsal boyutunun bakım verme alt boyutu ile çocukların sosyal becerileri düşük düzeyde pozitif yönlü ilişkili ($r = .21, p < .01$) iken; problem davranışlar arasında bir ilişki ($r = -.09, p > .05$) bulunmamaktadır. Annelerin duygusal desteği ile çocukların sosyal becerileri arasında ($r = .18, p < .01$) ve problem davranışları arasında ($r = -.10, p < .05$) zayıf bir ilişki vardır. Annelerin çocuklarıyla bilişsel meşguliyetleri ile çocukların sosyal becerileri arasında da ($r = .25, p < .001$) zayıf ilişki vardır. Bilişsel meşguliyet ile problem davranışlar düşük düzeyde ($r = -.14, p < .01$) ilişkilidir. Annelerin çocuklarına yaptığı uyarılar ve koydukları kurallar ile çocukların sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişki ($r = .15, p < .05$) vardır. Uyarı ve kurallar ile problem davranışlar düşük düzeyde ($r = -.07, p < .05$) ilişkilidir. Toplam anne katılımı çocukların sosyal becerileri ($r = .21, p < .01$) ve problem davranışları ile zayıf düzeyde ($r = -.10, p < .05$) ilişkilidir. Ebeveyn katılımı duygusal boyutunun toplam puanı ile sosyal beceriler arasında güçlü ve pozitif yönlü ($r = .78, p < .001$) bir ilişki; problem davranışlar arasında da orta düzeyde negatif yönlü ($r = -.57, p < .001$) bir ilişki saptanmıştır.

Çocukların mizaç özelliklerinin kendi aralarındaki ilişkiler annelerin bildirimine göre incelendiğinde; olumsuz duygulanım ile utangaçlık arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .43, p < .001$), sebat etme ile düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.14, p < .05$) ve aktivite düzeyi ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .18, p < .01$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Utangaçlık ile sebat etme arasında bir ilişki ($r = .02, p > .05$) bulunmamıştır. Ancak utangaçlık ile aktivite düzeyi arasında düşük

düzeyde negatif yönlü ($r = .17, p > .01$) bir ilişki vardır. Çocukların sebat etme mizaç özelliği ile aktivite düzeyi arasında anlamlı bir ilişki ($r = .07, p > .05$) bulunmamıştır.

Evlilik içi iletişimin alt boyutları arasındaki korelasyon katsayıları, yapıcı iletişimin yapıcı olmayan iletişim ile düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.12, p < .05$), saldırgan iletişim ile düşük düzeyde negatif yönlü ilişkili ($r = -.19, p < .01$) olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte yapıcı iletişim ile talep/kaçınma örüntülü iletişim arasında bir ilişki ($r = .10, p > .05$) görülmemiştir. Yapıcı olmayan iletişim ile ebeveynler arasındaki saldırgan iletişim orta düzeyde ($r = .53, p < .0001$) ilişkilidir. Yapıcı olmayan iletişim ile talep/kaçınma örüntülü iletişim arasında orta düzeyde ($r = .34, p < .001$) bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak saldırgan iletişim ile ebeveynler arasındaki talep/kaçınma örüntülü iletişim orta düzeyde ($r = .30, p < .001$) ilişkilidir.

Anne katılımı toplam puanları ve alt boyutlarının kendi içindeki ilişkileri incelendiğinde tüm ilişkilerin pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Bakım verme; duygusal destek ($r = .60, p < .01$), bilişsel meşguliyet ($r = .72, p < .001$), uyarı ve kurallar ($r = .40, p < .001$), ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ($r = .81, p < .001$) ve ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı ile ($r = .69, p < .001$) anlamlı biçimde ilişkilidir. Annelerin çocuklarına sağladıkları duygusal destek; bilişsel meşguliyet ($r = .36, p < .001$), uyarı ve kurallar ($r = .55, p < .001$) ve ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .50, p < .001$) iken, ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .13, p < .05$) ilişkilidir. Bilişsel meşguliyet ile uyarı ve kurallar alt boyutu arasında orta düzeyde ($r = .43, p < .001$), ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile orta dereceli ($r = .56, p < .001$) ve ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı ile zayıf güçte pozitif yönlü ($r = .13, p < .001$) ilişkiler saptanmıştır. Uyarı ve kurallar, ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile orta düzeyde ($r = .50, p < .001$) ve anne katılımı duygusal boyutu toplam puanı düşük düzeyde ($r = .10, p < .05$) ilişkilidir. Son olarak ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .20, p < .01$) bir ilişki görülmektedir.

Çocukların sosyal iş birliği becerileri ile sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ($r = .31, p < .001$) ve sosyal etkileşim becerileri orta düzeyde ($r = .40, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal iş birliği becerileri ile sosyal beceriler toplam puanı arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü ($r = .78, p < .001$) bir ilişki bulunmuştur. Sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ile sosyal etkileşim becerileri orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .63, p < .001$) ilişki bulunmuştur. Sosyal etkileşim becerileri ile sosyal beceriler toplam puanı yüksek düzeyde ($r = .77, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal iş birliği becerileri ile dışa yönelim orta düzeyde ($r = -.57, p < .001$), içe yönelim zayıf ($r = -.16, p < .01$), antisosyal davranışlar orta düzeyde ($r = -.38, p < .001$), benmerkezci davranışlar orta düzeyde ($r = -.33, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı orta düzeyde ($r = -.57, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ile dışa yönelim davranışları arasında bir ilişki ($r = -.04, p > .05$) görülmezken; içe

yönelim ile orta düzeyde ($r = -.57, p < .001$), antisosyal davranışlar ile düşük düzeyde ($r = -.12, p < .05$), benmerkezci davranışlar ile de zayıf ($r = -.20, p < .01$) ve problem davranışlar toplam puanı ile düşük düzeyde ($r = -.27, p < .001$) ilişkiler olduğu görülmektedir. Sosyal etkileşim becerileri ile dışa yönelim ($r = -.17, p < .01$), içe yönelim ($r = -.43, p < .001$) anlamlı olarak ilişkilidir. Sosyal etkileşim becerileri ile antisosyal davranışlar arasında anlamlı bir ilişki ($r = -.11, p > .05$) saptanmamıştır. Sosyal etkileşim becerileri ile benmerkezci davranışlar ($r = -.14, p < .05$) düşük düzeyde ve problem davranışlar toplam puanı ile orta düzeyde ($r = -.30, p < .001$) ilişkiler bulunmaktadır. Sosyal beceriler toplam puanı ile dışa yönelim ($r = -.36, p < .001$) ve içe yönelim ($r = -.47, p < .001$) orta düzeyde ilişkilidir. Sosyal beceriler toplam puanı, antisosyal davranışlar ($r = -.30, p < .001$), benmerkezci davranışlar ($r = -.31, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı ile orta düzeyde ($r = -.51, p < .001$) ilişkilidir. Problem davranışları ifade eden alt boyutlar ve toplam puan arasındaki ilişkilerin tümü birbiri ile pozitif yönlü ilişkilidir. Dışa yönelim ile içe yönelim düşük düzeyde ($r = .12, p < .05$), antisosyal davranışlar ($r = .47, p < .001$) ve benmerkezci davranışlar orta düzeyde ($r = .30, p < .001$), problem davranışlar toplam puanı ile orta düzeyde ($r = .90, p < .001$) ilişkilidir. İçe yönelim, antisosyal davranışlar ile düşük düzeyde ($r = .22, p < .001$), benmerkezci davranışlar ile orta ($r = .32, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı ile orta düzeyde ($r = .51, p < .001$) ilişkilidir. Antisosyal davranışlar ile benmerkezci davranışlar ($r = .35, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı orta düzeyde ($r = .63, p < .001$) ilişkilidir. Son olarak benmerkezci davranışlar ile problem davranışlar arasında orta düzeyde ($r = .63, p < .001$) bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3.6. Birinci Zaman Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Babalara Göre Gösterimi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1.OD	-																										
2.U	.48***	-																									
3.SE	-.01	.00	-																								
4.AD	.29**	.22***	.01	-																							
5.Yİ	-.08	-.04	.23***	.09	-																						
6.YOI	.28**	.05	-.13*	.06	-.21**	-																					
7.Sİ	.22**	.06	-.08	.06	-.33**	.49***	-																				
8.TKÖİ	.11	-.02	-.04	-.01	.14*	.34***	.20***	-																			
9.BV	-.00	.07	.45***	.07	.04	-.08	-.02	-.08	-																		
10.DD	-.03	-.05	.25***	.01	-.00	-.00	-.07	.00	.32**	-																	
11.BM	-.08	.02	.24***	-.06	.08	-.12*	.01	-.06	.27**	.04	-																
12.UK	.05	-.00	.21***	.02	-.01	.06	.07	.12	.10*	.21**	.50***	-															
13.EKTP-DaB	-.04	-.01	.90**	.07	.24***	-.13*	-.07	-.05	.72***	.10	.34***	.18***	-														
14.BV	-.08*	-.10	.45*	-.14	.18**	-.21**	-.05	-.05	.60***	.15*	.14*	.11**	.36*	-													
15.DD	.02	.01	.70***	-.02	.17**	.07	-.03	-.02	.21*	.15*	.13*	.20**	.23**	.54***	-												
16.BM	-.11	.02	.67***	-.04	.29***	-.16**	-.07	-.10	.18**	.02	.09	.15*	.10	.63**	.68***	-											
17.UK	.04	.04	.67***	-.00	.17**	-.11*	-.05	-.03	.20*	.05	.14*	.07	.14*	.50***	.67***	.54***	-										
18.EKTP-DuB	-.04	-.01	.90**	-.07	.24**	-.13*	-.07	-.05	.51*	.04	.06	.20**	.13*	.48***	.54***	.63***	.50***	-									
19.SİB	-.29***	-.03	.14*	-.21**	.13*	-.09	-.07	-.06	.15*	.02	.25***	-.10	.23***	.12*	.13*	.14*	.05	.12*	-								
20.SB ve SK	-.20**	-.10	.19***	.10	.34***	-.14*	-.20**	-.03	.25**	.05	.20**	-.20**	.08	.21**	.20**	.19**	.11	.21**	.38***	-							
21.SEB	-.13*	-.05	.19**	.06	.13*	-.06	-.10	-.09	.10*	.11	.15*	-.12	.13*	.14*	.23***	.24***	.15*	.43*	.46***	.51***	-						
22.SBTP	-.29**	-.07	.21**	-.06	.26	-.13*	-.15	-.07	.22**	-.03	.15*	.24**	.16*	.19**	.22***	.22***	.11	.19**	.84***	.77***	.74***	-					
23.DY	.41***	.16***	-.11*	.39**	.04	-.19**	-.12	.14*	-.11**	.01	.27***	.00	.15*	-.06	-.07	-.12*	-.08	-.06	-.48***	-.03	-.11	-.31***	-				
24.İY	.25***	.12*	-.16**	-.06	-.21**	.15*	-.18**	.02	-.12**	.24***	-.13*	-.04	-.05	-.15*	-.11	-.08	-.11	-.15*	-.06	-.50**	-.27***	-.32***	.16***	-			
25.Antisosyal	.30**	.18**	-.20**	.23***	-.10	.15*	.12	.07	-.20**	.17**	-.08	-.10	-.10	-.16**	-.23**	-.21**	-.24**	-.16**	-.22***	-.09	.00	-.16**	.51***	.23***	-		
26.Benmerkezci	.50***	.17**	-.09	.18***	-.15*	.27*	.24***	-.00	-.08	.28***	-.16**	-.03	-.04	-.17	-.05	-.11	-.08	-.07	-.27***	-.20**	-.07	-.25***	.50***	.38***	.32***	-	
27.PDTP	.50***	.21**	-.17**	.32***	-.08	.25**	.20***	.10	-.13**	.16**	-.11	-.10*	-.19**	-.13*	-.13*	-.16**	-.14*	-.13*	-.43***	-.22***	-.16**	-.38***	.90***	.51***	.64***	.69***	-

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Not. OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebat Etme, AD: Aktivite Düzeyi, Yİ: Yapıcı İletişim, YOI: Yapıcı Olmayan İletişim, Sİ: Saldırgan İletişim, TKÖİ: Talep Kaçınma Örüntülü İletişim, BM: Bakım Verme, DD: Duygusal Destek, BM: Bilişsel Meşguliyet, UK: Uyarı ve Kurallar, EKTP-DaB: Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyut Toplam Puanı, EK-DuB: Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyut Toplam Puanı, SİB: Sosyal İş birliği Becerileri, SB: Sosyal Bağımsızlık, SK: Sosyal Kabul, SEB: Sosyal Etkileşim Becerileri, SBTP: Sosyal Beceriler Toplam Puan, DY: Dışa Yönelim, İY: İçe Yönelim, PDTP: Problem Davranışlar Toplam Puanı

Tablo 3.6.'ya göre babaların bildirdiği çocuk mizaç özellikleri, sosyal beceriler ve problem davranışlar ile ilişkilidir. Çocuğun olumsuz duygulanımı sosyal beceriler toplam puanı ile düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.29, p < .01$) ilişkili iken, problem davranışlar toplam puanı ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .50, p < .001$) ilişkilidir. Utangaçlık, sosyal beceriler toplam puanı ile ($r = -.07, p > .05$) ilişkili değildir; ancak utangaçlık mizaç özelliği ile çocukların problem davranışları arasında pozitif yönlü düşük orta düzeyde ($r = .21, p < .01$) bir ilişki vardır. Sebat etme ile sosyal beceriler düşük düzeyde ($r = .21, p < .01$) ve problem davranışlar düşük düzeyde ($r = -.17, p < .01$) ilişkilidir. Aktivite düzeyi sosyal beceriler ile ilişkili değil ($r = -.06, p > .05$) iken; aktivite düzeyi ile problem davranışlar orta düzeyde ($r = .32, p < .001$) pozitif yönlü ilişkilidir.

Evlilik içi iletişim alt boyutlarından bazıları da çalışmanın bağımlı değişkenleri ile ilişkilidir. Buna göre ebeveynler arasındaki yapıcı iletişim ile sosyal beceriler ($r = .26, p > .05$) ve çocukların problem davranışları arasında anlamlı bir ilişki ($r = -.082, p > .05$) görülmemiştir. Yapıcı olmayan iletişim ile çocukların sosyal becerileri arasında düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.13, p < .05$) bir ilişki bulunurken, problem davranışlar ile düşük düzeyde ($r = .25, p < .001$) pozitif bir ilişki vardır. Ebeveynler arası saldırgan iletişim çocukların sosyal becerileri ile ($r = -.15, p > .05$) ilişkili değildir, problem davranışlar ile ise düşük düzeyde ($r = .20, p < .001$) ilişkilidir. Talep/kaçınma örüntülü iletişim ile çocukların sosyal becerileri arasında ($r = -.07, p > .05$) ve çocukların problem davranışları arasında ($r = .20, p > .05$) anlamlı bir ilişki yoktur.

Baba katılımı davranışsal boyutunun bakım verme alt boyutu ile çocukların sosyal becerileri ($r = .22, p < .01$) ve problem davranışları arasında düşük düzeyde bir ilişki ($r = -.13, p < .01$) bulunmaktadır. Babanın duygusal desteği ile çocukların sosyal becerileri düşük düzeyde ($r = .27, p < .05$) ilişkilidir. Duygusal destek ile problem davranışlar da düşük düzeyde ($r = -.16, p < .05$) ilişkilidir. Babaların çocuklarıyla bilişsel meşguliyetleri ile sosyal beceriler arasında zayıf bir ilişki ($r = .15, p < .05$) bulunmuştur ancak; bilişsel meşguliyet ile problem davranışlar arasında ($r = -.11, p < .01$) anlamlı bir ilişki yoktur. Babaların çocuklara yaptığı uyarılar ve koydukları kurallar ile çocukların sosyal becerileri arasında anlamlı bir ilişki ($r = .24, p < .05$) vardır; uyarı ve kurallar ile problem davranışlar arasında da düşük düzeyde ($r = -.10, p < .05$) bir ilişki saptanmıştır. Toplam baba katılımı ile çocukların sosyal becerileri düşük düzeyde ($r = .16, p < .05$) ilişkili ve problem davranışları da benzer şekilde zayıf düzeyde ($r = -.19, p < .01$) ilişkilidir. Baba katılımı duygusal boyutunun toplam puanı ile sosyal beceriler arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .19, p < .01$) bir ilişki; problem davranışlar arasında ise düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.13, p < .05$) bir ilişki saptanmıştır.

Çocukların mizaç özelliklerinin kendi aralarındaki ilişkiler babaların bildirimine göre incelendiğinde; olumsuz duygulanım ile utangaçlık arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .48, p < .001$) bir ilişki varken, sebat etme ile ($r = -.01, p > .05$) anlamlı bir ilişki görülmemekte ve aktivite düzeyi ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .29, p < .01$) bir ilişki olduğu bulunmuştur. Utangaçlık ile sebat etme arasında bir ilişki ($r = .00, p > .05$) bulunmamıştır ancak; utangaçlık ile aktivite düzeyi

arasında düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.22, p > .01$) bir ilişki vardır. Çocukların sebat etme mizaç özelliği ile aktivite düzeyi arasında anlamlı bir ilişki ($r = .01, p > .05$) bulunmamıştır.

Evlilik içi iletişimin alt boyutları arasındaki ilişkiler, yapıcı iletişimin yapıcı olmayan iletişim ile düşük düzeyde negatif yönlü ($r = -.21, p < .01$), saldırgan iletişim ile orta düzeyde negatif yönlü ilişkili ($r = -.33, p < .01$) olduğunu göstermiştir. Bununla birlikte yapıcı iletişim ile talep/kaçınma örüntülü iletişim arasında düşük düzeyde ($r = .14, p > .05$) bir ilişki vardır. Yapıcı olmayan iletişim ile ebeveynler arasındaki saldırgan iletişim orta düzeyde ($r = .49, p < .0001$) ilişkilidir. Yapıcı olmayan iletişim ile talep/kaçınma örüntülü iletişim arasında orta düzeyde ($r = .34, p < .001$) bir ilişki bulunmaktadır. Son olarak saldırgan iletişim ile ebeveynler arasındaki talep/kaçınma örüntülü iletişim düşük düzeyde ($r = .20, p < .001$) ilişkilidir.

Baba katılımı toplam puanları ve alt boyutlarının kendi içindeki ilişkileri incelendiğinde tüm ilişkilerin pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Bakım verme; duygusal destek ($r = .32, p < .01$) ile orta düzeyde, bilişsel meşguliyet ($r = .27, p < .01$) ve uyarı ve kurallar ile düşük düzeyde ($r = .22, p < .001$), ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile yüksek düzeyde ($r = .72, p < .001$) ve ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .51, p < .05$) ilişkilidir. Babaların çocuklarına sağladıkları duygusal destek; bilişsel meşguliyet ($r = .35, p < .05$), uyarı ve kurallar ($r = .31, p < .01$) ve ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .47, p < .01$) iken, ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .16, p < .05$) ilişkilidir. Bilişsel meşguliyet ile uyarı ve kurallar alt boyutu arasında orta düzeyde ($r = .50, p < .001$), ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile yüksek düzeyde ($r = .74, p < .001$) ve ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .16, p < .05$) ilişkiler saptanmıştır. Uyarı ve kurallar arttıkça ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı düşük düzeyde ($r = .18, p < .001$) artmakta ve ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı düşük düzeyde ($r = .20, p < .01$) artmaktadır. Son olarak ebeveyn katılımı davranışsal boyutu toplam puanı ile ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r = .13, p < .05$) bir ilişki görülmektedir.

Babalara göre çocukların sosyal iş birliği becerileri ile sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ($r = .38, p < .001$) ve sosyal etkileşim becerileri orta düzeyde ($r = .46, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal iş birliği becerileri ile sosyal beceriler toplam puanı arasında yüksek düzeyde pozitif yönlü ($r = .84, p < .001$) bir ilişki bulunmuştur. Sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ile sosyal etkileşim becerileri orta düzeyde pozitif yönlü ($r = .51, p < .001$) ilişki saptanmıştır. Sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ile sosyal beceriler toplam puanı yüksek düzeyde ($r = .77, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal etkileşim becerileri ile sosyal beceriler toplam puanı yüksek düzeyde ($r = .74, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal etkileşim becerileri ile dışa yönelim zayıf ($r = -.52, p < .001$), içe yönelim düşük ($r = -.14, p < .01$) güçte ilişkilidir. Sosyal etkileşim becerileri ile antisosyal davranışlar ($r = -.00, p > .05$) ve benmerkezci davranışlar ($r = -.20, p > .05$) ilişkili değildir; ancak problem davranışlar toplam puanı

zayıf güçte ($r = -.16, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul becerileri ile dışa yönelim davranışları arasında bir ilişki ($r = -.03, p > .05$) görülmezken; sosyal bağımsızlık ve sosyal kabul ile içe yönelim orta düzeyde ($r = -.50, p < .001$) ilişkilidir. Antisosyal davranışlar ile anlamlı bir ilişki ($r = -.00, p < .05$) saptanmamıştır. Benmerkezci davranışlar ($r = -.20, p < .01$) ve problem davranışlar toplam puanı ile düşük düzeyde ($r = -.57, p < .001$) ilişkilidir. Sosyal etkileşim becerileri ile dışa yönelim ($r = -.48, p < .001$) anlamlı olarak ilişkili iken, içe yönelim davranışları ile ($r = -.06, p > .05$) ilişki saptanmamıştır. Sosyal etkileşim becerileri ile antisosyal davranışlar arasında ($r = -.22, p < .001$) ve benmerkezci davranışlar arasında düşük düzeyde ($r = -.27, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı ile yüksek düzeyde ($r = -.22, p < .001$) ilişki vardır. Sosyal beceriler toplam puanı ile dışa yönelim ($r = -.31, p < .001$) ve içe yönelim orta düzeyde ($r = -.32, p < .001$), antisosyal davranışlar ($r = -.16, p < .01$) ile benmerkezci davranışlar düşük düzeyde ($r = -.25, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı düşük düzeyde ($r = -.38, p < .001$) azalmaktadır. Problem davranışları ifade eden alt boyutlar ve toplam puan arasındaki ilişkilerin tümü birbiri ile pozitif yönlü ilişkilidir. Dışa yönelim ile içe yönelim düşük düzeyde ($r = .16, p < .01$), antisosyal davranışlar ($r = .51, p < .001$) ve benmerkezci davranışlar orta düzeyde ($r = .50, p < .001$) ilişkili, problem davranışlar toplam puanı ise yüksek düzeyde ($r = .90, p < .001$) ilişkilidir. İçe yönelim, antisosyal davranışlar ile düşük düzeyde ($r = .23, p < .001$), benmerkezci davranışlar ($r = .38, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı ile orta düzeyde ($r = .51, p < .001$) ilişkilidir. Antisosyal davranışlar ile benmerkezci davranışlar ($r = .32, p < .001$) ve problem davranışlar toplam puanı orta düzeyde ($r = .64, p < .001$) ilişkilidir. Son olarak benmerkezci davranışlar ile problem davranışlar toplam puanı orta düzeyde ($r = .69, p < .001$) ilişkilidir.

3.4.4. İlk Zaman Verilerine Yönelik Ek Analizler

İlk zaman verileri ile ilgili analizlere başlanmadan önce, çalışmanın bağımlı değişkeninin elden ve çevrim içi toplanan veriler açısından farklılaşıp farklılaşmadığı bağımsız gruplar için t testi ile kontrol edilmiştir. Sonuçlara göre çocukların sosyal becerileri [$t(275) = 2.441, p > .05$] ve problem davranışları [$t(275) = 4.414, p > .05$], ölçek formlarını elden dolduran ve çalışmaya çevrim içi katılan ebeveynler açısından farklılaşmamıştır. Bunun yanı sıra çocuğu ile geçirdiği vaktin pandemi sebebiyle arttığını söyleyen ebeveynler ile çocuk ile geçirdikleri vaktin değişmediğini bildiren ebeveynler arasında da sosyal beceriler [$t(275) = .484, p > .05$] ve problem davranışlar [$t(275) = -.775, p > .05$] açısından bir farklılaşma görülmemiştir. Ardından bu çalışma kapsamında geliştirilen Ebeveyn Katılımı Ölçeği ile değerlendirilen ebeveyn katılımına ilişkin ek analizler yürütülmüş, çalışmanın birinci zaman değişkenleri çeşitli demografik özelliklere göre incelenmiştir. Böylece çalışma verilerinin kesitsel bir keşfi yapılmış, alanyazın ile uyumu incelenmiştir.

3.4.4.1. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Ebeveyn Cinsiyetine Göre İncelenmesi

Ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun ebeveyn cinsiyetine göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için yürütülen bağımsız gruplar için t test analizine ilişkin sonuçlar incelendiğinde (bkz. Tablo 3.7.), annelerin hafta içi ve hafta sonu katılım puanlarının tümü babalara kıyasla daha yüksektir. Anneler hafta sonuna kıyasla hafta içi çocuk bakım görevlerine daha çok katılmaktadır. Babalar bakım verme ve bilişsel meşguliyet boyutlarında hafta sonu hafta içine kıyasla daha çok katılım gösterirken, duygusal destek ve uyarı ve kurallar alt boyutlarının düzeyi hafta sonu ile hafta içine göre farklılaşmamaktadır.

Tablo 3.7. Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyutunun Hafta İçi ve Hafta Sonu Puanlarının Ebeveyn Cinsiyetine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Anne Hafta içi (265)		Baba Hafta içi (265)		<i>t</i> (525)	<i>p</i>	Anne Hafta sonu (265)		Baba Hafta sonu (265)		<i>t</i> (505)	<i>p</i>
	$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS			$\bar{x}$	SS	$\bar{x}$	SS		
Bakım Verme	36.59	7.05	16.61	7.36	31.795	.000*	35.99	5.96	16.79	5.41	3.055	.000*
Duygusal Destek	15.73	2.52	13.13	2.31	12.291	.000*	15.34	2.31	12.21	4.13	8.469	.000*
Bilişsel Meşguliyet	19.63	4.72	12.36	4.15	18.792	.000*	18.74	4.35	15.64	4.22	14.727	.000*
Uyarı ve Kurallar	18.11	3.46	14.66	3.16	11.938	.000*	17.72	3.03	12.76	2.17	9.370	.000*

* $p < .001$

Genel olarak alanyazında birincil bakım verenler olarak kabul gören annelerin katılımının ve katılım biçimlerinin babalarinkinden farklı ve daha yüksek düzeylerde olduğu bilinmektedir (Parke, 2000). Örneğin anneler çocuğun temizliği ile ilgili konulardaki temel bakımı gibi çocuk bakım görevlerini karşılarken; babalar daha çok oyun oynama gibi keyfi meşguliyeti tanımlayan ebeveynlik görevlerinde bulunurlar (Akgöz-Aktaş, 2017). Bununla birlikte çocukların hayatına dâhil oluş sürelerindeki farklılık da dikkat çekicidir. Özellikle çalışan babaların hafta sonları çocukları ile daha çok vakit geçirdiği görülmektedir (Mehall vd., 2009). Çalışmanın eğitim düzeyi yükseğe yakın ebeveyn özellikleri de göz önüne alındığında yukarıdaki sonuçların önceki alanyazın bulgularına uygun olduğu düşünülmektedir.

3.4.4.2. Ebeveyn Katılımı Davranışsal ve Duygusal Boyutlarının Çocuk Cinsiyetine Göre İncelenmesi

Anne ve babaların katılımı kız ve erkek çocuklarına göre farklılaşmamaktadır. Ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun bakım verme [$t(525) = .371, p > .05$], duygusal destek [$t(525) = 1.366, p > .05$], bilişsel meşguliyet [$t(525) = .846, p > .05$], uyarı ve kurallar [$t(525) = .612, p > .05$] alt boyutları ile ebeveyn katılımı toplam puanı [$t(525) = .612, p > .05$] çocuk cinsiyetine göre farklılaşmamıştır. Ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı [$t(275) = 1.255, p > .05$] da çocuk cinsiyetine göre farklılaşmamakta, anne babalar çocuklarının cinsiyetine göre farklı katılım biçimleri

göstermemektedir. Ebeveynler kız ve erkek çocuklarıyla ilgili bakım görevlerinden benzer düzeylerde hoşlandıklarını bildirmiştir.

Alanyazında ebeveyn katılımının kız ve erkek çocuklarına göre farklılaştığını gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Babaların erkek çocukları ile daha çok bilişsel konularda oyun oynadığını, kız çocukları ile duygu odaklı etkinlikler yapmayı tercih ettiğini gösteren bazı çalışma örneklerine rastlanmaktadır (Marsiglio, 1991). Buna rağmen bazı çalışmalarda anne ve babaların katılım davranışlarında çocuk cinsiyetine göre bir farklılaşma saptanmamıştır (Coley ve Morris, 2002). Bu çalışma da çocukların kız ya da erkek olması ebeveynlerin katılımlarında herhangi bir farklılığa yol açmamıştır. Daha önceki tartışmalara dayanarak, çalışmanın görece genç ve eğitimli anne babalarının ebeveyn katılımını ifade eden davranışlarını çocuklarının cinsiyetine göre ayırtmadığı sonucuna varılabilir.

3.4.4.3. Ebeveyn Katılımı Davranışsal ve Duygusal Boyutlarının Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi

Ebeveyn katılımı davranışsal boyutunun bakım verme, duygusal destek, bilişsel meşguliyet, uyarı ve kurallar alt boyutları ile ebeveyn katılımı toplam puanının tek çocuk sahibi olma ya da birden fazla çocuk sahibi olma koşuluna göre farklılaşmadığı görülmüştür. Ebeveyn katılımı duygusal boyutu bilişsel meşguliyet alt boyutu ise tek çocuklu babalarda (Ort. = 4.91, SS = .89) birden fazla çocuğu olan babalara (Ort. = 4.66, SS = 1.04) kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Tek çocuklu babalar birden fazla çocuğu olan babalara göre çocuklarıyla bilişsel anlamda meşgul olmaktan daha çok hoşlandığını bildirmiştir (Cohen's $d = .26$). Annelerin ebeveyn katılımı, duygusal boyutta da çocuk sayısına göre değişmemektedir.

Daha önceki çalışmalar, evdeki çocuk sayısına bağlı olarak ebeveynler arasındaki iş bölümünün ve birlikte ebeveynlik (coparenting) davranışlarına olan ihtiyacın arttığını göstermektedir. Çok çocuklu ailelerde anneler sıklıkla küçük çocuklarının ihtiyaçlarını karşılarken eşler de büyük çocukları ile meşgul olarak annenin yükünü hafifletmektedir (Akgöz-Aktaş, 2017). Bu geleneksel iş bölümüne dayanarak, birden fazla çocuğu olan babaların çocuklarıyla bilişsel meşguliyetlerinin daha yüksek olması beklenebilir. Bilişsel meşguliyet alt boyutundaki kitap okuma, oyun oynama gibi etkinlikler düşünüldüğünde, annelerin diğer çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılaması da kolaylaşabilir.

3.4.4.4. Ebeveyn Katılımı Davranışsal ve Duygusal Boyutlarının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Ebeveyn katılımı boyutlarının anne ve babaların eğitim düzeyine göre farklılaşp farklılaşmadığı Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) ile incelenmiştir (bkz. Tablo 3.8.). İlk olarak ebeveynlerin eğitim düzeyleri ilkökul-ortaokul-lise (%24.2), yüksekokul-üniversite (%60.6) ve yüksek lisans-doktora (%15.3) olmak üzere yeniden sınıflandırılmıştır. Sonuçlara göre ilkökul-ortaokul-lise mezunu olan anneler, yüksekokul-üniversite mezunu olan annelere kıyasla çocuk bakım görevlerinden

daha fazla hoşlanmaktadır [$F(2, 257) = 13.847, p < .05$] (Cohen's $d = .48$). Benzer olarak ilkökul-ortaokul-lise mezunu annelerin çocuk bakım görevlerinden hoşlanma düzeyleri yüksek lisans-doktora mezunu annelerinkinden daha yüksektir [$F(2, 257) = 13.847, p < .05$] (Cohen's $d = 1.22$). Yüksekokul-üniversite mezunu anneler de yüksek lisans ve doktora mezunu annelere göre bakım görevlerinden daha çok hoşlanmaktadır [$F(2, 257) = 13.847, p < .05$] (Cohen's $d = .64$). Yüksekokul-üniversite mezunu olan babaların çocuklarıyla bilişsel meşguliyet düzeyleri ilkökul-ortaokul-lise mezunu babalara göre daha yüksektir [$F(2, 261) = 4.663, p < .05$] (Cohen's $d = .44$). İlkokul-ortaokul-lise mezunun babaların baba katılımı toplam puanları ise yüksekokul ve üniversite mezunu babalara göre daha düşüktür [$F(2, 262) = 1.998, p < .05$] (Cohen's $d = .28$).

Tablo 3.8. Ebeveyn Katılımının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

		<i>Anne Ort.</i>	<i>F</i>	<i>Baba Ort.</i>	<i>F</i>
Bakım verme	İlkokul-ortaokul-lise	2.85	1.604	1.27	.608
	Yüksekokul-üniversite	2.78		1.36	
	Yüksek lisans-doktora	2.67		1.33	
Duygusal destek	İlkokul-ortaokul-lise	2.19	.235	1.86	2.227
	Yüksekokul-üniversite	2.22		1.94	
	Yüksek lisans-doktora	2.23		1.88	
Bilişsel Meşguliyet	İlkokul-ortaokul-lise	2.49	1.488	1.47*	4.663
	Yüksekokul-üniversite	2.36		1.67*	
	Yüksek lisans-doktora	2.35		1.66	
Uyarı ve Kurallar	İlkokul-ortaokul-lise	2.24	.053	1.82	1.003
	Yüksekokul-üniversite	2.24		1.89	
	Yüksek lisans-doktora	2.21		1.88	
EKTP	İlkokul-ortaokul-lise	2.58	1.152	1.60*	1.998
	Yüksekokul-üniversite	2.53		1.70*	
	Yüksek lisans-doktora	2.46		1.68	
EKTP-Duygusal Boyut	İlkokul-ortaokul-lise	1.99*	13.847	1.60	.128
	Yüksekokul-üniversite	1.86*		1.60	
	Yüksek lisans-doktora	1.67*		1.57	

EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı, * $p < .05$

Ebeveyn katılımının anne babaların eğitim düzeyine bağlı olarak arttığı bilinmektedir (Coltrane, 2000). Eğitim düzeyi arttıkça geleneksel bakım yöntemlerini terk eden anne ve babalar (Sandberg ve Hofferth, 2001), günümüzde farklı alt boyutlarla tanımlanan ebeveyn katılımın çeşitli biçimlerini davranış repertuvarlarına katmaktadır. Bununla birlikte artan eğitim düzeyinin kaynaklara erişimi kolaylaştıran doğası gereği, ebeveynlerin çocuklarına sağladığı destek alanları da çeşitlenmektedir. Çalışmada eğitim düzeyi yüksek olan babalar tam da bu sebeple çocukları ile daha fazla bilişsel etkinliklerde bulunuyor olabilir. Benzer şekilde toplam ebeveyn katılımı davranışsal puanının babaların eğitim düzeyi ile birlikte artması, beklendik bir sonuç olarak düşünülebilir. Buna rağmen çocuk bakım görevlerinden hoşlanma düzeyi eğitim düzeyi yüksek annelerde diğer eğitim düzeylerinden annelere göre daha düşüktür. Eğitim düzeyi yüksek annelerin ev dışı işlere ayırması gereken vaktin de artacağı düşünüldüğünde (Ehrensaft, 1990), çocuklarının hayatına katılım sağlasalar bile bu görevleri eğitim düzeyi yüksek olmayan annelere göre daha az sevmeleri beklenebilir. Bu bulgu özellikle son zamanlarda artan şekilde incelenen iş-aile çatışması kavramı kapsamında

düşünüldüğünde, alanyazınla uyumludur (Byron, 2005). Bununla birlikte toplumsal cinsiyet rollerinin etkisi ile ev ve iş hayatında kadınlara biçilmiş rol ve onlardan beklenen sorumluluklar, annelerin çocuk bakım görevlerinden hoşlanma düzeyini azaltıyor olabilir.

3.4.4.5. Ebeveyn Katılımı Boyutlarının Ebeveynlerin Yaşı ve Çalışma Saatlerine Göre İncelenmesi

Ebeveyn katılımının ebeveynlerin yaşı ve çalışma saatleri ile ilişkisi anne ve babalar için ayrı ayrı olmak üzere, Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon analizi ile incelenmiştir. Sonuçlara göre anne ve babaların yaşı ile davranışsal bakım verme ($r_{Anne} = -.07, p > .05$; $r_{Baba} = -.03, p > .05$), duygusal destek ($r_{Anne} = -.06, p > .05$; $r_{Baba} = -.04, p > .05$), bilişsel meşguliyet ($r_{Anne} = -.07, p > .05$; $r_{Baba} = -.06, p > .05$), uyarı ve kurallar ($r_{Anne} = -.09, p > .05$; $r_{Baba} = -.00, p > .05$) ile ebeveyn katılımı duygusal boyutu toplam puanı ($r_{Anne} = -.07, p > .05$; $r_{Baba} = -.03, p > .05$) arasında anlamlı ilişkiler saptanmamıştır.

Alanyazındaki çalışmalar görece daha genç anne babaların çocuklarının hayatına daha az katılacağını göstermiştir (Marsiglio, 1993). Bununla birlikte bazı çalışmalar da ebeveyn yaşı ile katılım davranışları arasında bir ilişki bulamamıştır (Akgöz-Aktaş, 2017). Bu çalışmanın sonuçları da ebeveyn katılımı ve alt türlerinin anne babaların yaşı ile ilişkili olmadığını göstermesi açısından söz konusu çalışmalarla benzerdir. Anne ve babaların yaşı kaç olursa olsun, ebeveynlik davranışlarını etkileyen daha kritik etkenler göz önünde bulundurulduğunda (Bowie vd., 2013), katılımın ebeveyn yaşı ile ilişkili olmaması beklendik karşılanabilir.

Annelerin davranışsal bakım verme ($r = -.22, p < .001$), bilişsel meşgul olma düzeyleri ($r = -.13, p < .05$) ile davranışsal ebeveyn katılımı toplam puanı ($r = -.16, p < .01$) ve duygusal ebeveyn katılımı toplam puanı ($r = -.13, p < .01$) çalışma saatleri ile düşük düzeyde negatif yönlü ilişkilidir. Annelerin çalışma saati ebeveyn katılımını bazı boyutlarda azaltmaktadır. Babaların davranışsal ebeveyn katılımı toplam puanı ($r = -.16, p < .05$) ve duygusal ebeveyn katılımı toplam puanı da ($r = -.11, p < .05$) çalışma saatleri ile düşük düzeyde negatif yönlü ilişkilidir.

Ebeveynlerin çocuklarının hayatına katılımlarının artması için ebeveyn katılımını ifade eden etkinliklere zaman ayırmaları gerektiğinden (Crouter vd., 1987), yoğun iş saatlerine sahip ebeveynlerin katılımlarının düşük olması beklenebilir. Daha önceki çalışmalarda da hem annelerin hem de babaların ev dışındaki görevlere ayırmaları gereken zamanın artması ebeveyn katılımının azalmasına neden olan bir faktör olarak ele alınmıştır (Sandberg ve Hofferth, 2001).

3.4.4.6. Mizaç Özellikleri, Sosyal Beceriler ve Problem Davranışların Çocuk Cinsiyetine Göre İncelenmesi

Kız çocuklarının olumsuz duygulanım mizaç özelliği (Ort. = 2.95, SS = .81) babaların bildirimine göre erkek çocuklara (Ort. = 2.70, SS = .80) kıyasla daha fazla olup (Cohen's $d = .31$) yine babaların bildirimine göre erkek çocukları (Ort. = 3.85, SS = .98), aktivite düzeyini ifade eden mizaç

özelliği açısından kız çocuklarından (Ort. = 3.66, SS = .84) daha yüksek düzeydedir (Cohen's d = 1.26).

Biyolojik alt yapısı olan mizaç özelliklerinin cinsiyete bağlı olarak değişip değişmediği fazla incelenmemiştir. Mizaç özelliklerinin çocukların cinsiyetine göre nasıl farklılaştığını inceleyen çalışmalarda genel olarak, mizaç özelliklerinin sosyal davranışlarla ilişkisi üzerinden açıklamalar yapılmaktadır (Padilla ve Ryan, 2019). Örneğin olumsuz duygulanım sıklıkla içe yönelimle ve aktivite düzeyi de dışa yönelimle ilişkili bulunduğundan, olumsuz duygulanımın kız çocuklarında aktivite düzeyinin ise erkek çocuklarında fazla görüleceği tahmin edilmektedir (Propper ve Moore, 2006). Bu çalışmada anne ve baba bildirimlerinin ayrı ayrı ele alınması, ebeveynlerin çocuklarını nasıl gördüğünün keşfedilmesi açısından önemlidir.

Annelere göre kızların benmerkezciliği (Ort. = 2.63, SS = .67) erkeklere (Ort. = 2.42, SS = .65) kıyasla yüksektir (Cohen's d = .31), benzer şekilde babalar da kız çocuklarını (Ort. = 2.44, SS = .63) erkeklere (Ort. = 2.28, SS = .60) göre daha benmerkezci bildirmiştir (Cohen's d = .27). Babalar kız çocuklarını (Ort. = 1.96, SS = .58) erkeklere (Ort. = 1.83, SS = .56) kıyasla daha içe yönelik bulurken (Cohen's d = .23), anneler erkek çocuklarının (Ort. = 1.99, SS = .47) kız çocuklarına (Ort. = 1.79, SS = .39) göre daha çok dışa yönelim davranışı gösterdiğini bildirmiştir (Cohen's d = .46). Ayrıca annelere göre kızlar (Ort. = 3.41, SS = .37) erkeklere (Ort. = 3.30, SS = .44) göre daha sosyal iş birlikçidir (Cohen's d = .28) ve erkeklerin (Ort. = 2.03, SS = .40) problem davranışları toplam puanı kızlara (Ort. = 1.93, SS = .35) göre daha yüksektir (Cohen's d = .27).

İçe yönelim, sosyal iş birliği gibi davranışlar daha çok kız çocuklarında, dışa yönelim ve antisosyal davranışlar ise daha çok erkek çocuklarda görülmektedir (Leve vd., 2005; Keiley vd., 2003). Çalışmada çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları anne ve baba bildirimleri ile alındığından, analizlerde de anne ve baba bildirimleri için ayrı ayrı yürütülmüştür. Sonuçlara göre özellikle babaların bildirimleri alanyazındaki önceki çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

3.4.4.7. Çalışmanın İlk Zaman Verilerine İlişkin Kurulan Düzenleyicili Aracılık Modeli

Çalışmanın ilk zaman verileri, anne ve babalara göre ayrı ayrı olmak üzere, toplam 16 düzenleyicili aracılık (moderated mediation) modeli (Hayes'in Process Macrosu Model 8) ile incelenmiştir. Çocukların cinsiyeti tüm modellerde ortak değişken (kovaryans) olarak ele alınarak kontrol edilmiştir. Çalışmanın ana hipotezleri içerisinde yer almasa da ilk zaman verilerine ilişkin yürütülen analizlerin kesitsel sonuçlarla ilgili bilgi verici olabileceği düşünülmüştür.

Annenin davranışsal katılımının çocuğun olumsuz duygulanımı ile sosyal becerileri arasında aracı rolü olup olmadığı Process Macro Model 8 ile test edildiğinde (bkz. Tablo 3.9.), annelerin bildirdiği olumsuz duygulanımın çocukların sosyal davranışlarını doğrudan yordadığı (β = -.82, p < .01) ancak davranışsal anne katılımının söz konusu ilişkiye aracılık etmediği görülmüştür (β = -2.18, p > .05). Ardından, annelerin yapıcı olmayan evlilik iletişiminin çocukların olumsuz duygulanımı ile

sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi düzenlemediği ($\beta = -2.29, p > .05$) saptanmıştır. Son olarak yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile ebeveyn katılımı etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($\beta = .01, p > .05$).

Tablo 3.9. Olumsuz Duygulanımın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-1.83	-1.78***
Olumsuz duygulanım	-.82	-2.38**
Anne katılımı (AK)	-2.18	-1.50
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	-2.29	-1.27
AK x YOEİ	.01	1.19
R^2	.14	
F	8.15***	

** $p < .01$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Annenin davranışsal katılımının çocuğun utangaçlığı ile sosyal becerileri arasında aracı rolü olup olmadığı incelendiğinde (bkz. Tablo 3.10.), annelerin bildirdiği çocuk utangaçlığının çocukların sosyal davranışlarını güçlü şekilde negatif yönlü öngördüğü ($\beta = -.84, p < .05$) ancak söz konusu ilişkinin davranışsal anne katılımı yoluyla açıklanmadığı görülmüştür ($\beta = -1.57, p > .05$). Benzer olarak, annelerin yapıcı olmayan evlilik iletişiminin çocuk utangaçlığı ile sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi düzenlemediği ($\beta = -.65, p > .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile ebeveyn katılımı etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($\beta = .02, p > .05$).

Tablo 3.10. Utangaçlığın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-1.52	-1.41
Utangaçlık	-.84	-1.41*
Anne katılımı (AK)	-1.57	-1.03
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	-.65	-1.31
AK x YOEİ	.02	1.12
R^2	.04	
F	2.10***	

* $p < .05$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve

0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Annenin davranışsal katılımının çocukların sebat etme mizaç özelliği ile sosyal becerileri arasında aracı rolü bulunmamaktadır (bkz. Tablo 3.11.). İlk olarak annelerin bildirdiği sebat etme özellikleri çocukların sosyal davranışlarını yordamamıştır ($\beta = -.47, p > .05$) ve söz konusu ilişkinin davranışsal anne katılımı yoluyla açıklanmadığı belirlenmiştir ($\beta = -1.88, p > .05$). Benzer olarak, annelerin yapıcı olmayan evlilik iletişiminin sebat etme ile sosyal davranışları arasındaki ilişkiyi

düzenlemediği ($\beta = .30, p > .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile ebeveyn katılımı etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($\beta = -.01, p > .05$).

Tablo 3.11. Sebat Etmenin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-1.49	.16
Sebat etme	.47	.15
Anne katılımı (AK)	-1.88	.21
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.30	.66
AK x YOEİ	-.01	-.85
R^2	.06	
F	3.40*	

* $p < .05$

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Annenin davranışsal katılımının çocukların sebat etme mizaç özelliği ile sosyal becerileri arasında aracı rolü bulunmamaktadır (bkz. Tablo 3.12.). Ortak değişken olarak modele dâhil edilen çocuğun cinsiyeti hariç, çocuğun sosyal becerileri üzerinde hiçbir yordayıcı değişkenin etkisi bulunmamaktadır. Sınanan bu modelde sadece çocuğun cinsiyetinin ortak değişken etkisi anlamlıdır ($\beta = -1.37, p < .05$).

Tablo 3.12. Aktivite Düzeyinin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-1.37	-1.26*
Aktivite düzeyi	.28	.78
Anne katılımı (AK)	-1.39	-.90
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.13	.47
AK x YOEİ	-.01	-.68
R^2	.03	
F	1.47*	

* $p < .05$

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Annenin davranışsal katılımının çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasında aracı rolü Model 8 ile incelendiğinde (bkz. Tablo 3.13.), ilk olarak annelerin çocukları için bildirdiği olumsuz duygulanım mizaç özelliğinin çocukların problem davranışlarını güçlü şekilde pozitif yönde yordadığı görülmüştür ($\beta = .84, p < .001$). Söz konusu ilişkinin davranışsal anne katılımı yoluyla kısmen açıklandığı ($\beta = -3.12, p < .05$; SH = .11, %95 GA = [-.55, -.99]). Aracılık etkisi toplam etkinin %12'sini oluşturmaktadır. Diğer bir ifadeyle çocukların olumsuz duygulanımının

annelerin davranışsal ebeveyn katılımı aracılığı ile problem davranışlarını yordadığı saptanmıştır. Annelerin yapıcı olmayan evlilik iletişiminin ise olumsuz duygulanım ile problem davranışlar arasındaki ilişkiyi düzenlemediği ($\beta = .03, p > .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile ebeveyn katılımı etkileşiminin çocukların problem davranışları üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($\beta = -.00, p > .05$).

Tablo 3.13. Olumsuz Duygulanımın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	3.76	3.44***
Olumsuz duygulanım	.84	2.26*
Anne katılımı (AK)	-3.12	-2.02*
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.03	1.02
AK x YOEİ	-.00	-.26
R^2	.34	
F	25.80***	

* $p < .05$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Annenin davranışsal katılımının çocukların utangaçlığı ile problem davranışları arasında aracı rolünün incelendiği modelde (bkz. Tablo 3.14.), yalnızca bağımsız değişken olan utangaçlık mizaç özelliği ile bağımlı değişken olan problem davranışlar arasındaki ilişki dikkat çekmektedir. Çocukların utangaçlığı problem davranışlarını yüksek düzeyde pozitif yönde ($\beta = .14, p < .05$) etkilemektedir. Bununla birlikte davranışsal anne katılımı söz konusu iki değişken arasındaki süreci açıklamamaktadır ($\beta = .73, p > .05$). Annelerin yapıcı olmayan evlilik iletişimi utangaçlık ile problem davranışlar arasındaki ilişkiyi düzenlememiş ($\beta = .66, p > .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile ebeveyn katılımı etkileşiminin çocukların problem davranışları üzerinde bir etkisi olmadığı saptanmıştır ($\beta = .01, p > .05$).

Tablo 3.14. Utangaçlığın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	.38	2.79**
Utangaçlık	.14	1.71*
Anne katılımı (AK)	.73	1.01
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.66	1.17
AK x YOEİ	-.01	-.72
R^2	.19	
F	11.50***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Annenin davranışsal katılımının çocukların sebat etme özelliği ile problem davranışları arasındaki aracılık rolü Process Macro Model 8 ile incelenmiştir (bkz. Tablo 3.15.). Sonuçlar sebat etmenin problem davranışları anlamlı olarak öngörmediğini ($\beta = -.18, p > .05$), bu ilişkinin annenin davranışsal katılımı aracılığı ile açıklanamadığını göstermiştir ($\beta = .98, p > .05$). Annelerin yapıcı olmayan evlilik iletişiminin sebat etme ile problem davranışlar arasındaki ilişkiyi düzenlemediği ($\beta = .21, p > .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile ebeveyn katılımı etkileşiminin çocukların problem davranışları üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($\beta = .00, p > .05$). Sadece ortak değişken olarak modele girilen çocuk cinsiyetinin etkisi anlamlı bulunmuştur ($\beta = .31, p < .01$).

Tablo 3.15. Sebat Etmenin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	.31	2.59**
Sebat etme	-.18	-.45
Anne katılımı (AK)	.98	1.10
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.21	.39
AK x YOEİ	.00	.13
R^2	.10	
F	5.68***	

** $p < .01$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Son olarak, annenin davranışsal katılımının çocukların aktivite düzeyi ile problem davranışları arasında aracı rolü bulunmamaktadır (bkz. Tablo 3.16.). Aktivite düzeyi çocukların problem davranışlarını zayıf düzeyde negatif yönlü olarak ($\beta = -.19, p < .05$) yorduyor olsa da söz konusu ilişkinin davranışsal anne katılımı yoluyla açıklanmadığı görülmektedir ($\beta = .69, p > .05$). Benzer olarak, annelerin yapıcı olmayan evlilik iletişiminin çocukların aktivite düzeyi ile problem davranışları arasındaki ilişkiyi düzenlemediği ($\beta = -.22, p > .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile ebeveyn katılımı etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($\beta = .02, p > .05$).

Tablo 3.16. Aktivite Düzeyinin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Anne Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	.46	2.04*
Aktivite düzeyi	-.19	-1.45*
Anne katılımı (AK)	.69	.32
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	-.22	-.69
AK x YOEİ	.02	1.58
R^2	.19	
F	12.29***	

* $p < .05$, *** $p < .001$ B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların olumsuz duygulanımı ile sosyal becerileri arasında aracı rol oynayıp oynamadığına Process Macro Model 8 ile bakıldığında (bkz. Tablo 3.17.), olumsuz duygulanımın sosyal becerileri doğrudan ve negatif yönde yüksek düzeyde yordadığı görülmüştür ($\beta = -.72$, $p < .05$). Bununla birlikte söz konusu ilişki babaların davranışsal katılımının kısmi aracılığı ile açıklanmaktadır ($\beta = .70$, $p < .05$; SH = .09, %95 GA = [-.59, -.20]). Aracılık etkisi toplam etkinin %22'sini oluşturmaktadır. Babaların yapıcı olmayan evlilik iletişiminin çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki ilişkiyi düzenlediği ($\beta = -.34$, $p < .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile baba katılımı etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olduğu bulunmuştur ($\beta = .10$, $p < .05$). Koşullu dolaylı etki analizi (conditional indirect effects); yapıcı olmayan evlilik iletişimi yüksek olan babaların çocuklarının, yapıcı olmayan evlilik iletişimi düşük olan babaların çocuklarına kıyasla daha düşük baba katılımı deneyimleyip daha düşük sosyal becerilere sahip olduğunu göstermiştir.

Tablo 3.17. Olumsuz Duygulanımın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-.25	-1.27
Olumsuz duygulanım	-.72	-2.36*
Baba katılımı (BK)	.70	1.90*
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	-.34	-1.54*
BK x YOEİ	.10	1.40*
R^2	.11	
F	5.00***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$ B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların utangaçlığı ile sosyal becerileri arasında aracı rol oynayıp oynamadığına bakıldığında (bkz. Tablo 3.18.), utangaçlığın sosyal becerileri doğrudan

yordamadığı görülmüştür ($\beta = -.23, p < .01$). Bununla birlikte söz konusu ilişki babaların davranışsal katılımı aracılığı ile kısmi olarak açıklanmaktadır ($\beta = .48, p < .05$; SH = .01, %95 GA = [-.03, -.02]). Aracılık etkisi toplam etkinin %13'ünü oluşturmaktadır. Babaların yapıcı olmayan evlilik iletişiminin çocukların utangaçlığı ile problem davranışları arasındaki ilişkiyi düzenlemediği ($\beta = -.25, p > .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile baba katılımı etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olmadığı bulunmuştur ($\beta = .00, p > .05$).

Tablo 3.18. Utangaçlığın Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması (N = 265)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-.64	-.63
Utangaçlık	-.23	-.52
Baba katılımı (BK)	.48	1.69*
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	-.25	-.60
BK x YOEİ	.00	.31
R^2	.03	
F	1.77*	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların sebat etme mizaç özellikleri ile sosyal becerileri arasında aracı rol oynayıp oynamadığına bakıldığında (bkz. Tablo 3.19.), yordayıcı olarak ele alınan hiçbir değişkenin sonuç değişkeni üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Bu modelde herhangi bir aracılık ya da düzenleyicilik etkisinden söz edilememektedir.

Tablo 3.19. Sebat Etmenin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması (N = 265)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-.95	-.94
Sebat etme	.07	.30
Baba katılımı (BK)	.76	.48
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	-.21	-.73
BK x YOEİ	.00	.38
R^2	.06	
F	3.13*	

* $p < .05$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların aktivite düzeyi ile sosyal becerileri arasında aracı rol oynayıp oynamadığına bakıldığında (bkz. Tablo 3.20.), yordayıcı olarak ele alınan hiçbir

değişkenin sonuç değişkeni üzerinde etkisi olmadığı görülmüştür. Bu modelde de bir önceki ile benzer olarak, değişkenlerin herhangi bir aracılık ya da düzenleyicilik etkisinden söz edilememektedir.

Tablo 3.20. Aktivite Düzeyinin Sosyal Beceriler Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun sosyal becerileri	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	-.55	-.53
Aktivite düzeyi	-.10	-.24
Baba katılımı (BK)	.57	1.75
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	-.17	-.57
BK x YOEİ	.00	.15
R^2	.03	
F	1.60*	

* $p < .05$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasında aracı rol oynayıp oynamadığı Process Macro Model 8 ile incelendiğinde (bkz. Tablo 3.21.), olumsuz duygulanımın problem davranışları doğrudan ve pozitif yönde güçlü düzeyde yordadığı görülmüştür ($\beta = .90, p < .01$). Bununla birlikte söz konusu ilişki babaların davranışsal katılımı aracılığı ile açıklanmaktadır ($\beta = -.47, p < .05$; SH = .10, %95 GA = [.49, .89]). Aracılık etkisi toplam etkinin %33'ünü oluşturmaktadır. Babaların yapıcı olmayan evlilik iletişiminin çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki ilişkiyi düzenlediği ($\beta = .37, p < .05$) ve yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile baba katılımı etkileşiminin çocukların sosyal becerileri üzerinde bir etkisi olduğu bulunmuştur ($\beta = -.10, p < .05$). Koşullu dolaylı etki analizi, yapıcı olmayan evlilik iletişimi yüksek olan babaların çocuklarının, yapıcı olmayan evlilik iletişimi düşük olan babaların çocuklarına kıyasla daha düşük baba katılımı deneyimleyip daha yüksek düzeylerde problem davranış sergilediğini göstermiştir.

Tablo 3.21. Olumsuz Duygulanımın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun problem davranışları	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	.01	2.95**
Olumsuz duygulanım	.90	2.86**
Baba katılımı (BK)	-.47	-1.66*
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.37	1.60*
BK x YOEİ	-.10	-.90*
R^2	.31	
F	22.13*	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların utangaçlığı ile problem davranışları arasında aracı rol oynayıp oynamadığı incelendiğinde (bkz. Tablo 3.22.), hiçbir yordayıcı değişkenin çocukların problem davranışları üzerinde anlamlı etkisi olmadığı görülmüştür.

Tablo 3.22. Utangaçlığın Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun problem davranışları	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	.62	1.41
Utangaçlık	.58	1.16
Baba katılımı (BK)	-.15	-1.30
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.54	1.16
BK x YOEİ	-.01	-.46
R^2	.13	
F	7.60*	

* $p < .05$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların sebat etme mizaç özelliği ile problem davranışları arasında aracı rol oynayıp oynamadığı incelendiğinde (bkz. Tablo 3.23.), sebat etmenin problem davranışları doğrudan yordamadığı görülmüştür ($\beta = .25, p > .05$). Bununla birlikte söz konusu ilişki babaların davranışsal katılımı aracılığı ile de açıklanamamaktadır ($\beta = -.32, p > .05$). Ancak babaların yapıcı olmayan evlilik iletişiminin çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki ilişkiyi düzenlediği ($\beta = .83, p < .01$) görülmüştür. Dolaylı etki analizi (indirect effect), yüksek düzeyde yapıcı olmayan evlilik içi iletişim düzeyindeki çocukların daha az sebat etme özelliğine sahip olduğu ve daha fazla problem davranışa sahip olduğu saptanmıştır. Yapıcı olmayan evlilik iletişimi ile baba katılımı etkileşiminin ise çocukların problem davranışları üzerinde bir etkisi yoktur ($\beta = -.01, p > .05$).

Tablo 3.23. Sebat Etmenin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun problem davranışları	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	.23	1.93*
Sebat etme	.25	.96
Baba katılımı (BK)	-.32	-.18
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.83	2.50*
BK x YOEİ	-.01	-1.58
R^2	.12	
F	6.97***	

* $p < .05$, *** $p < .001$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

Babaların davranışsal katılımının çocukların aktivite düzeyi ile problem davranışları arasında aracı rol oynayıp oynamadığı incelendiğinde (bkz. Tablo 3.24.), hiçbir yordayıcı değişkenin çocukların problem davranışları üzerinde doğrudan veya dolaylı bir etkisi olmadığı görülmüştür.

Tablo 3.24. Aktivite Düzeyinin Problem Davranışlar Üzerindeki Etkisinde Baba Katılımının Aracı Rolünün ve Yapıcı Olmayan Evlilik İlişkisinin Olumsuz Duygulanım ile Aracı Değişken ve Sonuç Değişkeni Arasındaki Düzenleyici Etkisinin Sınanması ($N = 265$)

Yordayıcılar	Çocuğun problem davranışları	
	β	t
Çocuğun cinsiyeti	.14	1.01
Aktivite düzeyi	.43	1.09
Baba katılımı (BK)	-.37	-1.47
Yapıcı olmayan evlilik ilişkisi (YOEİ)	.36	1.09
BK x YOEİ	-.11	-.10
R^2	.18	
F	11.10*	

* $p < .05$

B değerleri standardize edilmiş katsayılardır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

3.5. İkinci Zaman Verilerine İlişkin Bulgular

Bu bölümde ikinci zaman verilerine ilişkin analizlere ve çalışmanın ana hipotezlerinin sınanması amacıyla yürütülen analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

3.5.1. İkinci Zaman Verilerine İlişkin Kayıp Veri Analizleri

Çocukların doğum tarihi ve ad soyadının baş harflerine göre oluşturulan kodlar yardımıyla Z1 ve Z2 verileri anne babalar için eşleştirilmiştir. Bunun sonucunda Z1'e katılan ebeveynlerden 467'sinin Z2'ye de katıldığı tespit edilmiştir. Z1'e katılmış olan 63 (%11) ebeveyn ise, çalışmanın ikinci zamanına katılım sağlamamıştır. Veri seti incelendiğinde 23 tekli veri (yalnızca annelerin doldurduğu) olduğu görülmüş ve çift olarak doldurulmayan bu katılımcıların verileri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Geriye kalan 444 ebeveynin çift olarak hem Z1'de hem de Z2'de bulunduğu görülmüştür. Çalışma kriterlerine uygun olan toplam 444 çift üzerinden çoklu uç değer analizi yapılmış ve altı katılımcının Mahalanobis uzaklığının .01 değerinden küçük olduğu saptanmıştır. Verilerinin uç değer olduğu belirlenen altı ebeveyn, çift olarak veri setinden çıkarılmış ve çalışmanın ana analizleri 216 çocuğun anne babası üzerinden (toplam 432 ebeveyn) yürütülmüştür. Elden toplanan verilerden kaynaklı kayıp verilerin tamamen rastlantısal kayıp (Missing Completely at Random, MCAR) veya rastlantısal kayıp (Missing at Random, MAR) olup olmadığına kayıp değerler için Little's MCAR testiyle bakılmıştır. Little's MCAR testi sonucunda eksik verilerin analizde yer alan diğer değişkenlerle ilişkisiz olması [Little's MCAR test $\chi^2(227) = 1643,351, p = .982$] nedeniyle kayıp değerlerin rastlantısal olduğu keşfedilmiş ve ortalama atama yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Bunun yanı sıra çevrim içi ve elden toplanan veriler arasında bir fark olup olmadığını incelemek amacıyla yürütülen bağımsız gruplar için t testi, çalışmanın bağımlı değişkenleri açısından

anlamsız çıkmıştır. Sonuçlara göre çocukların sosyal becerileri [$t(429) = 2.006, p > .05$] ve problem davranışları [$t(429) = -1.170, p > .05$], ölçek formlarını elden dolduran ve çalışmaya çevrim içi katılan ebeveynler açısından farklılaşmamıştır.

3.5.2. İkinci Zaman Değişkenlerine Yönelik Betimsel İstatistikler

Örneklemin normal dağılıma sahip olup olmadığını değerlendirmek amacıyla değişkenlerin basıklık ve çarpıklık değerleri incelenmiş ve değişkenlerin bu değerlerinin ± 7 aralığında ve uygun olduğu (West vd., 1995) görülmüştür. Betimsel istatistiklerin tümü Tablo 3.25.'te verilmiştir.

Tablo 3.25. Çalışma Değişkenlerinin Betimsel İstatistikleri ($N = 216$)

Değişkenler	Min.		Mak.		Ort.		SS		Çarpıklık		Basıklık		Cronbach Alfa	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
ÇMÖ														
OD	.70	.70	6.30	5.70	2.93	3.11	.96	1.03	.27	-.05	.37	-.42	.82	.80
U	.63	.75	6.13	6.13	3.04	3.07	1.37	1.38	.23	.36	-1.01	-1.11	.80	.80
SE	1.40	1.40	6.20	5.90	4.16	4.14	.80	.81	-.83	-.71	2.80	1.82	.78	.83
AD	1.10	.80	4.60	4.60	2.55	2.58	.72	.70	.59	.49	-.11	.16	.82	.79
EİİŞ														
Yİ	1.89	1.89	4.11	4.44	3.19	3.19	.38	.44	-.79	-.45	1.24	.66	.79	.78
YOİ	1.00	1.17	4.42	4.58	2.89	2.89	.55	.65	-.65	-.53	.75	.42	.80	.79
Sİ	1.00	1.00	4.75	5.00	2.09	2.15	.63	.78	.62	.44	1.22	-.12	.78	.78
TKÖİ	1.00	1.00	3.83	4.00	2.47	2.54	.53	.47	-.30	-.25	-.13	.59	.49	.41
TYEİ	1.52	1.52	4.14	4.41	3.03	2.99	.43	.52	-1.03	-.59	1.56	.21	.88	.86
EK-DaB														
BV	.31	.69	7.69	7.69	4.20	4.14	1.68	1.72	.01	-.05	-.98	-.99	.96	.96
DD	1.14	.86	7.14	7.43	4.11	4.18	.65	.74	.04	.23	5.03	3.77	.94	.92
BM	.50	.75	7.50	8.00	4.01	4.19	1.12	1.20	.01	.10	.89	.37	.90	.93
UK	.75	1.13	7.00	8.00	4.11	4.20	.77	.84	-.47	.46	4.42	3.32	.94	.93
EKTP-DaB	.72	1.36	7.06	7.44	4.11	4.17	1.03	1.05	-.19	.11	.60	.01	.97	.98
EK-DuB														
BV	2.00	1.46	6.00	6.00	4.57	4.48	.96	1.08	-.50	-.65	-.51	-.40	.92	.92
DD	2.29	1.71	6.00	6.00	5.42	5.41	.67	.70	-1.77	-1.69	3.89	3.95	.93	.91
BM	2.25	2.38	6.00	6.00	5.03	5.06	.84	.84	-.92	-1.07	.35	.79	.92	.90
UK	.75	.38	6.00	6.00	4.58	4.56	1.06	1.08	-.71	-.77	-.00	.68	.92	.89
EKTP-DuB	2.31	2.11	6.00	6.00	4.84	4.81	.75	.79	-.68	-.69	.16	.09	.97	.96
Sosyal Beceriler														
SİB	2.18	2.09	4.36	4.09	3.27	3.27	.40	.42	-.13	-.18	-.46	-.62	.89	.85
SB ve SK	2.00	1.63	4.25	5.13	3.23	3.21	.42	.50	-.24	-.22	-.08	.32	.87	.84
SEB	2.00	2.00	4.00	5.00	3.38	3.42	.51	.49	-.51	-.44	-.58	.05	.83	.75
SBTP	2.30	2.30	4.43	4.43	3.23	3.30	.44	.45	.13	-.11	-.98	-1.12	.94	.92
PD														
DY	1.19	1.06	3.00	3.38	1.97	2.03	.42	.48	.15	.38	-.62	-.46	.87	.83
İY	.80	.80	7.60	3.20	1.63	1.66	.60	.50	4.50	.36	5.97	-.11	.80	.78
Antisosyal	1.00	1.00	3.33	3.67	1.93	1.90	.61	.58	.36	.54	-.64	-.00	.66	.70
Benmerkezci	1.00	1.00	4.00	4.00	2.24	2.35	.63	.64	.13	.21	-.26	.01	.69	.64
PDTP	1.11	1.15	3.04	3.04	2.17	2.17	.40	.40	-.15	-.06	.43	.08	.90	.83

Not. ÇMÖ: Çocuk Mizaç Özellikleri, OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebat Etme, AD: Aktivite Düzeyi, EİİŞ: Evlilik İçi İletişim Şekilleri, Yİ: Yapıcı İletişim, YOİ: Yapıcı Olmayan İletişim, Sİ: Saldırgan İletişim, TKÖİ: Talep Kaçınma Örüntülü İletişim, TYEİ: Toplam Yıkıcı Evlilik İletişimi, EK-DaB: Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyut, BM: Bakım Verme, DD: Duygusal Destek, BM: Bilişsel Meşguliyet, UK: Uyarı ve Kurallar, EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı, EK-DuB: Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyut, SİB: Sosyal İş birliği Becerileri, SB: Sosyal Bağımsızlık, SK: Sosyal Kabul, SEB: Sosyal Etkileşim Becerileri, SBTP: Sosyal Beceriler Toplam Puanı, PD: Problem Davranışlar, DY: Dışa Yönelim, İY: İçe Yönelim, PDTP: Problem Davranışlar Toplam Puanı

3.5.3. Çalışmanın Tüm Değişkenlerinin Birinci ve İkinci Zaman Ölçümleri Arasındaki Korelasyonlar

Ana çalışmanın tüm değişkenleri arasındaki ilişkiler annelere (bkz. Tablo 3.26.) ve babalara göre (bkz. Tablo 3.27.) Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi ile ayrı ayrı incelenerek gösterilmiştir.

Tablo 3.26. Ana Çalışma Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Annelere Göre Gösterimi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	
1.OD (Z2)	-																																		
2.U (Z2)	.13*	-																																	
3.SE (Z2)	-.67***	-.19**	-																																
4.AD (Z2)	.27***	-.01	-.18**	-																															
5.YEİ (Z2)	.25***	-.07	-.15*	.04	-																														
6.BV (Z2)	.03	.00	-.11	.06	-.00	-																													
7.DD (Z2)	-.10	.00	-.05	.06	.07	.61***	-																												
8.BM (Z2)	.02	-.06	-.05	.04	.02	.72***	.58***	-																											
9.UK (Z2)	.03	.07	-.15*	.04	.04	.57***	.58***	.57***	-																										
10.EKTP-DaB (Z2)	.04	.01	-.10	.07	.01	.52***	.72***	.81***	.77***	-																									
11.BV (Z2)	-.05	-.08	.00	.08	-.22**	.49***	.23**	.30***	.19**	.37***	-																								
12.DD (Z2)	-.02	-.03	-.03	.06	-.17*	.29***	.27***	.29***	.19**	.32***	.61***	-																							
13.BM (Z2)	-.02	-.07	-.03	.07	-.20**	.33***	.27***	.45***	.23**	.38***	.63***	.72***	-																						
14.UK (Z2)	.03	-.08	-.05	.14*	-.04	-.10	.03	-.06	-.04	.54***	.53***	.47***	.78***	-																					
15.EKTP-DaB(Z2)	-.02	-.08	-.03	.11	-.22**	.39***	.19**	.31***	.16*	.30***	.89***	.81***	.81***	.78***	-																				
16.SBTP (Z2)	-.02**	-.40***	.22**	-.10	-.00	.06	-.30	.11	-.04	.51*	.08	.15*	.14*	-.01	.10	-																			
17.PDTP (Z2)	.14*	.09***	-.20***	.05	-.03	.03	.10	.02	.13*	-.79*	.06	.12	.04	.06	.06	-.44***	-																		
18.OD (Z1)	.02	.42***	-.16*	-.06	.02	-.07	.02	-.04	.07	-.04	-.05	-.01	-.06	-.02	-.05	-.28***	.64***	-																	
19.U (Z1)	.00	.13*	-.08	.02	-.01	-.02	.08	.02	.11	.05	.00	-.01	-.02	-.00	-.01	-.17*	.31***	.50***	-																
20.SE (Z1)	-.26***	-.23**	.17**	-.10	-.04	.06	-.01	.11	-.01	.03	.13	.15*	.19**	.03	.14*	.74***	-.23**	-.15*	-.13	-															
21.AD (Z1)	.09	-.15*	.04	.08	-.03	-.04	-.14	.02	-.00	-.02	-.01	-.06	-.04	.00	-.02	-.11	.19**	.07	.07	-.09	-														
22.YEİ (Z1)	.18**	-.04	-.15*	-.03	.76***	.04	.03	.02	-.03	.01	-.13*	-.15*	-.14*	-.13*	-.16*	-.09	-.02	-.04	-.02	-.05	-.01	-													
23.BV (Z1)	.02	.06	-.03	.05	-.07	.01	-.07	-.02	.02	.01	.03	-.00	.08	.07	.06	-.06	.04	-.04	-.03	-.04	-.09	-.11	-												
24.DD (Z1)	.03	.14*	-.13	.10	-.02	.05	.02	-.01	.11	.06	-.07	-.04	-.02	-.02	-.05	-.10	.12	-.04	.03	-.10	.04	-.01	.48***	-											
25.BM (Z1)	.01	.01	-.03	.13*	-.06	.04	-.04	-.01	.06	.02	.03	-.00	.05	.10	.06	-.07	.02	.01	.04	-.02	.06	-.06	.77***	.51***	-										
26.UK (Z1)	.05	.11	-.12	-.02	-.12	.02	-.01	-.01	.05	.00	-.03	.02	.04	.06	.02	-.03	.07	-.12	.00	-.07	.09	-.07	.61***	.56***	.59***	-									
27.EKTP-DaB (Z1)	.02	.06	-.10	.06	-.08	.56***	.41***	.50***	.49***	.59***	.23	.19**	.30***	-.00	.21**	-.01	.13*	-.01	.04	.01	.06	-.07	.58***	.42***	.52***	.49***	-								
28.BV (Z1)	.06	-.01	-.04	.15*	-.06	-.01	.03	.00	.05	-.01	.13*	.04	.09	.08	.11	.05	-.06	.00	-.14*	.07	.12	-.06	.49***	.22**	.37***	.30***	.30***	-							
29.DD (Z1)	.00	-.02	-.03	.12	-.05	.01	.08	.01	.04	.01	.02	-.06	.04	.00	.01	.05	-.01	-.11	-.03	.30	.07	-.04	.31***	.22**	.26***	.22**	.21**	.65***	-						
30.BM (Z1)	.07	-.04	-.09	.11	-.08	-.05	.02	-.02	.00	-.05	.34	-.01	.08	.03	.05	.05	-.02	-.03	-.05	.05	.06	-.06	.42***	.21**	.40***	.24***	.24***	.73***	.70***	-					
31.UK (Z1)	-.04	-.01	.00	.06	-.05	.00	.06	-.01	.02	.00	.09	.01	.01	.04	.06	.11	-.03	-.11	-.00	.09	.09	-.03	.11	.00	.04	.13	.11	.57***	.50***	.48***	-				
32.EKTP-DaB (Z1)	.01	-.06	-.06	.09	-.21**	.21**	.13*	.16*	.08	.17**	.62***	.51***	.51***	.54***	.07***	.06	.06	.09	-.08	.08	.09	-.13	.27***	.03	.22**	.21**	.30***	.51***	.49***	.44***	.48***	-			
33.SBTP (Z1)	-.05	-.29***	.09	.04	-.06	.06	.02	.02	-.15*	.27***	.07	.07	.05	.10	.09	.32***	-.70***	.59***	.23**	.25***	.06	-.03	.03	.19*	.04	.04	.35***	.11	.02	.04	.03	.05	-		
34.PDTP (Z1)	.14*	.50***	-.23**	.04	.15*	-.03	-.14*	-.03	-.04	-.58***	-.17**	-.07	-.02	-.04	-.09	-.12*	-.39***	.26***	.20**	-.30***	-.03	.05	.04	-.03	-.01	-.04	-.29***	-.08	-.07	-.05	-.02	-.12	-.29***	-	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Not. OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebat Etme, AD: Aktivite Düzeyi, YEİ: Yıkıcı Evlilik İletişimi, BM: Bakım Verme, DD: Duygusal Destek, BM: Bilişsel Meşguliyet, UK: Uyarı ve Kurallar, EKTP-DaB: Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyut Toplam Puanı, EKTP-DuB: Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyut Toplam Puanı, SBTP: Sosyal Beceriler Toplam Puanı, PDTP: Problem Davranışlar Toplam Puanı

Tablo 3.26. üç ayrı bölümden oluşmaktadır. Gri ile vurgulanmış alan Z2 verilerinin kendi aralarındaki ilişkileri, pembe ile vurgulanmış alan ise Z2'ye de katılmış olan annelerin Z1 değişkenleri arasındaki ilişkileri yansıtmaktadır. Turuncu alan ise Z1 ve Z2 değişkenleri arasındaki ilişkilere yönelik bilgileri göstermektedir. Z1'in kendi içindeki korelasyonları önceki bölümlerde ayrıntılı olarak tartışıldığından; bu bölümde Z2'nin kendi içindeki korelasyonları ve Z1 ile Z2 değişkenleri arasındaki ilişkiler ayrıntılı olarak sunulmuştur.

Annelerin Z2 verilerine ilişkin değişkenlerin kendi aralarındaki ilişkileri gösteren gri alan incelendiğinde; çocukların mizaç özelliklerinin kendi içinde beklenen yön ve düzeyde anlamlı olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra olumsuz duygulanım sosyal beceriler ($r = -.02, p < .01$) ile negatif yönlü ve problem davranışlarla ($r = .14, p < .05$) pozitif yönlü ilişkilidir. Benzer şekilde çocukların utangaçlık mizaç özelliği de sosyal beceriler ($r = -.40, p < .001$) ile negatif yönlü ve problem davranışlarla ($r = .69, p < .001$) pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. Sebat etme mizaç özelliği ise sosyal beceriler ($r = .22, p < .01$) ile pozitif; problem davranışlarla ($r = -.26, p < .001$) negatif yönlü ilişkilidir. Aktivite düzeyi ise ne sosyal becerilerle ($r = -.10, p > .05$) ne de problem davranışlarla ($r = .05, p > .05$) ilişkili değildir. Yıkıcı evlilik iletişimi annelerin ebeveyn katılımı duygusal boyutu alt boyutları ve toplam puanı ile ilişkilidir. Annelerin bildirdiği yıkıcı evlilik iletişimi; duygusal boyuta ilişkin bakım verme ($r = -.22, p < .01$), duygusal destek ($r = -.17, p < .05$), bilişsel meşguliyet ($r = -.20, p < .01$), uyarı ve kurallar ($r = -.14, p < .05$) ile toplam duygusal ebeveyn katılımı ($r = -.22, p < .01$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Ebeveyn katılımı davranışsal boyutuna ilişkin alt boyutlar ve toplam puan arasındaki ilişkilerin beklenen yön ve düzeyde olduğu görülmektedir. Duygusal ebeveyn katılımına ilişkin alt boyutlar ve toplam puan arasındaki ilişkiler de beklenen yön ve düzeydedir; ancak annelerin uyarı ve kurallardan hoşlanma düzeyleri, davranışsal olarak gösterdikleri ebeveyn katılımı alt boyutları ve toplam puanı ile ilişkili değildir. Diğer bir ifadeyle; annelerin uyarı ve kurallardan hoşlanma düzeyleri, davranışsal olarak bakım verme ($r = -.04, p > .05$), duygusal destek sağlama ($r = -.10, p > .05$), bilişsel olarak meşgul olma ($r = .03, p > .05$), uyarı ve kural koyma ($r = -.06, p > .05$) ve toplam davranışsal ebeveyn katılımı ($r = -.04, p > .05$) ile ilişkili görülmemektedir. Ebeveyn katılımına ilişkin çocuğa uyarı ve kurallar koymayı içeren alt boyut, çocukların problem davranışları ($r = .13, p < .05$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Bunun yanı sıra davranışsal ebeveyn katılımı toplam puanı çocukların sosyal beceri ($r = .50, p < .05$) ile pozitif ve problem davranışları ($r = -.70, p < .05$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Çocukların sosyal becerileri ile problem davranışları arasında ise negatif yönlü orta düzeyde bir ilişki ($r = -.44, p < .001$) olduğu saptanmıştır.

Z1 ve Z2 değişkenleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde; çocukların Z1'deki olumsuz duygulanım düzeylerinin Z2'deki utangaçlık ($r = .42, p < .001$) ve problem davranışları ($r = .64, p < .001$) ile pozitif; sebat etme ($r = -.16, p < .05$) ve sosyal beceriler ($r = .28, p < .001$) ile ise negatif düzeyde ilişkili olduğu görülmektedir. Z1'deki utangaçlık mizaç özelliği Z2'deki utangaçlık ($r = .13, p < .05$) ve problem davranışlarla ($r = .31, p < .001$) pozitif yönlü ilişkili iken; Z1'deki sosyal becerilerle

($r = .17, p < .05$) negatif yönlü ilişkilidir. Z1'deki sebat etme düzeyi; Z2'deki olumsuz duygulanım ($r = -.26, p < .001$), utangaçlık ($r = -.23, p < .001$) ve problem davranışlarla ($r = -.23, p < .01$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Buna karşın Z1'deki sebat etme düzeyi Z2'deki sebat etme ($r = .17, p < .01$), duygusal ebeveyn katılımının duygusal destek ($r = .15, p < .05$), bilişsel meşguliyet alt boyutu ($r = .19, p < .01$), toplam duygusal ebeveyn katılımı ($r = .14, p < .05$) ve sosyal beceriler ($r = .74, p < .001$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Çocukların Z1'deki aktivite düzeyi, Z2'deki utangaçlık mizaç özelliği ($r = -.17, p < .05$) ve problem davranışları ($r = .31, p < .001$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Z1'deki yıkıcı evlilik iletişimi çocukların Z2'deki olumsuz duygulanımı ($r = .18, p < .01$) ve ebeveynlerin yıkıcı evlilik iletişimi ($r = .76, p < .001$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Buna karşın Z1'deki yıkıcı evlilik iletişimi çocukların Z2'deki sebat etme düzeyi ($r = -.15, p < .05$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Benzer olarak annelerin Z1'deki yıkıcı evlilik iletişimi Z2'de sağladıkları duygusal ebeveyn katılımı alt boyutlarından bakım verme ($r = -.13, p < .05$), duygusal destek ($r = -.15, p < .05$), bilişsel meşguliyet ($r = -.14, p < .05$), uyarı ve kurallar ($r = -.13, p < .05$) ile toplam duygusal ebeveyn katılımı ($r = -.16, p < .05$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Birinci zamandaki davranışsal ebeveyn katılımı alt boyutlarından olan duygusal destek, ikinci zamandaki utangaçlık ($r = .14, p < .05$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Z1'deki bilişsel meşguliyet davranışsal ebeveyn katılımı da Z2'deki aktivite düzeyi ($r = .13, p < .05$) ile pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. Z1'deki davranışsal ebeveyn katılımı alt boyutları ve toplam puanı arasındaki ilişkilerin Z2'deki tüm davranışsal ebeveyn katılımı alt boyutları ve toplam puanı ile beklenen yön ve düzeyde olduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra Z1'deki toplam davranışsal ebeveyn katılımı ile çocukların Z2'deki problem davranışları ($r = .13, p < .05$) pozitif yönlü ilişkilidir. Z1'deki toplam duygusal ebeveyn katılımı ile Z2'deki duygusal ebeveyn katılımı alt boyutları ve toplam puanı beklenen yönde ve düzeyde ilişkilidir. Ayrıca Z1'deki toplam duygusal ebeveyn katılımı Z2'deki yıkıcı evlilik iletişimi ($r = -.21, p < .01$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Annelerin birinci zamandaki toplam duygusal ebeveyn katılımı, ikinci zamandaki davranışsal bakım verme ($r = .21, p < .01$), bilişsel meşguliyet ($r = .13, p < .05$) ve toplam davranışsal ebeveyn katılımı ($r = .16, p < .05$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Annelerin Z1'de bildirdiği çocukların sosyal becerileri Z2'deki utangaçlık mizaç özelliği ($r = -.29, p < .001$), uyarı ve kurallar davranışsal alt boyutu ($r = -.15, p < .05$) ve problem davranışlar ($r = -.76, p < .001$) ile negatif ilişkilidir. Buna karşın Z1'deki sosyal beceriler ile Z2'deki sosyal beceriler ($r = .27, p < .001$) ve davranışsal ebeveyn katılımı toplam puanı ($r = .32, p < .001$) pozitif yönlü ilişkilidir. Z1'deki problem davranışlar Z2'deki olumsuz duygulanım ($r = .14, p < .05$), utangaçlık mizaç özelliği ($r = .50, p < .001$), yıkıcı evlilik iletişimi ($r = .15, p < .05$) ve problem davranışlarla ($r = .39, p < .001$) pozitif yönlü ilişkilidir. Birinci zamandaki problem davranışlar; sebat etme mizaç özelliği ($r = -.23, p < .01$), davranışsal ebeveyn katılımı duygusal destek ($r = -.14, p < .05$) ile toplam davranışsal ebeveyn katılımı ($r = -.58, p < .001$), toplam duygusal ebeveyn katılımı ($r = -.12, p < .05$) ve sosyal beceriler ($r = -.39, p < .001$) ile ise negatif yönlü ilişkilidir.

Tablo 3.27. Ana Çalışma Değişkenleri Arasındaki İlişkilerin Babalara Göre Gösterimi

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	
1.OD (Z)	-																																		
2.U (Z)	.12	-																																	
3.SE (Z)	-.76***	-.12	-																																
4.AD (Z)	.31***	-.01	-.27***	-																															
5.YEİ (Z)	.21**	.11	-.14*	.05	-																														
6.BV (Z)	.09	.07	-.12	.03	.10	-																													
7.DD (Z)	-.04	-.02	-.06	.10	-.16*	.58***	-																												
8.BM (Z)	-.03	.05	.03	-.08	-.17*	.67***	.56***	-																											
9.UV (Z)	.02	.07	-.08	.00	-.17*	.55***	.58***	.63***	-																										
10.EKTP-DaB (Z)	.05	.06	-.09	.03	-.16*	.64***	.72***	.84***	.75***	-																									
11.BV (Z)	-.07	-.01	-.02	-.10	-.18*	.43***	.21**	.22**	.17*	.37***	-																								
12.DD (Z)	-.06	.06	.02	-.08	.10	.32***	.27***	.21**	.10	.30***	.66***	-																							
13.BM (Z)	-.10	-.04	.04	-.04	.02	.27***	.20**	.39***	.20**	.32***	.62***	.63***	-																						
14.UK (Z)	-.03	.05	.03	-.02	-.23**	.05	-.04	-.03	-.02	.01	.56***	.54***	.34***	-																					
15.EKTP-DaB (Z)	-.08	.01	.01	-.03	-.18**	.34***	.18**	.23**	.14*	.31***	.92***	.81***	.75***	.75***	-																				
16.SBTP (Z)	-.14*	-.37***	-.12	.05	-.10	-.06	-.01	.06	.02	.46*	.08	.04	.05	-.02	.05	-																			
17.PDTP (Z)	.15*	.73***	.18**	.09	.05	.05	-.07	.01	.03	-.09	-.00	.05	-.02	.03	.01	-.44***	-																		
18.OD (Z)	.29***	.30***	-.13	-.06	.04	.10	-.07	-.09	-.07	-.11	-.06	.00	-.08	.03	-.40	-.17*	.38***	-																	
19.U (Z)	.01	.21**	-.02	.02	-.05	.02	-.06	.06	.06	.03	-.01	.07	.06	.03	-.11	.21**	.40***	.40***	-																
20.SE (Z)	-.12	-.34***	-.02	.04	-.17*	-.12	-.05	-.09	-.00	-.10	.03	.04	-.02	.02	.02	.74***	-.36***	-.13	-.07	-															
21.AD (Z)	.05	.06	-.04	.09	.02	-.02	.01	.02	.03	-.00	-.01	.07	-.05	-.00	-.20**	.03	.04	.03	-.18**	-															
22.YEİ (Z)	.19**	.12	-.09	.04	.79***	.10	.14*	.13	.13*	.13*	-.11	.04	-.03	-.18**	-.13	-.06	.05	.06	-.05	-.11	-.05	-													
23.BV (Z)	.07	.04	.00	.00	.06	-.01	.007	-.02	-.02	-.00	-.04	-.01	-.03	.08	.00	.13	.08	.12	.15*	-.08	.03	.13	-												
24.DD (Z)	.05	-.11	-.02	.03	.04	.04	.04	.05	.06	.05	.07	.04	-.15*	.09	-.06	.00	-.11	.09	.05	.04	-.14*	.06	.59***	-											
25.BM (Z)	.07	.02	.02	.04	-.03	-.02	.03	.00	.00	-.01	-.03	-.05	.05	-.02	-.02	.01	.08	.05	-.05	.12	.05	.72***	.40***	-											
26.UK (Z)	.09	-.08	-.05	.08	.05	-.10	.02	-.02	.02	-.00	.07	.10	-.02	.20**	.11	-.01	-.07	.10	.13	.02	-.01	.10	.59***	.61***	-										
27.EKTP-DaB (Z)	.06	.06	-.10	.08	.23***	.64***	.52***	.61***	.56***	.70***	.28***	-.28***	.28***	.05	.27***	-.05	-.01	-.01	.13	-.09	.03	.23**	.40***	.35***	.32***	.38***									
28.BV (Z)	-.11	-.07	.12	-.08	-.00	.08	-.01	-.06	.01	-.06	.08	.14*	.07	.12	.12*	-.04	-.07	.00	.13	.03	.01	.03	.50***	.23**	.35***	.29***	.15*	-							
29.DD (Z)	-.08	-.06	.12	-.24***	.01	.02	-.09	.05	-.02	.01	.06	.16*	.09	.12	.11	-.05	-.10	.03	.08	-.02	-.03	.05	.25***	.29***	.23**	.22**	.14*	.58***							
30.BM (Z)	-.12	.01	.12	-.17	-.01	.05	.03	.08	.09	.07	.09	.10	.10	.12	.12	-.08	-.06	-.07	.08	-.02	-.06	.06	.33***	.22**	.34***	.20**	.18**	.65***	.69***						
31.UV (Z)	-.06	-.10	.04	-.10	.03	.03	-.05	.04	.08	.04	.12	.09	.11	.15*	.15*	-.06	-.08	-.06	.04	-.00	.03	.02	.08	.03	.02	.04	.16	.59***	.50***	.51***					
32.EKTP-DaB (Z)	-.09	-.04	.06	.07	-.06	.38***	.06	.18**	.11	.24***	.67***	.55***	.56***	.58***	.73***	-.07	-.05	-.03	.10	-.06	-.01	-.04	.14*	-.00	.08	.14*	.31***	.46***	.43***	.49***	-				
33.SBTP (Z)	.12	-.52***	.13*	.01	.01	.03	.05	.40	.02	.31***	.05	.02	.08	.02	.05	.38***	.72***	.32***	.14*	.39***	.07	-.01	.05	.11	.04	.06	.17*	.01	.03	.04	.02	.05			
34.PDTP (Z)	-.07	.31***	-.06	-.01	-.04	-.11	-.02	-.10	-.09	-.52***	-.00	-.01	.01	-.00	-.00	-.46***	.28***	-.15*	-.10	-.38***	-.07	.01	-.01	-.08	-.08	-.09	-.26***	-.12*	-.01	-.08	-.03	-.10	-.26***		

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Not. OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebat Etme, AD: Aktivite Düzeyi, YEİ: Yıkıcı Evlilik İletişimi, BM: Bakım Verme, DD: Duygusal Destek, BM: Bilişsel Meşguliyet, UK: Uyarı ve Kurallar, EKTP-DaB: Ebeveyn Katılımı Davranışsal Boyut Toplam Puanı, EKTP-DuB: Ebeveyn Katılımı Duygusal Boyut Toplam Puanı, SBTP: Sosyal Beceriler Toplam Puanı, PDTP: Problem Davranışlar Toplam Puanı

Tablo 3.27.'de tüm çalışma değişkenleri arasındaki ilişkiler babaların bildirimine göre incelenmiştir. Tablo 3.26.'dakine benzer olarak gri alan Z2'nin kendi içindeki ilişkileri, turuncu alan ise Z1 ve Z2'de ölçülen değişkenler arasındaki ilişkileri göstermektedir.

Z2 değişkenlerinin kendi aralarındaki korelasyonlar incelendiğinde; olumsuz duygulanımın sebat etme ile negatif yönlü ($r = -.76, p < .001$) ve aktivite düzeyi ($r = .31, p < .001$) ile pozitif yönlü ilişki gösterdiği bulunmuştur. Olumsuz duygulanım çocukların sosyal becerileri ($r = -.14, p < .05$) ile negatif ve problem davranışları ($r = .15, p < .05$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Babaların bildirdiği çocukların utangaçlık mizaç özelliği diğer mizaç özellikleri ile ilişkili görülmezken; sosyal beceriler ($r = -.37, p < .001$) ile negatif ve problem davranışlarla ($r = .73, p < .001$) pozitif yönlü ilişkilidir. Sebat etme, aktivite düzeyi ($r = -.27, p < .001$) ile negatif ve problem davranışlarla ($r = .18, p < .01$) pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. Babaların yıkıcı evlilik iletişimi davranışsal ebeveyn katılımı duygusal destek ($r = -.16, p < .05$), bilişsel meşguliyet ($r = -.17, p < .05$), uyarı ve kurallar alt boyutları ($r = -.17, p < .05$) ile ve toplam davranışsal ebeveyn katılımı ($r = -.16, p < .05$) ile negatif ilişkilidir. Benzer olarak babaların yıkıcı evlilik iletişimi duygusal ebeveyn katılımı bakım verme ($r = -.18, p < .05$), uyarı ve kurallar alt boyutları ($r = -.23, p < .01$) ve toplam duygusal ebeveyn katılımı ($r = -.18, p < .01$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Ebeveyn katılımı davranış boyuta ilişkin alt boyutlar ve toplam puanı ile ebeveyn katılımı duygusal boyutuna ilişkin alt boyutlar ve toplam puanı arasındaki ilişkilerin beklenen yönde ve düzeyde olduğu saptanmıştır. Buna karşın babaların uyarı ve kurallar koymaktan hoşlanma düzeyleri, davranışsal ebeveyn katılımı alt boyutları ve toplam puanı ($r = .01, p > .05$) ile ilişkili değildir. Çocukların sosyal becerileri ile problem davranışları ise negatif yönlü orta düzeyde ilişki ($r = -.44, p < .001$) göstermektedir.

Z1 ve Z2 değişkenleri arasındaki ilişkileri gösteren turuncu alan incelendiğinde; çocukların Z1'deki olumsuz duygulanımı Z2'deki olumsuz duygulanım ($r = -.39, p < .001$), utangaçlık ($r = .30, p < .001$) ve problem davranışlarla ($r = -.39, p < .001$) pozitif; sosyal becerilerle ($r = -.17, p < .05$) negatif yönlü ilişkilidir. Çocukların Z1'deki utangaçlığı Z2'deki utangaçlıkları ($r = .21, p < .01$) ve problem davranışları ($r = .21, p < .01$) ile pozitif yönlü ilişkili bulunmuştur. Çocukların Z1'deki sebat etme düzeyleri, Z2'deki utangaçlık ($r = -.34, p < .001$), yıkıcı evlilik iletişimi ($r = -.17, p < .05$) ve problem davranışlarla ($r = -.36, p < .001$) negatif; sosyal becerilerle ($r = .74, p < .001$) pozitif yönlü ilişkilidir. Z1'deki aktivite düzeyi ise yalnızca Z2'deki sosyal beceriler ($r = -.20, p < .01$) ile negatif yönlü ilişkili bulunmuştur. Babaların Z1'deki yıkıcı evlilik iletişimi ikinci zamandaki olumsuz duygulanım ($r = .19, p < .01$), yıkıcı evlilik iletişimi ($r = .79, p < .001$), davranışsal ebeveyn katılımı duygusal destek ($r = .14, p < .05$) ve uyarı ve kurallar alt boyutu ($r = .13, p < .05$), toplam davranışsal ebeveyn katılımı ($r = .13, p < .05$) ile pozitif yönlü; duygusal ebeveyn katılımı uyarı ve kurallar alt boyutu ($r = -.18, p < .01$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Babaların birinci zamandaki davranışsal duygusal desteği ($r = -.39, p < .001$), ikinci zamandaki duygusal ebeveyn katılımı alt boyutlarından bilişsel meşguliyet ($r = -.15, p < .05$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Diğer bir ifadeyle ilk zamanda çocuklara

duygusal destek sağlamak ikinci zamanda çocukla bilişsel meşgul olmaktan hoşlanma düzeyi ile ilişkilidir. Benzer olarak, birinci zamandaki davranışsal uyarı ve kurallar alt boyutu, ikinci zamandaki duygusal ebeveyn katılımı alt boyutlarından uyarı ve kurallar ($r = .20, p < .001$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Babaların birinci zamandaki davranışsal ebeveyn katılımı toplam puanı, ikinci zamandaki davranışsal ebeveyn katılımı alt boyutları, toplam puanı, duygusal ebeveyn katılımı alt boyutları ve toplam puanı ile beklenen yönde ve düzeyde ilişkilidir. Yalnızca birinci zamandaki davranışsal ebeveyn katılımı toplam puanı ile ikinci zamandaki duygusal ebeveyn katılımı uyarı ve kurallar alt boyutu ($r = .05, p > .05$) ilişkili bulunmamıştır. Babaların Z1'deki duygusal destek katılımından hoşlanma düzeyleri, çocukların Z2'deki aktivite düzeyi ($r = -.24, p < .001$) ile negatif; babaların duygusal destekten hoşlanma düzeyleri ($r = .16, p < .05$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Z1'deki duygusal ebeveyn katılımı uyarı ve kurallar alt boyutu, Z1'deki duygusal ebeveyn katılımı uyarı ve kurallar alt boyutu ($r = .15, p < .05$) ve toplam duygusal ebeveyn katılımı ($r = .15, p < .05$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Babaların Z1'deki duygusal ebeveyn katılımı toplam puanı, Z2'deki davranışsal ebeveyn katılımı alt boyutlarından bakım verme ($r = .28, p < .001$) ve bilişsel meşguliyet ($r = .18, p < .01$), toplam ebeveyn katılımı toplam puanı ($r = .24, p < .001$), duygusal ebeveyn katılımı alt boyutlarından bakım verme ($r = .67, p < .001$), bilişsel meşguliyet ($r = .55, p < .001$), duygusal destek ($r = .56, p < .001$), uyarı ve kurallar ($r = .58, p < .001$) ve toplam duygusal ebeveyn katılımı puanı ($r = .73, p < .001$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Çocukların Z1'deki sosyal becerileri Z2'deki utangaçlık mizaç özellikleri ($r = -.52, p < .001$) ile negatif; sebat etme mizaç özellikleri ($r = .13, p < .05$) ile pozitif yönlü ilişkilidir. Birinci zamandaki sosyal beceriler ikinci zamandaki sosyal beceriler ($r = .38, p < .001$) ile pozitif yönlü ilişkili iken; problem davranışlar ($r = -.72, p < .001$) ile negatif yönlü ilişkilidir. Son olarak çocukların Z1'deki problem davranışları ikinci zamandaki utangaçlık mizaç özellikleri ($r = .31, p < .001$) ile ve problem davranışları ($r = .28, p < .001$) ile pozitif yönlü; sosyal becerileri ($r = -.46, p < .001$) ile negatif yönlü ilişkilidir.

3.5.4. Çalışmanın Boylamsal Analizleri

Geleneksel yaklaşıma (Baron ve Kenny, 1986) alternatif olarak geliştirilmiş aracılık modellerinin yeni yaklaşımında, dolaylı etkilerin anlamlılığı bootstrap testi sonucunda ortaya çıkan bağımsız değişkenin aracı değişken aracılığı ile bağımlı değişken üzerindeki etkisinin doğrulanmasına bağlıdır. Diğer bir ifade ile bağımsız değişkenin (X) aracı değişken (M) ve bağımlı değişken (Y) üzerindeki doğrudan etkileri ile aracı değişkenin bağımlı değişken üzerindeki doğrudan etkileri anlamlı olmasa bile, bağımsız değişkenin aracı değişkene bağlı olarak bağımlı değişkeni etkilemesi, aracılık etkisinin istatistiksel olarak anlamlı sayılması için yeterlidir (Darlington ve Hayes, 2017, s. 453). Ayrıca karmaşık modeller içeren yeni yaklaşımda, yalnızca aracılık etkisini sınavan Model 4 ile yalnızca düzenleyici etkiyi sınavan Model 1'i ayrı ayrı yürütmektense, bu iki modelin birleşimini oluşturan Model 8'i kullanmak diğer modellerin üretmediği dolaylı etkiler hakkında da bilgi verir (Hayes, 2013).

Hayes'in (2013) varsayımları ile sınanan modellerin anlamlılığı, Process Macro'nun otomatik olarak yürüttüğü bootstrap testinin anlamlı olmasına ve sıfır (0) içermeyen güven aralıklarına dayanmaktadır. Bir başka deyişle, bootstrap testi ve güven aralığı anlamlı olan modellerde aracılık ve düzenleyici etki olduğu kabul edilmektedir. Böylece modeldeki diğer doğrudan yollara ilişkin p değerleri anlamsız olsa bile, dolaylı yollara ilişkin etkiler yok sayılmamakta ve t değerleri, ilişkinin yönü için bilgi verici olarak kullanılmaktadır. Bunun tersi olarak, p değerleri anlamlı olduğunda, dolaylı yollara ilişkin güven aralıklarında sıfır değeri bulunuyorsa, aracılık ya da düzenleyicilik etkisinden bahsedilmemektedir. Bununla birlikte düzenleyici değişken sürekli olduğunda, özellikle kullanılan bir diğer analiz biçimi de Johnson-Neyman (JN) tekniğidir. Johnson ve Neyman'ın (1936) 'bağımlı değişkenin bağımsız değişken üzerinde gerileyen basit eğiminin anlamlı olduğu düzenleyici değişkenleri arama' olarak tanımladığı bu teknik, özellikle son on yılda araştırmacılar tarafından yeniden gözden geçirilmekte ve sıklıkla tercih edilmektedir (Miller vd., 2013). Diğer basit eğim testlerinden farklı olarak JN tekniğinin iki önemli avantajı bulunmaktadır. Bunlardan ilki, analizde rastgele değerler seçmek yerine, basit eğimin istatistiksel olarak sıfırdan farklı olduğu düzenleyici değişken değerlerini araştırmaya izin vermesi; ikincisi ise, güven aralığı bantlarına ilişkin grafiklerin, değerleri görmeyi kolaylaştırmasıdır (Bauer ve Curran, 2005; Preacher vd., 2007). Böylece değişkenin yüksek ve düşük değerleri için değerler üretmek yerine, sürekli değişkenlerin düzenleyici etkisinin incelenmesine olanak sağlar (Zhou vd., 2009). Başka bir ifadeyle; düzenleyici değişkenin sabit değerleri için anlamlılığı test etmektense, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisinin önemli hale geldiği veya anlamlı olmaktan çıktığı düzenleyici değişken değerlerini çözümler (Carden, 2017). JN tekniği kullanarak basit eğitim testi uygulanmak istendiğinde birçok yazılımdan faydalanılabileceği gibi (örn; R paket programı), bu çalışmada Hayes'in Process Macrosu kullanılmış ve anlamlı bulunan düzenleyici değişken analizlerinin ardından rapor edilmiştir. Raporların okunmasında dikkat edilmesi gereken nokta, alt (LLCI) ve üst (ULCI) değerlerin sıfır (0) içermemesi ve geriye doğru gidildiğinde bulunan ilgili düzenleyici değişken değerinin .05'te anlamlı olduğunun görülmesidir.

Bu çalışmanın boylamsal ana modeli (bkz. Şekil 1.2.), güncel yaklaşıma uygun olarak Process Macro Model 8 ile anne ve babalara göre ayrı ayrı incelenmiştir. Böylece ilk altı araştırma sorusuna yanıt aranmıştır. İlk olarak Z1'deki sosyal becerilerin etkisi kontrol edilerek sosyal beceriler bağımlı değişkeni (Z2) ele alınmış, ardından Z1'deki problem davranışların etkisi kontrol edilerek problem davranışlar bağımlı değişkenine (Z2) ilişkin boylamsal modeller incelenmiştir. Modellerdeki bağımsız değişkenler çocukların mizaç özellikleri (Z1) olarak ele alınmıştır. Ebeveynlerin yıkıcı evlilik iletişiminin (Z1) düzenleyici ve davranışsal ebeveyn katılımının (Z2) aracı rolü araştırılmıştır. Çocukların cinsiyeti, ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik durum ve Z1'deki ebeveyn katılımı, tüm modellerde kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Her bir model kendi içinde ebeveyn cinsiyetine göre karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

İlk olarak çocukların olumsuz duygulanımı ile sosyal becerileri arasındaki ilişki, yıkıcı evlilik iletişiminin bu ilişkideki düzenleyici etkisi ve ebeveyn katılımının aracı rolü incelenmiştir. Tablo 3.28.'de anne ve babalara ilişkin modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 12.75, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 9.53, p < .001$]. Değişkenlerin tümü, çocukların sosyal becerileri varyansını anneler için %52, babalar için %46 açıklamaktadır. Annelere ilişkin model incelendiğinde; yalnızca davranışsal anne katılımının aracı etkisinin anlamlı olduğu görülmektedir ($\beta = .15, p < .001$). Dolaylı etkiler incelendiğinde, annelerin Z1'deki davranışsal katılımının ve çocuk cinsiyetinin kontrol edildiği koşulda, çocukların Z1'deki olumsuz duygulanımının annelerin Z2'deki davranışsal katılımı ile çocukların sosyal becerilerini etkilediği görülmüştür (%95 GA = -.16, -.06). Diğer bir ifadeyle, olumsuz duygulanımı yüksek olan çocukların anneleri, artan davranışsal katılımları ile çocuklarının sosyal becerilerini geliştirmeye katkı sağlamaktadır. Babaların modelinde de yalnızca davranışsal baba katılımının aracılık etkisi anlamlıdır ($\beta = -.13, p < .001$). Dolaylı etkiler, çocukların olumsuz duygulanımı ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin davranışsal baba katılımı ile açıklandığını göstermiştir (%95 GA = -.16, -.02). Yüksek olumsuz duygulanımı olan çocukların zaman içinde azalan sosyal becerileri, babaların zaman içinde azalan davranışsal katılımı ile açıklanmaktadır. Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi ise anne [$F(1, 209) = .01, p = .92$] ve babalar [$F(1, 209) = .23, p = .63$] için anlamsızdır.

Tablo 3.28. Olumsuz Duygulanım ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)

Yordayıcılar	Anne	
	β	t
OD (Z1) > ADK (Z2)	-.80	-.16
OD (Z1) > SB (Z2)	.03	.14
OD (Z1) > ADK (Z2) > SB (Z2)	.15	6.90***
OD (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	.02	.10
OD (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	-.02	-.21
R^2	.52	
F	12.75***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
OD (Z1) > BDK (Z2)	-.29	-1.65
OD (Z1) > SB (Z2)	-.11	-.48
OD (Z1) > BDK (Z2) > SB (Z2)	-.13	-6.24***
OD (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	.27	1.01
OD (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	.04	-.12
R^2	.46	
F	9.53***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

OD: Olumsuz duygulanım, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

SB (Z1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boylamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

Ardından çocukların utangaçlıkları ile sosyal becerileri arasındaki ilişki düzenleyicili aracılık modeli ile incelenmiştir. Tablo 3.29.'da anne ve babalara ilişkin genel modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 12.88, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 9.59, p < .001$]. Değişkenlerin tümü, çocukların sosyal becerileri varyansını anneler için %51, babalar için %46 açıklamaktadır. Annelerin Z1'deki davranışsal katılımı ve çocuk cinsiyetinin kontrol edildiği koşulda, çocukların Z1'deki olumsuz duygulanımının annelerin Z2'deki davranışsal katılımı ile çocukların sosyal becerilerini etkilediği görülmüştür (%95 GA = -.13, -.01). Utangaçlık mizaç özelliği ile çocukların sosyal becerileri arasındaki ilişki zaman içinde artan anne katılımı yoluyla açıklanmaktadır. Babalara ilişkin model, çocukların utangaçlığı ile sosyal becerileri arasındaki doğrudan ilişkiyi göstermiştir ($\beta = -.31, p < .05$). Çocukların utangaçlığı ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin davranışsal baba katılımı aracılığı ile açıklandığını göstermektedir (%95 GA = -.07, -.08). Utangaçlığı yüksek olan çocukların zaman içinde deneyimledikleri baba katılımları azalmakta ve bu durum çocukların sosyal becerilerinin de azalmasına yol açmaktadır. Bunun yanı sıra utangaçlık ile yıkıcı evlilik iletişiminin etkileşim etkisinin davranışsal baba katılımı ve çocukların sosyal becerileri üzerinde etkili olduğu görülmektedir [$F(1, 207) = 4.03, p = .04$]. Şekil 3.1.'de sunulan analiz, babaların algıladığı yıkıcı evlilik iletişiminin düşük (Ort. = 2.10; LLCI = -.20, ULCI = -.11), orta (Ort. = 2.86; LLCI = -.12, ULCI = -.07) ve yüksek düzeyleri (Ort. = 3.24; LLCI = -.14, ULCI = -.12) için çocukların utangaç mizaç özellikleri ile sosyal becerileri arasındaki ilişkinin anlamlı olduğunu göstermiştir. Çocukların sosyal becerilerinin en yüksek olduğu koşul, babaların yıkıcı evliliği en düşük düzeyde algıladığı ve çocukların birinci zamandaki utangaçlığının en düşük olduğu durum olarak görülmektedir. Babaların algıladığı yıkıcı evlilik iletişiminin çeşitli düzeylerine göre geriye gidildiğinde ise Johnson-Neyman testinin 2.62 değeri ile $p = .05$ 'te anlamlı olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 3.30.). Bu da eğimler arasındaki farkın anlamlı olduğuna işaret etmektedir. Şekil 3.2.'de görülen etkileşim etkisi ise, babaların algıladığı düşük (Ort. = 2.10; LLCI = -.57, ULCI = -.54), orta (Ort. = 2.86; LLCI = -.80, ULCI = -.15) ve yüksek (Ort. = 3.24; LLCI = -1.15, ULCI = -.27) yıkıcı evlilik iletişimi için istatistiksel olarak anlamlıdır. Eğim grafiği incelendiğinde çocukların utangaçlığı ile davranışsal baba katılımı arasındaki düzenleyici etkinin gücü, babaların algıladığı yüksek yıkıcı evlilik iletişimi koşulunda en yüksektir. Benzer olarak, JN testinin 2.62 değeri ile $p = .05$ 'te anlamlı olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 3.31.). Yıkıcı evlilik iletişiminin, çocukların utangaçlığı ile annelerin davranışsal katılımı arasındaki düzenleyici etkisi ise istatistiksel olarak anlamsızdır [$F(1, 209) = .66, p = .41$].

Tablo 3.29. Utangaçlık ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi (N = 216)

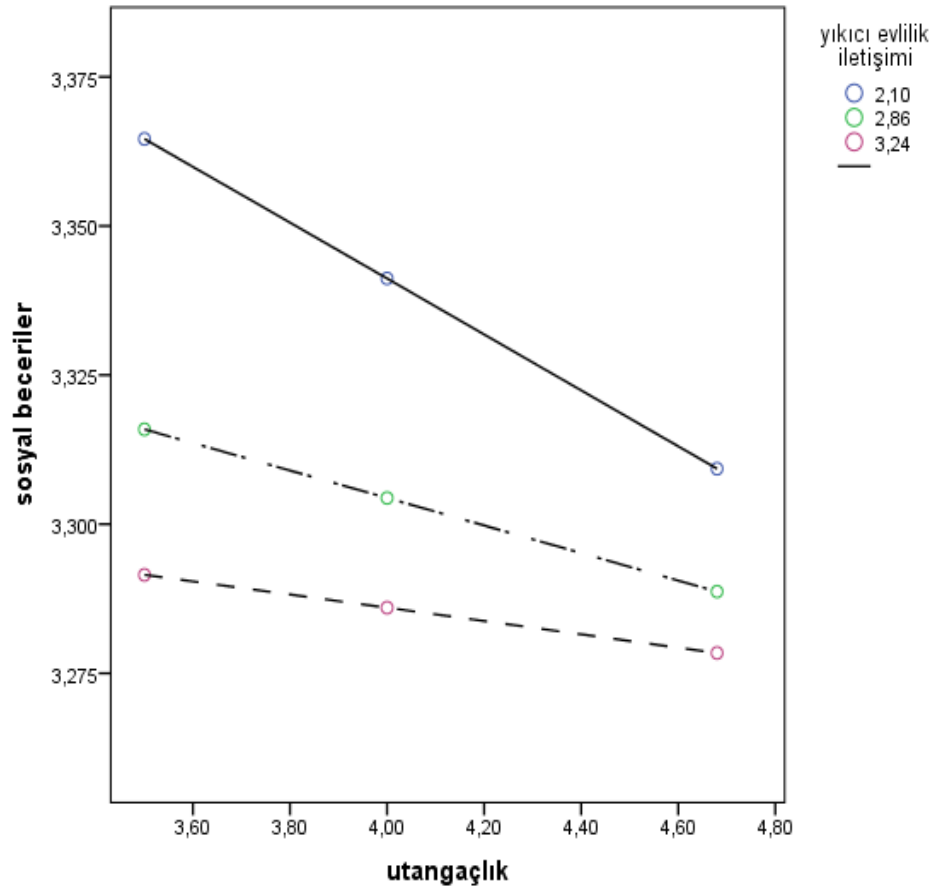
Yordayıcılar	Anne	
	β	t
U (Z1) > ADK (Z2)	.47	.44
U (Z1) > SB (Z2)	.21	.49
U (Z1) > ADK (Z2) > SB (Z2)	.15	7.65***
U (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	-.10	-.35
U (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	.09	1.12
R^2	.51	
F	12.88***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
U (Z1) > BDK (Z2)	-.31	-2.43*
U (Z1) > SB (Z2)	-.11	-.41
U (Z1) > BDK (Z2) > SB (Z2)	.13	6.29***
U (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	-.63	-1.96*
U (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	-.03	2.32*
R^2	.22	
F	9.59***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

U: Utangaçlık, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman
B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

SB (Z1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boylamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

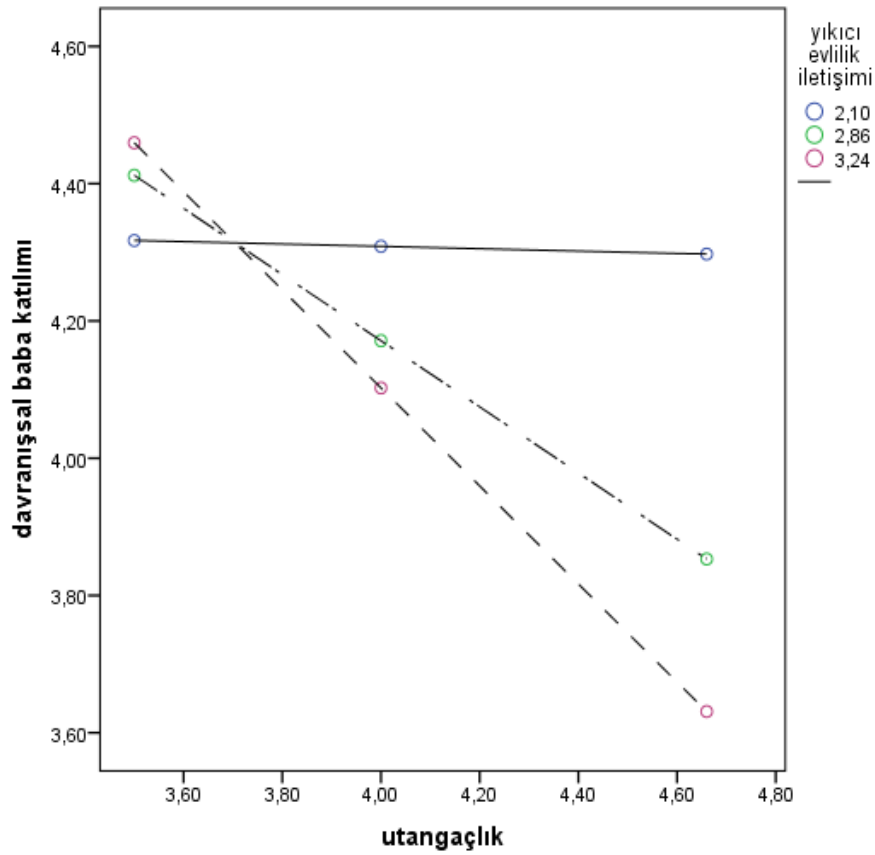

Şekil 3.1. Çocukların Utangaçlığı ile Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi

Tablo 3.30. Çocukların Utangaçlığı ile Sosyal Becerileri Arasındaki İlişkide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi

Düzenleyici değişken değerlerinde X'in koşullu etkisi						
W	Etki	se	t	p	LLCI	ULCI
1.51	.34	.46	.73	.46	-.57	1.25
1.66	.25	.41	.60	.54	-.56	1.07
1.80	.16	.37	.44	.65	-.56	.89
1.95	.17	.32	.23	.81	-.57	.72
2.09	-.01	.28	-.04	.96	-.57	.55
2.24	-.10	.24	-.41	.68	-.58	.38
2.38	-.19	.21	-.89	.37	-.60	.22
2.53	-.27	.18	-1.51	.13	-.64	.08
2.62	-.33	.17	-1.97	.05	-.67	.00

Not: Johnson-Neyman anlamlılık bölgelerini tanımlayan düzenleyici değişken değeri: 2.62

Şekil 3.2. Çocukların Utangaçlıkları ile Davranışsal Baba Katılımı Arasındaki İlişide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi

Tablo 3.31. Çocukların Utangaçlıkları ile Davranışsal Baba Katılımı Arasındaki İlişide Babanın Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi

Düzenleyici değişken değerlerinde X'in koşullu etkisi						
W	Etki	se	t	p	LLCI	ULCI
1.51	.34	.46	.73	.46	-.57	1.25
1.66	.25	.41	.60	.54	-.56	1.07
1.80	.16	.37	.44	.65	-.56	.89
1.95	.17	.32	.23	.81	-.57	.72
2.09	-.01	.28	-.04	.96	-.57	.55
2.24	-.10	.24	-.41	.68	-.58	.38
2.38	-.19	.21	-.89	.37	-.60	.22
2.53	-.27	.18	-1.51	.13	-.64	.08
2.62	-.33	.17	-1.97	.05	-.67	.00

Not: Johnson-Neyman anlamlılık bölgelerini tanımlayan düzenleyici değişken değeri: 2.62

Çocukların sebat etme ve sosyal becerileri arasındaki ilişkiye ait düzenleyicili aracılık modeli Tablo 3.32.'de sunulmuştur. Ebeveynlere ilişkin genel modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 58.05, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 47.87, p < .001$]. Annelere ilişkin model, çocukların sosyal becerileri varyansının %79'unu; babalara ilişkin model ise %51'ini açıklamaktadır. Annelere ilişkin modele göre çocukların sebat etme düzeyleri dokuz ay sonraki sosyal becerilerini anlamlı olarak yordamaktadır ($\beta = .21, p < .05$). Bununla birlikte sebat etme özelliği yüksek olan çocukların annelerinin katılımı zaman içinde artmakta ve bu da çocukların sosyal becerilerini açıklamaktadır (%95 GA = .02, .07). Babalara ilişkin modelde de benzer olarak çocukların sebat etme düzeylerinin

dokuz ay sonraki sosyal becerilerini yordadığı görülmüştür ($\beta = .26, p < .05$). Buna ek olarak çocukların ilk zamanki sebat etme mizaç özellikleri ile ikinci zamandaki sosyal becerileri arasındaki ilişkinin ikinci zamandaki davranışsal baba katılımı aracılığı ile açıklandığı saptanmıştır (%95 GA = .01, 06). Sebat etme düzeyi yüksek olan çocukların sosyal becerilerinin artması zaman içinde artan baba katılımı yoluyla açıklanmıştır. Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi ise anne [$F(1, 209) = .67, p = .41$] ve babalar için anlamsızdır [$F(1, 209) = .14, p = .78$].

Tablo 3.32. Sebat Etme ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi (N = 216)

Yordayıcılar	Anne	
	β	t
SE (Z1) > ADK (Z2)	.65	2.14*
SE (Z1) > SB (Z2)	.21	3.14*
SE (Z1) > ADK (Z2) > SB (Z2)	.09	5.82***
SE (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	-.06	-.29
SE (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	.03	-1.44
R ²	.62	
F	58.05***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
SE (Z1) > BDK (Z2)	.83	2.64**
SE (Z1) > SB (Z2)	.26	2.16*
SE (Z1) > BDK (Z2) > SB (Z2)	.05	2.86**
SE (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	-.10	-.56
SE (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	.02	.37
R ²	.58	
F	47.87***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

SE: Sebat etme, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman
B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

SB (Z1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boylamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

Son olarak çocukların aktivite düzeyi ile sosyal becerileri arasındaki ilişki, düzenleyicili aracılık modeline göre boylamsal olarak incelenmiştir (bkz. Tablo 3.33.). Ebeveynlere ilişkin genel modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 12.74, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 12.29, p < .001$]. Annelere ilişkin modelde, tüm değişkenlerin çocukların sosyal becerileri varyansının %51'ini; babalara ilişkin modelde de %51'ini açıkladığı görülmüştür. Annelere ilişkin verilerde çocukların aktivite düzeyi anne katılımını ve çocukların sosyal becerini olumsuz yönde doğrudan etkilemektedir ($\beta = -.46, p < .05$). Bununla birlikte annenin davranışsal katılımı ile çocukların sosyal becerileri arasındaki yol anlamlı görünse de ($\beta = -.15, p < -.7.76$); anne katılımının aracı etkisi çocukların aktivite düzeyi ile sosyal becerileri arasında etkili değildir (%95 GA = -.06, .00). Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi de anneler için anlamsızdır [$F(1, 209) = .00, p = .96$]. Babalara ilişkin

modelde de, çocukların aktivite düzeyi dokuz ay sonraki ebeveyn katılımını doğrudan yordamıştır ($\beta = -.51, p < .05$). Çocukların aktivite düzeyi ile dokuz ay sonraki sosyal becerileri arasındaki ilişkide Z2'deki davranışsal baba katılımının aracı etkisi olduğunu göstermektedir (%95 GA = -.02, -.05). Aktivite düzeyi yüksek çocukların zaman içinde azalan sosyal becerileri, davranışsal baba katılımının azalmasıyla açıklanır. Babaların Z1'deki yıkıcı evlilik iletişiminin sınanan düzenleyici etkisi ise anlamsızdır [$F(1, 208) = 1.74, p = .19$].

Tablo 3.33. Aktivite Düzeyi ve Sosyal Beceriler Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)

Yordayıcılar	Anne	
	β	t
AD (Z1) > ADK (Z2)	-.24	-2.46*
AD (Z1) > SB (Z2)	-.01	-2.09*
AD (Z1) > ADK (Z2) > SB (Z2)	-.15	-7.76***
AD (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	.02	.12
AD (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	-.00	-.03
R^2	.27	
F	12.74***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
AD (Z1) > BDK (Z2)	-.29	-2.51**
AD (Z1) > SB (Z2)	.13	.79
AD (Z1) > BDK (Z2) > SB (Z2)	.13	6.45***
AD (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	.06	.33
AD (Z2) x YEİ (Z1) > SB (Z2)	-.07	-1.32
R^2	.26	
F	12.29***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

AD: Aktivite düzeyi, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

SB (Z1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boylamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

Çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki ilişkide düzenleyicili aracılık modelinin sonuçları Tablo 3.34.'te gösterilmiştir. Ebeveynlere ilişkin genel modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 58.82, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 36.67, p < .001$]. Annelere ilişkin modelde, tüm değişkenlerin çocukların problem davranışları varyansının %78'ini; babalara ilişkin modelde ise %71'ini açıkladığı görülmüştür. Annelerin modelinde ilk olarak çocukların ilk zamanki olumsuz duygulanımlarının dokuz ay sonraki problem davranışları doğrudan yordadığı bulunmuştur ($\beta = .46, p < .001$). Bununla birlikte ikinci zamandaki davranışsal ebeveyn katılımı, çocukların birinci zamandaki olumsuz duygulanımları ile ikinci zamandaki problem davranışları arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir (%95 GA = .06, .15). Çocukların olumsuz duygulanımı zaman içindeki anne katılımını artırması yoluyla çocukların problem davranışlarının azalmasına neden

olmaktadır. Ayrıca çocukların olumsuz duygulanımı ile annelerin yıkıcı evlilik iletişiminin etkileşimi çocukların problem davranışlarını yordamıştır. Diğer bir ifadeyle annelerin yıkıcı evlilik iletişimi düzenleyici etkisi, çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki ilişki için anlamlıdır [$F(1, 209) = 3.58, p = .05$]. Şekil 3.3'te sunulan etkileşim grafiği incelendiğinde; annelerin algıladığı yıkıcı evlilik iletişiminin düşük (Ort. = 2.62; LLCI = .17, ULCI = .27), orta (Ort. = 2.98; LLCI = .13, ULCI = .23) ve yüksek düzeyleri (Ort. = 3.27; LLCI = .09, ULCI = .22) için çocukların olumsuz duygulanımı ve problem davranışları arasındaki ilişki anlamlıdır. Yüksek olumsuz duygulanımı olan çocukların annenin yüksek yıkıcı evlilik iletişiminde, annenin düşük evlilik ilişkisine kıyasla daha çok problem davranış geliştirdiği görülmektedir. Diğer bir ifadeyle yıkıcı evlilik iletişiminin yüksek algılandığı koşulda, çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki ilişki en güçlü hali almaktadır. Düzenleyici değişkenin farklı değerlerinde geriye doğru ilerlendiğinde, JN testinin 3.84 değeri ile $p = .05$ 'te anlamlı olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 3.35.). Babalar için yürütülen model, davranışsal baba katılımının çocuğun olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki aracı etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir (%95 GA = .03, .19). Yüksek duygulanımı olan çocukların babaları zaman içindeki katılımlarını azaltarak çocukların problem davranışlarındaki artışa aracılık eder. Bununla birlikte babaların yıkıcı evlilik iletişimi ile çocukların olumsuz duygulanım etkileşimi davranışsal baba katılımı üzerinde düzenleyici bir etkiye sahiptir [$F(1, 209) = 1.75, p < .05$]. Şekil 3.4. incelendiğinde; yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi, yalnızca yüksek yıkıcı evlilik iletişimi (Ort. = 3.24; LLCI = -.51, ULCI = -.09) algılayan babalar için anlamlıdır. Düşük (Ort. = 2.10; LLCI = -.17, ULCI = .46) ve orta yıkıcı evlilik iletişimi (Ort. = 2.86; LLCI = -.31, ULCI = .07), çocukların olumsuz duygulanımı ile davranışsal baba katılımı arasındaki ilişkiyi düzenlememektedir. JN testi $p = .05$ anlamlılık düzeyinde 3.35 değerini almıştır (bkz. Tablo 3.36.).

Tablo 3.34. Olumsuz Duygulanım ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi (N = 216)

Yordayıcılar	Anne	
	β	t
OD (Z1) > ADK (Z2)	-.80	-1.15
OD (Z1) > PD (Z2)	.46	3.24**
OD (Z1) > ADK (Z2) > PD(Z2)	-.14	-10.03***
OD (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	.02	.10
OD (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	-.09	-1.89*
R ²	.61	
F	56.82***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
OD (Z1) > BDK (Z2)	-.29	-2.65*
OD (Z1) > PD (Z2)	.28	1.71
OD (Z1) > BDK (Z2) > PD (Z2)	-.16	-11.12***
OD (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	.27	2.01*
OD (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	-.07	-1.32
R ²	.51	
F	36.67***	

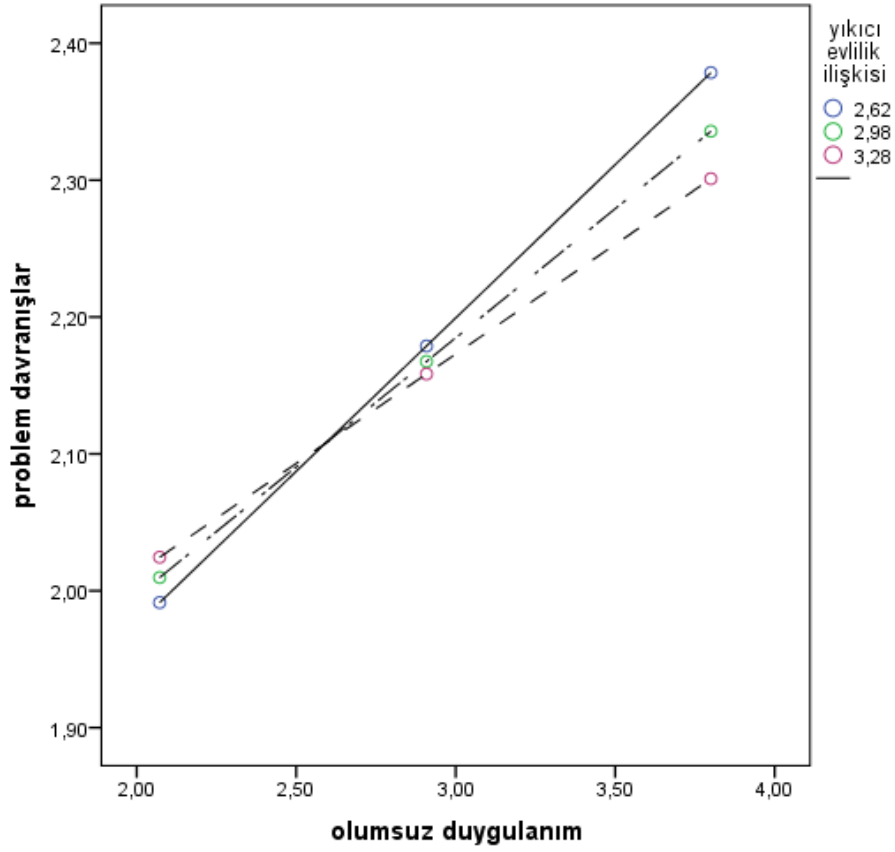
*p<.05, **p<.01, ***p<.001

OD: Olumsuz duygulanım, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

PD (1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boylamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

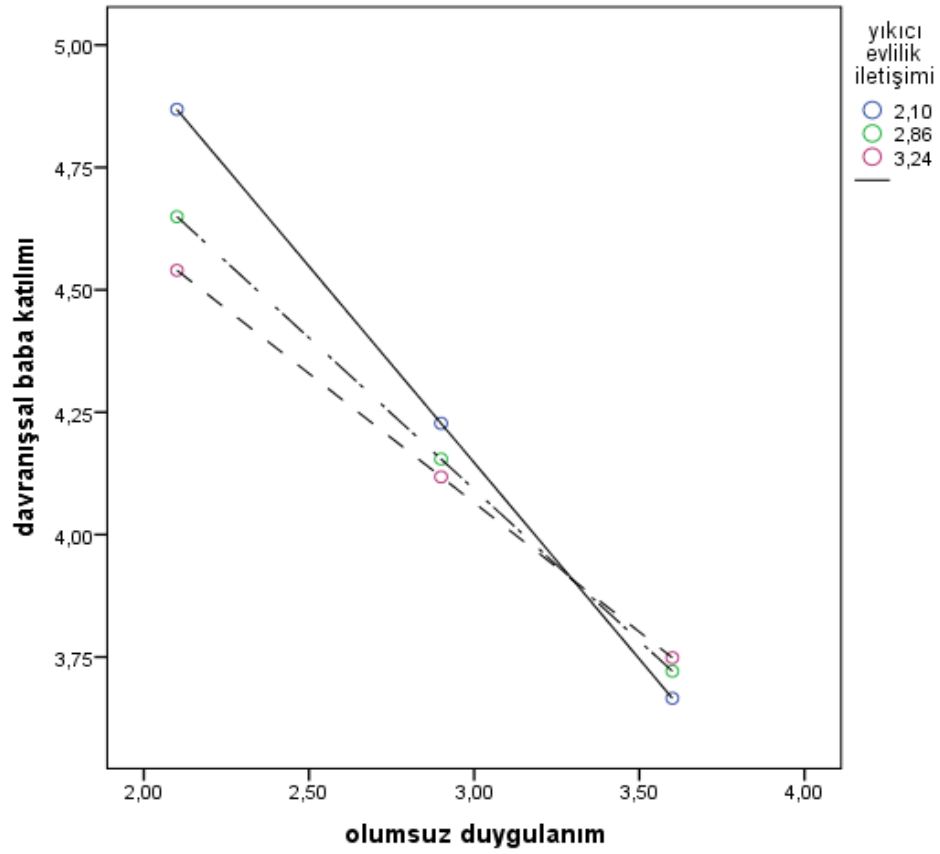

Şekil 3.3. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Problem Davranışları Arasında Annelerin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi

Tablo 3.35. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Problem Davranışları Arasında Annelerin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi

Düzenleyici değişken değerlerinde X'in koşullu etkisi						
W	Etki	se	t	p	LLCI	ULCI
1.51	.33	.07	4.69	.00	.19	.47
1.64	.31	.06	4.93	.00	.19	.44
1.77	.30	.05	5.20	.00	.19	.42
1.91	.29	.05	5.52	.00	.18	.39
2.04	.28	.04	5.91	.00	.18	.37
2.17	.26	.04	6.35	.00	.18	.35
2.30	.25	.03	6.87	.00	.18	.32
2.43	.24	.03	7.44	.00	.17	.30
2.56	.22	.02	7.98	.00	.17	.28
2.69	.21	.02	8.35	.00	.16	.26
2.82	.20	.02	8.31	.00	.15	.25
2.95	.19	.02	7.72	.00	.14	.23
3.08	.17	.02	6.71	.00	.12	.23
3.22	.16	.03	5.58	.00	.10	.22
3.35	.15	.03	4.53	.00	.08	.21
3.48	.13	.04	3.64	.00	.06	.21
3.61	.12	.04	2.92	.00	.04	.21
3.74	.11	.04	2.33	.02	.01	.21
3.84	.10	.05	1.97	.05	.00	.20

Not: Johnson-Neyman anlamlılık bölgelerini tanımlayan düzenleyici değişken değeri: 3.84

Şekil 3.4. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Davranışsal Baba Katılımı Arasında Babaların Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi

Tablo 3.36. Çocukların Olumsuz Duygulanımı ile Davranışsal Baba Katılımı Arasında Babaların Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi

Düzenleyici değişken değerlerinde X'in koşullu etkisi						
W	Etki	se	t	p	LLCI	ULCI
1.51	.34	.26	1.32	.18	-.16	.85
1.66	.29	.23	1.25	.21	-.16	.75
1.80	.24	.21	1.16	.24	-.17	.65
1.95	.19	.18	1.04	.29	-.17	.56
2.09	.14	.16	.88	.37	-.17	.46
2.24	.09	.14	.66	.50	-.18	.37
2.38	.04	.12	.35	.72	-.19	.28
2.53	-.00	.10	-.05	.95	-.22	.20
2.67	-.05	.10	-.56	.57	-.25	.14
2.82	-.10	.09	-1.08	.28	-.30	.08
2.96	-.15	.10	-1.49	.13	-.36	.04
3.11	-.20	.11	-1.76	.07	-.43	.02
3.25	-.25	.13	-1.91	.06	-.52	.01
3.35	-.29	.14	-1.97	.05	-.58	.00

Not: Johnson-Neyman anlamlılık bölgelerini tanımlayan düzenleyici değişken değeri: 3.35

Çocukların utangaçlığı ile problem davranışları arasındaki ilişkide düzenleyicili aracılık modelinin sonuçları Tablo 3.37.'de gösterilmiştir. Ebeveynlere ilişkin genel modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 40.18, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 35.49, p < .001$]. Annelere ilişkin modelde, tüm değişkenlerin çocukların problem davranışları varyansının %73'ünü; babalara ilişkin

modelde ise %71'ini açıkladığı görülmüştür. Annelerin modelinde ilk olarak çocukların ilk zamanki utangaçlık mizaç özelliğinin dokuz ay sonraki problem davranışları doğrudan yordadığı bulunmuştur ($\beta = .67, p < .01$). Bununla birlikte ikinci zamandaki davranışsal ebeveyn katılımı, çocukların birinci zamandaki utangaçlıkları ile ikinci zamandaki problem davranışları arasındaki ilişkiye aracılık etmektedir (%95 GA = .01, .15). Çocukların utangaçlık özelliği dokuz ay sonraki ebeveyn katılımını artırarak çocukların problem davranışlarının azalmasına yol açmaktadır. Ayrıca çocukların utangaçlığı ile annelerin yıkıcı evlilik iletişiminin etkileşimi çocukların problem davranışlarını yordamıştır [$F(1, 209) = 6.60, p = .01$]. Etkileşim etkisinin sunulduğu Şekil 3.5. incelendiğinde; annelerin algıladığı yüksek evlilik düzeyi (Ort. = 3.28; LLCI = -.05, ULCI = .11) koşulunda çocukların utangaçlığı ve problem davranışları arasında ilişki görülmezken; düşük (Ort. = 2.62; LLCI = .08, ULCI = .23) ve orta düzeyde (Ort. = 2.98; LLCI = .02, ULCI = .15) algılanan yıkıcı evlilik iletişimi için çocukların utangaçlığı ve problem davranışları arasında ilişki anlamlıdır. Çocukların utangaçlık ve problem davranışları arasındaki ilişki; annelerin algıladığı düşük evlilik iletişimi koşulunda daha güçlü bir hale gelmektedir. JN testi yıkıcı evlilik iletişiminin aldığı 3.08 değeri için $p = .05$ 'te anlamlıdır (bkz. Tablo 3.38.). Babalar için yürütülen model, davranışsal baba katılımının çocuğun utangaçlığı ile problem davranışları arasındaki aracı etkisinin anlamlı olduğunu göstermiştir (%95 GA = -.09, -.19). Yüksek utangaçlığı olan çocukların problem davranışlarında artış zaman içinde azalan baba katılımı ile açıklanmaktadır. Bununla birlikte Şekil 3.1.'dekine benzer olarak, babaların yıkıcı evlilik iletişimi ile çocukların utangaçlık etkileşiminin etkisi davranışsal baba katılımı üzerinde etkilidir [$F(1, 209) = .54, p = .04$].

Tablo 3.37. Utangaçlık ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi (N = 216)

Yordayıcılar	Anne	
	β	t
U (Z1) > ADK (Z2)	.46	2.44*
U (Z1) > PD (Z2)	.67	3.01**
U (Z1) > ADK (Z2) > PD(Z2)	-.17	-12.35***
U (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	-.00	-.00
U (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	-.19	-2.57*
R ²	.53	
F	40.18***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
U (Z1) > BDK (Z2)	-.31	-2.43*
U (Z1) > PD (Z2)	-.08	-.40
U (Z1) > BDK (Z2) > PD (Z2)	-.17	-11.46***
U (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	-.63	-1.94*
U (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	.05	-.65
R ²	.51	
F	35.49***	

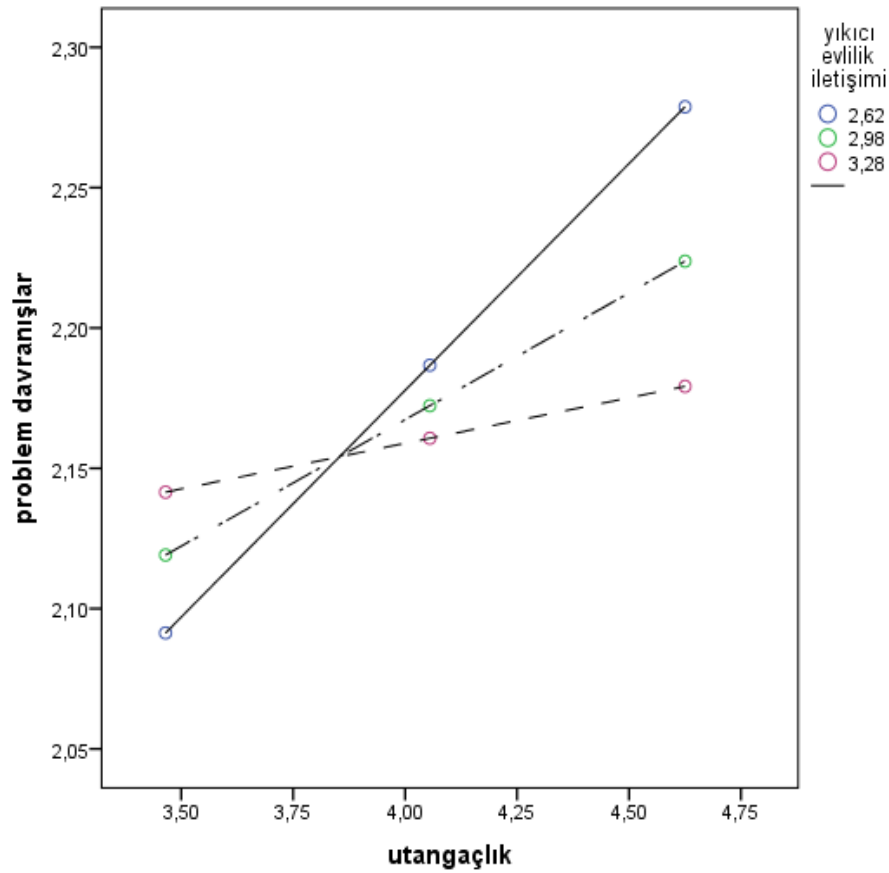
*p<.05, **p<.01, ***p<.001

U: Utangaçlık, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

PD (1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boylamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

Şekil 3.5. Çocukların Utangaçlıkları ile Problem Davranışları Arasında Annenin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisi

Tablo 3.38. Çocukların Utangaçlıkları ile Problem Davranışları Arasında Annenin Yıkıcı Evlilik İletişiminin Düzenleyici Etkisine İlişkin Johnson-Neyman Testi

Düzenleyici değişken değerlerinde X'in koşullu etkisi						
W	Etki	se	t	p	LLCI	ULCI
1.51	.37	.10	3.46	.00	.16	.59
1.64	.35	.10	3.53	.00	.15	.55
1.77	.32	.09	3.61	.00	.14	.50
1.91	.30	.08	3.96	.00	.14	.46
2.04	.27	.07	3.79	.00	.13	.41
2.17	.24	.06	3.91	.00	.12	.37
2.30	.22	.05	4.02	.00	.11	.33
2.43	.19	.04	4.12	.00	.10	.29
2.56	.17	.04	4.16	.00	.09	.25
2.69	.14	.03	4.04	.00	.07	.21
2.82	.12	.03	3.62	.00	.05	.18
2.95	.09	.03	2.85	.00	.02	.16
3.08	.07	.03	1.97	.00	.00	.14

Not: Johnson-Neyman anlamlılık bölgelerini tanımlayan düzenleyici değişken değeri: 3.08

Çocukların sebat etme mizaç özelliği ile problem davranışları arasındaki ilişkide düzenleyicili aracılık modelinin sonuçları Tablo 3.39.'da gösterilmiştir. Ebeveynlere ilişkin genel modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 34.79, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 34.99, p < .001$]. Annelere ilişkin modelde, tüm değişkenlerin çocukların problem davranışları varyansının %71'ini; babalara ilişkin modelde de %71'ini açıkladığı görülmüştür. Annelere ilişkin model, ikinci zamandaki

davranışsal ebeveyn katılımının çocukların sebat etme mizaç özelliği ile dokuz ay sonraki problem davranışları arasındaki ilişkiyi açıkladığını göstermiştir (%95 GA = -.04, -.14). Sebat etme özelliği yüksek olan çocukların anneleri zaman içindeki anne katılımlarını artırarak problem davranış azalmasına katkıda bulunurlar. Babalar için yürütülen modelde, çocukların sebat etme mizaç özelliği ile davranışsal baba katılımı arasındaki doğrudan yolun anlamlı olduğu görülmüştür ($\beta = .83, p < .05$). Ayrıca davranışsal baba katılımının çocuğun sebat etme mizaç özelliği ile problem davranışları arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur (%95 GA = -.05, -.15). Sebat etme özelliği olan çocukların problem davranışlarının zaman içinde azalması, zaman içinde artan baba katılımı ile açıklanmaktadır. Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi ise her iki ebeveyn için de anlamlı değildir [Anne: $F(6, 209) = .05, p = .82$; Baba: $F(6, 209) = 1.60, p = .20$].

Tablo 3.39. Sebat Etme ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)

Yordayıcılar	Anne	
	β	t
SE (Z1) > ADK (Z2)	.65	1.14
SE (Z1) > PD (Z2)	.04	.36
SE (Z1) > ADK (Z2) > PD(Z2)	-.19	-12.38***
SE (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	-.05	-.29
SE (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	-.01	-.22
R^2	.49	
F	34.79***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
SE (Z1) > BDK (Z2)	.83	2.64*
SE (Z1) > PD (Z2)	.12	1.04
SE (Z1) > BDK (Z2) > PD (Z2)	-.17	-10.82***
SE (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	-.10	-.56
SE (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	-.05	-1.26
R^2	.50	
F	34.99***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

SE: Sebat etme, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

PD (1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boyamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

Son model çocukların aktivite düzeyi ile problem davranışları arasındaki ilişkideki düzenleyicili aracılık etkilerini araştırmak için yürütülerek Tablo 3.40.'da sunulmuştur. Ebeveynlere ilişkin genel modelin anlamlı olduğu görülmektedir [Anne: $F(6, 209) = 36.99, p < .001$; Baba: $F(6, 209) = 34.56, p < .001$]. Annelere ilişkin modelde, tüm değişkenlerin çocukların problem davranışları varyansının %51'ini; babalara ilişkin modelde ise %49'unu açıkladığı görülmüştür. Davranışsal anne katılımının çocukların problem davranışlarını doğrudan yordadığı görülmüştür ($\beta = .20, p < .05$).

Ayrıca çocukların aktivite düzeyi zaman içindeki anne katılımını azalmaktadır ($\beta = -.24, p < .05$). Buna karşılık davranışsal anne katılımı, çocukların ilk zamandaki aktivite düzeyi ile ikinci zamandaki problem davranışları arasındaki ilişkiye aracılık etmemiştir (%95 GA = $-.00, .07$). Babalar için yürütülen modelde artan aktivite düzeyinin baba katılımını doğrudan düşürdüğü yol anlamlıdır ($\beta = -.28, p < .05$). Buna ek olarak davranışsal baba katılımının çocuğun aktivite düzeyi mizaç özelliği ile problem davranışları arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur (%95 GA = $-.04, -.07$). Aktivite düzeyinin zaman içindeki problem davranışları artırıcı etkisi, davranışsal baba katılımının zaman içinde azalan katılımı ile açıklanmaktadır. Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi ise her iki ebeveyn için de anlamlı değildir [Anne: $F(6, 209) = 2.30, p = .13$; Baba: $F(6, 209) = 1.14, p = .28$].

Tablo 3.40. Aktivite Düzeyi ve Problem Davranışlar Arasındaki İlişkinin Düzenleyicili Aracılık Modeli ile İncelenmesi ($N = 216$)

Yordayıcılar	Anne	
	β	t
AD (Z1) > ADK (Z2)	-.24	-2.46*
AD (Z1) > PD (Z2)	.20	3.83*
AD (Z1) > ADK (Z2) > PD (Z2)	-.18	-12.50***
AD (Z2) x YEİ (Z1) > ADK (Z2)	.02	.12
AD (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	-.05	-1.51
R^2	.51	
F	36.99***	
Yordayıcılar	Baba	
	β	t
AD (Z1) > BDK (Z2)	-.28	-2.51**
AD (Z1) > PD (Z2)	.13	1.13
AD (Z1) > BDK (Z2) > PD (Z2)	.17	12.06***
AD (Z2) x YEİ (Z1) > BDK (Z2)	.06	.33
AD (Z2) x YEİ (Z1) > PD(Z2)	-.04	-1.06
R^2	.49	
F	34.56***	

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

AD: Aktivite düzeyi, ADK: Annenin davranışsal katılımı, BDK: Babanın davranışsal katılımı, SB: Sosyal beceriler, YEİ: Yıkıcı evlilik iletişimi, Z1: Birinci zaman, Z2: İkinci zaman

B değerleri standardize edilmiş katsayılarıdır.

Çocuğun cinsiyeti değişkeni model üzerinde ortak değişken olarak kullanılmış ve 0=kız çocuklar, 1=erkek çocuklar olmak üzere kukla değişken olarak kodlanmıştır.

PD (1), ADK (Z1) ve BDK (Z1) değişkenlerinin boylamsal etkisi ve ebeveynlerin algıladığı sosyoekonomik düzey kontrol edilmiştir.

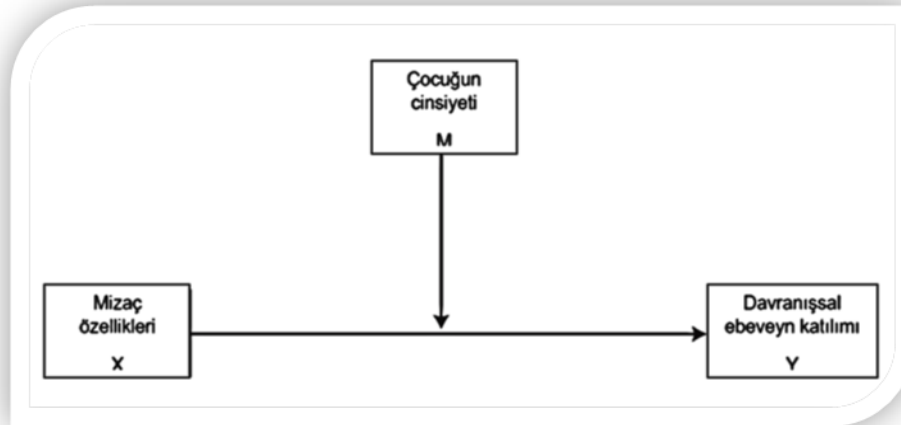
Çalışmanın boylamsal düzenleyicili aracılık modelleri genel olarak incelendiğinde; X ve Y arasındaki doğrudan yolların sınanmasına ilişkin kurulan 1. hipotezlerin anne ve babalar için kısmen karşılandığı görülmüştür. Ebeveyn katılımının boylamsal aracılık rolüne dair oluşturulan ikinci hipotezler karşılanmıştır; ancak 2_a hipotezinin anneler için karşılamadığı saptanmıştır. Çocukların mizacı ile yıkıcı evlilik iletişimi etkileşiminin ebeveyn katılımı üzerindeki düzenleyici etkisine yönelik sınanan 3. hipotezlerin yalnızca olumsuz duygulanım ve utangaçlık mizaç özelliği için ve babaların babaların modellerinde karşılandığı görülmektedir. Bu da baba kırılganlığının sınanmasına yönelik

oluşturulan 3e hipotezinin doğrulandığını göstermektedir. Çalışmanın 4. hipotezleri, çocukların mizacı ile yıkıcı evlilik iletişimi etkileşiminin çocukların sosyal uyum göstergeleri üzerindeki düzenleyici etkisi, anne ve babalar için kısmen doğrulanmıştır. Annelere ilişkin modellerde, yıkıcı evlilik iletişiminin olumsuz duygulanım ile problem davranışlar arasında ve utangaçlık ile problem davranışlar arasında düzenleyici etkiye sahip olduğu bulunmuştur. Babalara ilişkin modellerde ise utangaçlık ile yıkıcı evlilik iletişimi etkileşimi, çocukların sosyal becerileri üzerinde düzenleyici olmuştur.

Sınanan düzenleyicili aracılık modellerine bütüncül olarak bakıldığında sonuç olarak, anlamlı bulunan beş farklı model bulunmaktadır. Anneler için çocukların olumsuz duygulanımı ve utangaçlığı ile problem davranışlar arasındaki boylamsal etkilerin incelendiği modeller doğrulanırken; babalar için çocukların utangaçlığı ile sosyal becerileri ve problem davranışları, bir de çocukların olumsuz duygulanımı ile problem davranışları arasındaki ilişkileri boylamsal olarak inceleyen modeller doğrulanmıştır.

3.5.5. Çocukların Mizaç Özellikleri ile Ebeveyn Katılımı Arasında Çocuk Cinsiyetinin Düzenleyici Rolünün İncelenmesi

Çalışmanın bir diğer hipotezi, Z1'deki ebeveyn katılımının boylamsal etkisi kontrol edildiğinde çocuk cinsiyetinin çocukların mizaç özelliği (Z1) ile ebeveyn katılımı (Z2) arasında düzenleyici rol oynayacağıdır. Bu amaçla Process Macro Model 1 kullanılmıştır (bkz. Şekil 3.6). Düzenleyici analiz ile sınanan çalışmanın 5. hipotezi karşılanamamıştır.

Şekil 3.6. Düzenleyici Analiz Modeli

Annelerin model 1 sonuçlarına göre; çocukların birinci zamandaki olumsuz duygulanımı ile ikinci zamandaki davranışsal anne katılımı arasında çocuk cinsiyetinin etkisi anlamlı değildir [$F(1, 212) = .84, p = .35$]. Benzer olarak; birinci zamandaki utangaçlık [$F(1, 212) = .61, p = .43$], sebat etme [$F(1, 212) = .33, p = .56$] ve aktivite düzeyleri [$F(1, 212) = .00, p = .94$] ile çocuk cinsiyetinin etkileşimi, ikinci zamandaki davranışsal anne katılımı üzerinde etkili değildir.

Babalar için sınana model 1 düzenleyici değişken analizi sonuçlarına göre; çocukların cinsiyeti, ilk zamandaki çocuk mizaç özellikleri ile davranışsal baba katılımı arasındaki ilişkiyi düzenlenmemektedir. Diğer bir ifadeyle; olumsuz duygulanım [$F(1, 212) = .38, p = .53$], utangaçlık [$F(1, 212) = .12, p = .73$], sebat etme [$F(1, 212) = 1.34, p = .24$] ve aktivite düzeyleri [$F(1, 212) = .20, p = .65$] ile davranışsal baba katılımı arasındaki boylamsal ilişki çocukların cinsiyetine göre düzenlenmemektedir.

3.5.6. İkinci Zamandaki Mizaç Özellikleri, Ebeveyn Katılımı ve Sosyal Beceriler ile Problem Davranışların Çocukların Cinsiyetine Göre İncelenmesi

Çalışmanın 6 numaralı hipotezinin sınanması amacıyla, ilgili değişkenlerin Z2'deki ölçümleri üzerinden bağımsız gruplar için t testi yürütülmüştür.

Annelere göre çocuklarının mizaç özellikleri cinsiyetlerine göre farklılaşmamaktadır. Ancak anneler ebeveyn katılımı duygusal boyutunun uyarı ve kurallar alt boyutunda [$t(214) = .1285, p < .001$] gösterdikleri katılımı çocuk cinsiyetine göre farklılaştırmaktadır. Anneler kız çocuklarına (Ort. = 4.67, SS = 1.07) erkek çocuklarına (Ort. = 4.48, SS = 1.05) kıyasla uyarı ve kural koymaktan daha çok hoşlandıklarını bildirmiştir.

Babalara göre ise yalnızca aktivite düzeyi [$t(214) = -1.415, p < .01$] çocuk cinsiyetine göre farklılaşmaktadır. Erkek çocuklarının (Ort. = 2.65, SS = .73) aktivite düzeyi kız çocuklarınınkine (Ort. = 2.51, SS = .66) kıyasla daha yüksektir. Son olarak babaların toplam davranışsal ebeveyn katılımı [$t(214) = 1.641, p < .01$] çocuklarının cinsiyetine göre farklılaşmıştır. Babaların kız çocuklarına (Ort. = 4.32, SS = 1.43) gösterdiği davranışsal ebeveyn katılımı, erkek çocuklarına (Ort. = 4.00, SS = 1.50) gösterdiklerine kıyasla daha düşüktür.

Sosyal beceriler [Anne: $t(214) = .109, p > .05$; Baba: $t(214) = .423, p > .05$] ve problem davranışlar [Anne: $t(214) = .826, p > .05$; Baba: $t(214) = -.611, p > .05$] ise çocukların cinsiyetine göre farklılaşmamaktadır.

3.5.7. İkinci Zamandaki Ebeveyn Katılımının Ebeveynleri Yaşı ve Çalışma Saati ile İlişkisinin İncelenmesi

Ebeveyn katılımının (Z2) ebeveynlerin yaşı ve çalışma saatleri ilişkili olup olmadığının (H7) sınanması amacıyla Pearson Momentler Çarpımı Korelasyon Analizi yürütülmüştür.

Annelerin yaşı ile ebeveyn katılımı ilişkili bulunmazken; annelerin çalışma saatleri ile çocuğu davranışsal olarak duygusal destekleme alt boyutu ($r = -.09, p < .05$) negatif yönlü ilişkilidir. Annelerin yaşları ve çalışma saatleri ($r = -.24, p < .01$) arasındaki ilişki negatif yönlü ve anlamlıdır.

Babaların yaşı çocuklarına sağladıkları toplam davranışsal ebeveyn katılımı ($r = .10, p < .01$) ve bakım vermeden hoşlanma düzeyleri ($r = .10, p < .05$) ile pozitif yönde ilişkilidir. Ayrıca babaların çalışma saatleri toplam duygusal ebeveyn katılımı ($r = -.11, p < .05$) ve bakım vermeden hoşlanma

düzeyleri ($r = -.10, p < .05$) ile negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Babaların yaşları ve çalışma saatleri ($r = -.16, p < .01$) negatif yönlü ilişkilidir.

3.5.8. Ebeveyn Katılımının Çocuk Sayısına Göre İncelenmesi

Çalışmanın 8. hipotezi ebeveyn katılımının (Z2) çocuk sayısına göre değişeceğine ilişkindir. Bu hipotezin sınanması amacıyla ilk olarak sahip olunan çocuk sayısı değişkeni, tek çocuklu olma ($n = 94$) ve birden fazla çocuğa sahip olma ($n = 122$) olmak üzere yeniden düzenlenmiştir.

Yürütülen bağımsız gruplar için t testi sonuçlarına göre, annelerin davranışsal ebeveyn katılımına ilişkin bilişsel meşguliyet alt boyutu puanları [$t(214) = 1.501, p < .05$] tek çocuk ya da birden fazla çocuk sahibi olmaya göre farklılaşmaktadır. Tek çocuklu annelerin (Ort. = 4.14, SS = 1.13) davranışsal bilişsel meşguliyet alt boyutundan aldıkları puanlar, birden fazla çocuğu olan annelere (Ort. = 3.91, SS = 1.10) kıyasla daha yüksektir.

Annelerle benzer olarak babaların da davranışsal ebeveyn katılımına ilişkin bilişsel meşguliyet alt boyutu puanları [$t(214) = -4.56, p < .05$] çocuk sayısına göre değişmektedir. Birden fazla çocuğu olan babaların (Ort. = 4.22, SS = 1.30) bilişsel meşguliyet katılımları, tek çocuklu babalara (Ort. = 4.15, SS = 1.07) kıyasla daha yüksektir.

3.5.9. İkinci Zamandaki Ebeveyn Katılımının Ebeveyn Eğitim Düzeyine Göre İncelenmesi

Çalışmanın hipotezlerinden biri (H9) olarak ebeveyn katılımının ebeveynlerin eğitim düzeyine göre artması beklenmiştir. Bu hipotezin sınanması amacıyla Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) yürütülmüştür. İlk olarak ebeveynlerin eğitim düzeyi değişkeni anne ve babalara göre ayrı ayrı yeniden kategorilendirilmiştir. Böylece analizler, ilkökul-ortaokul-lise (Anne: $n = 50$, Baba: $n = 52$), yüksekökol-üniversite (Anne: $n = 14$, Baba: $n = 137$) ve lisansüstü (Anne: $n = 27$, Baba: $n = 32$) olmak üzere yeni sınıflandırma üzerinden yürütülmüştür.

Tukey post hoc sonuçlarına göre annelerin davranışsal bakım verme [$F(2, 213) = 3.299, p < .05$; (Cohen's $d = .22$)], davranışsal bilişsel meşguliyet puanları [$F(2, 213) = 1.886, p < .05$; (Cohen's $d = .18$)] ve bilişsel meşguliyet katılımından hoşlanma düzeyleri [$F(2, 213) = 2.027, p < .05$; (Cohen's $d = .12$)] eğitim düzeylerine göre farklılaşmaktadır. Lisansüstü mezunu annelerin (Ort. = 4.45, SS = 2.00) davranışsal bakım verme puanları, yüksekökol-üniversite mezunu (Ort. = 4.34, SS = 1.60) ve ilkökul-ortaokul-lise mezunu annelere (Ort. = 3.68, SS = 1.56) kıyasla daha yüksektir. Ayrıca yüksekökol-üniversite mezunu annelerin de davranışsal bakım verme puanları ilkökul-ortaokul-lise mezunu annelere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Benzer şekilde lisansüstü mezunu annelerin (Ort. = 4.20, SS = .39) davranışsal bilişsel meşguliyet puanları yüksekökol-üniversite mezunu (Ort. = 4.06, SS = 1.02) ve ilkökul-ortaokul-lise mezunu annelere (Ort. = 3.76, SS = 1.16) kıyasla daha yüksektir. Yüksekökol-üniversite mezunu annelerin de davranışsal bilişsel meşguliyet puanları ilkökul-ortaokul-lise mezunu annelere kıyasla daha yüksektir. Son olarak lisansüstü mezunu annelerin (Ort. = 5.10, SS = .79) bilişsel meşguliyet katılımından hoşlanma düzeyleri yüksekökol-üniversite mezunu (Ort. = 5.06,

SS = .96) ve ilkokul-ortaokul-lise mezunu annelere (Ort. = 4.83, SS = .87) kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca yüksekokul-üniversite mezunu annelerin de bilişsel meşguliyet katılımından hoşlanma düzeyleri ilkokul-ortaokul-lise mezunu annelere kıyasla daha yüksektir.

Babalarla yürütülen analiz sonuçları, babaların davranışsal olarak duygusal destek verme [$F(2, 213) = 1.839, p < .05$; (Cohen's $d = .14$)] ve toplam ebeveyn katılımı davranışsal puanları [$F(2, 213) = 2.744, p < .05$; (Cohen's $d = .26$)] eğitim düzeylerine göre farklılaşmıştır. Yüksekokul-üniversite mezunu babaların (Ort. = 4.25, SS = .74) davranışsal olarak duygusal destek verme puanları lisansüstü (Ort. = 4.09, SS = .83) ve ilkokul-ortaokul-lise mezunu babalara (Ort. = 3.99, SS = .42) kıyasla daha yüksektir. Ayrıca ilkokul-ortaokul-lise mezunu babalar, lisansüstü mezunu babalara göre çocuklarına anlamlı olarak daha yüksek düzeylerde duygusal destek vermektedir. Lisansüstü mezunu babaların (Ort. = 5.52, SS = 1.39) toplam ebeveyn katılımı davranışsal puanları yüksekokul-üniversite (Ort. = 4.24, SS = 1.46) ve ilkokul-ortaokul-lise mezunu babalara (Ort. = 3.78, SS = 1.48) kıyasla daha yüksektir. Benzer şekilde eğitim düzeyi yüksekokul-üniversite olan babalar, ilkokul-ortaokul-lise mezunu olan babalara kıyasla çocuklarına daha yüksek düzeylerde davranışsal ebeveyn katılımı sağlamaktadır.

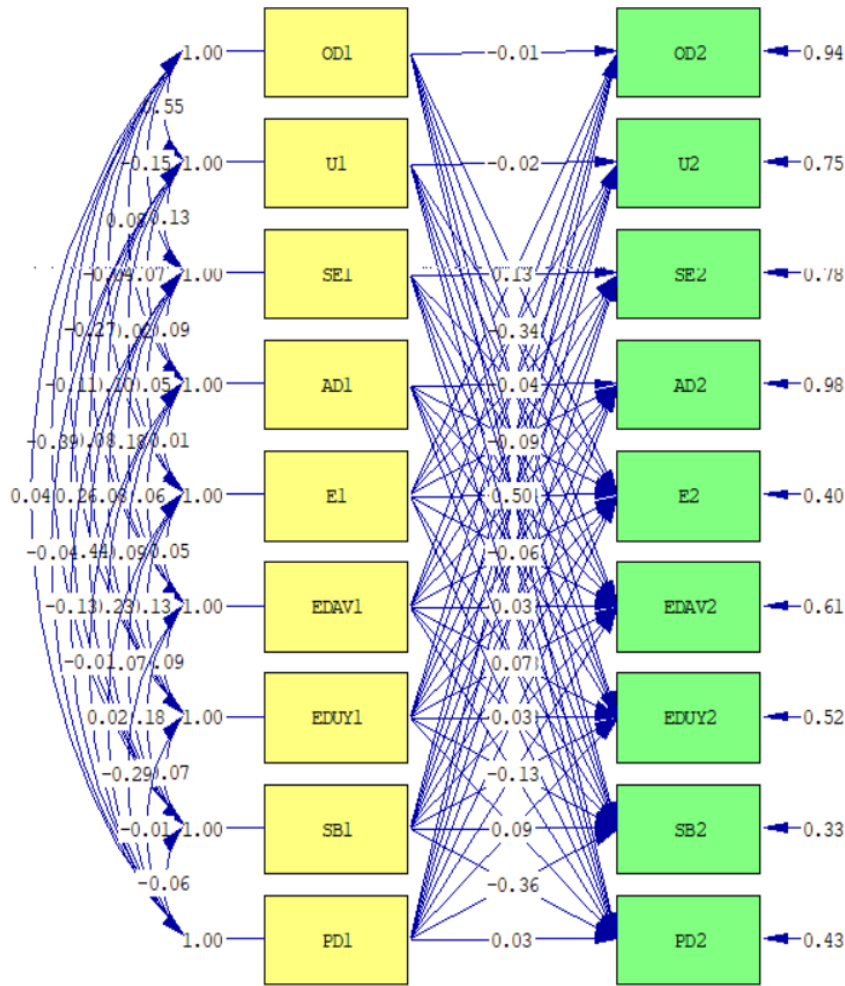
3.5.10. Çalışma Değişkenlerinin Çapraz Gecikmeli Panel Modeli

Dokuz ay ara ile iki zamanlı ölçülen çalışma değişkenlerinin zaman içindeki yönünün belirlenebilmesi amacıyla, birden fazla ölçüm alınan çalışmalarda yaygınlaşan çapraz gecikmeli panel modeli (cross-lagged model) kullanılmıştır. Bu model, bir yapının belli bir süre sonra alınan ölçümü üzerindeki kendi etkisini göstermenin yanı sıra ölçülen tüm yapıların birbirleri üzerindeki etkisinin saptanmasına da izin verir. Böylece değişkenlerin zaman içindeki kararlılığı (stability) ve süreç boyunca etkilendikleri diğer yapıların keşfi mümkün hale gelir (Selig ve Little, 2012).

Bu çalışmada Z1 ve Z2'de ölçülen değişkenlerin çapraz gecikmeli panel modellemesi anne (bkz. Şekil 3.7) ve babalar (bkz. Şekil 3.8) için Lisrel 8.51 programı kullanılarak ayrı ayrı sınanmış ve araştırmanın modelle ilgili sorularına (10., 11., ve 12. araştırma soruları) yanıt aranmıştır.

Çalışma değişkenlerin çapraz gecikmeli panel modeli annelere göre incelendiğinde, verilerin uyum indekslerinin yeterli düzeyde olduğu görülmüştür [$\chi^2 (186.73, N = 216) = 3388.58, \chi^2/sd = 2.91, RMSEA = 0.077, CFI = 0.87, GFI = 0.80$]. Modelin Z1'den Z2'ye giden yapısal korelasyonlar incelendiğinde çocukların sebat etme mizaç özelliği ($r = .39, p < .05$), yıkıcı evlilik iletişimi ($r = .76, p < .001$), davranışsal anne katılımı ($r = .17, p < .05$), duygusal anne katılımı ($r = .54, p < .001$) ve çocukların sosyal becerilerinde ($r = .24, p < .01$) bir kararlılık olduğu tespit edilmiştir. Ölçülen diğer yapılar arasındaki yapısal korelasyonlar incelendiğinde ise çocukların olumsuz duygulanımının (Z1), Z2'deki yıkıcı evlilik iletişimini ($r = .07, p < .001$), davranışsal anne katılımını ($r = -.59, p < .001$), sosyal becerileri ($r = -.05, p < .05$) ve problem davranışları ($r = .25, p < .001$) etkilediği görülmüştür. Çocukların sebat etme mizaç özellikleri dokuz ay sonraki davranışsal anne katılımı ($r = .29, p < .01$),

duygusal anne katılımı ($r = .12, p < .001$) ve sosyal beceriler ($r = .28, p < .01$) üzerinde etkilidir. Çocukların ilk zamandaki aktivite düzeyi yalnızca ikinci zamandaki duygusal anne katılımı ($r = -.06, p < .05$) üzerinde etkilidir. Z1'deki yıkıcı evlilik iletişiminin Z2'deki olumsuz duygulanım ($r = .44, p < .001$), sosyal beceriler ($r = .44, p < .001$) ve problem davranışlar ($r = .44, p < .001$) üzerindeki etkisi anlamlıdır. Davranışsal anne katılımı ikinci zamandaki sebat etme mizaç özelliği ($r = .16, p < .01$) ve yıkıcı evlilik iletişimi ($r = -.02, p < .05$) üzerinde etkilidir. İkinci zamandaki yıkıcı evlilik iletişimi ($r = -.04, p < .05$), ilk zamandaki duygusal anne katılımı ile açıklanmaktadır. İlk zamandaki sosyal beceriler, çocukların utangaçlığını ($r = -.05, p < .05$), davranışsal anne katılımını ($r = .55, p < .001$), duygusal anne katılımını ($r = .18, p < .001$) ve çocukların problem davranışlarını ($r = -.24, p < .01$) dokuz ay sonra açıklamaktadır. Son olarak çocukların ilk zamanki problem davranışları ikinci zamandaki sosyal becerilerini ($r = -.07, p < .05$) öngörmektedir.

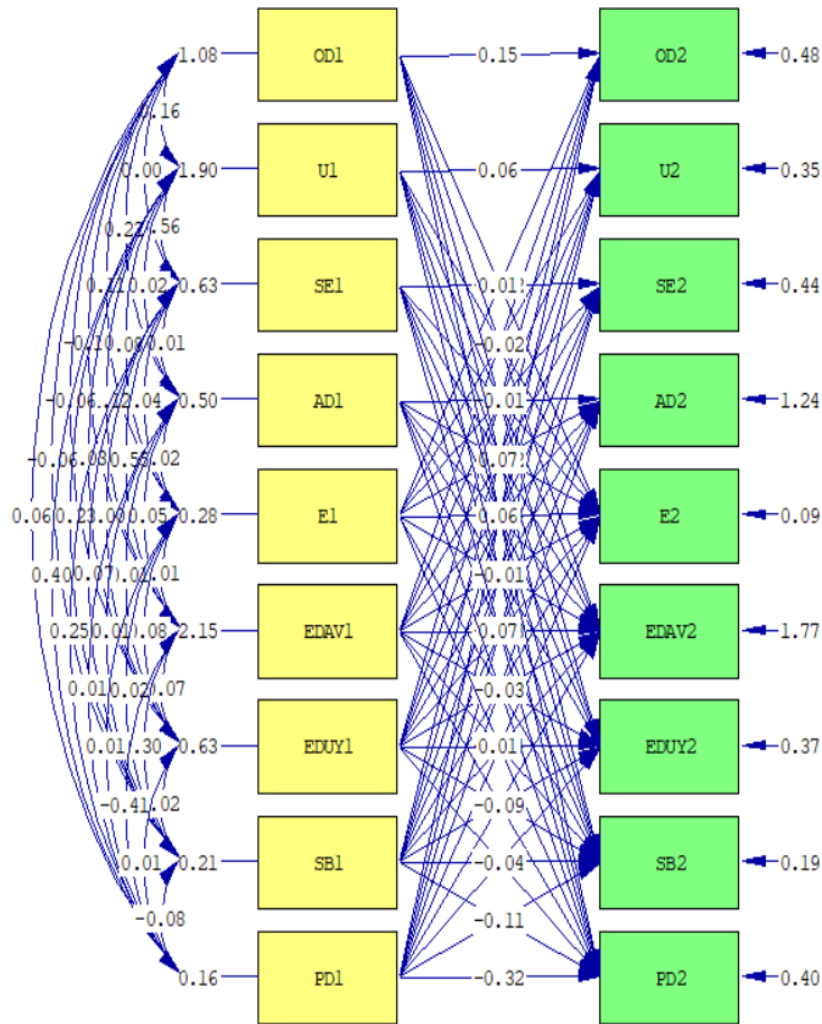

Chi-Square=122.16, df=49, P-value=0.00000, RMSEA=0.082

Şekil 3.7. Çalışma Değişkenlerinin Annelere İlişkin Çapraz Gecikmeli Panel Modeli

Babalara ilişkin çapraz gecikmeli panel modelinin sonuçları, verilerin uyum indekslerinin yeterli düzeyde olduğunu göstermiştir [$\chi^2 (126.90, N = 216) = 1657.57, \chi^2/sd = 2.58, RMSEA = 0.088, CFI = 0.93, GFI = 0.94$]. Değişkenlerin Z1'den Z2'ye kararlılıkları incelendiğinde çocukların olumsuz

duygulanımı ($r = .15, p < .01$), yıkıcı evlilik iletişimi ($r = .75, p < .001$), duygusal baba katılımı ($r = .66, p < .001$) ve çocukların sosyal becerilerinin ($r = .70, p < .001$) kararlı bir yapıda olduğu tespit edilmiştir. Diğer değişkenlere ilişkin yapısal korelasyonlar olumsuz duygulanımın (Z1), Z2'deki yıkıcı evlilik iletişimini ($r = .10, p < .05$) ve sosyal becerileri ($r = -.07, p < .05$) etkilediğini göstermiştir. İlk zamandaki sebat etme, davranışsal baba katılımını ($r = .45, p < .001$) ve duygusal baba katılımını ($r = .15, p < .05$) etkilemektedir. İlk zamandaki yıkıcı evlilik iletişiminin ikinci zamandaki sebat etme mizaç özelliğini ($r = -.22, p < .01$) ve davranışsal baba katılımını ($r = -.52, p < .001$) etkilediği görülmüştür. Davranışsal baba katılımı dokuz ay sonraki problem davranışları ($r = -.09, p < .05$) açıklamaktadır. Çocukların ilk zamandaki sosyal becerileri, ikinci zamandaki sebat etmeyi ($r = .56, p < .001$), aktivite düzeyini ($r = -.07, p < .05$), davranışsal baba katılımını ($r = .27, p < .01$) ve duygusal baba katılımını ($r = .38, p < .01$) etkilemektedir. Son olarak ilk zamandaki problem davranışlar, dokuz ay sonraki yıkıcı evlilik iletişimi ($r = .14, p < .05$), davranışsal baba katılımı ($r = -.61, p < .01$), duygusal baba katılımı ($r = -.51, p < .001$) ve çocukların sosyal becerileri ($r = -.61, p < .001$) üzerinde etkilidir.

Chi-Square=126.90, df=49, P-value=0.00000, RMSEA=0.088

Şekil 3.8. Çalışma Değişkenlerinin Babalara İlişkin Çapraz Gecikmeli Panel Modeli

Çalışmanın Z1 ve Z2’de ölçülen değişkenleri arasındaki boylamsal yönün keşfi için yürütülen çapraz gecikmeli panel modelinin yapısal ilişkileri Tablo 3.41.’de görülmektedir.

Tablo 3.41. Çapraz Gecikmeli Panel Modelinin Ebeveyn Cinsiyetine Göre Yapısal Korelasyonları

Anneler	OD2	U2	SE2	AD2	E2	EDAV2	EDUY2	SB2	PD2
OD1	-.01	.02	-.04	.03	.07**	-.59***	-.04	-.05*	.25**
U1	.01	-.04	-.02	-.02	-.04	.12	.07	.04	-.04
SE1	-.05	.02	.39*	-.04	-.02	.29**	.12**	.28**	.01
AD1	.02	-.02	-.04	.06	-.00	-.04	-.06*	.01	.02
E1	.44***	-.07	-.08	-.04	.76***	-.22	-.05	-.09*	.02*
EDAV1	.04	-.11	.16**	-.02	-.02*	.17*	.00	.10	-.04
EDUY1	.02	-.12	-.02	.07	-.04*	-.10	.54***	.01	.04
SB1	-.22	-.05*	-.47	-.09	.09	.55***	.18**	.24**	-.24**
PD1	.10	-.06	-.05	.06	-.02	-.09	-.02	-.07*	.02
Babalar	OD2	U2	SE2	AD2	E2	EDAV2	EDUY2	SB2	PD2
OD1	.15**	.03	-.08	.04	.10*	-.02	-.01	-.07*	.06
U1	.01	.06	-.02	-.05	.01	.15	-.02	.05	-.01
SE1	-.04	.04	-.02	-.06	-.02	-.45***	.15*	-.01	.07
AD1	.02	-.03	-.01	.07	.02	.06	-.06	.02	-.02
E1	-.02	-.08	-.22**	-.01	.75***	-.52***	-.07	.06	.01
EDAV1	-.08	-.02	.12*	.02	-.04	.15	.01	.02	-.09*
EDUY1	-.02	.02	-.04	.01	.00	.48	.66***	-.07	-.04
SB1	.08	-.01	.56***	-.07*	.06	.27**	.38**	.70***	-.11
PD1	.47***	.10	.22	.18	.14*	-.61**	-.51***	-.61***	-.22

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebat Etme, AD: Aktivite Düzeyi, E: Yıkıcı Evlilik İletişimi, EDAV: Davranışsal Ebeveyn Katılımı, EDUY: Duygusal Ebeveyn Katılımı, SB: Sosyal Beceriler, PD: Problem Davranışlar

Kararlı yapıda olan değişkenler vurgulanarak gösterilmiştir.

Ana çalışma hipotezlerinin sınanmasına ilişkin yürütülen tüm analizlerin özet bulguları Tablo 3.42.’de görülmektedir.

Tablo 3.42. Çalışma Hipotezlerinin Sınanmasına İlişkin Özet Bulgular

Hipotezler	Anneler	Babalar
1 _a OD→SB/PD	-/+	-/-
1 _b U→SB/PD	-/+	+/-
1 _c SE→SB/PD	+/-	+/-
1 _d AD→SB/PD	+/+	-/-
2 _a OD→SB/PD	+/+	+/+
2 _b U→SB/PD	+/+	+/+
2 _c SE→SB/PD	+/+	+/+
2 _d AD→SB/PD	-/-	+/+
3 _a	-	+
3 _b	-	+
3 _c	-	-
3 _d	-	-
3 _e BKH'nin sınanması	-	+
4 _a ODxYEİ→SB/PD	-/+	-/-
4 _b UxYEİ→SB/PD	-/+	+/-
4 _c SExYEİ→SB/PD	-/-	-/-
4 _d ADxYEİ→SB/PD	-/-	-/-
5 _a	-	-
5 _b	-	-
5 _c	-	-
5 _d	-	-
6 _a	-	AD=E>K
6 _b	UKH=K>E	EKTP=E>K
6 _c	-	-
7 _a	+	+
7 _b	+	+
8 _a	BM=1 Ç>1'DEN FAZLA Ç	BM=1'DEN FAZLA Ç>1 Ç
9 _a	+	+
10 _a	+	+
10 _b	+	+
10 _c	+	+
10 _d	+	+
11 _a	+	+
11 _b	+	+
11 _c	-	+
11 _d	+	-
12 _a	+	-
12 _b	+	-
12 _c	-	+

OD: Olumsuz Duygulanım, U: Utangaçlık, SE: Sebat Etme, AD: Aktivite Düzeyi, SB: Sosyal Beceriler, PD: Problem Davranışlar, YEİ: Yıkıcı Evlilik İletişimi, BKH: Baba Kırılganlığı Hipotezi, UKH: Uyarı ve Kurallardan Hoşlanma, EKTP: Ebeveyn Katılımı Toplam Puanı, E: Erkek Çocuklar, K: Kız Çocuklar, BM: Bilişsel Meşguliyet, Ç: Çocuk

Karşılanan hipotezler + ile karşılanmayan hipotezler - ile gösterilmiştir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Sosyal uyum becerileri erken dönemlerden itibaren, çocukların orta çocukluk, ergenlik ve sonraki gelişimlerinin temelini oluşturan önemli bir faktördür (Barger vd., 2019; Ceylan vd., 2019). Özellikle okul öncesi yıllar, çocuğun sosyal beceriler ve uyum yetenekleri kazanarak daha karmaşık sosyal alanlara hazırlanmasının beklendiği kritik bir gelişimsel dönemdir (Markovits vd., 2003; Stright vd., 2008). Alanyazın çalışmaları, çocukların sosyal uyumlarına ilişkin göstergelerin birtakım faktörlerin etkisine bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Bu faktörlerin başında gelen mizaç özellikleri, çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları ile yakından ilişkilidir. Elbette söz konusu ilişki çocukların sosyal duygusal gelişimlerinin birincil sorumluları olarak görülen ebeveynlere dair bazı özellikler yardımı ile açıklanmaktadır. Bu nedenle çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının öncüllerini belirlemek, mizaç özellikleri ile sosyal uyum arasındaki ilişkiyi etkileyen potansiyel değişkenlerin rolünü saptamak önemlidir.

Bu çalışmanın öncelikli amacı okul öncesi dönemdeki çocukların mizaç özellikleri ile sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişkide, ebeveyn katılımının aracı rolünü ve yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici rolünü iki zamanlı olarak incelemektir. Çalışmanın ilk bölümünde, ebeveyn katılımını anne ve babalardan hafta içi ve hafta sonu olmak üzere, davranışsal ve duygusal boyutlar ile birlikte kapsamlı bir bakış açısıyla değerlendirebilmek amacıyla bir ölçek geliştirme aşaması yürütülmüştür. Ana çalışmanın araştırma soruları ise temel olarak üç farklı kategoride düzenlenmiştir. İlk olarak ebeveynlerin katılımı ve yıkıcı evlilik iletişiminin, çocukların mizaç özellikleri ile sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki düzenleyicili aracılık rollerine ilişkin boylamsal modelin anlamlı olup olmadığı anne babalara göre ayrı ayrı incelenmiştir. İlk kategorideki araştırma soruları, çalışmanın ana modeline ilişkin boylamsal hipotezlerin sınanması ile cevaplanmıştır. İkinci kategori çalışma değişkenlerinin çocukların cinsiyeti, sahip olunan çocuk sayısı, ebeveynlerin yaşı, eğitim düzeyi ve çalışma saati gibi demografik özelliklere göre incelenmesine yönelik araştırma sorularından oluşmaktadır. Çalışmanın son odak noktası ise araştırma değişkenlerinin boylamsal yönünün, ölçülen yapılar arasındaki karşılıklı etkilerin ve değişkenlerin zaman içindeki sürekliliğinin incelendiği çapraz gecikmeli panel modeline ilişkin hipotezlerin sınanmasıdır.

Günümüzde araştırmacılar, çocuğun normatif gelişimini etkileyen aile içi ilişkileri daha bütüncül bir bakış açısı ile anlayabilmek için anne, baba ve çocuğun birlikte dâhil edildiği sistematik yaklaşımların benimsenmesini önermektedir (Volling ve Cabrera, 2019). Bu tez çalışmasında çocuk özellikleri (mizaç) ve ebeveyn alt sistemi (yıkıcı evlilik ilişkisi, ebeveyn katılımı) arasındaki karşılıklı etkileşimin, çocuğun sosyal uyumuna (çocuğun sosyal becerileri ve problem davranışları) katkıda bulunduğunu öngören yayılma hipotezi varsayımları test edilmiştir. Temel olarak, geçerlik güvenirliği kanıtlanmış ölçüm araçları kullanılan çalışmada ayrıca, alanyazına katkı sunacağı düşünülen erken çocukluk dönemindeki çocukların ebeveynlerinin katılımını değerlendiren bir ölçek geliştirilmiştir. Sonuçlar, çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarının dokuz ay önceki mizaç özellikleri ile

ilişkili olduğunu göstermiştir. Sözü geçen boylamsal ilişki, anne ve babaların katılım davranışlarından bağımsız olmamakla birlikte, çocukların mizacı ile etkileşime giren yıkıcı evlilik iletişimi ebeveyn katılımı üzerinde etkilidir. Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi, daha önce sınırlı sayıda çalışmada araştırılan baba kırılabilirliği hipotezi için ipucu oluşturmıştır. Çocukların mizaç özellikleri, ebeveyn katılımının birtakım alt boyutları ve çocukların sosyal uyumunu oluşturan sosyal beceriler ile problem davranışlar; dokuz aylık bir sürede çocukların ve ebeveynlerin bazı özelliklerine göre farklılaşmıştır. Ayrıca çocukların bazı mizaç özellikleri yüksek düzeyde değişmezlik göstermiştir. Elde edilen sonuçlar, ilerleyen bölümde, ilgili hipotezler kapsamında ayrı ayrı başlıklar altında tartışılarak sunulmuştur.

Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin Geliştirilmesine İlişkin Bulguların Tartışılması

Daha önce belirtildiği üzere ana çalışmaya başlamadan önce, okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babaların ebeveyn katılımını birlikte değerlendiren Türkçe bir ölçüm aracına ihtiyaç duyulmuştur. Bu ihtiyacın giderilmesi ve alanyazına katkı sunmak amacıyla ölçek geliştirme aşamaları takip edilerek (Erkuş vd., 2017), ebeveynlerin katılım davranışlarını kapsamlı olarak değerlendirebilecek bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Pilot çalışmanın ardından yürütülen açımlayıcı faktör analizi sonrasında ölçeğin dört faktörlü bir yapı gösterdiği görülmüştür. Yapı geçerliği için doğrulayıcı faktör analizi yürütülmüş ve ölçek maddeleri 36 madde ile doğrulanmıştır. Ölçeğin davranışsal boyutunun Cronbach Alfa güvenirlikleri .84 ile .95 arasında değişirken; duygusal boyuta ilişkin iç tutarlık güvenirlikleri .88 ile .96 arasındadır. Test tekrar test güvenirliklerinin de beklenen düzeyde olduğu görülmüştür. Tüm bu sonuçlar, geliştirilen Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin okul öncesi dönemdeki çocukların anne ve babalarının davranışsal ve duygusal katılımlarını hafta içi ve hafta sonu olmak üzere değerlendirebilecek güvenilir ve geçerli bir ölçüm aracı olarak kullanılabileceğine işaret etmektedir.

EKÖ'nün analizlerinde elde edilen dört faktörlü yapı, daha önceki ebeveyn katılımı ve birlikte ebeveynlik ölçüm araçlarındakine benzer ebeveyn davranışlarını içermektedir. Örneğin bakım verme olarak adlandırılan ilk alt boyut, ebeveynlerin çocuklarının temel bakım ihtiyaçlarını karşıladıkları ve okul ile ilgili yerine getirdikleri çocuk bakım görevlerini içermiştir (Sımsıkı ve Şendil, 2014). İkinci alt boyut olan duygusal destek, ebeveynlerin duygu sosyalleştirme stratejilerini kullanarak çocuklarına bir nevi duygu koçluğu (emotion coaching) yaptıkları bakım görevlerinden oluşmuştur (Hajal ve Paley, 2020). Bilişsel meşguliyet alt boyutu, Pleck'in (2010) modellemesinden bu yana kabul edilen oyun oynama, serbest zaman etkinlikleri, çocuğa kaynak sağlama gibi ebeveynlik davranışlarını değerlendirmiştir. Son olarak uyarı ve kurallar alt boyutu, ebeveynlerin çocuklarını izleme davranışları (monitoring) kapsamındaki maddelerden oluşmuştur (Lyons ve Ghatti, 2011). Bu anlamda EKÖ'nün ebeveynlik pratiklerine ilişkin kapsamlı bir değerlendirme aracı olduğu düşünülmektedir.

İlk Zaman Verilerine İlişkin Düzenleyicili Aracılık Modellerinin Tartışılması

Birinci zaman verilerine ilişkin yürütülen boylamsal düzenleyicili aracılık modellerine genel olarak bakıldığında; olumsuz duygulanım ve utangaçlık mizaç özelliğinin hem anneler hem babalar için çocukların sosyal becerilerini düşürdüğü görülmüştür. Annelerin modelleri ayrıca, çocukların utangaçlığı ve aktivite düzeylerinin problem davranışlarını artırdığını göstermiştir. Bu sonuçların alanyazınla uyumlu olduğu söylenebilir (örn., Gartstein vd., 2012). Yapıcı olmayan evlilik iletişiminin düzenleyici etkisine anneler için rastlanmamıştır; ancak çocukların olumsuz duygulanımı arttıkça artan anne katılımı çocukların problem davranışlarını azaltan bir aracı etkiye sahiptir. Bu da olumsuz duygulanımı olan çocukların problem davranışlarının azaltılabilmesinde annelerin ebeveyn katılımının önemini ortaya koymakta ve çocukların ebeveyn pratiklerinden en yüksek düzeyde fayda sağlayabilmesi için önerilmiş uyum iyiliği modelini akla getirmektedir (Chess ve Thomas, 2013).

Annelerin modellerinden farklı olarak babaların modellerinde yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisine ilişkin dolaylı yollar dikkat çekicidir. Önceki çalışmalara benzer olarak babaların çatışma içeren evlilik iletişimlerinin arttığı koşullarda, baba katılımı düzeylerinin çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları için koruyucu bir faktör olabileceği saptanmıştır (Flouri ve Buchanan, 2004). Buna karşın baba kırılganlığına işaret eden sonuçların çok kısıtlı olduğu bilinmektedir. Bu nedenle baba katılımına etki eden faktörlerin zaman içinde değişen etkilerinin incelenmesinin önemli olduğu bir kez daha vurgulanabilir.

Çocukların Mizaç Özellikleri ile Sosyal Uyumları Arasındaki Doğrudan Boylamsal Yolların Tartışılması

Ana çalışmanın 1_a, 1_b, 1_c ve 1_d hipotezlerinin sınındığı ilk araştırma sorusu, çocukların mizaç özellikleri ile sosyal becerileri ve problem davranışları arasında doğrudan bir boylamsal ilişki olup olmadığına yöneliktir. Buna göre sebat etmenin, zaman içinde ebeveyn katılımından bağımsız olarak çocukların sosyal becerilerini artırdığı görülmüştür. Üstelik bu etki anne ve babalar için ayrı ayrı incelenen analizlerde her iki ebeveyn için de doğrulanmıştır. Sebat etme alanyazında; azimli ve sabırlı olma, dikkat süresinin kolaylıkla dağılmaması, dürtü denetimi gibi özellikler kapsamında incelenmektedir (Shiner, 2009; Saudino, 2005). Tüm bu özellikler sosyal beceriler için önemli bir ön koşul gibi görüldüğünden, sebatkâr mizaca sahip çocukların sosyal olarak daha uyumlu olmalarını kolaylaştıran bir biyolojik yatkınlıkları olduğu söylenebilir. Mizaç özellikleri içinde nispeten daha kolaylaştırıcı özellikler kapsamında incelenen sebat etmenin çocukların sosyal becerileri üzerindeki doğrudan boylamsal etkisi, biyolojik yatkınlıkların çocukların sosyal uyumları üzerindeki etkisini vurgulamaktadır (Dollar vd., 2020). Söz konusu bulgu geçmiş alanyazındaki kısıtlı boylamsal çalışma sonuçları ile de paraleldir (Prior vd., 2000; Wu vd., 2018).

Çocukların mizaç özellikleri ile problem davranışları arasındaki doğrudan yollara ilişkin analizlerde, sıklıkla içe yönelim davranışları ile ilişkilendirilen olumsuz duygulanım ve utangaçlık ile

dışa yönelim davranışlarını akla getiren aktivite düzeyinin çocukların zaman içindeki problem davranışlarını artırdığı bulunmuştur. Önceki çalışma bulgularından hareketle (Acar vd., 2018; Coe vd., 2020; Memmott-Elison vd., 2020; Nelson ve Boyer, 2018) bu bulgunun beklendiği söylenebilir. Buna göre; değişen koşullara ayak uydurmakta zorlanan, çekingen, duygusal tepkiselliği yüksek olan çocukların dokuz ay içerisinde çeşitli davranış problemleri geliştirmeye daha yatkın oldukları saptanmıştır.

Ülkemizde yürütülen mizaç çalışmaları sayıca yetersiz olduğundan, mizacın çocukların sosyal uyumları açısından ne gibi kültürel farklılıklar doğuracağının tahmini zordur. Yine de toplulukçu kültürlerdeki (Çin gibi) çocukların bireyci kültürlerdeki (Avusturalya gibi) çocuklara göre daha kaygılı ve korkulu mizaç özellikleri gösterdiği bilinmektedir (Rubin vd., 2002). Türkiye'deki çocukların da nispeten toplulukçu çocuklarınkine benzer stresli tepkilerle karakterize olduğu tahmin edilmektedir (Yagmurlu ve Sanson, 2009). Dolayısıyla utangaçlık ve geri çekilme gibi stres belirtilerinin gösterildiği mizaç özelliklerinin kültürümüzde daha yaygın olduğu varsayılırsa; çocuklarda yalnızlık, içe çekilme, depresyon gibi içe yöneltilen problem davranışların da daha çok yaşanmasının olası olduğu söylenebilir. Özellikle utangaçlık mizaç özelliğine sahip çocuklar daha az iletişim talepleri sebebi ile diğerlerinden de daha az karşılık alırlar (Sosa-Hernandez vd., 2023). Oysa güncel çalışmalar, akranların birbirlerini iletişime teşviğinin çekingen olan çocuklar için faydalı olabileceğini ortaya koymuştur (Liu vd., 2019). Bu nedenle şimdiye kadar 'daha fazla konuşması' ve 'daha fazla aktif olması' söylenen utangaç çocukların, akranları tarafından iletişime davet edilecek şekilde teşviğinin sağlanması önemli olabilir (Wang vd., 2020). Diğer bir deyişle daha az utangaç olan çocuklar, onlara kıyasla daha çekingen olan arkadaşlarını 'iletişimde aktif olma' konusunda destekleyici bir rol üstlenmeleri açısından desteklenebilirler.

Ebeveyn Katılımının Boylamsal Aracılık Rolünün Tartışılması

Araştırma kapsamında oluşturulan 2 numaralı hipotezlerin sonuçları, çocukların mizaç özellikleri ile sosyal uyumları arasındaki ilişkide ebeveynlerin davranışsal katılımının aracı rolünü ortaya koymuştur. Önceki çalışmalardan da tahmin edildiği üzere (Antony vd., 2005; De Pauw ve Mervielde, 2010; Xu, 2007), çocukların mizaç özellikleri ebeveynlerinin davranışsal katılımları aracılığı ile sosyal becerilerini ve problem davranışlarını açıklamaktadır. Bu çalışmada, çocukların mizacı ile sosyal uyumları arasındaki ilişkilerin dolaylı yollarla açıklandığının doğrulanması dikkate değerdir. Çocukların cinsiyetinin kontrol edildiği koşullarda doğrulanan anne ve baba katılımının aracı etkisi, yalnızca aktivite düzeyi ile sosyal beceriler arasındaki ilişkide anne katılımı için anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuçlar, çocukların mizaç özelliklerinin problem davranışların başlamasını ve sürdürülmesini etkilediği görüşü ile uyumlu olmanın yanı sıra (Loginova ve Slobodskaya, 2017), ebeveynlerden kaynaklanan çevresel özelliklerin çocukların sosyal uyumları üzerindeki güçlü etkisini ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle çocukların sosyal beceri ve problem davranışlarını inceleyecek

gelecek çalışmalarda, ebeveynlerin davranışsal katılımının potansiyel bir öncül olarak dikkate alınması önemlidir.

Çalışmada doğrulanan boylamsal aracılık modelleri çocukların mizaçları özelinde düşünüldüğünde, nispeten daha zorlayıcı özelliklerle incelenen ve negatif duygudurumu ifade eden olumsuz duygulanıma sahip olan çocukların zaman içinde daha az baba katılımı deneyimlediği ve bunun da yüksek düzeylerde problem davranışla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar, çocukların mizaç özelliklerinin ortaya çıkarabileceği olası ebeveynlik pratiklerine yönelik sonuçlarla uyumludur (örn., Padilla ve Ryan, 2019). Tahmin edildiği üzere düzensiz duygudurumu olan ve duyguları ile başa çıkmakta problem yaşayan çocuklar, ebeveynlerinin nasıl ebeveynlik yapacaklarına ilişkin zorluk yaratabilirler (Prinz ve vd., 2010) ve ebeveynler için giderek artan bu stres faktörü, ebeveyn katılımındaki azalışa bağlı olarak çocuklardaki problem davranışların artmasıyla sonuçlanabilir. Benzer olarak ebeveynler için daha kolaylaştırıcı özelliklere sahip çocukların da daha fazla ebeveyn katılımı deneyimleyeceği öngörülebilir (Putnam vd., 2002). Ayrıca mizaç özelliklerinin kalıtsal yönü göz önüne alındığında, ebeveyn katılımını azaltan ve çocukların problem davranışlarını artıran mizaç özelliklerinin anne, baba ve çocuklar için paylaşılan ortak genlere dayandığı düşünülebilir. Buna karşın ebeveynler, çocuklarının olumsuz biyolojik yatkınlıklarını iyileştirme çabası ile özellikle zorlayıcı mizaç özellikleri gösteren çocuklarına karşı daha duyarlı olabilir ve onlarla etkileşimlerini artırabilirler (Putnam vd., 2002). Bu çalışmada anne katılımının boylamsal aracılık modelleri, baba katılımının aracılık modellerinin tersine bu görüşü destekliyor gibi görünmektedir. Çocukların olumsuz duygulanımı ve utangaçlığı anne katılımını artırarak daha fazla sosyal beceriye ve daha az problem davranışa yol açmıştır. Diğer bir ifadeyle annelerin katılımı, daha çekingen ve duyguları düzensiz olan çocukları için daha yüksek düzeylerde dir. Dolayısıyla bu çalışmada elde edilen sonuçlar, mizaca göre ebeveynlik açıklamalarına ilişkin iki görüşü de desteklemiştir. Anneler, çocuklarının cinsiyetinden bağımsız olarak, zorlayıcı özellikteki çocuklarına karşı davranışsal ebeveyn katılmalarını zaman içinde artırmış ve çocukların sosyal uyum becerilerini iyileştirmeye çalışmışlardır. Babaların davranışsal katılımı ise zorlayıcı mizaç özelliği gösteren çocukları için zaman içinde azalmakta ve bu yolla çocukların sosyal becerileri azaltmaktadır. Boylamsal aracılık analizlerinin sonuçları bu yönüyle, özellikle olumsuz biyolojik yatkınlığın olumsuz çevre koşulları ile birleştiğinde daha olumsuz sonuçlara dönüşebileceğini öngören Yatkınlık-Stres Kuramı ve Ayırıcı Yatkınlık Hipotezinin varsayımlarını babalar için desteklemiştir. Ayırıcı Yatkınlık Hipotezi aynı zamanda, çocukların biyolojik yatkınlıklarına rağmen olumlu çevresel deneyimlerin etkisiyle daha olumlu sonuçlar elde edebileceklerini varsaydığından, annelere ilişkin sonuçlar bu hipotez kapsamında açıklanabilir. Zorlayıcı mizaç özelliklerinin zaman içinde sosyal uyumu azaltan doğası gereği çocukların geliştireceği problem davranışlar, annelerin ebeveyn katılımı ile bertaraf edilebilir. Öyle ki zorlayıcı mizaç özelliği baskın olan çocukların anneleri, çocuklarının gelişimine sunacakları katkıda daha duyarlı olmak için çaba sarf ederken; bu mizaç özelliğindeki çocukların özellikleri, baba katılımı için

ters bir etki yaratıyor gibi görünmektedir. Bununla birlikte nispeten zorlayıcı mizaç özellikleri karşısında annelerin davranışsal ebeveyn katılımını artırabilmesi, eşlerine kıyasla daha yüksek düzeylerde bir stres toleransı göstermeleri ile ilişkili olabilir. Ayrıca çocukların olumsuz duygulanımı karşısında azalan baba katılımı, olası müdahale programlarında babaların stresle baş etme yöntemlerinin ve ebeveyn yetkinliklerinin (parenting competence) de değerlendirilmesini akla getiren önemli bir sonuç olarak görülebilir. Çalışma sonuçları bu yönüyle, ebeveyn katılımını anne ve babalar açısından farklılaştıran faktörlerin varlığına dikkat çekmektedir.

Yıkıcı Evlilik İletişiminin Boylamsal Düzenleyici Rolünün Tartışılması

Yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisi ilk olarak çalışmanın 3 numaralı hipotezleri kapsamında çocukların mizaç özellikleri ve ebeveynlerin davranışsal katılımı arasındaki ilişki için sınanmıştır. Sonuçlar, çocukların olumsuz duygulanımı ve utangaçlık mizaç özelliği ile babaların algıladığı yıkıcı evlilik iletişiminin, baba-çocuk ilişkisini olumsuz yönde etkileyerek karşılıklı olarak birbirini güçlendirdiğini göstermiştir. Bu hipotez kapsamında ebeveynler arasındaki yıkıcı iletişimin düzenleyici etkisi yalnızca babaların modelleri için doğrulandığından, çalışma kapsamında beklendiği gibi, yıkıcı evlilik iletişiminin babaların davranışsal ebeveyn katılımı üzerinde annelerinkine kıyasla güçlü bir etki yarattığı söylenebilir. Üstelik bu sonuçlar, aynı zamanda baba kırılabilirliği hipotezinin (BKH) varsayımlarının desteklenip desteklenmeyeceğine yönelik oluşturulan hipotezin doğrulandığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, çocuk mizaç özellikleri ile etkileşen yüksek yıkıcı evlilik ilişkisi babalarda daha düşük düzeylerde ebeveyn katılımı ile sonuçlanırken; annelerin ebeveynlik davranışları ile ilişkili bulunmamıştır. Bu da annelerin bir aile alt sisteminde yaşanan olumsuz deneyimlerin diğerini etkilemesine izin vermeme konusunda daha iyi olduklarını ve babaların çatışmalara karşı daha savunmasız olduğunu varsayan BKH ile uyumlu görünmektedir. Kısıtlı sayıda çalışma BKH kapsamında tartışılmıştır (Cummings vd., 2010; Floyd vd., 1998; Padilla ve Ryan, 2019). Daha önce de belirtildiği gibi BKH, babaların evlilik içi olumsuz yaşantılara annelere kıyasla daha duyarlılığı olduğunu savunur. Babalar bu duyarlılık sebebi ile eşleri ile yaşadıkları yıpratıcı yaşantılar sonrasında artan streslerine bağlı olarak çocuklarına bakım vermektan çekilirler. Alanyazındaki bazı çalışma sonuçlarına benzer olarak, bu çalışmada da olumsuz duygulanımı olan çocukların deneyimlediği ebeveyn katılımı babalar açısından daha düşük düzeylerde seyretmiştir (Padilla ve Ryan, 2019). Bu ilişkinin gücünün, yıkıcı evlilik iletişiminin fazla olduğu koşullarda yalnızca babalar için arttığı gösterilmiştir. Dolayısıyla üzüntü, içe çekilme, ketlenmiş duygu durum gibi zorlayıcı birtakım özelliklerle değerlendirilen olumsuz duygulanım ve utangaçlığın, eşler arasındaki yıkıcı iletişim ile etkileşime girerek babaların davranışsal katılımını düşürmesi, önceki bazı çalışmalarla tutarlı olarak baba kırılabilirliği varsayımlarını desteklemiştir (Buchler ve Gerard, 2002; Diniz vd., 2021; Nelson vd., 2012; Stroud vd., 2011). Bu sonuçlar yayılmanın (spillover) özellikle babalar için belirgin olabileceğini, annelerin aile alt sistemleri arasındaki sınırları koruma konusunda daha büyük kapasiteye sahip olduğunu öne süren bazı araştırmacıların görüşü ile de paraleldir (Cummings vd.,

2004). Bu sebeple, babaların eşleri ile olan ilişkilerine dayalı olarak ebeveynlik tarzlarını geliştirdiği (Bernier vd., 2021); fakat annelerin çocukla olan ilişkilerine ikili etkileşimlerden (eşler arasındaki ilişkinin niteliği) ayrı, benzersiz bir biçimde yaklaşma eğiliminde olduğu söylenebilir. Ancak çalışmada deneysel desen kullanılmamıştır. Bu nedenle kontrol edilemeyen ve değişkenler arasındaki ilişkinin doğasını bu şekilde görünür kılan birtakım süreçlerin olabileceği ters nedensellik (reverse causality) ortaya çıkmış olabilir. Örneğin, çocuk dört yaşında iken babanın eşi ile yaşadığı yıkıcı evlilik iletişiminin çocuklar beş yaşına geldiğinde deneyimledikleri baba katılımını düşürmesi, aslında dört yaşından önceki baba-çocuk ilişkisinin süregelen olumsuz niteliğine bağlı olabilir. Buna rağmen, elde edilen sonuçların dokuz aylık bir süreye dayanması, baba kırılganlığı hipotezinin test edilmeye değer bir etkisi olduğunu göstermektedir.

Yıkıcı evlilik iletişiminin etkileşim etkisi ayrıca çocukların mizaç özellikleri ile sosyal uyumları kapsamında sınanmış ve çalışmanın 4 numaralı hipotezleri ikisi anneler biri babalar için olmak üzere toplamda üç modelde doğrulanmıştır. Daha çekingen, utangaç ve sessiz mizaç özelliklerine sahip çocukların, babaların yıkıcı evlilik iletişimine bağlı olarak, sosyal becerilerinin olumsuz yönde değiştiği görülmüştür. Bu noktada, babaların yıkıcı evlilik iletişimi deneyimlerinin, özellikle utangaç mizaç özelliklerine sahip çocukların sosyal beceri gelişimleri için önemli bir risk faktörü olduğu söylenebilir (Van Dijk vd., 2020). Sessiz kalma, geri çekilme, çekingenlik gibi özelliklerle anılan utangaçlık mizaç özelliğinin ebeveynler tarafından kız çocukları için daha kabul edilebilir olduğunu bildiren önceki alanyazına ek olarak bu çalışmanın sonuçları, bu durumun özellikle babalar için geçerli olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Ganiban vd., 2011; Miller vd., 2010). Bununla birlikte annelerin yıkıcı evlilik iletişimi, çocuğun olumsuz duygulanım ve utangaçlık mizaç özelliği ile etkileşerek zaman içinde çocukların problem davranışlarını artırmıştır. Bu sonuçlar, olumsuz evlilik içi deneyimlerin babalar üzerindeki benzer etkilerini anneler için doğrulamış ve alanyazında yetersiz alt yapıya sahip olduğu vurgulanan anne kırılganlığı hipotezi için ilk kanıtları sağlamıştır (Lamb, 2004, s. 199). Burada ayırt edilmesi gereken nokta, anne kırılganlığının baba kırılganlığından farklı olarak gerçekleşmesidir. Sonuçlara göre annelerin kırılganlığı anne katılımının düşmesi yoluyla ile değil; çocuklarının nispeten yorucu ve stres verici özellikleri üzerinden gerçekleşmiştir. Anneleri yıkıcı evlilik içi iletişim biçimlerine maruz kalan çocukların, deneyimledikleri ebeveyn katılımı azalmasa bile, bir şekilde problem davranışlar geliştirdiği bulunmuştur.

Yaşamın ilk yıllarındaki ebeveyn-çocuk etkileşimleri, çocukların davranışlarını düzenleyebilmesi ve sosyal ortamlarda çeşitli beceriler kazanabilmesi için zemin oluşturur. Zaman içinde ebeveynler, çocukları ile kurdukları ilişkinin niteliğine bağlı olarak çocuklarının gelişmekte olan becerilerini desteklerler (Padilla-Walker, 2014). Bütüncül bir anlayışla bakıldığında, ebeveynlik stresi, özellikle zorlayıcı mizaç özellikleri sergileyen çocuklar söz konusu olduğunda annelerin duygusal olarak destekleyici olma kapasitesini tehlikeye atabilir. Bu nedenle anneler ebeveyn

katılımlarını düşürerek olmasa bile, ebeveyn-çocuk alt sisteminde yaşadıkları stres sebebi ile çocuklarının sosyal uyumunu olumsuz yönde etkileyebilirler. Daha önceki birçok çalışmada evlilik kalitesi, birlikte ebeveynlik, ebeveyn sıcaklığı gibi anne babadan kaynaklanan özelliklerin çocukların gelişimsel özelliklerine yansıdığı kanıtlanmıştır (Choi vd., 2019; Lamb, 2004; Johnson vd., 2023). Öyle ki aile-stres kuramcıları (Bush vd., 2007), evdeki genel stresin yalnızca tek yönlü değil dinamik olarak ev içindeki bireylere dağıldığını söylemektedir. Dolayısıyla anneleri strese iten herhangi bir faktör, çocukların problem davranış geliştirmelerine yol açacak biçimde işlev görüyor olabilir. Bu noktada hem anneleri strese sokan faktörlerin hem de stres faktörü ile çocukların sosyal uyum göstergeleri arasındaki potansiyel değişkenlerin (örneğin, anne duyarlılığı) araştırılması önemlidir. Yıkıcı evlilik iletişimi ile çocukların zorlayıcı mizaç özellikleri etkileştiğinde ortaya çıkan anne kırılganlığının olası bir diğer nedeninin, annelerin ebeveyn beklentileri olabileceği düşünülmektedir. Örneğin çocuğunun uyarı ve kurallara uymasını ya da büyüklerine saygılı olmasını bekleyen bir anne, değişen koşullara yavaş ayak uyduran çocuğunun bu mizaç özelliğine bağlı olarak stres yaşayabilir. Batı kültürlerine kıyasla ailenin beklentilerine ve grubun hedeflerine daha fazla önem verilen ülkemizde, annelerin bu beklentileri ile çatışan çocuk mizaç özellikleri, anne sıcaklığının azalmasına yol açıyor olabilir (Wang, 2019). Daha önceki bir çalışma, çocuk yetiştirme beklentileri ile çocuklarının davranışları örtüştüğünde, annelerin çocuklarına karşı daha olumlu duygu sosyalleştirme sağladığını ve bunun da çocukların olumlu sosyal davranışlarına katkı sunarak saldırganlık gibi dışa yönelim davranışlarını azalttığını göstermiştir (Akgöz-Aktaş ve Er Vargün, 2022). Bu nedenle ebeveynlerin çocukların davranışlarının altında yatan nedenleri anlayabileceği, kendi anne babalıklarına ilişkin özyeterlik kazanabilecekleri ve çocuklarını nasıl disipline etmeleri gerektiğini kavrayabilecekleri olumlu anne baba programlarının artırılması önemli görülmektedir (Stenason vd., 2020).

Evlilik içi çatışmaların arttığı ve eşler arasındaki iletişimin bozulduğu koşullardan annelerin de tıpkı eşleri gibi olumsuz etkilenmesi, bu zamana dek kanıta dayalı olarak sunulmamış; yalnızca bir varsayım olarak kalmıştır. Mevcut çalışma, yıkıcı evlilik iletişiminin düzenleyici etkisinin, anne katılımını azaltmadığını ancak dolaylı yollarla çocukların sosyal uyumlarını etkilediğini göstermiştir. Bunun olası bir açıklamasının kadın ve erkeklerin ebeveynliğine ilişkin toplumsal beklentiler olabileceği düşünülmektedir. Farklılaşan toplumsal cinsiyet rollerine bağlı olarak (Eisend, 2019), anneleri ‘çocukların birincil bakım verenleri’ olarak gören geleneksel anlayışın da değişmeye başladığı görülmektedir. Üstelik araştırmalar giderek artan birlikte ebeveynliğe ve baba katılımına dikkat çekmekte, bazı babalar evde kalarak çocuklarına bakım vermeyi tercih ettiğini bildirmektedir (Belli vd., 2021; Chesley, 2017; Chesley ve Flood, 2017). Çalışma hayatına ve sosyal hayata en az eşleri kadar aktif katılım gösterebilen anneler, diğer bir ifadeyle ‘evine ekmek getiren anneler’, ev içindeki sorumlulukların eşit olarak paylaşılmasına yönelik taleplerini artırabilir ve böylece ebeveynlik rollerine ilişkin katı cinsiyetçi ayrımlar arasındaki fark kapanabilir (Chesley, 2017). Hatırlanacağı

üzere, bu çalışmanın örneklemini oluşturan anne babalar birbirine yakın çalışma saatlerine sahiptir. Dolayısıyla çalışan annelerle yürütülecek gelecek çalışmalarda da anne kırılganlığına yönelik ipuçları elde edilebileceği tahmin edilmektedir.

Boylamsal Düzenleyicili Aracılık Modelinin Tartışılması

Günümüzde sosyal uyumu işaret eden davranışların varlığı, çocuklukta ve gelecek dönemlerde daha yüksek bir yaşam kalitesi ile ilişkili bulunduğundan önemli görülmekte ve bu davranışlara katkı sunan mekanizmaların araştırılması pekiştirilmektedir (Lavy, 2020). Bu çalışmanın temelini oluşturan düzenleyicili aracılık modelleri, çocuk mizaç özelliklerinin, ebeveynler arasındaki çatışmalı iletişim biçiminin ve ebeveyn katılımının çocukların sosyal uyumları üzerindeki etkilerini sınamak için oluşturulmuştur. Ebeveynler için ayrı ayrı sınanan sekiz modelin üçü babalar ikisi anneler olmak üzere toplamda beş farklı model ile doğrulanmıştır. Bu modeller üzerine düşünüldüğünde, ebeveynlere ilişkin faktörlerin yalnızca olumsuz duygulanım ve utangaçlık mizaç özelliklerine sahip çocuklar için daha olumsuz sonuçlar doğurduğu gösterilmiştir. Bu mizaç özellikleri nispeten ‘zorlayıcı’ olarak incelendiğinden, ebeveynlere çocuk bakımı konusunda kendilerini yetersiz hissettirebilecekleri tahmin edilmektedir (Solmeyer ve Feinberg, 2011). Bu nedenle ebeveynlere mizaç özelliklikleri ile ebeveynlik arasında karşılıklı bir ilişki olduğunun ve artırılan ebeveyn-çocuk temasının zaman içinde çocukların daha olumlu gelişimsel özellikleri ile ilişkisinin anlatılması önemli olabilir. Çünkü çalışmalar, ebeveyn katılımının yalnızca çocuğun iyi oluşuna katkı sunmakla kalmadığını, aynı zamanda ebeveynlerin düşük depresif belirtileri ile ilişkili olduğunu (Kotila ve Dush, 2013) ve ebeveyn yeterliği ile paralel ilerlediğini göstermiştir (Holloway vd., 2016).

Çocukların olumsuz duygulanımı ve utangaçlığı, alanyazında sıklıkla içe yönelim davranışları ile ilişkilendirilmekte ve gelecekte ortaya çıkabilecek anksiyete, depresyon gibi psikopatolojilerin kaynağı sayılan biyolojik yatkınlıklar kapsamında incelenmektedir (Coplan vd., 2020; Grady, 2020; Degnan vd., 2010; Hassan ve Schmidt, 2021). Yine de bu mizaç özellikleri yalnızca içe yönelim problemleri ile ilişkili olmayabilir. Utangaçlık düzeyi yüksek olan çocukların yakın ilişkiler kurmalarına engel olan özellikleri, daha fazla öfke, akran reddi ve antisosyal davranış olarak kendini gösterebilir. Olumsuz duygulanım korku ve engellenme olmak üzere iki tepkisel özellik ile tanımlanmaktadır (Moran vd., 2013). Her ne kadar korkulu bir çocuğun geri çekilme ile sonuçlanan tepkiler vermesi beklense de engellenmişlik yaşayan çocuk bir kaçış tepkisinin aksine savunmacı ve saldırgan davranışlar da gösterebilir (Lengua, 2003). Bu nedenle utangaçlık ve olumsuz duygulanım mizaç özelliklerinin çocuklar için hangi problem davranışları ortaya çıkaracağı incelikli araştırmalar sonucunda belirlenebilir.

Çocukların utangaçlık mizaç özelliği ile ilgili yolların gösterdiği sonuçların bu çalışmada özellikle önemli olduğu düşünülmektedir. Erken dönemlerden itibaren utangaçlık göstermenin gelecek dönemlerde baş etme stratejileri, sosyal uyum, yakın ilişkiler gibi alanlarda problemler ortaya

çıkardığını gösteren önceki çalışmalarda belirtildiği gibi bu çalışmada da utangaç çocuklar için elde edilen sonuçlar ‘iyiye işaret’ görünmemektedir (Kingsbury vd., 2013). Utangaçlık mizaç özelliği için koruyucu olabilecek faktörleri anlamaya çalışan önceki çalışmalar, bu çocukların özellikle içe yönelim problem davranışları ile nasıl baş edeceklerine yoğunlaşmışlardır. Önerilerden biri utangaçlık düzeyi yüksek çocuklarda aktivite düzeyinin artırılması ve bu sayede salgılanacak endorfinin çocuklarda depresyon gibi psikopatolojilerin önüne geçmesi olmuştur (Karevold vd., 2020). Ancak gelişimsel dönem itibarıyla kızların aktivite düzeyinin erkeklerden daha düşük olması beklendiğinden, kızlar erkekler kadar oyunlara dâhil olamayabilirler ve yaşadıkları akran reddi ile beraber gösterdikleri saldırganlık gibi dışa yönlendirilen davranışları da artabilir (Keresteş ve Milanovic, 2006). Bu çalışmanın sonuçları da bu görüşü destekler niteliktedir, babalar erkek çocuklarının aktivite düzeyini kız çocuklarından daha yüksek düzeylerde algıladıklarını bildirmiştir. Bu nedenle utangaçlık düzeyi yüksek kız çocuklarının normatif gelişimleri için neler yapılabileceği sorusuna yanıt olarak, duygu sosyalleştirme pratiklerinin kullanılabileceği akla gelmektedir. Ebeveynlerin süregelen duygu sosyalleştirme davranışlarında erkek çocukları için özerkleştirme, hareketli fiziksel oyunları teşvik etme gibi yollar kullandığı; kız çocukları ile daha çok duygu odaklı ve ilişkisel oyunlar oynadıkları bilinmektedir (Zahn - Waxler vd., 2008). Ebeveynlerin çocuklarının cinsiyetine göre farklılaştırdığı bu davranışlar benzerlik açısından birbirine ne denli yaklaşırsa, utangaç kız çocukları da utangaç erkek çocuklar için koruyucu sayılan faktörlerden yararlanabilir. Ayrıca kültüre dayalı çalışmalar da çocukların utangaçlığının ebeveynler tarafından algılanış biçimindeki farklılaşmaya dikkat çekmektedir. Çin kültüründe utangaçlık, davranış ve duygu kontrolü gibi algılanır ve teşvik edilir. Anne babalar çocuklarının daha alçak gönüllü olması için geleneksel birtakım yollar izlerler. Örneğin çocuklar ‘öten kuşlar vurulur’ gibi inanışlarla büyütülürler ve kaygıya neden olsa da bilerek utandırılırlar (Nelson vd., 2006). Oysa Kuzey Amerikalı aileler çocuklarında bir geri çekilme fark ettiklerinde, bunu üstesinden gelmesi gereken bir sorun olarak tanımlar ve onları atılğan olmaları için pekiştiren sosyalleştirme davranışları gösterirler (Chen, 2010, s. 221). Bu çalışmada çocukları utangaç olan annelerin ebeveyn katılımını artırması ve çocuklarının dokuz ay sonraki sosyal uyum göstergelerine katkı sunması sözü geçen alanyazın çalışmalarına benzerdir. Buna rağmen çocuklardaki utangaçlık mizaç özelliği, babaların katılımı olumsuz yönde etkileyerek azaltmaktadır. Dolayısıyla utangaç olan çocukların nasıl daha dışa dönük özellikler geliştirebileceği hakkında yapılacak ebeveyn bilgilendirmelerinin önemli olacağı düşünülmektedir.

Sonuçlar, ebeveynlerin çocukları üzerindeki etkisini zaman içindeki değişimler ile birlikte göstermektedir. Önceki çalışmalarda, çocuklardaki kaygı bozukluklarının ebeveynlerinin kaygı bozukluğu ile yakından ilişkili olduğu ve kaygı bozukluğu olan anne babaların çocuklarının bu tanıyı alma oranının %60 olduğu gösterilmiştir (Ginsburg ve Schlossberg, 2002). Bu nedenle çocukların yalnızca olumsuz duygulanım ve utangaçlık özellikleri için doğrulanmış olan ebeveyn etkileri, çocukların ve ebeveynlerinin içe yönelim davranışları açısından ortak bir psikopatolojiyi paylaşıyor

olabilecekleri fikrini akla getirmektedir. Bu yanıyla çalışma bulguları, gelişimsel psikopatoloji alanında giderek artan alanyazına katkı sunmaktadır. Yine de ilerde daha büyük örneklemlemlerle yürütülecek, anne ve babalara ilişkin özelliklerin aynı model üzerinde gösterileceği çalışmaların, gelişimsel ve klinik bulguları içeren alanyazın için daha bilgilendirici olabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte olumlu ebeveynliği artırmayı ve çocukların problem davranışlarını azaltmayı hedefleyen önleme ve müdahale programlarına duyulan ihtiyacın devam ettiği bilinmektedir (Branco vd., 2022). Şu zamana kadar yapılandırılmış önleme müdahalelerde, programların anne babaların ortak katılımı ile gerçekleştiği ancak anne sayısının babalardan fazla olduğu ve babaların programa olan bağlılığının giderek azaldığı görülmüştür (Altafim ve Linhares, 2016; Panter-Brick vd., 2014). Oysa bu çalışmada da olduğu gibi babaların, çocuklarda davranış problemlerine yol açan zamansal etkilerde çok daha güçlü yollara sahip olduğu gösterilmiştir (Paquette, 2004; Sarkadi vd., 2008). Ayrıca erken çocukluk, gelecek dönemlerde ortaya çıkabilecek klinik problemlerin önlenmesi için özellikle odaklanılan bir gelişimsel dönem olarak görülmektedir (Kiel ve Buss, 2011). Bu nedenle ebeveynlerin erken dönemlerden itibaren mizaca uygun ebeveynlik pratiklerini öğrenmesi, çocukların davranış problemlerinin gelişimine hizmet eden biyolojik yatkınlıklar için koruyucu olabilir. Dolayısıyla çocukların olumlu sosyal davranışlarını artırmayı hedefleyen gelecek müdahaleler için babaları ebeveynlik programlarından ayrılmaya iten nedenlerin ortadan kaldırılmasına odaklanılması ve anne babaların birlikte katılımının sağlandığı programlar üzerinde çalışılması önerilebilir.

Çalışmanın düzenleyicili aracılık modellerinde dikkati çeken diğer bir nokta, yıkıcı evlilik iletişiminin çocukların sosyal uyum göstergeleri üzerindeki yıpratıcı etkisidir. Öyle ki annelerin davranışsal katılımının, olumsuz duygulanımı ve utangaçlığı olan çocuklar için adeta bir telafi davranışı gibi işlev gördüğü ve zaman içinde artarak çocukların sosyal becerilerine katkıda bulunduğu saptanmıştır. Ancak annelerin eşleri ile kurdukları iletişim bozulduğunda, dolaylı yollarla çocukların problem davranışlarının arttığı görülmüştür. Eşler arasındaki iletişimin çocuklar üzerindeki bu güçlü etkisi, daha önceki çalışmalarda özellikle ebeveynlik stresi (parental stress) kapsamında incelenmiştir (Belsky, 1984; Crockenberg ve McCluskey, 1986). Stres ve başa çıkma yaklaşımına göre, evlilik içindeki çatışmalar ebeveynlerin enerjisini, dikkatini zayıflatan ve çocuklara yönelik duyarlılığı azaltan bir stres kaynağıdır (Dalimonte-Merckling ve Brophy-Herb; 2019; Lee vd., 2018; Xuan vd., 2018). Ebeveynler arasındaki yapıcı olmayan ve saldırganca iletişim biçimleri, ebeveynlerin psikolojik işlevselliğini düşürerek çocuklarda uyumsuz gelişimsel seyre yol açabilir. Yıkıcı evlilik iletişiminin etkilerini çocukların gözünden ele alan Duygusal Güvenlik Modeline göre ise ebeveynler arasındaki çatışma, çocukların duygusal güvenliklerine dair endişelenmelerine yol açabilir ve çocuklar tepkilerini organize edemeyip uyumsuz davranışlar geliştirebilirler (Davies vd., 2019; Lux ve Walper, 2019). Ayrıca çocukların çatışmalara tekrarlı biçimde maruz kalması, olumsuz uyaranlara olan duyarlılığı artırdığından, uyumsuz tepkiler otomatikleşebilir. Bu da giderek güçlü ve kalıcı bir uyumsuz davranış repertuarının oluşmasına zemin hazırlayabilir (Crockenberg ve Langrock, 2001). Bu kuramsal

yaklaşımlar çerçevesinden bakıldığında, yıkıcı evlilik iletişiminin çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları üzerindeki etkisi, aile içi iklimde oluşan stres ve çocukların duygusal olarak sağlam hissettikleri ortamın bozulmasına dayanıyor gibi görünmektedir. Bu çalışmada çocukların ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliğini nasıl algıladıkları ölçülmediğinden, yıkıcı evlilik iletişiminin çocukların sosyal uyumları üzerinde, çocukların bu çatışmadan etkileniş biçimlerine göre ne yönde bir farklılık oluşturacağına yönelik çıkarsamalar yapılamamaktadır. Bu nedenle çocukların sosyal uyumuna giden yolları araştırarak gelecek çalışmalarda, süregelen ebeveyn çatışmasının etkisinin çocukların çatışmaya dair algıları ile birlikte incelenmesi önerilebilir.

Çocuk Cinsiyetinin Düzenleyici Rolünün Tartışılması

Alanyazındaki bazı çalışmalar çocukların, mizaç özelliklerine ve cinsiyetlerine göre farklı ebeveynlik davranışları deneyimlediğini göstermiştir (Brown ve Bakken, 2011; Kotila vd., 2014; Feldman, 2003). Bu nedenle kurulan 5. hipotez kapsamında çocukların mizaç özellikleri ile cinsiyet etkileşimlerinin etkisi anne ve babalar için ayrı ayrı incelenmiş; ancak hipotez doğrulanmamıştır. Daha önceki bazı çalışmalardan farklı olmasına rağmen bu sonuç (örn., Mestermann vd., 2023), doğrudan mizacı konu almayan ancak farklı yaş grubundan çocuklarla yürütülen ve anne baba pratiklerinin çocukların cinsiyetine göre düzenlenmediğini ortaya koyan güncel çalışmalarla benzerdir (Sayıl vd., 2019; Selçuk vd., 2020). Üstelik mevcut çalışmanın bulgusu, çocukların ebeveyn katılımı deneyimleri açısından cinsiyetlerine özgü bir dezavantaj yaşamadıklarını göstermesi bakımından önemlidir (Hudson vd., 2011). Çocuk cinsiyetinin, çocukların mizaç özellikleri ile deneyimledikleri ebeveynlik pratikleri arasındaki ilişkide düzenleyici rolünü destekleyen önceki araştırmacılar (örn., Brown vd., 2011), bu farklılığın nedenlerini ebeveynlerin duygu sosyalleştirme davranışları kapsamında tartışmışlardır. Örneğin anneler sahip oldukları cinsiyet rollerinin etkisiyle zorlayıcı özellikleri olan kız çocuklarına karşı daha fazla müdahaleci olma gereksinimi duyuyor olabilirler. Bu da erken dönemde ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında sosyalleşmenin bir etkisi olarak, annelerin aynı mizaç özelliği gösteren kız ve erkek çocuklarına farklı davranışlar sergilemesine yol açabilir. Ancak bu çalışmada ebeveyn katılımı, çocukların mizaç ve cinsiyet etkileşimlerine göre düzenlenmemiştir. Dolayısıyla anne ve babalar, mizaç özelliklerini kız ve erkek çocukları için benzer şekilde algılıyor gibi görünmektedir. Bu yönüyle düşünüldüğünde, çalışma örnekleminin toplumsal cinsiyet rolleri açısından daha homojen bir anne baba grubundan oluştuğu akla gelmektedir. Ayrıca araştırmacılar çocukları bireyci ya da toplulukçu kültürlerin geleneklerine göre kesin çizgilerle yetiştirmenin artık mümkün olmadığını düşünmektedir (Tamis-LeMonda, 2008). Hem bireyci hem de toplulukçu düşünce, ailelerin temel ihtiyaçlarıdır ve iki ayrı uç olmak yerine, bir sürekliliğin farklı boyutlarıdır (Kağıtçıbaşı, 2005). Dolayısıyla kültürel özellikler kapsamındaki bu kaynaşma, ebeveynlerin çocuklarının kız ya da erkek olmasına bağlı olarak dayatılan kuralları esnetmesi ile sonuçlanıyor olabilir. Kız ve erkek çocuklarından beklenenler nispeten eşitlendikçe, çocuk yetiştirme pratiklerinin benzeşmeye başlaması da şaşırtıcı olmayacaktır.

Çalışma Değişkenlerinin Demografik Özelliklere Göre İncelendiği Analiz Sonuçlarının Tartışılması

Çocukların mizaç özelliklerinin çocuk cinsiyetine göre incelendiği analizin sonuçları, annelerin çocuklarının mizaç özelliklerini cinsiyetlerine göre farklı bulmadığını göstermiştir. Babalara göre ise yalnızca aktivite düzeyi çocuklarının cinsiyetine göre farklılaşmakta, erkek çocukları motor aktivite açısından kız çocuklarına göre daha hareketli görülmektedir. Bu sonuçlar çalışmanın 5. hipotezi ile uyumlu olarak, anne ve babaların çocuklarının mizaç özelliklerini kız ve erkek olmalarına göre farklı algılamamasından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca babaların erkek çocuklarını kız çocuklarına kıyasla daha hareketli bir mizaç özelliği ile değerlendirmiş olması, erkek çocuklardaki gelişimsel özellikler açısından düşünüldüğünde, erken çocukluk dönemi için uygun sayılmaktadır (Cardon ve De Bourdeaudhuij, 2008; Tucker, 2008). Yine de bazı mizaç özelliklerinin (ketleyici kontrol gibi) erkek çocuklarında kızlardan daha yaygın görüldüğü için problem davranışlarda oluşan cinsiyet farklılıklarına vurgu yapan önceki çalışmalar, sonuçların çoklu yaş dönemlerine ait modelleri içerecek biçimde tekrarlanmasına ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır (Coe vd., 2020).

Çocukların sosyal becerileri ve problem davranışlarının çocuk cinsiyetine göre değerlendirildiği analizlerin sonuçları, önceki çalışma sonuçları ışığında beklenmedik görülebilir. Erken çocukluk dönemindeki kız çocuklarının erkek çocuklara kıyasla daha çok sosyal iş birliği yaptığı, akran ilişkilerindeki kabulünün daha yüksek olduğu, sosyal beceri puanlarının daha yüksek olduğu gösterilmiştir (Abdi, 2010; Hinkley vd., 2018; Sebanc vd., 2003). Ancak kreş dönemindeki çocukların sosyal becerilerindeki cinsiyete dayalı farklılıklarına işaret eden çalışmalarda dikkati çeken bir nokta, bu farklılıkların kaynağının erkek çocuklarına daha zorlayıcı mizaç özellikleri atfedilmesidir (örn., Arace vd., 2021). Oysa mevcut çalışmada çocukların mizaç özellikleri, aktivite düzeyi hariç, benzer düzeylerde bildirilmiştir. Dolayısıyla çocukların sosyal becerilerinin cinsiyetlerine göre farklılaşmamış olması, çocukların mizaç özelliklerinin daha homojen bir yapı göstermesine bağlanabilir. Ayrıca öğretmen bildirimlerine dayanan bazı çalışmalarda, çocukların sosyal becerileri açısından bir fark bulunmamıştır (Maleki vd., 2019). Bu nedenle gelecek araştırmalarda çocukların özelliklerine ilişkin verilerin çoklu kaynaklara dayandırılarak değerlendirilmesi, becerilerin farklı ortamlardaki görünürlüğüne ilişkin daha ayrıntılı bilgi verebilir. Benzer şekilde, erkek çocuklarının daha fazla problem davranış ile karakterize edildiği önceki alanyazın bilgilerine karşın bu araştırmada (Cooper ve Farran, 1988; Waite vd., 2021), çocukların problem davranışlarının çocuk cinsiyetine göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmamıştır. Çocukların benzer biçimlerde davranışlar geliştirmesi, çocuk cinsiyetinin ötesinde her iki cinsiyeti de etkileyen birtakım faktörlere bağlı gibi görünmektedir. Özellikle medya, çocuklar için önemli bir sosyalleşme aracı olarak kabul edilmekte ve çocukların oyuncak seçimini, giyim tarzlarını, sosyal dışlanma gibi davranışlarını etkilemektedir (Spinner vd., 2018). Bu açıdan bakıldığında günümüzde sosyalizasyon süreçlerinde kadın ve erkek cinsiyet rollerine yönelik geleneksel anlayışın değişmeye başlaması dikkat çekicidir. Örneğin Çin'in Kuzey kesimindeki

ergenler, ebeveynlerinin karşılaştığı iş fırsatları, kişisel gelişim alanları ve teknolojik deneyimler arttıkça, ebeveynleri tarafından daha bağımsız olmaya teşvik edildiklerini bildirmiştir (Wartella vd., 2013). Dolayısıyla sosyalleşme deneyimlerindeki cinsiyet farklılıklarına ilişkin farkındalığın artması, anne babaların çocuklarının cinsiyetlerine bağlı olarak farklı ebeveynlik pratikleri geliştirmemesi ile sonuçlanıyor olabilir. Bunun sonucunda da kız ve erkek çocuklarının davranışları arasındaki farkın giderek kapanması beklenebilir.

Çocukların cinsiyetine göre değerlendirilen son değişken olan ebeveyn katılımının, anne babaların kız ve erkek çocukları için farklılaştığı görülmüştür. Anneler, kız çocuklarına uyarı yapıp kurallar koymaktan daha çok hoşlandıklarını bildirmiştir. Kültürel değerler, kız ve erkek çocuklara yönelik tutum ve davranışlarda keskin bir farklılaşmaya işaret eder (Kiray, 1976). Örneğin kız çocukları erkek çocuklarına kıyasla daha fazla izlenir, kısıtlanır, korunur ve ev işlerinde daha aktif olmaları konusunda teşvik edilirler. Benzer olarak sosyalizasyon süreci kapsamında düşünüldüğünde anneler, kendi sosyalleşme süreçleri ve kültürel beklentilerin de etkisiyle kızlarını da kendi bildikleri davranış stilleri kapsamında yetiştirmeye çalışabilirler (Radke-Yarrow vd., 1988). Örneğin saldırganlığı yüksek olan kız çocuklarının ‘daha az kabul edilebilir’ olduğuna dair düşüncenin etkisiyle, kız çocuklarının aktivite düzeylerinin erkek çocuklarından farklı olarak daha durağan kalmasını tercih edebilirler (Brody, 2000). Böylece koydukları kurallar ve yaptıkları uyarılarla, kız çocuklarının toplumsal cinsiyet rolleri kapsamında ‘daha kabul edilebilir’ davranışlarla büyümelerine katkıda bulunabilirler. Babalar ise erkek çocuklarına daha fazla davranışsal katılım gösterdiklerini ve gösterdikleri bu davranışsal katılımdan daha çok hoşlandıklarını bildirmiştir. Önceki çalışmalarla benzer olarak babalar, erkek çocuklarının yaşamına daha çok katılmakta ve onlara daha çok uyarı sağlamaktadır (Akgöz-Aktaş, 2017; Dubowitz vd., 2001; Lamb, 2000). Kendi sosyal uyum kapasiteleri ve kendi ebeveynlerinden gördükleri sosyalleştirme pratikleri ile paralel olarak babalar da kendi çocuklarını etkilemektedirler (Brody, 2000). Bu bilgiler ışığında, babaların erkek çocuklarının hayatına daha fazla katılması, baba ve oğlun paylaştığı ortak cinsiyet kimliği sebebiyle, bakım ve sorumlulukta kendilerini daha rahat hissetmeleri şeklinde yorumlanabileceği düşünülmektedir (Mormon ve Floyd, 2002). Ayrıca anneler çocuklarının sıkıntılı zamanlarında onlara rahatlık sağlama amacıyla ebeveyn pratiklerini düzenlerken, babaların çocuklarını keşfe ve meraka teşvik ettiği gözlenmiştir (Majdandžić vd., 2014). Anne ve babaların aynı koşulda uyguladıkları bu farklı ebeveynlik pratiklerinin kız ve erkek çocuklarından ne beklediklerine göre farklılaştığı tahmin edilmektedir. İlgili sonuç ebeveyn-çocuk ilişkilerine yönelik kültürel çalışmalara göre değerlendirildiğinde, Brezilya’da yaşayan ebeveynlerin çocuk yetiştirme pratikleri ile olan benzerlik dikkat çekicidir. Kültürler arasındaki bu paralellik algılanan sosyoekonomik düzey ve benimsenen ebeveynlik tutumları ile ilişkili olabilir. Örneğin Brezilya’da anneler çocuk bakımında eşlerine göre daha aktif rol alırlar ve çocukları ile daha çok diyalog kurarlar (Martínez vd., 2003). Brezilyalı kız çocukları daha kırılgan oldukları varsayımı ile büyütülürler ve aksine erkek çocukları daha güçlü ve

özerk olmaları için teşvik edilir. Bu açıdan bakıldığında Brezilya'daki ebeveynlik tutumlarının Türk aile yapısında benimsenen değerler ile özdeşleşen yanları olduğu görülmektedir (Türkel ve Tezer, 2008).

Yedi numaralı hipotez kapsamında ebeveyn katılımı, ebeveynlerin yaşı ve çalışma saatleri ile ilişkili bulunmuştur. Araştırma, annelerin çalışma saati arttıkça çocuklarına sağladıkları duygusal desteğin azaldığını göstermiştir. Çalışan annelerin yaşadığı iş-aile çatışmasına göre, ev dışında geçirilen süre arttıkça annelerin ev ve iş yerindeki sorumluluk hisleri çatışmaya başlar (Molina, 2021). Bu çatışmanın etkisiyle annenin psikolojik işlevselliği azalabilir ve algıladığı sosyal desteğe bağlı olarak stres düzeyi artabilir (Zhou vd., 2018). Stresli ebeveynlerin çocuklarıyla daha az etkileşim kurduğu, onlarla daha az duygusal iletişime geçtiği bilinmektedir (Spinelli vd., 2021). Bu nedenle çalışma saatleri artan anneler, çocuklarının duygusal ihtiyaçlarını karşılamada bazı aksaklıklar yaşıyor olabilir ve bu durum anne kırılabilirliği ile sonuçlanabilir. Özellikle birlikte ebeveynlik alanyazını incelendiğinde; ev içi işlerde sorumluluğun bölüşülmesi ve çocuk bakım görevlerinde iş birliğine dayalı anne babalık pratiklerinin benimsenmesi, aile içi ilişkilerin düzenlenmesi ve aile bireylerinin iyi oluşu için önemlidir (Cabrera vd., 2012; Price-Robertson vd., 2017; Tadros vd., 2021). Yine de çalışan annelerin iş yükü ve stresinin arttığı dönemlerde, baba katılımı ile çocuğun duygusal gelişiminin dengelenemediği koşullarda, annenin iş yükünün hafifletilmesi adına iş stresini azaltacak çeşitli önlemler alınabilir. Bu durumda annenin, çocuğuna ayıracağı zamanda zaafiyet oluşmayacağı ve anne çocuk ilişkisi niteliğinin korunacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte önceki bazı çalışma sonuçlarıyla benzer olarak (Çiftçi ve Bal, 2015), annelerin yaşı ebeveyn katılımları ile ilişkili değildir. Dolayısıyla her yaştan annenin davranışsal ve duygusal katılımının benzer düzeylerde olduğu söylenebilir.

Çalışma saatleri babaların ebeveynliği ile ilişkidir. Daha önceki çalışmalara paralel olarak bu çalışma, babaların davranışsal katılımı ve bu katılımdan hoşlanma düzeylerinin çalışma saatleri arttıkça azaldığını göstermiştir (örn., Cabrera vd., 2018). Babaların çocuklarının temel bakımına katılmasının ötesinde; çocuklarıyla oyun oynaması, onlarla kitap okuması gibi özel etkinliklerin, çocuğun bilişsel gelişimi için benzersiz bir yeri olduğu bilinmektedir (Hofferth vd., 2012; Liu, 2019). Bu nedenle aile ve çocuk odaklı politikalarda, ebeveynler için daha esnek çalışma saatlerinin ayarlanması ya da evde ücretli çalışma biçimlerinin geliştirilmesi, özellikle babaların ebeveynlik rollerini daha iyi sürdürebilmesini destekleyebilir (Schoppe-Sullivan ve Fagan, 2020). Bununla birlikte ebeveynlerin çalışma düzenlerindeki değişimin katılımlarını etkileyeceği bilindiğinden (Shafer vd., 2020), çocukla geçirilen sürenin evden çalışma yöntemlerinin arttığı pandemi dönemi gibi olağan dışı zamanlar için kontrol edilmesi önerilebilir. Ayrıca babaların yaşının artması ise davranışsal ebeveyn katılımı ve bu katılımdan hoşlanma düzeylerinin artması ile ilişkili görülmüştür. Daha önce az sayıda çalışma babaların yaşı ile baba katılımı arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır (Akgöz-Aktaş, 2017; Marsiglio, 1993). Hatırlanacağı üzere bu çalışmada babaların yaşı arttıkça çalışma saatleri

azalmaktadır. Bu nedenle baba katılımındaki artışın yaş ile ilişkisinin, aynı zamanda çalışma saatleri azalan babaların daha fazla vakit bularak çocuklarına daha fazla zaman ayırabilmelerine dayandığı düşünülmektedir.

Ebeveyn katılımının ebeveynlerin sahip olduğu çocuk sayısına göre değerlendirildiği 8. hipotez kapsamında, tek çocuklu annelerin birden fazla çocuğu olan annelere göre çocuklarıyla bilişsel olarak daha fazla meşgul olduğu; aksine tek çocuklu babaların birden fazla çocuğu olan babalara kıyasla çocuklarıyla daha düşük düzeylerde bilişsel meşguliyet kurduğu bulunmuştur. Alanyazında genel olarak çocuk sayısı arttıkça baba katılımının azaldığı gösterilmiştir (Beets ve Foley, 2008; Sımsıkı, 2011). Buna karşın mevcut bulgu, çocuk sayısı arttıkça ebeveynlerin çocuklarına eşit ve düzenli bakım verme pratiklerini düzenlemesinden kaynaklanıyor olabilir (Mehall vd., 2009). Diğer bir ifadeyle, çocuk sayısı arttıkça babalar, birlikte ebeveynlik davranışlarını artırarak, eşleri ile iş birliği düzeylerini artırıyor olabilir (Bonach vd., 2010). Böylece birden fazla çocuğu olan anneler için azaldığı bulunan bilişsel meşguliyet düzeylerinin de eşler arasındaki yardımlaşmanın artması ile açıklanabileceği düşünülmektedir. Daha açık biçimde, çocuk bakım görevlerinin eşler arasındaki dengeli paylaşımı arttıkça, annelerin tek başlarına üstlendikleri ev içi sorumluluklar azalmaktadır. Dolayısıyla anne katılımında böyle bir koşulda görülen azalma, gerçek anlamdaki bir iş yükü feragatinden çok, yalnızca istatistiksel anlamda bir düşüş olarak nitelendirilebilir.

Ebeveyn katılımının ebeveynlerin eğitim düzeyine göre farklılaştığı, çalışmanın 9. hipotezi kapsamında gösterilmiştir. Baba katılımı ile ilgili alanyazın, daha eğitilmiş babaların çocuklarıyla daha fazla doğrudan etkileşim kurduğunu göstermiştir (Castillo vd., 2011). Babanın eğitiminin ebeveynlik konusundaki olumlu davranışlarını nasıl geliştirdiğini inceleyen araştırmalar, eğitim düzeyi arttıkça azalan geleneksel cinsiyet rollerine bağlılığa dikkat çekmektedir. Eğitim düzeyi yüksek olan babalar çocuk yetiştirme pratiklerinde daha aktif, sorumlu, sıcak ve çocukla etkileşime daha meyilli bir yapı sergilerler (Planalp ve Braungart-Riker, 2016). Eğitim düzeyi artan babaların gelenekselden daha uzak çocuk yetiştirme pratiklerine sahip olduklarına yönelik anlayışla paralel olarak, bu çalışmada da eğitim düzeyi yüksek babalar çocuklarına daha çok davranışsal katılım göstermiş ve daha fazla duygusal destek sağlamıştır. Ancak bu çalışma kapsamında ebeveynlerin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin bir ölçümü alınmamıştır. Ebeveynlik pratikleri ile yakından ilişkili olduğu görülen cinsiyet rolleri tutumlarının gelecek çalışmalarda değerlendirilmesi bir kez daha önemli görünmektedir. Bununla birlikte davranışsal duygusal destek verme alt boyutunun eğitim düzeyine göre farklılaşması; ancak bu farklılaşmanın doğrusal olmaması dikkat çekicidir. Bu sonuca ilişkin olası açıklamalardan biri, yüksek eğitim düzeyindeki babaların (Örneğin, kariyer anlamında zorlayıcı bir pozisyonda çalışan lisansüstü mezunu bir baba.) daha fazla iş-aile çatışması yaşamaları olabilir. Öte yandan mesleki anlamda daha az stresli bir işte çalışan düşük eğitim düzeyinden babaların, daha az stresli bir ev içi ortamda, çocuklarına daha çok duygusal destek sağladıkları düşünülebilir. Ayrıca doğrudan anne katılımı açısından incelenmiş olmasa da annelerin eğitim düzeylerinin çocukların gelişimleri ile ilişkili

olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Neitzel ve Dopkins Stright, 2004; Parashar, 2005). Genel olarak bakıldığında, annelerin eğitimsel donanımları çocukları için uzun süreli avantajlar sağlamaktadır. Eğitim düzeyi artan anneler çocuklarını okula hazırlayan bakım görevlerini üstlenirler, okul öncesi dönemde çocuklarına ihtiyaçları olan kaynakları sağlamada daha başarılıdır (Augustine vd., 2009; Davis-Kean, 2005). Çalışma kapsamında geliştirilen Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin davranışsal boyutuna ilişkin bilişsel meşguliyet alt boyutu, ebeveynlerin çocuklarına bilişsel uyarım sağladığı oyunları, okuma faaliyetlerini, çocukların merak ettiği soruları gidermeyi içermektedir. Araştırmacılar yüksek eğitilmiş annelerin daha çok soru sorduğunu, çocuğuna yeni bilgiler içeren ifadeler sağladığını (Küntay ve Ahtam, 2004), bilişsel oyunlar esnasında (lego yapmak gibi) az müdahale ederek daha duyarlı davrandıklarını (Baydar vd., 2013) vurgulamaktadır. Bu yüzden eğitim düzeyi yüksek annelerin çocuklarıyla bilişsel meşguliyetlerinin daha yüksek olduğunun ve bu katılım görevlerinden daha çok hoşlandıklarının bulunması, annelerin eğitim düzeyi arttıkça çocuklarının gelişimlerine daha olumlu katkı sunduklarını gösteren önceki çalışmalarla uyumludur.

Çalışmanın Çapraz Gecikmeli Panel Modeline İlişkin Sonuçların Tartışılması

Çalışma değişkenlerinin boylamsal yönünün çapraz gecikmeli panel modeli ile incelendiği analizin sonuçları, zaman içinde kararlılık gösteren, ilk zamandan ikinci zamana etkilenen yapılara ve yapılar arasındaki karşılıklılığa ilişkin bilgi sağlamak açısından önemli bulunmaktadır. Ayrıca boylamsal çalışmalarda çapraz gecikmeli panel modeli kullanılmasının yalnızca değişkenler arasındaki karşılıklı etkileri görmek için değil; değişkenlerin ortak etkilerini araştırmak için de gerekli olduğu önerilmiştir (Tétreault vd., 2019). Bu çalışmanın ana modeli, çocukların mizaç özelliklerinden ebeveynlere ilişkin faktörlere ve sonuç olarak yeniden çocukların özelliklerine doğru ilerleyen bir akış kapsamında değerlendirilmiştir. Bununla birlikte, çocuk ve ebeveyn özelliklerinin karşılıklı etkileşimi çalışma boyunca göz ardı edilmemiştir. Mevcut çalışmanın çapraz gecikmeli panel modelleri, önceki çalışmalarla tutarlı olarak, özellikle babalara ilişkin model için çocuk ve ebeveyn arasındaki çift yönlü etkileşimi (bidirectional) desteklemiştir (Lengua ve Kovacs, 2005; Scaramella ve Leve, 2004). Bu yönüyle babalar, annelere kıyasla, çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışlarından süreç içinde daha fazla etkilenmektedir. Bununla birlikte annelerin, çocuklarının zaman içindeki sebatkâr mizaç özelliklerine daha duyarlı oldukları ve onlara bakım vermekten daha çok hoşlandığı saptanmıştır. Diğer bir ifadeyle, ebeveynler çocuklarının olumlu özellikteki biyolojik yatkınlıklarına karşı genel olarak daha fazla olumlu tepki vermektedir. Dolayısıyla bu sonuç, ebeveynlerin nispeten kolaylaştırıcı mizaç özelliği gösteren çocuklarıyla daha çok vakit geçirdiğini ve onlara daha çok bakım verdiğini gösteren alanyazın çalışmaları ile paraleldir.

Herhangi bir değişkenin ne kadar istikrarlı olduğunun belirlenmesi önemli bir kaynak sağlamaktadır; değişken eğer zaman içinde değişmeyen kararlı bir yapıya sahipse, kişinin gelecek dönemlerde ortaya çıkabilecek psikopatolojiler için ne kadar kırılgan olup olmadığı tahmin edilebilir. Bu çalışmada ebeveynlerin yıkıcı evlilik iletişimi, duygusal ebeveyn katılımı ve çocukların sosyal

becerileri, anne ve babaların modellerinde Z1'den Z2'ye değişmeyen yapılar olarak ortaya çıkmıştır. Annelerin çapraz gecikmeli panel modelinde babalarinkinden farklı olarak çocukların sebat etme mizaç özelliği ve davranışsal anne katılımı zaman içindeki kararlılığını korumuştur. Babalarda ise annelerinkinden farklı olarak çocukların olumsuz duygulanımının kararlı yapıda olduğu görülmüştür. Çocukların nispeten daha zorlayıcı özellikteki mizaçlarının zaman içinde kararlı yapısını koruduğunu gösteren güncel çalışma bulguları (Takács vd., 2019), yalnızca babaların modeli ile desteklenmiştir. Yine de mizacın özellikle erken dönemlerde kararlı bir yapı sergilediğini gösteren çokça çalışma bulunmaktadır (örn., Parade vd., 2018; Rettew ve McKee, 2005; Takács vd., 2020). Dolayısıyla Ayırıcı Yatkınlık Hipotezinin de varsayımlarından hareketle, çevresel faktörlerin çocukların ihtiyacına göre düzenlenmesi, biyolojik yatkınlıklarına rağmen çocukları olumsuz gelişimsel sonuçlardan koruyucu bir faktör olarak görülebilir. Yıkıcı evlilik iletişiminin zaman içindeki kararlı yapısının anne ve babalar için ortak olarak gösterilmesi, olumsuz yaşantıların aile alt sistemleri boyunca yayıldığını varsayan yayılma hipotezi kapsamında değerlendirildiğinde, çocukların sosyal uyum gelişimleri ve deneyimleyeceği ebeveyn katılımı açısından anlam kazanmaktadır. Çocukların problem davranışlarını azaltmak amacıyla anne ve babaları çocuklarının hayatına daha fazla dâhil etmeyi hedefleyen programların, ebeveynler arasındaki ilişkinin çatışma boyutunu kapsamlı olarak inceleyen ve çiftlerin kurduğu iletişimin olumsuz etkilerini azaltmaya odaklanan öncelikli müdahaleler içermesi önemli görülmektedir. Çapraz gecikmeli panel modeli son olarak karşılıklı ilişkiler açısından değerlendirildiğinde; çocukların özellikleri, annelere kıyasla babaları daha çok etkilemektedir. Bu hem baba kırılmağına yönelik bir ipucu olarak görülebilir, hem de alanyazında sıklıkla ebeveynlerin çocuklar üzerindeki etkilerinin incelendiği araştırmalara (Albanese vd., 2019; Bastait ve Mortelmans, 2014; Carlson ve Magnuson, 2011) ek olarak çocukların iyi oluşunun ebeveynler üzerindeki etkilerine yönelik yeni sorular sorulmasının ve araştırılmasının yolunu açabilir.

Sınırlılıklar ve Öneriler

Bu araştırmada çocukların mizaç özellikleri, sosyal uyumları ve ebeveynlere ait özellikler kapsamında ele alınan değişkenler okul öncesi uyum süreçlerini tamamlamış dört yaş grubu çocukların anne babalarıyla dokuz ay ara ile incelenmiştir. Çalışma kısa süreli boylamsal bir araştırma özelliği göstermekle birlikte gelecek çalışmalarda çocukların daha uzun sürelerde takip edilmesi ve okul döneminin başında da değerlendirilmesinin zaman içindeki değişimler hakkında daha ayrıntılı bilgi vereceği düşünülmektedir. Bununla birlikte tekrarlanan ölçüm sayısını artırmak, çocukların gelişimi boyunca ortaya çıkan olası dalgalanmaları görmeye yardımcı olur. Ancak hem çalışmanın pratikliğini azaltır hem de katılımcıların ve araştırmacıların yükünü artırır. Bu nedenle klinik uygulamalara kaynak sağlamayı düşünen gelecek çalışmalarda, değişkenlerin istikrarlılığı da göz önüne alınarak, en uygun ölçüm sayısının belirlenmesi önemlidir (MacNeil vd., 2021).

Erken dönemlerdeki çocukların uyum becerilerine katkıda bulunabilecek faktörlerin anlaşılması, gelecek dönemlerde çocukların gelişimsel süreçlerini iyileştirmenin anahtarı sayılabilir.

Bu tez çalışması, çocuk ve ebeveyn özelliklerinin, çocukların sosyal duygusal gelişimleri ile olan ilişkisini anlamak için oluşturulmuş kısa süreli boylamsal bir düzenleyicili aracılık modeline dayanmaktadır. Genel olarak değerlendirildiğinde çalışma, okul öncesi dönemdeki çocukların anne babalarının ebeveyn katılımını ölçebilmek için geliştirilmiş bir ölçüm aracının geçerlik güvenirlik bulgularını; çocuğun mizaç özellikleri ile sosyal uyumu arasındaki ilişkide ebeveynlere ait özelliklerin boylamsal etkisini; çocuğun mizaç özellikleri, sosyal beceri ve davranış problemleri ile davranışsal ebeveyn katılımının çeşitli demografik özellikler açısından değerlendirilmesini ve değişkenler arasındaki zamansal yöne ilişkin bilgileri içermektedir. Çalışma boyunca bütüncül bir bakış açısı benimsenerek, anne ve babalar için analizler yürütülmüş ve modeller karşılıklı olarak sunulmuştur.

Araştırmada ilk olarak ölçek geliştirme aşamaları izlenerek ebeveyn katılımını davranışsal ve duygusal boyutlarda değerlendiren bir ölçüm aracı geliştirilmiştir. Yerel alanyazında baba katılımını (Sımsıkı ve Şendil, 2014) ve ebeveynlerin çocuğun eğitimi üzerindeki katılımını (Ahmetoğlu vd., 2018) değerlendiren ölçüm araçları olmasına rağmen; ebeveynlerin her ikisinden hafta içi ve hafta sonu olmak üzere davranışsal katılımı ve duygusal katılımı değerlendiren bir ölçüm aracına rastlanmamıştır. Geliştirilen ölçeğe benzer diğer ölçüm araçlarının yabancı alanyazında yer aldığı ancak onların da uygulanabilir olduğu örneklemin bebeklik dönemi ile sınırlı olduğu görülmüştür (Manlove ve Vernon-Feagans, 2002; Mehall vd., 2009). Bu nedenle tez kapsamında geliştirilen Ebeveyn Katılımı Ölçeğinin okul öncesi dönemde çocuğu olan anne ve babaların katılımını değerlendiren geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olarak, gelecek çalışmalarda ülkemizdeki ebeveynlik pratiklerine özgü bir değerlendirme almaya yardımcı olacağı umulmaktadır.

Çalışmanın örneklemini farklı şehirlerde eğitim öğretim görmekte olan okul öncesi çocukların anne ve babaları oluşturmuştur. Bu açıdan bakıldığında çalışmanın temsil edici gücünün yüksek olduğu söylenebilir. Buna rağmen katılımcı anne babaların eğitim düzeyi lisans ve lisansüstünde yoğunlaşmış, algıladıkları sosyoekonomik durum orta ve üstünde dağılım göstermiştir. Örneklemin eğitim ve algılanan sosyoekonomik düzey açısından nispeten homojen bir yapıya sahip olması çalışmanın genellenebilirliğini düşük kılıyor gibi görünse de çoğu mizaç çalışmasında benzer özelliklerdeki gruplarla çalışıldığı ya da sosyoekonomik durumun kontrol edildiği dikkat çekmektedir (Ayoub vd., 2018; Oberklaid vd., 1990; Singer vd., 1958; Strickhouser ve Sutin, 2020). Mizaç çalışmalarının sıklıkla orta ve üstü sosyoekonomik düzeyi temsil eden örneklemeler ile yürütülmesinin bir nedeni, düşük sosyoekonomik bağlamda büyüyen çocukların henüz bebeklik döneminden itibaren yüksek strese ve uyaran eksikliğine maruz kalmalarına bağlı olarak tepkisel mizaç özelliklerine yatkınlıklarının artmasıdır (Conejero ve Rueda, 2018). Bununla birlikte sosyoekonomik düzey çocukların gelişimsel sonuçlarını doğrudan etkileyen önemli bir faktör olarak kavramsallaştırıldığından, mizaç özellikleri sosyal süreçler yoluyla sosyoekonomik düzeyin olumsuz etkilerinin potansiyel bir düzenleyicisi olarak rol oynayabilir (Wang vd., 2017). Dolayısıyla düşük sosyoekonomik düzeyi temsil eden çevrelerde büyüyen çocuklar ve aileleriyle çalışmak, örneklemin

çocukla ilgili özellikler açısından yanlı bir hale getirebilir (Strickhouser ve Sutin, 2019). Bu nedenle daha geniş sosyoekonomik özellikleri temsil eden örneklemeler ile yürütülecek gelecek mizaç araştırmalarında, sosyoekonomik düzeyin kontrol değişkeni olarak incelenerek çalışmanın geçerliğinin artırılması hedeflenebilir.

Aynı zamanda TÜBİTAK 1002 - Hızlı Destek Projeleri kapsamında fonlanan tez çalışmasının ilk zaman verileri 2021 Eylül Ayı içerisinde toplanmaya başladığından çalışma süreci, koronavirüs pandemisinin el verdiği biçimde yeniden düzenlenmiştir. Pandeminin ilk kısıtlayıcı yanı, çalışmada öğretmenlerin bildirimine dayalı ölçüm alamamak olmuştur. İlgili süreçte Milli Eğitim Bakanlığı izinleri durdurulduğu için çocuklara ilişkin özellikler öğretmenler tarafından değerlendirilememiştir. Alanyazında farklı kaynaklardan ölçülen yapıların daha geçerli sonuçlar elde etmek için yararlı olduğu bilinmektedir (örn., Bornstein vd., 2019). Bundan sonraki çalışmalarda geçerliliğin de artırılması hedefiyle, çocuğa ilişkin özelliklerin birden fazla çevresel kaynağa bağlı olarak değerlendirmesi önerilebilir. Buna karşın çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerinin tümünün anne ve baba bildirimlerine göre ayrı ayrı değerlendirilmiş olmasının araştırmanın güçlü bir yanını oluşturduğu düşünülmektedir. Ayrıca çocuklara ait özelliklerin ebeveyn ve çocuk cinsiyetine bağlı olarak incelenmesi, cinsiyet temelli özellikleri karşılıklı inceleyen önceki alanyazın bilgilerine katkı sunmuştur. Elbette çocuklar büyüdükçe, ebeveynlere dair faktörlerin onların sosyal uyumlarını etkilemeye devam edip etmediğini belirlemek için daha fazla araştırma yapılması gerekmektedir. Aile sistemleri kuramcıları, aileyi oluşturan alt sistemlerin çeşitli, dinamik ve değişken olduğunu vurgularlar (Anderson vd., 2013). Bu sebeple çocukların sosyal uyum göstergelerini etkileyen çocuk ve aile özelliklerini tahmin etmek kolay değildir. Gelecekte araştırmacıların, geçmiş alanyazın bulgularını da kullanarak, çocukların gelişimsel örüntüleri üzerinde etkili olan potansiyel faktörlerin nasıl bir araya geldiğini ve etkilerinin ne yönde olduğunu incelemesi, konu üzerindeki fikir bütünlüğünü artıracaktır.

Pandemi sürecinin kısıtlayıcı bir diğer yanı, çalışma verilerinin tümünün elden toplanamamış olması ve çevrim içi yolla elde edilen verilerin kontrolünün sağlanamamış olmasıdır. Diğer bir ifadeyle çevrim içi yolla doldurulan verilerin hangi koşullarda ve ne kadar sürede doldurulduğu öngörülemezdir. Bu durum, çalışmanın bağımlı değişkenleri açısından bir farklılık ortaya çıkıp çıkmadığı kontrol edilerek bertaraf edilmiştir. Bununla birlikte yakın tarihli çalışmalarda ebeveynlerin davranışsal katılımının ev ziyaretleri ya da laboratuvar çalışmaları ile gözlemsel olarak değerlendirilmesi yoluna gidildiği görülmektedir; ancak bu çalışmada gözlemsel yöntem kullanılamamıştır. Gelecekte ebeveyn-çocuk etkileşiminin niteliğini kodlama yöntemine dayalı olarak inceleyen çalışmaların alanyazına katkı sunacağı düşünülmektedir. Son olarak çalışma kapsamında ele alınan değişkenlerden biri olan ebeveyn katılımı niceliğinin anne babaların davranışsal ve duygusal ebeveyn katılımını etkileyeceği bilindiğinden (Boonk vd., 2018; Pineda vd., 2018), pandemi sürecinde ebeveynlerin evde çocukla geçirdikleri sürelerdeki değişim göz önüne alınarak kontrol edilmiştir.

Çalışmanın ana modellerinde, ebeveyn katılımının çocukların mizaç özellikleri ile sosyal becerileri ve problem davranışları arasındaki doğrudan ilişkiler boylamsal olarak gösterilmiştir. Doğrudan yollarda anne ve babalar için ortak olarak ortaya çıkan mizacın sebat etme özelliği olduğu görülmüştür. Çocukların dokuz ay içinde artan sosyal becerileri sebat etme mizaç özelliği ile açıklanmaktadır. Aracı yollara ilişkin sonuçlar, diğer mizaç özelliklerine kıyasla daha zorlayıcı özellikler ile anılan olumsuz duygulanım ve utangaçlık mizaç özelliğine sahip çocukların zaman içinde azalan baba katılımı deneyimlediklerini göstermiştir. Daha da önemlisi bulgular, ebeveynlere ilişkin faktörlerin çocukların sosyal uyumları üzerindeki benzersiz etkileri için kanıtlar sunmuştur. Bu noktada olumsuz biyolojik yatkınlığı olan çocukların zaman içinde artan anne katılımı ile birlikte sosyal uyumlarını artırması dikkat çekicidir. Çocukların ‘olumlu’ ya da ‘olumsuz’ gelişimsel süreçlerle tanımlanan mizaç özellikleri için anneler, ebeveyn katılımlarını düşürmemiştir. Dolayısıyla aynı mizaç özelliğindeki çocuklar farklı düzeylerde anne ve baba katılımı deneyimlemekte, bu da sosyal uyumları üzerindeki etkili olmaktadır. Çalışma, yıkıcı evlilik iletişimi ve ebeveyn katılımının, çocukların sosyal becerileri ve problem davranışları üzerindeki biricik ve ortak etkilerini göstermesi açısından da önemli görülmektedir. Yayılma hipotezi ile tutarlı olarak çocuklar, olumsuz biyolojik yatkınlıklarının problem davranışlara yol açmasının ötesinde, ebeveynlerinin yıkıcı evlilik iletişimlerinin etkisiyle daha az deneyimledikleri ebeveyn katılımının olumsuz gelişimsel sonuçlarına maruz kalabilirler. Bu da çocukların kişiler arası ilişkilerine katkı sunan sosyal becerilerden yoksun kalarak daha fazla problem davranış göstermelerine yol açabilir. Dolayısıyla tüm bu sonuçlar, çocuklar için davranış problemleri riskini artıran ebeveyn özelliklerine dikkat çekmektedir. Avantajlı Hassasiyet Modelinin varsayımları desteklenmemiş olsa da sonuçlar, olumsuz çevresel koşulların daha olumsuz gelişimsel sonuçlara yol açabileceğini savunan Yatkınlık-Stres Kuramı ile tutarlıdır. Normatif gelişimi zorlayan mizaç özellikleri gösteren çocukların sosyal uyumları, ebeveyn katılımından mahrum kaldıklarında daha olumsuz şekilde etkilenmektedir. Bu nedenle olumlu ebeveyn davranışlarının ve aile içi iletişimin desteklenerek güçlendirilmesi, çocuklarda daha fazla davranış sorunu görülmesinin önlenmesi açısından önemli olacaktır.

Ebeveynlerin yıkıcı evlilik iletişimine yönelik bulgulara, eşleri ile çatışmalı ve saldırgan iletişim biçimi içinde olan babaların davranışsal katılımının, çocuk cinsiyetinden bağımsız olarak, çocuklarının mizaç özellikleri ile etkileşerek zaman içinde azalması, çalışmada baba kırılganlığına işaret eden en güçlü kanıtlardandır. Bu bağlamda düşünüldüğünde ileriki çalışmalarda, evlilik ilişkisinden kaynaklanan stresin aile yapısını oluşturan ebeveyn alt sistemindeki babaları daha fazla yıpratmasını beklemek yanlış olmayacaktır. Yıkıcı evlilik iletişiminin çocukların mizaç özellikleri ile etkileşerek ebeveyn katılımını azalttığı dolaylı yolların yalnızca babalar için anlamlı görülmesi, babaların eşler arasındaki çatışmalı iletişime karşı daha savunmasız olduklarını akla getirmektedir. Gelecekte çocukları problem davranış geliştirmelerine karşı koruyucu nitelikte yapılacak önleme programlarında, zorlayıcı mizaç özelliklerine sahip çocukların ebeveyn katılımından ne denli

faaydalanabileceğinin özellikle babalar için ‘mizaca göre ebeveynlik çalışmaları’ kapsamında ele alınması önerilebilir.

Baba kırılğanlığının yanı sıra çalışma kapsamında gösterilen oldukça nadir bulgulardan biri, anne kırılğanlığına yönelik ipuçlarıdır. Anne kırılğanlığı, Lamb’ın (2004, s. 199) baba kırılğanlığını kuramsallaştırdığı yazılarından bu yana özel olarak neredeyse hiç incelenmemiştir. Bu nedenle alanyazındaki çalışmalar üzerinden doğrudan bir çerçeve çizilemeyecek olsa da elde edilen sonuçlar, anne stresinin çocuk üzerindeki etkilerini konu alan çalışmalar ve birlikte ebeveynlik çalışmaları kapsamında değerlendirilmiştir. Çalışma örnekleminin doğası gereği, gelecek çalışmalarda da eğitim düzeyi yüksek ya da çalışan annelerden oluşan gruplar için anne kırılğanlığının daha görünür olabileceği tahmin edilmektedir.

Çalışma sonuçlarının klinik örneklemeler için genellenebilir olmaması, araştırma kapsamında bir sınırlılık olarak görülebilir. Çalışmanın bağımlı değişkenlerinden biri olarak incelenen çocukların davranış problemlerinin ölçümü eşik altı düzeydedir ve problem davranışlar psikopatoloji sınırında değildir. Okul öncesi dönemde belirti düzeyinde görülen problem davranışların özellikle gelecek dönemlerde çeşitli psikopatolojilerle ilişkili olduğu bilinmekte ve çocukların uyum süreçlerini zorlayan risk faktörlerinin erken dönemlerde belirlenmenin önemi vurgulanmaktadır (Waddell vd., 2018). Çalışma sonuçlarının bu yönüyle, geliştirilebilecek olası önleme ve müdahale programları için kıymetli bir teorik alt yapı sağlaması beklenmektedir.

Sonuç olarak mevcut bulgular, çocukların mizaç özellikleri ile etkileşen ebeveynler arası yıkıcı evlilik iletişiminin ebeveyn katılımı aracılığı ile zaman içinde çocukların sosyal uyumunu açıkladığı iddiasını desteklemiştir (Barletta ve O'Mara, 2006; Planalp vd., 2019; Shigeto vd., 2014). Ayrıca mevcut çalışmanın sonuçları, yayılma süreçlerinde potansiyel cinsiyet farklılıklarını hesaba katmak için anneler ve babaların evlilik içi iletişimi nasıl algıladıkları ve ebeveyn katılımları arasında ayırım yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çocukların utangaçlık mizaç özellikleri, ebeveyn katılımını zaman içinde azaltan önemli bir bireysel faktör olarak ön plana çıkmıştır. Üstelik sonuçlarda erkek çocuklarının aktivite düzeylerinin yüksek olduğu gösterildiğinden, utangaçlık mizaç özelliği için koruyucu faktörlerden yararlanma açısından kız çocuklarına kıyasla daha avantajlı olduklarını göstermiştir. Bununla birlikte baba kırılğanlığı hipotezi, anne kırılğanlığı, yatkınlık stres kuramı ve ayırıcı yatkınlık hipotezi gibi kuramların varsayımlarını karşılayan sonuçlar sonrasında müdahale programlarının geliştirilme süreçleri için birtakım çıkarımlar yapılabilir. Örneğin sonuçlar, olumsuz mizaç özelliklerinin olumsuz ebeveynliği ortaya çıkaran doğasına işaret eden önceki çalışmalarla uyumludur (Padilla ve Ryan, 2019); ancak bu ilişkide yıkıcı evlilik iletişiminin kritik rolü dikkat çekmektedir. Bu bulguların yorumu, uyumlu aile ortamlarını destekleyen ve eşler arasındaki ilişkilerini güçlendirmeye odaklanan etkili önlemlerin, çocukların deneyimleyeceği ebeveynlik pratiklerine ve sosyal uyumlarına katkı sunacağı, şeklinde yapılabilir. Diğer bir ifade ile sonuçlar, uyum iyiliği modeli uygulamalarının çocukların gelişimsel süreçlerine olumlu etki sağlayabileceğine

dair bir katkı sunmaktadır. Dolayısıyla çocukların sosyal uyumlarını artırmayı amaçlayan programlar, ebeveynler arasındaki ilişkinin niteliğini geliştirecek becerilerin kazandırılmasına ve çocukların sosyal uyumlarına etki eden ebeveyn kaynaklı koruyucu faktörlere/risk faktörlerine odaklanmalıdır. Ek olarak çalışmada anne babalar; çocuklarının mizaç özellikleri, sosyal becerileri ve problem davranışlarını çocuklarının cinsiyetleri açısından benzer düzeylerde algılama eğilimi göstermişlerdir. Bu da günümüz anne babalarının hızla değişen ebeveynlik anlayışına uyum sağladıklarını göstermesi bakımından önemlidir. Böylece kız ve erkek çocuklarının cinsiyete dayalı beklentilerden bağımsız olarak duygu sosyalleştirme pratikleri deneyimlemesine bağlı olarak, çok uzak olmayan bir gelecekte toplumsal cinsiyet rolü baskısı hissetmeden davranabileceği öngörülebilir. Yine de çocukların davranışları, kültürün içinde gömülü olan ebeveynlik uygulamalarından bağımsız düşünülemez. Dolayısıyla anne babaların yaygın olarak kabul gören ebeveynlik tutumlarına inancı, ebeveynlik beklentileri ve geleneksel değerleri, çocuk gelişimini etkileyen önemli faktörler olacaktır. Aile içi ilişkiler ve ebeveynlik kalıpları 2000’li yıllarından başından bu yana epeyce farklılaşmış olmasına rağmen (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005); akrabalık ve büyük aile üyeleri ile etkileşim o denli önemlidir ki Türk aile yapısı ‘işlevsel olarak genişlemiş’ şeklinde tanımlanmıştır (Ataca vd., 2005). Bu nedenle ülkemizde olumlu ebeveynliğin ve çocuk gelişimine katkı sunan özelliklerin artırılması için sosyal desteğin önemi yadsınamayacak düzeydedir. Çekirdek aileye yöneltilen duygusal ve araçsal kaynaklar, anne babaların stres düzeylerini azımsanmayacak biçimde azaltarak, ebeveyn katılımı ve modern ebeveynlik davranışlarını teşvik edebilir (Kotchick vd., 2005).

Çalışmanın dokuz ay süre ile yinelenen kısa süreli boylamsal deseni, değişkenler arasındaki ilişkilerin yönünün belirlenmesini önemli hale getirmiştir. Çalışmanın ana modelinde beklendiği üzere ilişkilerin yönü, çocukların dört yaşındaki mizaç özelliklerinden beş yaşlarındaki sosyal uyumlarına doğru belirlenmiştir. Bununla birlikte tez çalışması boyunca karşılıklı etkilerin varlığı göz ardı edilmemiş, babaların annelere kıyasla çocukların sosyal uyum davranışlarına daha duyarlı olduğu görülmüştür. Babaların eşleri ve çocukları ile ikili ilişkilerinin ebeveynlik davranışlarını etkileyen boylamsal yönü, akla bir kez daha baba kırılabilirliği hipotezinin varsayımlarını getirmektedir. Uyum iyiliği görüşünün önemini vurgulayan tüm bu sonuçların, alanyazına katkı sunacağı ve gelecek çalışmalar için yol gösterici olacağı düşünülmekte, geliştirilmesi olası önleme ve müdahale programları için teorik bir alt yapı sağlaması umulmaktadır.

Araştırma sonuçları ebeveynlik uygulamalarının öneminin henüz erken dönemlerden itibaren ne denli kritik olduğunu bir kez daha vurgulamaktadır. Anaokulu çocuklarının anne babalarından deneyimledikleri katılım davranışları, gelecek dönemlerde gelişebilecek olası problem davranışların önüne geçilebilmesi için koruyucu bir faktör olarak işlev görebilir. Katılımın artırılabilmesi ve çocuğun sosyal beceri gelişiminin sağlanabilmesi için ise özellikle çatışmalı ebeveynler hedef alınabilir. Eşlerin çift olarak psikososyal iyi oluşlarının sağlanması için sağlıklı aile işleyişini teşvik eden ebeveynlik programlarına katılımları önemlidir. Bu noktada hem çocuklarını davranış

problemlerinden korumaları için gereken uygulamalara ilişkin eğitimler içeren hem de çatışmalı ilişkileri ile baş edebilme becerileri kazanabilecekleri müdahalelere öncelik verilebilir. Ayrıca çalışmada saptandığı üzere ebeveynlik stresi, anne babaları özellikle duygusal açıdan çocuk bakımından uzaklaştıran kritik bir faktördür. Bu nedenle stresle başa çıkabilme tekniklerinin öğrenilmesi, anne babaların evlilik içi iletişim biçimlerini yönetebilmeleri ve çocukları ile geçirdikleri zamanı nitelikli kılabilmeleri açısından faydalı olabilir. Son olarak araştırma, yıkıcı evlilik içi iletişimin yıpratıcı etkilerinin, olumsuz duygulanım ve utangaçlık mizaç özelliği baskın olan çocuklar için daha belirgin olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla kreş ve anaokulunda mizaç özellikleri açısından risk altında olan çocuklar için daha hassas eğitim stratejilerinin geliştirilmesi, akran işbirliği yapılması, öğretmenlerin duygu düzenleme becerileri bakımından öğrencilerine özel destek sağlamaları önemli görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Abdi, B. (2010). Gender differences in social skills, problem behaviours and academic competence of Iranian kindergarten children based on their parent and teacher ratings. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 5, 1175-1179. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2010.07.256>
- Acar, I. H., Ece, C., Saral, B., & Gürmen, S. (2021). Evaluating psychometric properties of the Coparenting inventory with Turkish mothers and fathers of preschool children. *Current Psychology*, 1-11. <https://doi.org/10.1007/s12144-020-01213-1>
- Acar, I. H., Torquati, J. C., Encinger, A., & Colgrove, A. (2018). The role of child temperament on low - income preschool children's relationships with their parents and teachers. *Infant and Child Development*, 27(1), e2045. <https://doi.org/10.1002/icd.2045>
- Achenbach, T. M., Howell, C. T., Quay, H. C., Conners, C. K., & Bates, J. E. (1991). National survey of problems and competencies among four-to sixteen-year-olds: Parents' reports for normative and clinical samples. *Monographs of The Society for Research in Child Development*, i-130. <https://doi.org/10.2307/1166156>
- Achenbach, T. M., & Rescorla, L. A. (2000). *Manual for the ASEBA preschool forms and profiles* (Vol. 30). Burlington, VT: University of Vermont, Research center for children, youth, and families.
- Ahmetoğlu, E., Sezer, T., & Yavuz, E. A. (2018). Aile Katılımı Ölçeğinin Türk Kültürüne Uyarlanması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 21-40.
- Akgöz-Aktaş & Er Vargün, G. (2022). Ebeveyn Amaçları ve Çocuğun Uyumunu Arasındaki İlişkide Ebeveynlerin Olumlu Duygu Sosyalleştirme Yöntemlerinin Aracı Rolü. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 10(25), 456-472. doi: 10.7816/nesne-10-25-06
- Akgöz-Aktaş, G. (2017). *Baba katılımı ve çocuk uyumu arasındaki ilişkinin incelenmesi: Anne bekçiliği ve evlilik uyumunun etkisi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Mersin Üniversitesi.
- Albanese, A. M., Russo, G. R., & Geller, P. A. (2019). The role of parental self-efficacy in parent and child well-being: A systematic review of associated outcomes. *Child: care, health and development*, 45(3), 333-363. doi: 10.1111/cch.12661
- Ali, S., Khaleque, A., & Rohner, R. P. (2015). Pancultural gender differences in the relation between perceived parental acceptance and psychological adjustment of children and adult offspring: A meta-analytic review of worldwide research. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 46(8), 1059-1080. <https://doi.org/10.1177/002202211559775>
- Alisinanoğlu, F., & Özbey, S. (2009). Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Mesleki Eğitim Dergisi*, 4(1).
- Altafım, E. R. P., & Linhares, M. B. M. (2016). Universal violence and child maltreatment prevention programs for parents: A systematic review. *Psychosocial Intervention*, 25(1), 27-38. <https://doi.org/10.1016/j.psi.2015.10.003>
- Altschul, I., Lee, S. J., & Gershoff, E. T. (2016). Hugs, not hits: Warmth and spanking as predictors of child social competence. *Journal of Marriage and Family*, 78(3), 695-714. <https://doi.org/10.1111/jomf.12306>
- Anderson, S. E., Gooze, R. A., Lemeshow, S., & Whitaker, R. C. (2012). Quality of early maternal-child relationship and risk of adolescent obesity. *Pediatrics*, 129(1), 132-140. doi: 10.1542/peds.2011-0972
- Anderson, S. A., Sabatelli, R. M., & Kosutic, I. (2013). Systemic and ecological qualities of families. *Handbook of Marriage and The Family*, 121-138. https://doi.org/10.1007/978-1-4614-3987-5_6

- Angold, A., & Egger, H. L. (2007). Preschool psychopathology: lessons for the lifespan. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01832.x
- Angold, A., & Rutter, M. (1992). Effects of age and pubertal status on depression in a large clinical sample. *Development and Psychopathology*, 4(1), 5-28. <https://doi.org/10.1017/S0954579400005538>
- Antony, M. M., Federici, A., & Stein, M. B. (2009). Overview and introduction to anxiety disorders. *Oxford Handbook of Anxiety and Related Disorders*, 3-15.
- Arace, A., Scarzello, D., Zonca, P., & Agostini, P. (2021). Early child care experiences and individual differences: the role of gender and temperament in social skills and problem behaviours in Italian toddlers. *Early Child Development and Care*, 191(6), 977-989. doi: 10.1080/03004430.2019.1655736
- Asendorpj, J. B. (2013). Beyond temperament: A two-factorial coping model of the development of inhibition during childhood. *Social Withdrawal, Inhibition, and Shyness in Childhood* (s. 275-300) içinde. Psychology Press.
- Ataca, B., Kağıtçıbaşı, C., & Diri, A. (2005). Turkish family and the value of children: Trends over time. In G. Trommsdorff & B. Nauck (Eds.), *The value of children in cross-cultural perspective. Case studies from eight societies* (pp. 91-119). Lengerich: Pabst Publishers.
- Augustine, J. M., Cavanagh, S. E., & Crosnoe, R. (2009). Maternal education, early child care and the reproduction of advantage. *Social Forces*, 88(1), 1-29. doi: 10.1353/sof.0.0233
- Ayoub, M., Gosling, S. D., Potter, J., Shanahan, M., & Roberts, B. W. (2018). The relations between parental socioeconomic status, personality, and life outcomes. *Social Psychological and Personality Science*, 9(3), 338-352. <https://doi.org/10.1177/1948550617707018>
- Ayre, C., & Scally, A. J. (2014). Critical values for Lawshe's content validity ratio: revisiting the original methods of calculation. *Measurement and Evaluation in Counseling and Development*, 47(1), 79-86. <https://doi.org/10.1177/0748175613513808>
- Bacanli, H. (2000). Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 20(20), 597-610.
- Balat Uyanık, G., Şimşek, Z., & Akman, B. (2008). Okul öncesi eğitim alan çocukların davranış problemlerinin anne ve öğretmen değerlendirmeleri açısından karşılaştırılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2008(34), 263-275.
- Bagner, D. M., Rodríguez, G. M., Blake, C. A., Linares, D., & Carter, A. S. (2012). Assessment of behavioral and emotional problems in infancy: A systematic review. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 15, 113-128. doi: 10.1007/s10567-012-0110-2
- Bailey, D. B., & Wolery, M. (1992). *Teaching Infants and Preschoolers with Disabilities*. Prentice Hall.
- Bandura, A. (1985). Model of causality in social learning theory. *Cognition and Psychotherapy*, 81-99.
- Barber, B. K., Stolz, H. E., Olsen, J. A., Collins, W. A., & Burchinal, M. (2005). Parental support, psychological control, and behavioral control: Assessing relevance across time, culture, and method. *Monographs of The Society for Research in Child Development*, i-147. <https://www.jstor.org/stable/3701442>
- Barger, M. M., Kim, E. M., Kuncel, N. R., & Pomerantz, E. M. (2019). The relation between parents' involvement in children's schooling and children's adjustment: A meta-analysis. *Psychological Bulletin*, 145(9), 855-890. <https://doi.org/10.1037/bul0000201>
- Barletta, J., & O'Mara, B. (2006). A review of the impact of marital conflict on child adjustment. *Journal of Psychologists and Counsellors in Schools*, 16(1), 91-105. doi: 10.1375/ajgc.16.1.91

- Baron, R. M., & Kenny, D. A. (1986). The moderator–mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173. doi: 10.1037//0022-3514.51.6.1173
- Bartels, M., Boomsma, D. I., Hudziak, J. J., Rietveld, M. J., van Beijsterveldt, T. C., & van den Oord, E. J. (2004). Disentangling genetic, environmental, and rater effects on internalizing and externalizing problem behavior in 10-year-old twins. *Twin Research and Human Genetics*, 7(2), 162-175. doi: 10.1375/136905204323016140
- Bascoe, S. M., Davies, P. T., Sturge-Apple, M. L., & Cummings, E. M. (2009). Children's representations of family relationships, peer information processing, and school adjustment. *Developmental Psychology*, 45(6), 1740. <https://doi.org/10.1037/a0016688>
- Bastaits, K., & Mortelmans, D. (2014). Does the parenting of divorced mothers and fathers affect children's well-being in the same way?. *Child Indicators Research*, 7, 351-367.
- Bates, J. E., Schermerhorn, A. C., & Petersen, I. T. (2012). Temperament and parenting in developmental perspective. M. Zentner & R. L. Shiner (Ed.), *Handbook of Temperament* (s. 425–441) içinde. The Guilford Press.
- Bauer, D. J., & Curran, P. J. (2005). Probing interactions in fixed and multilevel regression: Inferential and graphical techniques. *Multivariate Behavioral Research*, 40, 373–400. https://doi.org/10.1207/s15327906mbr4003_5
- Baydar, N., Küntay, A., Göksen, F., Yağmurlu, B., & Cemalcılar, Z. (2013). *Türkiye'de erken çocukluk gelişim ekolojileri araştırması II*. (Erişim Tarihi 11.08.2023), <https://search.trdizin.gov.tr/tr/yayin/detay/613587/>
- Bayer, J. K., Sanson, A. V., & Hemphill, S. A. (2006). Parent influences on early childhood internalizing difficulties. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 27(6), 542-559. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2006.08.002>
- Bell, R. Q. (1968). A reinterpretation of the direction of effects in studies of socialization. *Psychological Review*, 75(2), 81. <https://doi.org/10.1037/h0025583>
- Beelmann, A., & Lösel, F. (2021). A comprehensive meta-analysis of randomized evaluations of the effect of child social skills training on antisocial development. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 7, 41-65. <https://doi.org/10.1007/s40865-020-00142-8>
- Beets, M. W., & Foley, J. T. (2008). Association of father involvement and neighborhood quality with kindergartners' physical activity: a multilevel structural equation model. *American Journal of Health Promotion*, 22(3), 195-203. doi: 10.4278/ajhp.22.3.195
- Belli, M., Akcay, N., & Yılmaz, H. B. (2021). Geçmişten Günümüze Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Katkıları. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 366-371. <https://doi.org/10.34087/cbusbed.806798>
- Belsky, J. (1997). Variation in susceptibility to environmental influence: An evolutionary argument. *Psychological Inquiry*, 8(3), 182-186. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0803_3
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child Development*, 83-96. <https://www.jstor.org/stable/1129836>
- Belsky, J., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van IJzendoorn, M. H. (2007). For better and for worse: Differential susceptibility to environmental influences. *Current Directions in Psychological Science*, 16(6), 300-304. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8721.2007.00525.x>
- Belsky, J., & Pluess, M. (2013). Beyond risk, resilience, and dysregulation: Phenotypic plasticity and human development. *Development and Psychopathology*, 25(4pt2), 1243-1261. doi: 10.1017/S095457941300059X

- Bernier, A., Tarabulsky, G. M., Cyr, C., & Matte - Gagné, C. (2021). Further evidence for the multidimensional nature of maternal sensitivity: differential links with child socioemotional functioning at preschool age. *Infancy*, 26(2), 238-247. doi: 10.1111/inf.12385
- Bersted, K. A., & DiLalla, L. F. (2016). The influence of DRD4 genotype and perinatal complications on preschoolers' negative emotionality. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 42, 71-79. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2015.12.001>
- Bonach, K., Mabry, J. B., & Potts-Henry, C. (2010). Exploring nonoffending caregiver satisfaction with a children's advocacy center. *Journal of Child Sexual Abuse*, 19(6), 687-708. doi: 10.1080/10538712.2010.522495
- Bongers, I. L., Koot, H. M., Van der Ende, J., & Verhulst, F. C. (2003). The normative development of child and adolescent problem behavior. *Journal of Abnormal Psychology*, 112(2), 179. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.112.2.179>
- Bonney, J. F., Kelley, M. L., & Levant, R. F. (1999). A model of fathers' behavioral involvement in child care in dual-earner families. *Journal of Family Psychology*, 13(3), 401. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.13.3.401>
- Boonk, L., Gijssels, H. J., Ritzen, H., & Brand-Gruwel, S. (2018). A review of the relationship between parental involvement indicators and academic achievement. *Educational Research Review*, 24, 10-30. doi: 10.1016/j.edurev.2018.02.001
- Bornstein, M. H., Hahn, C. S., Putnick, D. L., & Pearson, R. (2019). Stability of child temperament: Multiple moderation by child and mother characteristics. *British Journal of Developmental Psychology*, 37(1), 51-67. doi: 10.1111/bjdp.12253
- Bowie, B. H., Carrère, S., Cooke, C., Valdivia, G., McAllister, B., & Doohan, E. A. (2013). The role of culture in parents' socialization of children's emotional development. *Western Journal of Nursing Research*, 35(4), 514-533. doi: 10.1177/0193945911411494
- Brown, G. L., McBride, B. A., Bost, K. K., & Shin, N. (2011). Parental involvement, child temperament, and parents' work hours: Differential relations for mothers and fathers. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 32(6), 313-322. doi: 10.1016/j.appdev.2011.08.004
- Bölükbaşı, O., Öztürk, Ş., & Mahmutoğlu, F. S. (2012). Hipokrat'ın Felsefesi. *Turkish Journal of Neurology*, 18(2), 21-19.
- Bradley, R. H., & Corwyn, R. F. (2008). Infant temperament, parenting, and externalizing behavior in first grade: A test of the differential susceptibility hypothesis. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(2), 124-131. doi: 10.1111/j.1469-7610.2007.01829.x
- Branco, M. S. S., Altafim, E. R. P., & Linhares, M. B. M. (2022). Universal intervention to strengthen parenting and prevent child maltreatment: Updated systematic review. *Trauma, Violence, and Abuse*, 23(5), 1658-1676. doi: 10.1177/15248380211013131
- Bridgett, D. J., Laake, L. M., Gartstein, M. A., & Dorn, D. (2013). Development of infant positive emotionality: The contribution of maternal characteristics and effects on subsequent parenting. *Infant and Child Development*, 22(4), 362-382. <https://doi.org/10.1002/icd.1795>
- Brody, L. R. (2000). The socialization of gender differences in emotional expression: Display rules, infant temperament, and differentiation. *Gender and emotion: Social Psychological Perspectives*, 2(11), 122-137. doi: 10.1017/CBO9780511628191.003
- Brody, G. H., Pellegrini, A. D., & Sigel, I. E. (1986). Marital quality and mother-child and father-child interactions with school-aged children. *Developmental Psychology*, 22(3), 291. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.22.3.291>

- Broidy, L. M., Nagin, D. S., Tremblay, R. E., Bates, J. E., Brame, B., Dodge, K. A., ... & Vitaro, F. (2003). Developmental trajectories of childhood disruptive behaviors and adolescent delinquency: a six-site, cross-national study. *Developmental Psychology*, 39(2), 222. doi: 10.1037//0012-1649.39.2.222
- Bronfenbrenner, U. (1979). Contexts of child rearing: Problems and prospects. *American Psychologist*, 34(10), 844.
- Bronfenbrenner, U., & Crouter, A. C. (1983). Evolution of environmental models in developmental research. *Handbook of child psychology: Formerly Carmichael's Manual of Child Psychology*/Paul H. Mussen, editor.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. (2006). The bioecological model of human development. *Theoretical Models of Human Development* (ss. 793-828) içinde. Wiley.
- Bronfenbrenner, U., & Morris, P. A. (1998). The ecology of developmental processes. W. Damon & R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Theoretical Models of Human Development* (ss. 993-1028) içinde. John Wiley & Sons Inc.
- Brown, B. B., & Bakken, J. P. (2011). Parenting and peer relationships: Reinvigorating research on family-peer linkages in adolescence. *Journal of Research on Adolescence*, 21(1), 153-165. <https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00720.x>
- Buehler, C., & Gerard, J. M. (2002). Marital conflict, ineffective parenting, and children's and adolescents' maladjustment. *Journal of Marriage and Family*, 64(1), 78-92. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00078.x>
- Bugental, D. B. & Grusec, J. E. 2006. *Socialization Theory*. K. H. Rubin (Ed.), *Handbook of Child Psychology: Vol. 3. Social, Emotional, and Personality Development* (ss. 366-428) içinde. New York: Wiley.
- Burt, A. (2011). Some key issues in the study of gene-environment interplay: activation, deactivation, and the role of development. *Research in Human Development*, 8(3-4), 192-210. <https://doi.org/10.1080/15427609.2011.625323>
- Bush, K. R., Price, C. A., Price, S. J., & McKenry, P. C. (2017). Families coping with change: A conceptual overview. C. A. Price, K. R. Bush, & S. J. Price (Ed.), *Families and Change: Coping with Stressful Events and Transitions* (ss. 3-23) içinde. Sage.
- Buss, A. H., & Plomin, R. (2014). *Temperament (PLE: Emotion): Early developing personality traits*. Psychology Press. <https://doi.org/10.4324/9781315745701>
- Cabrera, N. J., & Bradley, R. H. (2012). Latino fathers and their children. *Child Development Perspectives*, 6(3), 232-238. doi: 10.1111/j.1750-8606.2012.00249.x
- Cabrera, N. J., Fitzgerald, H. E., Bradley, R. H., & Roggman, L. (2014). The ecology of father - child relationships: An expanded model. *Journal of Family Theory ve Review*, 6(4), 336-354. doi: 10.1111/jftr.12054
- Cabrera, N. J., Scott, M., Fagan, J., Steward - Streng, N., & Chien, N. (2012). Coparenting and children's school readiness: A mediational model. *Family Process*, 51(3), 307-324.
- Cabrera, N. J., Volling, B. L., & Barr, R. (2018). Fathers are parents, too! Widening the lens on parenting for children's development. *Child Development Perspectives*, 12(3), 152-157. <https://doi.org/10.1111/cdep.12275>
- Caldarella, P., & Merrell, K. W. (1997). Common dimensions of social skills of children and adolescents: A taxonomy of positive behaviors. *School Psychology Review*, 26(2), 264-278.
- Camarero-Figuerola, M., Dueñas, J. M., & Renta-Davids, A. I. (2020). The Relationship between Family Involvement and Academic Variables: A Systematic Review. *Research in Social Sciences and Technology*, 5(2), 57-71. doi: 10.46303/ressat.05.02.4

- Campagna, A. X., Desmarais, E. D., French, B., Underwood, J. J., Majdandžić, M., Beijers, R., ... & Gartstein, M. A. (2023). Temperament and behaviour problems in children: A multilevel analysis of cross - cultural differences. *Infant and Child Development*, e2443. <https://doi.org/10.1002/icd.2443>
- Campbell, S. B. (1995). Behavior problems in preschool children: A review of recent research. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 36(1), 113-149. doi: 10.1111/j.1469-7610.1995.tb01657.x
- Campbell, S. B., Shaw, D. S., & Gilliom, M. (2000). Early externalizing behavior problems: Toddlers and preschoolers at risk for later maladjustment. *Development and Psychopathology*, 12(3), 467-488. <https://doi.org/10.1017/S0954579400003114>
- Capaldi, D. M. 1991. "Co-occurrence of conduct problems and depressive symptoms in early adolescent boys: I. Familial factors and general adjustment at Grade 6", *Development and Psychopathology*, 3(3), 277-300. <https://doi.org/10.1017/S0954579400005319>
- Carden, S. W., Holtzman, N. S., & Strube, M. J. (2017). CAHOST: An excel workbook for facilitating the Johnson-Neyman technique for two-way interactions in multiple regression. *Frontiers in psychology*, 8, 1293. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.01293>
- Cardon, G. M., & De Bourdeaudhuij, I. M. (2008). Are preschool children active enough? Objectively measured physical activity levels. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 79(3), 326-332. doi: 10.1080/02701367.2008.10599496
- Carey, W. B., & McDevitt, S. C. (1978). Revision of the infant temperament questionnaire. *Pediatrics*, 61(5), 735-739.
- Carlson, M. J., & Magnuson, K. A. (2011). Low-income fathers' influence on children. *The ANNALS of The American Academy of Political and Social Science*, 635(1), 95-116. <https://doi.org/10.1177/0002716210393853>
- Carranza, J. A., González-Salinas, C., & Ato, E. (2013). A longitudinal study of temperament continuity through IBQ, TBAQ and CBQ. *Infant Behavior and Development*, 36(4), 749-761. doi: 10.1016/j.infbeh.2013.08.002
- Cassano, M., Perry - Parrish, C., & Zeman, J. (2007). Influence of gender on parental socialization of children's sadness regulation. *Social Development*, 16(2), 210-231. doi: 10.1111/j.1467-9507.2007.00381.x
- Castillo, J., Welch, G., & Sarver, C. (2011). Fathering: The relationship between fathers' residence, fathers' sociodemographic characteristics, and father involvement. *Maternal and Child Health Journal*, 15, 1342-1349. <https://doi.org/10.1007/s10995-010-0684-6>
- Ceylan, Ş., Kahraman, Ö. G., Kılınç, N., ve Ülker, P. (2019). Vineland Sosyal-Duygusal Erken Çocukluk Ölçeği'nin (VSDEÇÖ) Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması/Turkish Adaptation of the Early Childhood Scale: The Validity and Reliability Study. *Journal of History Culture and Art Research*, 8(1), 299-319. doi: 10.7596/taksad.v8i1.1901
- Chang, J. J., Halpern, C. T., & Kaufman, J. S. (2007). Maternal depressive symptoms, father's involvement, and the trajectories of child problem behaviors in a US national sample. *Archives of Pediatrics ve Adolescent Medicine*, 161(7), 697-703. doi: 10.1001/archpedi.161.7.697
- Chess, S., Thomas, A., Rutter, M., & Birch, H. G. (1963). Interaction of temperament and environment in the production of behavioral disturbances in children. *American Journal of Psychiatry*, 120(2), 142-148. doi: 10.1176/ajp.120.2.142
- Christensen, A., & Sullaway, M. (1984). Communication patterns questionnaire. *Journal of Marriage and the Family*. <https://doi.org/10.2307/353737>
- Cicchetti, D., & Cohen, D. J. (Ed.). (2006). *Developmental Psychopathology, Volume 1: Theory and Method*. John Wiley ve Sons.

- Chen, X. (2010). Shyness-inhibition in childhood and adolescence: A cross-cultural perspective. In K. H. Rubin & R. J. Coplan (Eds.), *The development of shyness and social withdrawal* (pp. 213–235). The Guilford Press.
- Chesley, N. (2017). What does it mean to be a “breadwinner” mother?. *Journal of Family Issues*, 38(18), 2594-2619. <https://doi.org/10.1177/0192513X16676857>
- Chesley, N., & Flood, S. (2017). Signs of change? At-home and breadwinner parents' housework and child-care time. *Journal of Marriage and Family*, 79(2), 511-534. <https://doi.org/10.1111/jomf.12376>
- Cheung, R. Y., Cummings, E. M., Zhang, Z., & Davies, P. T. (2016). Trivariate modeling of interparental conflict and adolescent emotional security: An examination of mother–father–child dynamics. *Journal of Youth and Adolescence*, 45, 2336-2352. doi: 10.1007/s10964-015-0406-x
- Choi, J. K., & Becher, E. H. (2019). Supportive coparenting, parenting stress, harsh parenting, and child behavior problems in nonmarital families. *Family Process*, 58(2), 404–417. <https://doi.org/10.1111/famp.12373>
- Clark, L. A., & Watson, D. (2008). Temperament: An organizing paradigm for trait psychology. O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Ed.), *Handbook of Personality: Theory and Research* (ss. 265–286) içinde. The Guilford Press.
- Clauss, J. A., & Blackford, J. U. (2012). Behavioral inhibition and risk for developing social anxiety disorder: a meta-analytic study. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry*, 51(10), 1066-1075. doi: 10.1016/j.jaac.2012.08.002
- Cloninger, C. R. (1987). A systematic method for clinical description and classification of personality variants: A proposal. *Archives of General Psychiatry*, 44(6), 573-588. doi: 10.1001/archpsyc.1987.01800180093014
- Coe, J. L., Micalizzi, L., Josefson, B., Parade, S. H., Seifer, R., & Tyrka, A. R. (2020). Sex differences in associations between early adversity, child temperament, and behavior problems. *International Journal of Behavioral Development*, 44(6), 490-504. doi: 10.1177/0165025420912012
- Cohen, F., & Anders, Y. (2020). Family involvement in early childhood education and care and its effects on the social-emotional and language skills of 3-year-old children. *School Effectiveness and School Improvement*, 31(1), 125-142. <https://doi.org/10.1080/09243453.2019.1646293>
- Coley, R. L., & Morris, J. E. (2002). Comparing father and mother reports of father involvement among low - income minority families. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 982-997. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00982.x>
- Coln, K. L., Jordan, S. S., & Mercer, S. H. (2013). A unified model exploring parenting practices as mediators of marital conflict and children's adjustment. *Child Psychiatry ve Human Development*, 44, 419-429. doi: 10.1007/s10578-012-0336-8
- Coltrane, S. (2000). Research on household labor: Modeling and measuring the social embeddedness of routine family work. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1208-1233. <https://www.jstor.org/stable/1566732>
- Conejero, Á., & Rueda, M. R. (2018). Infant temperament and family socio-economic status in relation to the emergence of attention regulation. *Scientific Reports*, 8(1), 11232. doi: 10.1038/s41598-018-28831-x
- Cooper, D. H., & Farran, D. C. (1988). Behavioral risk factors in kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, 3(1), 1-19. [https://doi.org/10.1016/0885-2006\(88\)90026-9](https://doi.org/10.1016/0885-2006(88)90026-9)
- Coplan, R. J., Baldwin, D., & Wood, K. R. (2020). Shy but getting by: Protective factors in the links between childhood shyness and socio-emotional functioning. *Adaptive Shyness: Multiple Perspectives on Behavior and Development*, 63-87. doi: 10.1007/978-3-030-38877-5_4

- Coplan, R. J., Bowker, A., & Cooper, S. M. (2003). Parenting daily hassles, child temperament, and social adjustment in preschool. *Early Childhood Research Quarterly*, 18(3), 376-395. [https://doi.org/10.1016/S0885-2006\(03\)00045-0](https://doi.org/10.1016/S0885-2006(03)00045-0)
- Cox, M. J., & Paley, B. (2003). Understanding families as systems. *Current Directions in Psychological Science*, 12(5), 193-196. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.01259>
- Cox, M. J., & Paley, B. (1997). Families as systems. *Annual Review of Psychology*, 48(1), 243-267. doi: 10.1146/annurev.psych.48.1.243
- Craske, M. G. (1997). Fear and anxiety in children and adolescents. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 61(2).
- Crockenberg, S., & McCluskey, K. (1986). Change in maternal behavior during the baby's first year of life. *Child Development*, 746-753.
- Crockenberg, S., & Langrock, A. (2001). The role of specific emotions in children's responses to interparental conflict: a test of the model. *Journal of Family Psychology*, 15(2), 163. doi: 10.1037//0893-3200.15.2.163
- Crockenberg, S., & Leerkes, E. (2003). Parental acceptance, postpartum depression, and maternal sensitivity: Mediating and moderating processes. *Journal of Family Psychology*, 17(1), 80–93. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.17.1.80>
- Crouter, A. C., Perry-Jenkins, M., Huston, T. L., & McHale, S. M. (1987). Processes underlying father involvement in dual-earner and single-earner families. *Developmental Psychology*, 23(3), 431. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.23.3.431>
- Cummings, E. M. & Davies, P. T. (2010). *Marital conflict and children: An emotional security perspective*. Guilford Press.
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C., & Raymond, J. (2004). Marital quality and conflict are related to children's functioning and adjustment 2001. *The Role of The Father in Child Development*, 196.
- Cummings, E. M. & Merrilees, C. E. (2010). Identifying the dynamic processes underlying links between marital conflict and child adjustment. M. S. Schulz, M. K. Pruett, P. K. Kerig, & R. D. Parke (Ed.), *Strengthening couple relationships for optimal child development: Lessons from research and intervention* (ss. 27–40) içinde. American Psychological Association. <https://doi.org/10.1037/12058-003>
- Cummings, E. M., Merrilees, C. E., & George, M. W. (2010). Fathers, marriages, and families. *The Role of The Father in Child Development*, 10, 154-76. doi: 10.1037/a0016741
- Çiftçi, M. & Bal, P. N. (2015). The investigation of the relationship between parents' involvement level and academic achievement on secondary school students. *Journal of Human Sciences*, 12(1), 363-384.
- Dalimonte - Merckling, D. M., & Brophy - Herb, H. E. (2019). A person - centered approach to child temperament and parenting. *Child Development*, 90(5), 1702-1717. doi: 10.1111/cdev.13046
- Darling-Churchill, K., Chien, N., Halle, T., Lippmann, L., Zaslow, M., Daneri, P., & Howarth, G. (2015). Characteristics of existing measures of social and emotional development in early childhood: Applications for federal reporting and data collection. *Contract*, 200(2012-F), 51426.
- Darlington, R. B., & Hayes, A. F. (2017). Regression analysis and linear models. *Guilford*, 603-611.
- Davidov, M., & Grusec, J. E. (2006). Multiple pathways to compliance: mothers' willingness to cooperate and knowledge of their children's reactions to discipline. *Journal of Family Psychology*, 20(4), 705. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.20.4.705>
- Davies, P. (2011). The impact of a child protection investigation: A personal reflective account. *Child and Family Social Work*, 16(2), 201-209. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2010.00732.x>

- Davies, P. T., & Cummings, E. M. (1994). Marital conflict and child adjustment: an emotional security hypothesis. *Psychological Bulletin*, 116(3), 387. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.116.3.387>
- Davies, P. T., Harold, G. T., Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., Shelton, K., Rasi, J. A., & Jenkins, J. M. (2002). Child emotional security and interparental conflict. *Monographs of the Society For Research in Child Development*, i-127. <https://www.jstor.org/stable/3181513>
- Davies, P. T., Pearson, J. K., Cicchetti, D., Martin, M. J., & Cummings, E. M. (2019). Emotional insecurity as a mediator of the moderating role of dopamine genes in the association between interparental conflict and youth externalizing problems. *Development and Psychopathology*, 31(3), 1111-1126. <https://doi.org/10.1017/S0954579419000634>
- Davies, P. T., & Sturge-Apple, M. L. (2007). Advances in the formulation of emotional security theory: An ethologically based perspective. R. V. Kail (Ed.), *Advances in child development and behavior* (ss. 87–137) içinde. Elsevier Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-009735-7.50008-6>
- Davis-Kean, P. E. (2005). The influence of parent education and family income on child achievement: the indirect role of parental expectations and the home environment. *Journal of Family Psychology*, 19(2), 294. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.19.2.294>
- Day, R. D., & Lamb, M. E. (Ed.). (2003). *Conceptualizing and Measuring Father Involvement*. Routledge.
- De Pauw, S. S., & Mervielde, I. (2010). Temperament, personality and developmental psychopathology: A review based on the conceptual dimensions underlying childhood traits. *Child Psychiatry ve Human Development*, 41, 313-329. doi: 10.1007/s10578-009-0171-8
- Degnan, K. A., Almas, A. N., & Fox, N. A. (2010). Temperament and the environment in the etiology of childhood anxiety. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 51(4), 497-517. doi: 10.1111/j.1469-7610.2010.02228.x
- DeLoatche, K. J., Bradley-Klug, K. L., Ogg, J., Kromrey, J. D., & Sundman-Wheat, A. N. (2015). Increasing parent involvement among Head Start families: A randomized control group study. *Early Childhood Education Journal*, 43, 271-279. doi: 10.1007/s10643-014-0660-7
- Denham, S. A., & Brown, C. (2010). “Plays nice with others”: Social–emotional learning and academic success. *Early Education and Development*, 21(5), 652-680. <https://doi.org/10.1080/10409289.2010.497450>
- Dick, D. M. (2011). Gene-environment interaction in psychological traits and disorders. *Annual Review of Clinical Psychology*, 7, 383-409. doi: 10.1146/annurev-clinpsy-032210-104518
- Diniz, E., Brandao, T., Monteiro, L., & Verissimo, M. (2021). Father involvement during early childhood: A systematic review of the literature. *Journal of Family Theory ve Review*, 13(1), 77-99. <https://doi.org/10.1111/jftr.12410>
- Dipietro, J. A., Voegtline, K. M., Pater, H. A., & Costigan, K. A. (2018). Predicting child temperament and behavior from the fetus. *Development and Psychopathology*, 30(3), 855-870. <https://doi.org/10.1017/S0954579418000482>
- Dollar, J. M., Perry, N. B., Calkins, S. D., Shanahan, L., Keane, S. P., Shriver, L., & Wideman, L. (2022). Longitudinal associations between specific types of emotional reactivity and psychological, physical health, and school adjustment. *Development and Psychopathology*, 1-15. doi: 10.1017/S0954579421001619
- Doucet, A. (2009). Dad and baby in the first year: Gendered responsibilities and embodiment. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 624(1), 78-98. <https://doi.org/10.1177/0002716209334069>
- Downer, J. T., & Mendez, J. L. (2005). African American father involvement and preschool children's school readiness. *Early Education and Development*, 16(3), 317-340. https://doi.org/10.1207/s15566935eed1603_2

- Döpfner, M., & Hanisch, C. (2020). Psychological treatment of mental health problems in children and adolescents. *Mental Health and Illness of Children and Adolescents*, 575-590. doi: 10.1007/978-981-10-2348-4_48
- Dubeau, D., Coutu, S., & Lavigneur, S. (2013). Links between different measures of mother/father involvement and child social adjustment. *Early Child Development and Care*, 183(6), 791-809. <https://doi.org/10.1080/03004430.2012.723442>
- Dubowitz, H., Black, M. M., Cox, C. E., Kerr, M. A., Litrownik, A. J., Radhakrishna, A., ... & Runyan, D. K. (2001). Father involvement and children's functioning at age 6 years: A multisite study. *Child Maltreatment*, 6(4), 300-309. doi: 10.1177/1077559501006004003
- Dunn, J., & Kendrick, C. (1980). The arrival of a sibling: changes in patterns of interaction between mother and first - born child. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 21(2), 119-132. doi: 10.1111/j.1469-7610.1980.tb00024.x
- Edwards, V. J., Holden, G. W., Felitti, V. J., & Anda, R. F. (2003). Relationship between multiple forms of childhood maltreatment and adult mental health in community respondents: results from the adverse childhood experiences study. *American Journal of Psychiatry*, 160(8), 1453-1460. <https://doi.org/10.1176/appi.ajp.160.8.1453>
- Ehrensaft, D. (1990). *Parenting together: Men and women sharing the care of their children*. University of Illinois Press.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1994). Mothers' reactions to children's negative emotions: Relations to children's temperament and anger behavior. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 138-156. <https://www.jstor.org/stable/23087912>
- Eisenberg, N., Valiente, C., Spinrad, T. L., Cumberland, A., Liew, J., Reiser, M., ... & Losoya, S. H. (2009). Longitudinal relations of children's effortful control, impulsivity, and negative emotionality to their externalizing, internalizing, and co-occurring behavior problems. *Developmental Psychology*, 45(4), 988. doi: 10.1037/a0016213
- Eisend, M. (2019). Gender roles. *Journal of Advertising*, 48(1), 72-80. <https://doi.org/10.1080/00913367.2019.1566103>
- Epstein, J. L., & Sheldon, S. B. (2002). Present and accounted for: Improving student attendance through family and community involvement. *The Journal of Educational Research*, 95(5), 308-318. <https://doi.org/10.1080/00220670209596604>
- Erel, O., & Burman, B. (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 118(1), 108. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.118.1.108>
- Ergüden, N., Doğan, A., & Hastaoğlu, Z. Ş. (2020). Aile katılımının okul öncesi dönem çocuklarının benlik saygısı ve sosyal duygusal uyumu üzerindeki etkileri. *Nesne*, 8(17), 297-309. doi: 10.7816/nesne-08-17-10
- Erkuş, A., Sünbül, Ö., Sünbül, S. Ö., Yormaz, S., & Aşiret, S. (2017). Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-II ölçme araçlarının psikometrik nitelikleri ve ölçme kuramları. *Pegem Atıf İndeksi*.
- Essau, C. A., Sasagawa, S., & Frick, P. J. (2006). Psychometric properties of the Alabama parenting questionnaire. *Journal of Child and Family Studies*, 15, 595-614. doi: 10.1007/s10826-006-9036-y
- Fabes, R. A., Gaertner, B. M., & Popp, T. K. (2006). Getting Along with Others: Social Competence in Early Childhood. K. McCartney & D. Phillips (Ed.), *Blackwell handbook of early childhood development* (ss. 297-316) içinde. Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470757703.ch15>

- Fan, J., Ren, L., & Li, X. (2020). Contributions of child temperament and marital quality to coparenting among Chinese families. *Children and Youth Services Review*, 108, 104610. doi: 10.1016/j.childyouth.2019.104610
- Fantuzzo, J., Boruch, R., Beriama, A., Atkins, M., & Marcus, S. (1997). Domestic violence and children: Prevalence and risk in five major US cities. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry*, 36(1), 116-122. doi: 10.1097/00004583-199701000-00025
- Fantuzzo, J., McWayne, C., Perry, M. A., & Childs, S. (2004). Multiple dimensions of family involvement and their relations to behavioral and learning competencies for urban, low-income children. *School Psychology Review*, 33(4), 467-480. doi: 10.1080/02796015.2004.12086262
- Feldman, R. (2003). Infant-mother and infant-father synchrony: The coregulation of positive arousal. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 24(1), 1-23. doi: <https://doi.org/10.1002/imhj.10041>
- Feldman, M. A., Hancock, C. L., Rielly, N., Minnes, P., & Cairns, C. (2000). Behavior problems in young children with or at risk for developmental delay. *Journal of Child and Family Studies*, 9, 247-261. <https://doi.org/10.1023/A:1009427306953>
- Feil, E. G., Small, J. W., Forness, S. R., Kaiser, A. P., Hancock, T. B., Serna, L. A., ... & Lopez, M. L. (2005). Using different measures, informants, and clinical cut-off points to estimate prevalence of emotional or behavioral disorders in preschoolers: Effects on age, gender, and ethnicity. *Behavioral Disorders*, 30(4), 375-391. <https://doi.org/10.1177/019874290503000405>
- Fischer, J., & Anderson, V. N. (2012). Gender role attitudes and characteristics of stay-at-home and employed fathers. *Psychology of Men ve Masculinity*, 13(1), 16. <https://doi.org/10.1037/a0024359>
- Fisher, P. A., Bacon, J. G., & Storck, M. (1998). Teacher, parent and youth report of problem behaviors among rural American Indian and Caucasian adolescents. *American Indian and Alaska Native Mental Health Research*, 8(2), 1-27. <https://doi.org/10.5820/aian.0802.1998.1>
- Fishman, E. A., & Meyers, S. A. (2000). Marital satisfaction and child adjustment: Direct and mediated pathways. *Contemporary Family Therapy*, 22, 437-452. doi: 10.1023/A:1007848901640
- Fletcher, R., Freeman, E., Ross, N., & St George, J. (2013). A quantitative analysis of practitioners' knowledge of fathers and fathers' engagement in family relationship services. *Australasian Dispute Resolution Journal*, 24(4), 270-277.
- Floyd, F. J., Gilliom, L. A., & Costigan, C. L. (1998). Marriage and the parenting alliance: Longitudinal prediction of change in parenting perceptions and behaviors. *Child Development*, 69(5), 1461-1479. <https://doi.org/10.2307/1132278>
- Flouri, E., & Buchanan, A. (2004). Early father's and mother's involvement and child's later educational outcomes. *British Journal of Educational Psychology*, 74(2), 141-153. <https://doi.org/10.1348/000709904773839806>
- Forsman, M., Lichtenstein, P., Andershed, H., & Larsson, H. (2008). Genetic effects explain the stability of psychopathic personality from mid-to late adolescence. *Journal of Abnormal Psychology*, 117(3), 606. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.117.3.606>
- Fox, N. A., Zeytinoglu, S., Valadez, E. A., Buzzell, G. A., Morales, S., & Henderson, H. A. (2023). Annual Research Review: Developmental pathways linking early behavioral inhibition to later anxiety. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 64(4), 537-561. doi: 10.1111/jcpp.13702
- Frazer, A. L., & Fite, P. J. (2016). Maternal psychological control, use of supportive parenting, and childhood depressive symptoms. *Child Psychiatry ve Human Development*, 47, 384-396. <https://doi.org/10.1007/s10578-015-0573-8>

- Friedman-Krauss, A. H., Raver, C. C., Morris, P. A., & Jones, S. M. (2014). The role of classroom-level child behavior problems in predicting preschool teacher stress and classroom emotional climate. *Early Education and Development*, 25(4), 530-552. <https://doi.org/10.1080/10409289.2013.817030>
- Gallagher, K. C. (2002). Does child temperament moderate the influence of parenting on adjustment?. *Developmental Review*, 22(4), 623-643. [https://doi.org/10.1016/S0273-2297\(02\)00503-8](https://doi.org/10.1016/S0273-2297(02)00503-8)
- Ganiban, J. M., Ulbricht, J., Saudino, K. J., Reiss, D., & Neiderhiser, J. M. (2011). Understanding child-based effects on parenting: temperament as a moderator of genetic and environmental contributions to parenting. *Developmental Psychology*, 47(3), 676. doi: 10.1037/a0021812
- Gartstein, M. A., Bridgett, D. J., & Low, C. M. (2012). Asking questions about temperament: self-and other-report measures across the lifespan. M. Zentner & R. L. Shiner (Ed.), *Handbook of Temperament* (ss. 183–208) içinde. The Guilford Press.
- Gartstein, M. A., Putnam, S. P., & Rothbart, M. K. (2012). Etiology of preschool behavior problems: Contributions of temperament attributes in early childhood. *Infant Mental Health Journal*, 33(2), 197-211. <https://doi.org/10.1002/imhj.21312>
- Gartstein, M. A., & Rothbart, M. K. (2003). Studying infant temperament via the revised infant behavior questionnaire. *Infant Behavior and Development*, 26(1), 64-86. [https://doi.org/10.1016/S0163-6383\(02\)00169-8](https://doi.org/10.1016/S0163-6383(02)00169-8)
- Gaunt, R. (2006). Couple similarity and marital satisfaction: Are similar spouses happier?. *Journal of Personality*, 74(5), 1401-1420. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2006.00414.x>
- Gazi, T. (2019). *Annelik bekliliği ve evlilik uyumunun baba katılımı ve baba-ergen ilişkilerindeki rolünün incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Giallo, R., D'Esposito, F., Christensen, D., Mensah, F., Cooklin, A., Wade, C., ... & Nicholson, J. M. (2012). Father mental health during the early parenting period: results of an Australian population based longitudinal study. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 47, 1907-1916. <https://doi.org/10.1007/s00127-012-0510-0>
- Gilbert, G. E., & Prion, S. (2016). Making sense of methods and measurement: Lawshe's content validity index. *Clinical Simulation in Nursing*, 12(12), 530-531. doi: 10.1016/j.ecns.2016.08.002
- Gilliom, M., & Shaw, D. S. (2004). Codevelopment of externalizing and internalizing problems in early childhood. *Development and Psychopathology*, 16(2), 313-333. doi: 10.1017/s0954579404044530
- Ginsburg, G. S., & Schlossberg, M. C. (2002). Family-based treatment of childhood anxiety disorders. *International Review of Psychiatry*, 14(2), 143-154. <https://doi.org/10.1080/09540260220132662>
- Glaser, K. (1967). Masked depression in children and adolescents. *American Journal of Psychotherapy*, 21(3), 565-574. Doi: 10.1176/appi.psychotherapy.1967.21.3.565
- Goeke-Morey, M. C., Cummings, E. M., & Papp, L. M. (2007). Children and marital conflict resolution: implications for emotional security and adjustment. *Journal of Family Psychology*, 21(4), 744. <https://doi.org/10.1037/0893-3200.21.4.744>
- Goetz, G. L., Rodriguez, G., & Hartley, S. L. (2019). Actor-partner examination of daily parenting stress and couple interactions in the context of child autism. *Journal of Family Psychology*, 33(5), 554. doi: 10.1037/fam0000527
- Goldsmith, H. H., Buss, A. H., Plomin, R., Rothbart, M. K., Thomas, A., Chess, S., ... & McCall, R. B. (1987). Roundtable: What is temperament? Four approaches. *Child Development*, 505-529. <https://www.jstor.org/stable/1130527>

- Goldsmith, H. H., & Gottesman, I. I. (1981). Origins of variation in behavioral style: A longitudinal study of temperament in young twins. *Child Development*, 91-103.
- Gomes, R. M. S. (2014). Influence of age and gender in acquiring social skills in Portuguese preschool education. *Psychology*, 5(02), 99. doi: 10.4236/psych.2014.52015
- Gomulak-Cavicchio, B. M., Davies, P. T., & Cummings, E. M. (2006). The role of maternal communication patterns about interparental disputes in associations between interparental conflict and child psychological maladjustment. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 34, 757-771. <https://doi.org/10.1007/s10802-006-9050-y>
- Gottman, J. M., & Levenson, R. W. (1988). The social psychophysiology of marriage. P. Noller & M. A. Fitzpatrick (Ed.), *Perspectives on Marital Interaction* (ss. 182–200) içinde. Multilingual Matters.
- Grady, J. S. (2020). Parents' reactions to toddlers' emotions: Relations with toddler shyness and gender. *Early Child Development and Care*, 190(12), 1855-1862. <https://doi.org/10.1080/03004430.2018.1543664>
- Grych, J. H., Fincham, F. D., Jouriles, E. N., & McDonald, R. (2000). Interparental conflict and child adjustment: Testing the mediational role of appraisals in the cognitive - contextual framework. *Child Development*, 71(6), 1648-1661. doi: 10.1111/1467-8624.00255
- Gueron-Sela, N., Camerota, M., Willoughby, M. T., Vernon-Feagans, L., & Cox, M. J. (2018). Maternal depressive symptoms, mother-child interactions, and children's executive function. *Developmental Psychology*, 54(1), 71. doi: 10.1037/dev0000389
- Gülay, H., & Akman, B. (2009). Okul öncesi dönemde sosyal beceriler. *Pegem Akademi*, 63-84.
- Hajal, N. J., & Paley, B. (2020). Parental emotion and emotion regulation: A critical target of study for research and intervention to promote child emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56(3), 403. doi: 10.1037/dev0000864
- Hare, A. L., Miga, E. M., & Allen, J. P. (2009). Intergenerational transmission of aggression in romantic relationships: the moderating role of attachment security. *Journal of Family Psychology*, 23(6), 808. doi: 10.1037/a0016740
- Harold, G. T., & Sellers, R. (2018). Annual research review: Interparental conflict and youth psychopathology: An evidence review and practice focused update. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 59(4), 374-402. doi: 10.1111/jcpp.12893
- Harold, G. T., Shelton, K. H., Goeke - Morey, M. C., & Cummings, E. M. (2004). Marital conflict, child emotional security about family relationships and child adjustment. *Social Development*, 13(3), 350-376. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.2004.00272.x>
- Harris, K. M., & Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons, and daughters: Differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 531-544. <https://doi.org/10.2307/352730>
- Hartley, S. L., Papp, L. M., & Bolt, D. (2018). Spillover of marital interactions and parenting stress in families of children with autism spectrum disorder. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 47(sup1), S88-S99. 10.1080/15374416.2016.1152552
- Hassan, R., & Schmidt, L. A. (2021). Trajectories of behavioral avoidance in real time: Associations with temperament and physiological dysregulation in preschoolers. *Journal of Experimental Child Psychology*, 209, 105177. doi: 10.1016/j.jecp.2021.105177
- Hayes, A. F. 2013. Mediation, moderation, and conditional process analysis. Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: A regression-based approach edn. New York: Guilford Publications.
- Heckman, J. J., & Masterov, D. V. (2007). The productivity argument for investing in young children. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9353.2007.00359.x>

- Henricsson, L., & Rydell, A. M. (2006). Children with behaviour problems: The influence of social competence and social relations on problem stability, school achievement and peer acceptance across the first six years of school. *Infant and Child Development*, 15(4), 347-366. <https://doi.org/10.1002/icd.448>
- Hess, S. (2022). Effects of inter-parental conflict on children's social well-being and the mediation role of parenting behavior. *Applied Research in Quality of Life*, 17(4), 2059-2085. 10.1007/s11482-021-10022-y
- Hinkley, T., Brown, H., Carson, V., & Teychenne, M. (2018). Cross sectional associations of screen time and outdoor play with social skills in preschool children. *PloS One*, 13(4), e0193700. doi: 10.1371/journal.pone.0193700
- Hofferth, S. L., Cabrera, N., Carlson, M., Coley, R. L., Day, R., & Schindler, H. (2007). Resident Father Involvement and Social Fathering. S. L. Hofferth & L. M. Casper (Ed.), *Handbook of Measurement Issues In Family Research* (ss. 335-374) içinde. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Hofferth, S. L., Pleck, J., Stueve, J. L., Bianchi, S., & Sayer, L. (2012). The demography of fathers: What fathers do. *Handbook of Father Involvement* (ss. 79-106) içinde. Routledge.
- Hofstra, M. B., Van Der Ende, J. A. N., & Verhulst, F. C. (2002). Child and adolescent problems predict DSM-IV disorders in adulthood: a 14-year follow-up of a Dutch epidemiological sample. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry*, 41(2), 182-189. 10.1097/00004583-200202000-00012
- Holloway, S. D., Campbell, E. J., Nagase, A., Kim, S., Suzuki, S., Wang, Q., ... & Baak, S. Y. (2016). Parenting self-efficacy and parental involvement: Mediators or moderators between socioeconomic status and children's academic competence in Japan and Korea?. *Research in Human Development*, 13(3), 258-272. doi: 10.1080/15427609.2016.1194710
- Hornby, G., & Blackwell, I. (2018). Barriers to parental involvement in education: An update. *Educational Review*, 70(1), 109-119.
- Hosokawa, R., & Katsura, T. (2018). Effect of socioeconomic status on behavioral problems from preschool to early elementary school—A Japanese longitudinal study. *PLoS One*, 13(5), e0197961. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0197961>
- Hosokawa, R., & Katsura, T. (2017). Marital relationship, parenting practices, and social skills development in preschool children. *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 11, 1-8.
- Huber, L., Plötner, M., & Schmitz, J. (2019). Social competence and psychopathology in early childhood: a systematic review. *European Child and Adolescent Psychiatry*, 28, 443-459. doi: 10.1007/s00787-018-1152-x
- Huber, A., Schmid, H. B., & Grimm, H. (2018). Prosocial animals showing human morality—on normative concepts in natural scientific studies. *Professionals in Food Chains* (ss. 3588-3592) içinde. Wageningen Academic Publishers. doi: 10.3920/978-90-8686-869-8_63
- Hudson, J. L., Dodd, H. F., & Bovopoulos, N. (2011). Temperament, family environment and anxiety in preschool children. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(7), 939-951. doi: 10.1007/s10802-011-9502-x
- Işık, E. (2021). Erken çocuklukta görülen davranış problemlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(40), 183-226. <https://doi.org/10.21550/sosbilder.854768>
- Jenkins, J. M., & Handa, S. (2019). Parenting skills and early childhood development: production function estimates from longitudinal data. *Review of Economics of the Household*, 17, 121-147. doi: 10.1007/s11150-017-9376-y

- Johnson, V. J., Choi, D., Wheeler, L. A. & Kuo, P. X. (2023). Coparenting support in the context of difficult children: Mother and father differences. *Family Process*, e12911. doi: 10.1111/famp.12911
- Johnson, P. O. & Neyman, J. (1936). Tests of certain linear hypotheses and their application to some educational problems. *Statistical Research Memoirs*, 1: 57–93.
- Kaczynski, K. J., Lindahl, K. M., Malik, N. M., & Laurenceau, J. P. (2006). Marital conflict, maternal and paternal parenting, and child adjustment: a test of mediation and moderation. *Journal of Family Psychology*, 20(2), 199. doi: 10.1037/0893-3200.20.2.199
- Kagan, J. (1997). Temperament and the reactions to unfamiliarity. *Child Development*, 68(1), 139-143. <https://www.jstor.org/stable/1131931>
- Kağıtçıbaşı, C. (2005). Autonomy and relatedness in cultural context: Implications for self and family. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36(4), 403–422. <https://doi.org/10.1177/0022022105275959>
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Family and human development across cultures: A view from the other side*. Psychology Press.
- Kağıtçıbaşı, C., & Ataca, B. (2005). Value of Children and Family Change: A Three-Decade Portrait From Turkey. *Applied Psychology: An International Review*, 54(3), 317–337. <https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.2005.00213.x>
- Kaiser, A. P., Hancock, T. B., Cai, X., Michael, E., & Hester, P. P. (2000). Parent-reported behavioral problems and language delays in boys and girls enrolled in Head Start classrooms. *Behavioral Disorders*, 26(1), 26-41. doi: 10.1177/019874290002600104
- Karevold, E., Coplan, R., Stoolmiller, M., & Mathiesen, K. S. (2011). A longitudinal study of the links between temperamental shyness, activity, and trajectories of internalising problems from infancy to middle childhood. *Australian Journal of Psychology*, 63(1), 36-43. <https://doi.org/10.1111/j.1742-9536.2011.00005.x>
- Keiley, M. K., Bates, J. E., Dodge, K. A., & Pettit, G. S. (2000). A cross-domain growth analysis: Externalizing and internalizing behaviors during 8 years of childhood. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 28, 161-179. doi: 10.1023/a:1005122814723
- Kendler, K. S., Jacobson, K., Myers, J. M., & Eaves, L. J. (2008). A genetically informative developmental study of the relationship between conduct disorder and peer deviance in males. *Psychological Medicine*, 38(7), 1001-1011. doi: 10.1017/S0033291707001821
- Keresteš, G., & Milanović, A. (2006). Relations between different types of children's aggressive behavior and sociometric status among peers of the same and opposite gender. *Scandinavian Journal of Psychology*, 47(6), 477-483. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2006.00541.x>
- Khandpur, N., Charles, J., & Davison, K. K. (2016). Fathers' perspectives on coparenting in the context of child feeding. *Childhood Obesity*, 12(6), 455-462. doi: 10.1089/chi.2016.0118
- Kiel, E. J., & Buss, K. A. (2011). Prospective relations among fearful temperament, protective parenting, and social withdrawal: The role of maternal accuracy in a moderated mediation framework. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 39(7), 953-966. doi: 10.1007/s10802-011-9516-4
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: Parenting in the context of child temperament. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14, 251-301. doi: 10.1007/s10567-011-0093-4
- Kim, S., Nordling, J. K., Yoon, J. E., Boldt, L. J., & Kochanska, G. (2013). Effortful control in “hot” and “cool” tasks differentially predicts children’s behavior problems and academic performance. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41, 43-56. doi: 10.1007/s10802-012-9661-4

- King Jr, D. R. (2001). *Classroom-based social skills training as primary prevention in kindergarten: Teacher ratings of social functioning*. University of Missouri-Saint Louis.
- Kingsbury, M., Coplan, R. J., & Rose - Krasnor, L. (2013). Shy but getting by? An examination of the complex links among shyness, coping, and socioemotional functioning in childhood. *Social Development*, 22(1), 126-145. <https://doi.org/10.1111/sode.12003>
- Kiray, M. (1976). *The new role of mothers: Changing intra-familial relationships in a small town in Turkey*. In J. G. Peristiany (Ed.), *Mediterranean family structures* (pp. 261–271). London: Cambridge University Press.
- Klein, M. R., Lengua, L. J., Thompson, S. F., Moran, L., Ruberry, E. J., Kiff, C., & Zalewski, M. (2018). Bidirectional relations between temperament and parenting predicting preschool-age children's adjustment. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 47(sup1), S113-S126. doi: 10.1080/15374416.2016.1169537
- Kline, R. B. (2011). Convergence of structural equation modeling and multilevel modeling. *The SAGE handbook of innovation in social research methods*, 562-589. <https://doi.org/10.4135/9781446268261.n31>
- Kochanska, G., & Kim, S. (2013). Difficult temperament moderates links between maternal responsiveness and children's compliance and behavior problems in low - income families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 54(3), 323-332. doi: 10.1111/jcpp.12002
- Koglin, U., & Petermann, F. (2013). *Verhaltenstraining im Kindergarten: ein Programm zur Förderung emotionaler und sozialer Kompetenzen*. Hogrefe Verlag GmbH ve Company KG.
- Kopystynska, O., Barnett, M. A., & Curran, M. A. (2020). Constructive and destructive interparental conflict, parenting, and coparenting alliance. *Journal of Family Psychology*, 34(4), 414. <https://doi.org/10.1037/fam0000606>
- Korn, S. J. (1984). Continuities and discontinuities in difficult/easy temperament: Infancy to young adulthood. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 189-199. <https://www.jstor.org/stable/23086233>
- Kotchick, B. A., Dorsey, S., & Heller, L. (2005). Predictors of Parenting Among African American Single Mothers: Personal and Contextual Factors. *Journal of Marriage and Family*, 67(2), 448–460. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00127.x>
- Kotila, L. E., & Dush, C. M. K. (2013). Involvement with children and low-income fathers' psychological well-being. *Fathering*, 11(3), 306. doi: 10.3149/fth.1103.306
- Kotila, L. E., Schoppe-Sullivan, S. J., & Dush, C. M. K. (2014). Infant characteristics and parental engagement at the transition to parenthood. *Infant Behavior and Development*, 37(4), 787-799. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2014.09.002>
- Kozlova, E. A., Slobodskaya, H. R., & Gartstein, M. A. (2020). Early temperament as a predictor of child mental health. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 18(6), 1493-1506. <https://doi.org/10.1007/s11469-019-00181-3>
- Krishnakumar, A., & Buehler, C. (2000). Interparental conflict and parenting behaviors: A meta - analytic review. *Family Relations*, 49(1), 25-44. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3729.2000.00025.x>
- Kristal, J. (2005). *The temperament perspective: Working with children's behavioral styles*. Paul H Brookes Publishing.
- Kuo, P. X., Volling, B. L., & Gonzalez, R. (2017). His, hers, or theirs? Coparenting after the birth of a second child. *Journal of Family Psychology*, 31(6), 710. doi: 10.1037/fam0000321
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-89.

- Küntay, A., & Ahtam, B. (2004). Effect of maternal education on Turkish mothers' styles of reminiscing with their children. *Turkish Journal of Psychology*, 19, 19–31.
- Lahey, B. B., & Waldman, I. D. (2003). A developmental propensity model of the origins of conduct problems during childhood and adolescence. B. B. Lahey, T. E. Moffitt, & A. Caspi (Ed.), *Causes of Conduct Disorder and Juvenile Delinquency* (ss. 76–117) içinde. The Guilford Press.
- Lamb, M. E. (2000). The history of research on father involvement: An overview. *Marriage and Family Review*, 29(2-3), 23-42. doi: 10.1300/J002v29n02_03
- Lamb, M. E. 2004. The role of the father in child development. John Wiley ve Sons.
- Lara, L., & Saracostti, M. (2019). Effect of parental involvement on children's academic achievement in Chile. *Frontiers in Psychology*, 10, 1464. doi: 10.3389/fpsyg.2019.01464
- Larkin, S. J., & Otis, M. (2019). The relationship of child temperament, maternal parenting stress, maternal child interaction and child health rating. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 36, 631-640. doi: 10.1007/s10560-018-0587-8
- Lau, E. Y. H., Li, H., & Rao, N. (2012). Exploring parental involvement in early years education in China: Development and validation of the Chinese Early Parental Involvement Scale (CEPIS). *International Journal of Early Years Education*, 20(4), 405-421. doi: 10.1080/09669760.2012.743099
- Lau, E. Y. H., & Power, T. G. (2018). Parental involvement during the transition to primary school: Examining bidirectional relations with school adjustment. *Children and Youth Services Review*, 88, 257-266. doi: 10.1016/j.childyouth.2018.03.018
- Lavigne, J. V., LeBailly, S. A., Hopkins, J., Gouze, K. R., & Binns, H. J. (2009). The prevalence of ADHD, ODD, depression, and anxiety in a community sample of 4-year-olds. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 38(3), 315-328. doi: 10.1080/15374410902851382
- Lavy, S. (2020). A review of character strengths interventions in twenty-first-century schools: Their importance and how they can be fostered. *Applied Research in Quality of Life*, 15, 573-596. doi: 10.1007/s11482-018-9700-6
- Lawshe, C. H. (1975). A quantitative approach to content validity. *Personnel Psychology*, 28(4), 563-575. <https://doi.org/10.1111/j.1744-6570.1975.tb01393.x>
- Lee, E. J., & Bukowski, W. M. (2012). Co-development of internalizing and externalizing problem behaviors: Causal direction and common vulnerability. *Journal of Adolescence*, 35(3), 713-729. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2011.10.008>
- Lee, S. J., Pace, G. T., Lee, J. Y., & Knauer, H. (2018). The association of fathers' parental warmth and parenting stress to child behavior problems. *Children and Youth Services Review*, 91, 1-10. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.05.020>
- Lemery, K. S., Essex, M. J., & Smider, N. A. (2002). Revealing the relation between temperament and behavior problem symptoms by eliminating measurement confounding: Expert ratings and factor analyses. *Child Development*, 73(3), 867-882. doi: 10.1111/1467-8624.00444
- Lengua, L. J. (2006). Growth in temperament and parenting as predictors of adjustment during children's transition to adolescence. *Developmental Psychology*, 42(5), 819. doi: 10.1037/0012-1649.42.5.819
- Lengua, L. J. (2003). Associations among emotionality, self-regulation, adjustment problems, and positive adjustment in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 24(5), 595-618. doi: 10.1016/j.appdev.2003.08.002
- Lengua, L. J., & Kovacs, E. A. (2005). Bidirectional associations between temperament and parenting and the prediction of adjustment problems in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26(1), 21-38. <https://doi.org/10.1016/j.appdev.2004.10.001>

- Leve, L. D., Kim, H. K., & Pears, K. C. (2005). Childhood temperament and family environment as predictors of internalizing and externalizing trajectories from ages 5 to 17. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 33, 505-520. doi: 10.1007/s10802-005-6734-7
- Lewis, C., & Lamb, M. E. (2003). Fathers' influences on children's development: The evidence from two-parent families. *European Journal of Psychology of Education*, 18(2), 211–228. <https://doi.org/10.1007/BF03173485>
- Lindsey, E. W., Caldera, Y. M., & Tankersley, L. (2009). Marital conflict and the quality of young children's peer play behavior: The mediating and moderating role of parent–child emotional reciprocity and attachment security. *Journal of Family Psychology*, 23(2), 130. <https://doi.org/10.1037/a0014972>
- Liu, X. (2019). A review of the study on father involvement in child rearing. *Asian Social Science*, 15(9), 82-86. doi: 10.5539/ass.v15n9p82
- Liu, J., Bowker, J. C., Coplan, R. J., Yang, P., Li, D., & Chen, X. (2019). Evaluating links among shyness, peer relations, and internalizing problems in Chinese young adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, 29(3), 696–709. <https://doi.org/10.1111/jora.12406>
- Liu, P., Kryski, K. R., Smith, H. J., Joanisse, M. F., & Hayden, E. P. (2020). Transactional relations between early child temperament, structured parenting, and child outcomes: A three-wave longitudinal study. *Development and Psychopathology*, 32(3), 923-933. doi: 10.1017/S0954579419000841
- Lo, S. L., Vroman, L. N., & Durbin, C. E. (2015). Ecological validity of laboratory assessments of child temperament: Evidence from parent perspectives. *Psychological Assessment*, 27(1), 280. <https://doi.org/10.1037/pas0000033>
- Loginova, S. V., & Slobodskaya, H. R. (2017). The mediating role of parenting in the relation between personality and externalizing problems in Russian children. *Personality and Individual Differences*, 106, 275-280. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.10.055>
- Lorber, M. F., & Egeland, B. (2009). Infancy parenting and externalizing psychopathology from childhood through adulthood: Developmental trends. *Developmental Psychology*, 45(4), 909. doi: 10.1037/a0015675
- Lozano, E. A., Conesa, M. D. G., & Fernández-Vilar, M. A. (2020). Difficult temperament and social maladjustment in childhood: The mediating role of family environment. *Anales de Psicología/Annals of Psychology*, 36(3), 492-502. doi: 10.6018/analesps.414241
- Lui, M., Lau, G. K., Tam, V. C., Chiu, H. M., Li, S. S., & Sin, K. F. (2020). Parents' impact on children's school performance: Marital satisfaction, parental involvement, and mental health. *Journal of Child and Family Studies*, 29, 1548-1560. doi: 10.1007/s10826-019-01655-7
- Lux, U., & Walper, S. (2019). A systemic perspective on children's emotional insecurity in relation to father: Links to parenting, interparental conflict and children's social well-being. *Attachment ve Human Development*, 21(5), 467-484. doi: 10.1080/14616734.2019.1582597
- Lyons, K. E., & Ghetti, S. (2011). The development of uncertainty monitoring in early childhood. *Child Development*, 82(6), 1778-1787. <https://www.jstor.org/stable/41289882>
- Maccoby, E. E. (2000). Perspectives on gender development. *International Journal of Behavioral Development*, 24(4), 398-406. <https://doi.org/10.1080/01650250075003794>
- MacNeill, L. A., Allen, N. B., Poleon, R. B., Vargas, T., Osborne, K. J., Damme, K. S. F., Barch, D. M., Krogh-Jespersen, S., Nielsen, A. N., Norton, E. S., Smyser, C. D., Rogers, C. E., Luby, J. L., Mittal, V. A., & Wakschlag, L. S. (2021). Translating RDoC to real-world impact in developmental psychopathology: A neurodevelopmental framework for application of mental health risk calculators. *Development and Psychopathology*, 33(5), 1665–1684. <https://doi.org/10.1017/S0954579421000651>

- Malkoç, B. (2001). *The relationship between communication patterns and marital adjustment*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Majdandžić, M., Möller, E. L., de Vente, W., Bögels, S. M., & van den Boom, D. C. (2014). Fathers' challenging parenting behavior prevents social anxiety development in their 4-year-old children: A longitudinal observational study. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42, 301-310. doi: 10.1007/s10802-013-9774-4
- Mahoney, G., Spiker, D., & Boyce, G. (1996). Clinical assessments of parent-child interaction: Are professionals ready to implement this practice?. *Topics in Early Childhood Special Education*, 16(1), 26-50. doi: 10.1177/027112149601600105
- Maleki, M., Chehrzad, M. M., Kazemnezhad Leyli, E., Mardani, A., & Vaismoradi, M. (2019). Social skills in preschool children from teachers' perspectives. *Children*, 6(5), 64. doi: 10.3390/children6050064
- Manlove, E. E., & Vernon - Feagans, L. (2002). Caring for infant daughters and sons in dual - earner households: Maternal reports of father involvement in weekday time and tasks. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 11(4), 305-320. doi: 10.1002/icd.260
- Margolin, G., Oliver, P. H., & Medina, A. M. (2001). Conceptual issues in understanding the relation between interparental conflict and child adjustment: Integrating developmental psychopathology and risk/resilience perspectives. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511527838.003>
- Markovits, H., Roy, R., Denko, P., & Benenson, J. (2003). Behavioural rules underlying learning to share: Effects of development and context. *International Journal of Behavioral Development*, 27(2), 116-121. <https://doi.org/10.1080/01650250244000119>
- Marks, J. L., Lam, C. B., & McHale, S. M. (2009). Family patterns of gender role attitudes. *Sex Roles*, 61, 221-234. <https://doi.org/10.1007/s11199-009-9619-3>
- Marsiglio, W. (1993). Contemporary scholarship on fatherhood: Culture, identity, and conduct. *Journal of Family Issues*, 14(4), 484-509. <https://doi.org/10.1177/019251393014004002>
- Martin, R. P., & Bridger, R. C. (1999). The temperament assessment battery for children-revised. Athens, GA: University of Georgia, School Psychology Clinic.
- Martínez, I., Musitu, G., Garcia, J. F., & Camino, L. (2003). Un análisis intercultural de los efectos de la socialización familiar en el autoconcepto: España y Brasil [A cross-cultural analysis of the effects of family socialization on self-concept: Spain and Brazil]. *Psicologia Educação e Cultura*, 7(2), 239-259.
- Masal, E., Takunyacı, M., & Şevik, M. Ş. (2019). Parental involvement in secondary schools: parent, teacher, student scale short form adaptation to Turkish study. *Journal of Interdisciplinary Education: Theory and Practice*, 1(1), 29-41.
- Maughan, D. R., Christiansen, E., Jenson, W. R., Olympia, D., & Clark, E. (2005). Behavioral parent training as a treatment for externalizing behaviors and disruptive behavior disorders: A meta-analysis. *School Psychology Review*, 34(3), 267-286. doi: 10.1080/02796015.2005.12086287
- McBride, B. A., Schoppe, S. J., & Rane, T. R. (2002). Child characteristics, parenting stress, and parental involvement: Fathers versus mothers. *Journal of Marriage and Family*, 64(4), 998-1011. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2002.00998.x>
- McCarty, C. A., Zimmerman, F. J., Digiuseppe, D. L., & Christakis, D. A. (2005). Parental emotional support and subsequent internalizing and externalizing problems among children. *Journal of Developmental ve Behavioral Pediatrics*, 26(4), 267-275. <https://doi.org/10.1097/00004703-200508000-00002>

- McCoy, D. C., Roy, A. L., & Sirkman, G. M. (2013). Neighborhood crime and school climate as predictors of elementary school academic quality: A cross-lagged panel analysis. *American journal of community psychology*, 52, 128-140. <https://doi.org/10.1007/s10464-013-9583-5>
- McLeod, B. D., Weisz, J. R., & Wood, J. J. (2007). Examining the association between parenting and childhood depression: A meta-analysis. *Clinical Psychology Review*, 27(8), 986-1003. doi: 10.1016/j.cpr.2007.03.001
- McRae, E. M., Stoppelbein, L., O'Kelley, S. E., Fite, P., & Greening, L. (2018). Predicting internalizing and externalizing symptoms in children with ASD: Evaluation of a contextual model of parental factors. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 48, 1261-1271. doi: 10.1007/s10803-017-3368-x
- McTavish, J. R., MacGregor, J. C., Wathen, C. N., & MacMillan, H. L. (2016). Children's exposure to intimate partner violence: An overview. *International Review of Psychiatry*, 28(5), 504-518. 10.1080/09540261.2016.1205001
- Measelle, J. R., Stice, E., & Hogansen, J. M. (2006). Developmental trajectories of co-occurring depressive, eating, antisocial, and substance abuse problems in female adolescents. *Journal of Abnormal Psychology*, 115(3), 524. <https://doi.org/10.1037/0021-843X.115.3.524>
- Mehall, K. G., Spinrad, T. L., Eisenberg, N., & Gaertner, B. M. (2009). Examining the relations of infant temperament and couples' marital satisfaction to mother and father involvement: A longitudinal study. *Fathering*, 7(1), 23. doi: 10.3149/fth.0701.23
- Melhuish, E. C., Phan, M. B., Sylva, K., Sammons, P., Siraj - Blatchford, I., & Taggart, B. (2008). Effects of the home learning environment and preschool center experience upon literacy and numeracy development in early primary school. *Journal of Social Issues*, 64(1), 95-114. doi: 10.1111/j.1540-4560.2008.00550.x
- Memmott-Elison, M. K., Holmgren, H. G., Padilla-Walker, L. M., & Hawkins, A. J. (2020). Associations between prosocial behavior, externalizing behaviors, and internalizing symptoms during adolescence: A meta-analysis. *Journal of Adolescence*, 80, 98-114. doi: 10.1016/j.adolescence.2020.01.012
- Merrell, K. W. (1995). An investigation of the relationship between social skills and internalizing problems in early childhood: Construct validity of the Preschool and Kindergarten Behavior Scales. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 13(3), 230-240. <https://doi.org/10.1177/073428299501300302>
- Mesman, J., & Koot, H. M. (2001). Early preschool predictors of preadolescent internalizing and externalizing DSM-IV diagnoses. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry*, 40(9), 1029-1036. doi: 10.1097/00004583-200109000-00011
- Mestermann, S., Arndt, M., Fasching, P. A., Beckmann, M. W., Kratz, O., Moll, G. H., ... & IMAC-Mind-Consortium. (2023). The Father's Part: Influences of Paternal Psychopathology and Parenting Behavior on Child and Adolescent Well-Being. *Healthcare*. 11(15), 2119.
- Mezulis, A. H., Hyde, J. S., & Clark, R. (2004). Father involvement moderates the effect of maternal depression during a child's infancy on child behavior problems in kindergarten. *Journal of Family Psychology*, 18(4), 575. doi: 10.1037/0893-3200.18.4.575
- Micalizzi, L., Wang, M., & Saudino, K. J. (2017). Difficult temperament and negative parenting in early childhood: A genetically informed cross - lagged analysis. *Developmental Science*, 20(2), e12355. doi: 10.1111/desc.12355
- Miers, A. C., Blöte, A. W., De Rooij, M., Bokhorst, C. L., & Westenberg, P. M. (2013). Trajectories of social anxiety during adolescence and relations with cognition, social competence, and temperament. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 41, 97-110. doi: 10.1007/s10802-012-9651-6

- Miller, S. R., Brody, G. H., & Murry, V. M. (2010). Mothers' and fathers' responsive problem solving with early adolescents: Do gender, shyness, and social acceptance make a difference?. *Journal of Child and Family Studies*, 19, 298-307. <https://doi.org/10.1007/s10826-009-9297-3>
- Miller, G. E., & Prinz, R. J. (1990). Enhancement of social learning family interventions for childhood conduct disorder. *Psychological Bulletin*, 108(2), 291. doi: 10.1037/0033-2909.108.2.291
- Miller, J. W., Stromeier, W. R., & Schwieterman, M. A. (2013). Extensions of the Johnson-Neyman technique to linear models with curvilinear effects: Derivations and analytical tools. *Multivariate behavioral research*, 48(2), 267-300. <https://doi.org/10.1080/00273171.2013.763567>
- Molina, J. A. (2021). The work-family conflict: Evidence from the recent decade and lines of future research. *Journal of Family and Economic Issues*, 42, 4-10. <https://doi.org/10.1007/s10834-020-09700-0>
- Monroe, S. M., & Simons, A. D. (1991). Diathesis-stress theories in the context of life stress research: implications for the depressive disorders. *Psychological Bulletin*, 110(3), 406. doi: 10.1037/0033-2909.110.3.406
- Moran, L. R., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2013). The interaction between negative emotionality and effortful control in early social - emotional development. *Social Development*, 22(2), 340-362. <https://doi.org/10.1111/sode.12025>
- Mormon, M. T., & Floyd, K. (2002). A "changing culture of fatherhood": Effects on affectionate communication, closeness, and satisfaction in men's relationships with their fathers and their sons. *Western Journal of Communication (includes Communication Reports)*, 66(4), 395-411. doi: 10.1080/10570310209374746
- Muhtadie, L., Zhou, Q., Eisenberg, N., & Wang, Y. (2013). Predicting internalizing problems in Chinese children: The unique and interactive effects of parenting and child temperament. *Development and Psychopathology*, 25(3), 653-667. doi: 10.1017/S0954579413000084
- Nagin, D. S., & Tremblay, R. E. (2001). Parental and early childhood predictors of persistent physical aggression in boys from kindergarten to high school. *Archives of General Psychiatry*, 58(4), 389-394. doi: 10.1001/archpsyc.58.4.389
- Nassau, J. H., & Drotar, D. (1995). Social competence in children with IDDM and asthma: Child, teacher, and parent reports of children's social adjustment, social performance, and social skills. *Journal of Pediatric Psychology*, 20(2), 187-204. doi: 10.1093/jpepsy/20.2.187
- Neitzel, C., & Dopkins Stright, A. (2004). Parenting behaviours during child problem solving: The roles of child temperament, mother education and personality, and the problem-solving context. *International Journal of Behavioral Development*, 28(2), 166-179. <https://doi.org/10.1080/01650250344000370>
- Nelson, J. A., & Boyer, B. P. (2018). Maternal responses to negative emotions and child externalizing behavior: Different relations for 5 - , 6 - , and 7 - year - olds. *Social Development*, 27(3), 482-494. doi: 10.1111/sode.12296
- Nelson, L. J., Hart, C. H., Wu, B., & Olsen, S. F. (2006). Relations between Chinese mothers' parenting practices and social withdrawal in early childhood. *International Journal of Behavioral Development*, 30, 261-271. <https://doi.org/10.1177/0165025406066761>
- Nelson, P. A., Kirk, S. A., Caress, A. L., & Glenny, A. M. (2012). Parents' emotional and social experiences of caring for a child through cleft treatment. *Qualitative Health Research*, 22(3), 346-359. doi: 10.1177/1049732311421178

- Nielsen, J. D., Olino, T. M., Dyson, M. W., & Klein, D. N. (2019). Reactive and regulatory temperament: Longitudinal associations with internalizing and externalizing symptoms through childhood. *Journal of abnormal Child Psychology*, 47, 1771-1784. doi: 10.1007/s10802-019-00555-0
- Nigg, J. T. (2006). Temperament and developmental psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 47(3 - 4), 395-422. doi: 10.1111/j.1469-7610.2006.01612.x
- Nomaguchi, K., & Allen, A. (2019). Mother-Child Relationship Quality From Preschool to Adolescence: Variation by Maternal Education. doi: 10.1111/pere.12475
- Norman, H., Elliot, M., & Fagan, C. (2014). Which fathers are the most involved in taking care of their toddlers in the UK? An investigation of the predictors of paternal involvement. *Community, Work and Family*, 17(2), 163-180. doi: 10.1080/13668803.2013.862361
- Oberklaid, F., Prior, M., Sanson, A., Sewell, J., & Kyrios, M. (1990). Assessment of temperament in the toddler age group. *Pediatrics*, 85(4), 559-566.
- Oldehinkel, A. J., Hartman, C. A., De Winter, A. F., Veenstra, R., & Ormel, J. (2004). Temperament profiles associated with internalizing and externalizing problems in preadolescence. *Development and Psychopathology*, 16(2), 421-440. <https://doi.org/10.1017/S0954579404044591>
- Pace, U., D'Urso, G., & Zappulla, C. (2019). Internalizing problems as a mediator in the relationship between low effortful control and internet abuse in adolescence: A three-wave longitudinal study. *Computers in Human Behavior*, 92, 47-54. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2018.10.030>
- Padilla, C. M., & Ryan, R. M. (2019). The link between child temperament and low - income mothers' and fathers' parenting. *Infant Mental Health Journal*, 40(2), 217-233. <https://doi.org/10.1002/imhj.21770>
- Padilla-Walker, L. M. (2014). Parental socialization of prosocial behavior: A multidimensional approach. L. M. Padilla-Walker & G. Carlo (Ed.), *Prosocial development: A multidimensional approach* (ss. 131-155) içinde. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199964772.003.0007>
- Palkovitz, R. (1997). Reconstructing" involvement": Expanding conceptualizations of men's caring in contemporary families. A. J. Hawkins & D. C. Dollahite (Ed.), *Generative Fathering: Beyond Deficit Perspectives* (ss. 200-216) içinde. Sage Publications, Inc.
- Pan, H., Liu, S., Miao, D., & Yuan, Y. (2018). Sample size determination for mediation analysis of longitudinal data. *BMC Medical Research Methodology*, 18(1), 1-11. doi: 10.1186/s12874-018-0473-2
- Panther - Brick, C., Burgess, A., Eggerman, M., McAllister, F., Pruett, K., & Leckman, J. F. (2014). Practitioner review: engaging fathers—recommendations for a game change in parenting interventions based on a systematic review of the global evidence. *Journal of child Psychology and Psychiatry*, 55(11), 1187-1212. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12280>
- Parade, S. H., Armstrong, L. M., Dickstein, S., & Seifer, R. (2018). Family context moderates the association of maternal postpartum depression and stability of infant temperament. *Child Development*, 89(6), 2118-2135. doi: 10.1111/cdev.12895
- Parashar, S. (2005). Moving beyond the mother-child dyad: women's education, child immunization, and the importance of context in rural India. *Social Science and Medicine*, 61(5), 989-1000. doi: 10.1016/j.socscimed.2004.12.023
- Paquette, D. (2004). Theorizing the father-child relationship: Mechanisms and developmental outcomes. *Human Development*, 47(4), 193-219. <https://doi.org/10.1159/000078723>

- Pedersen, S., Vitaro, F., Barker, E. D., & Borge, A. I. (2007). The timing of Middle - Childhood peer rejection and friendship: Linking early behavior to Early - Adolescent adjustment. *Child Development*, 78(4), 1037-1051. doi: 10.1111/j.1467-8624.2007.01051.x
- Perry, N. B., Dollar, J. M., Calkins, S. D., & Bell, M. A. (2018). Developmental cascade and transactional associations among biological and behavioral indicators of temperament and maternal behavior. *Child Development*, 89(5), 1735-1751. doi: 10.1111/cdev.12842
- Pineda, R., Bender, J., Hall, B., Shabosky, L., Annecca, A., & Smith, J. (2018). Parent participation in the neonatal intensive care unit: Predictors and relationships to neurobehavior and developmental outcomes. *Early Human Development*, 117, 32-38. doi: 10.1016/j.earlhumdev.2017.12.008
- Planalp, E. M., & Braungart-Rieker, J. M. (2016). Determinants of father involvement with young children: Evidence from the early childhood longitudinal study–birth cohort. *Journal of Family Psychology*, 30(1), 135. doi: 10.1037/fam0000156
- Planalp, E. M., Braungart - Rieker, J. M., Lickenbrock, D. M., & Zentall, S. R. (2013). Trajectories of parenting during infancy: The role of infant temperament and marital adjustment for mothers and fathers. *Infancy*, 18, E16-E45. <https://doi.org/10.1111/infa.12021>
- Planalp, E. M., Van Hulle, C. A., & Goldsmith, H. H. (2019). Parenting in context: Marital adjustment, parent affect, and child temperament in complex families. *Journal of Family Psychology*, 33(5), 532. <https://doi.org/10.1037/fam0000511>
- Pleck, J. H. (2010). Paternal involvement. Revised conceptualization and theoretical linkages with child outcomes. M. E. Lamb (Ed.), *The Role of The Father in Child Development* (s. 58–93) içinde. John Wiley & Sons, Inc..
- Pleck, J. H. (2007). Why could father involvement benefit children? Theoretical perspectives. *Applied Development Science*, 11(4), 196-202. <https://doi.org/10.1080/10888690701762068>
- Pleck, J. H., & Hofferth, S. L. (2008). Mother involvement as an influence on father involvement with early adolescents. *Fathering*, 6(3), 267. <https://doi.org/10.3149/fth.0603.267>
- Pluess, M., & Belsky, J. (2012). Conceptual issues in psychiatric gene-environment interaction research. *American Journal of Psychiatry*, 169(2), 222-223. 10.1176/appi.ajp.2011.11111614
- Poole, K. L., & Schmidt, L. A. (2022). Temperamental contributions to state expressions of shyness in children. *Personality and Individual Differences*, 186, 111345. doi: 10.1016/j.paid.2021.111345
- Preacher, K. J., Rucker, D. D., & Hayes, A. F. (2007). Addressing moderated mediation hypotheses: Theory, methods, and prescriptions. *Multivariate behavioral research*, 42(1), 185-227. <https://doi.org/10.1080/00273170701341316>
- Price - Robertson, R., Baxter, J., & Mathews, S. (2017). Longitudinal associations between fathers' mental health and the quality of their coparenting relationships. *Clinical Psychologist*, 21(3), 215-226.
- Prinz, P., Van Der Sluis, C. M., De Haan, A. D., & Deković, M. (2010). The mediational role of parenting on the longitudinal relation between child personality and externalizing behavior. *Journal of Personality*, 78(4), 1301-1323. doi: 10.1111/j.1467-6494.2010.00651.x
- Prior, M., Smart, D., Sanson, A. N. N., & Oberklaid, F. (2000). Does shy-inhibited temperament in childhood lead to anxiety problems in adolescence?. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 39(4), 461-468. doi: 10.1097/00004583-200004000-00015
- Propper, C., & Moore, G. A. (2006). The influence of parenting on infant emotionality: A multi-level psychobiological perspective. *Developmental Review*, 26(4), 427-460. <https://doi.org/10.1016/j.dr.2006.06.003>

- Putnam, S. P. (2012). Positive emotionality. M. Zentner & R. L. Shiner (Ed.), *Handbook of Temperament* (ss. 105–123). The Guilford Press.
- Putnam, S. P., Gartstein, M. A., & Rothbart, M. K. (2006). Measurement of fine-grained aspects of toddler temperament: The Early Childhood Behavior Questionnaire. *Infant Behavior and Development*, 29(3), 386-401. doi: 10.1016/j.infbeh.2006.01.004
- Putnam, S. P., Rothbart, M. K., & Gartstein, M. A. (2008). Homotypic and heterotypic continuity of fine - grained temperament during infancy, toddlerhood, and early childhood. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 17(4), 387-405. <https://doi.org/10.1002/icd.582>
- Putnam, S. P., Sanson, A. V., & Rothbart, M. K. (2002). Child temperament and parenting. M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Children and Parenting* (ss. 255–277) içinde. Lawrence Erlbaum Associates Publishers.
- Radke-Yarrow, M., Richters, J., & Wilson, W. E. (1988). Child development in a network of relationships. *Relationships within Families: Mutual influences*, 48-67. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.86.5.744>
- Raley, S., & Bianchi, S. (2006). Sons, daughters, and family processes: Does gender of children matter?. *Annual Review of Sociology*, 32, 401-421. <https://www.jstor.org/stable/29737745>
- Rapport, M. D., Denney, C. B., Chung, K. M., & Hustace, K. (2001). Internalizing behavior problems and scholastic achievement in children: Cognitive and behavioral pathways as mediators of outcome. *Journal of Clinical Child Psychology*, 30(4), 536-551. doi: 10.1207/S15374424JCCP3004_10
- Rettew, D. C., & McKee, L. (2005). Temperament and its role in developmental psychopathology. *Harvard Review of Psychiatry*, 13(1), 14-27. doi: 10.1080/10673220590923146
- Rhee, D., Yun, S. C., & Khang, Y. H. (2007). Co-occurrence of problem behaviors in South Korean adolescents: findings from Korea Youth Panel Survey. *Journal of Adolescent Health*, 40(2), 195-197. doi: 10.1016/j.jadohealth.2006.08.007
- Ribeiro, L. M., Cunha, R. S., Silva, M. C. A. E., Carvalho, M., & Vital, M. L. (2021). Parental involvement during pandemic times: Challenges and opportunities. *Education Sciences*, 11(6), 302. <https://doi.org/10.3390/educsci11060302>
- Rose - Krasnor, L. (1997). The nature of social competence: A theoretical review. *Social Development*, 6(1), 111-135. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9507.1997.tb00097.x>
- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (2006). Temperament. N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Ed.), *Handbook of child psychology: Social, Emotional, and Personality Development* (ss. 99–166). John Wiley & Sons, Inc.
- Rothbart, M. K. (1989). Temperament in childhood: A framework. *Temperament in childhood*, 5973. G. A. Kohnstamm, J. E. Bates, & M. K. Rothbart (Ed.), *Temperament in Childhood* (ss. 59–73). John Wiley & Sons.
- Rubin, K. H., Burgess, K. B., & Hastings, P. D. (2002). Stability and social-behavioral consequences of toddlers' inhibited temperament and parenting behaviors. *Child Development*, 73(2), 483-495. doi: 10.1111/1467-8624.00419
- Rubin, K. H., & Rose-Krasnor, L. (1992). Interpersonal problem solving and social competence in children. *Handbook of social development: A Lifespan Perspective*, 283-323. https://doi.org/10.1007/978-1-4899-0694-6_12

- Rutchick, A. M., Smyth, J. M., Lopoo, L. M., & Dusek, J. B. (2009). Great expectations: The biasing effects of reported child behavior problems on educational expectancies and subsequent academic achievement. *Journal of Social and Clinical Psychology, 28*(3), 392-413. <https://doi.org/10.1521/jscp.2009.28.3.392>
- Sameroff, A. (1975). Transactional models in early social relations. *Human Development, 18*(1-2), 65-79. <https://doi.org/10.1159/000271476>
- Sameroff, A. J., & Mackenzie, M. J. (2003). Research strategies for capturing transactional models of development: The limits of the possible. *Development and Psychopathology, 15*(3), 613-640. doi: 10.1017/s0954579403000312
- Sandberg, J. F., & Hofferth, S. L. (2001). Changes in children's time with parents: United States, 1981-1997. *Demography, 38*(3), 423-436. <https://www.jstor.org/stable/3088356>
- Sanson, A., Hemphill, S. A., Yagmurlu, B., & McClowry, S. (2011). Temperament and social development. *Wiley-Blackwell Handbook of Childhood Social Development, 2*, 227-245.
- Sanson, A., & Rothbart, M. K. (1995). Child temperament and parenting. *Handbook of Parenting, 4*, 299-321.
- Santos, A. J., Vaughn, B. E., Peceguina, I., Daniel, J. R., & Shin, N. (2014). Growth of social competence during the preschool years: A 3 - year longitudinal study. *Child Development, 85*(5), 2062-2073. <https://doi.org/10.1111/cdev.12246>
- Santrock, J. W. (2002). Life-span Development. (10th ed.). McGraw-Hill.
- Sapotchne, B. (2015). *Fearful temperament moderates the effect of harsh parenting on early childhood problem behaviors within dangerous neighborhoods: A multilevel analysis*. [Doctoral dissertation, University of New Orleans]. <https://scholarworks.uno.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3188&context=td>
- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F., & Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: a systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica, 97*(2), 153-158. doi: 10.1111/j.1651-2227.2007.00572.x
- Saudino, K. J. (2005). Behavioral genetics and child temperament. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics: JDBP, 26*(3), 214. doi: 10.1097/00004703-200506000-00010
- Sayıl, M., Tepe, Y. K., & Kumru, A. (2019). The relation between interparental conflict and adolescent's adjustment problems: the mediator role of parental control practices. *Türk Psikoloji Dergisi*. doi: 10.31828/tpd1300443320180618m000005
- Sazak, E. (2003). *Zihin engelli birey için hazırlanan akran aracılı sosyal beceri öğretim programının etkililiğinin incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Scaramella, L. V., & Leve, L. D. (2004). Clarifying parent-child reciprocities during early childhood: The early childhood coercion model. *Clinical Child and Family Psychology Review, 7*, 89-107. 10.1023/b:ccfp.0000030287.13160.a3
- Schacht, P. M., Cummings, E. M., & Davies, P. T. (2009). Fathering in family context and child adjustment: a longitudinal analysis. *Journal of Family Psychology, 23*(6), 790. <https://doi.org/10.1037/a0016741>
- Schneider, B. H. (2009). An observational study of the interactions of socially withdrawn/anxious early adolescents and their friends. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 50*(7), 799-806. doi: 10.1111/j.1469-7610.2008.02056.x
- Schoppe - Sullivan, S. J., & Fagan, J. (2020). The evolution of fathering research in the 21st century: Persistent challenges, new directions. *Journal of Marriage and Family, 82*(1), 175-197. <https://doi.org/10.1111/jomf.12645>

- Schulting, A. B., Malone, P. S., & Dodge, K. A. (2005). The effect of school-based kindergarten transition policies and practices on child academic outcomes. *Developmental Psychology*, 41(6), 860. doi: 10.1037/0012-1649.41.6.860
- Sebanc, A. M., Pierce, S. L., Cheatham, C. L., & Gunnar, M. R. (2003). Gendered social worlds in preschool: Dominance, peer acceptance and assertive social skills in boys' and girls' peer groups. *Social Development*, 12(1), 91-106. <https://doi.org/10.1111/1467-9507.00223>
- Selçuk, Ş., İşcanoğlu, Z., Sayıl, M., Sümer, N., ve Berument, S. K. (2020). Factors Influencing Children's Appraisals of interparental conflict: The role of parent-child relationship quality. *Journal of Family Issues*, 41(11), 2022-2044. <https://doi.org/10.1177/0192513X20910765>
- Selig, J. P., & Little, T. D. (2012). Autoregressive and cross-lagged panel analysis for longitudinal data. B. Laursen, T. D. Little, & N. A. Card (Ed.), *Handbook of Developmental Research Methods* (ss. 265–278). The Guilford Press.
- Shafer, K., Scheibling, C., & Milkie, M. A. (2020). The division of domestic labor before and during the COVID - 19 pandemic in Canada: Stagnation versus shifts in fathers' contributions. *Canadian Review of Sociology/Revue Canadienne de Sociologie*, 57(4), 523-549. <https://doi.org/10.1111/cars.12315>
- Shahim, S. (2005). Factor analysis of the social skills rating system for preschool children. *Journal of Educational Sciences*, 11(3), 45-58. doi: 10.22055/EDUS.2005.16006
- Shaw, D. S., Vondra, J. I., Hommerding, K. D., Keenan, K., & Dunn, M. (1994). Chronic family adversity and early child behavior problems: A longitudinal study of low income families. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 35(6), 1109-1122. doi: 10.1111/j.1469-7610.1994.tb01812.x
- Shewark, E. A., Ramos, A. M., Liu, C., Ganiban, J. M., Fosco, G., Shaw, D. S., ... & Neiderhiser, J. M. (2021). The role of child negative emotionality in parenting and child adjustment: Gene–environment interplay. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 62(12), 1453-1461. doi: 10.1111/jcpp.13420
- Shigeto, A., Mangelsdorf, S. C., & Brown, G. L. (2014). Roles of family cohesiveness, marital adjustment, and child temperament in predicting child behavior with mothers and fathers. *Journal of Social and Personal Relationships*, 31(2), 200-220. <https://doi.org/10.1177/0265407513490586>
- Shiner, R. L. (2009). The development of personality disorders: Perspectives from normal personality development in childhood and adolescence. *Development and Psychopathology*, 21(3), 715-734. doi: 10.1017/S0954579409000406
- Shiner, R., & Caspi, A. (2003). Personality differences in childhood and adolescence: Measurement, development, and consequences. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44(1), 2-32. <https://doi.org/10.1111/1469-7610.00101>
- Sımsıkı, H. (2011). *Baba katılımının ebeveyn tutumu, bağlanma stili ve çift uyumu açısından incelenmesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Sımsıkı, H., & Şendil, G. (2014). Baba Katılım Ölçeği'nin (BAKÖ) Geliştirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(49), 104-123. <https://doi.org/10.17755/esosder.23977>
- Siffert, A., & Schwarz, B. (2011). Parental conflict resolution styles and children's adjustment: Children's appraisals and emotion regulation as mediators. *The Journal of Genetic Psychology*, 172(1), 21-39. <https://doi.org/10.1080/00221325.2010.503723>
- Singer, S. L., Stefflre, B., & Thompson, F. W. (1958). Temperament scores and socio-economic status. *Journal of Counseling Psychology*, 5(4), 281. <https://doi.org/10.1037/h0045410>

- Slaughter, J. T. (2018). *Father involvement: Conceptualizing, synthesizing, and testing the effects on children's behavioral, socioemotional, and educational outcomes at middle childhood*. [Unpublished Doctoral Dissertation]. University of Texas.
- Slaughter, J., & Nagoshi, C. T. (2020). Testing a contextual model of effects of father involvement on child behaviors. *Child and Adolescent Social Work Journal*, 37, 547-556. <https://doi.org/10.1007/s10560-020-00649-5>
- Spinelli, M., Lionetti, F., Setti, A., & Fasolo, M. (2021). Parenting stress during the COVID - 19 outbreak: Socioeconomic and environmental risk factors and implications for children emotion regulation. *Family Process*, 60(2), 639-653. doi: 10.1111/famp.12601
- Spinner, L., Cameron, L., & Calogero, R. (2018). Peer toy play as a gateway to children's gender flexibility: The effect of (counter) stereotypic portrayals of peers in children's magazines. *Sex Roles*, 79(5), 314-328. doi: 10.1007/s11199-017-0883-3
- Snyder, J., Reid, J., & Patterson, G. (2003). A social learning model of child and adolescent antisocial behavior. B. B. Lahey, T. E. Moffitt, & A. Caspi (Ed.), *Causes of conduct disorder and juvenile Delinquency* (ss. 27-48) içinde. The Guilford Press.
- Solmeyer, A. R., & Feinberg, M. E. (2011). Mother and father adjustment during early parenthood: The roles of infant temperament and coparenting relationship quality. *Infant Behavior and Development*, 34(4), 504-514. doi: 10.1016/j.infbeh.2011.07.006
- Sosa-Hernandez, L., Aitken, C., Heintzman, S., Nilsen, E. S., & Henderson, H. A. (2023). Temperamental shyness and children's communicative behaviours in a goal-oriented task: A dyadic perspective. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 87, 101566.
- Starrels, M. E. (1994). Gender differences in parent-child relations. *Journal of Family Issues*, 15(1), 148-165. <https://doi.org/10.1177/019251394015001007>
- Stenason, L., Moorman, J., & Romano, E. (2020). The experiences of parents and facilitators in a positive parenting program. *The Qualitative Report*, 25(1), 1-13.
- Stevenson, M. M., Volling, B. L., & Gonzalez, R. (2019). An examination of father vulnerability and coercive family process after the birth of a sibling: A spillover cascade model. *Development and Psychopathology*, 31(2), 573-586. <https://doi.org/10.1017/S095457941800010X>
- Stifter, C. A., Putnam, S., & Jahromi, L. (2008). Exuberant and inhibited toddlers: Stability of temperament and risk for problem behavior. *Development and Psychopathology*, 20(2), 401-421. <https://doi.org/10.1017/S0954579408000199>
- Stone, L. L., Otten, R., Soenens, B., Engels, R. C., & Janssens, J. M. (2015). Relations between parental and child separation anxiety: the role of dependency-oriented psychological control. *Journal of Child and Family Studies*, 24, 3192-3199. doi: 10.1007/s10826-015-0122-x
- Stormshak, E. A., Bierman, K. L., McMahon, R. J., & Lengua, L. J. (2000). Parenting practices and child disruptive behavior problems in early elementary school. *Journal of Clinical Child Psychology*, 29(1), 17-29. doi: 10.1207/S15374424jccp2901_3
- Strickhouser, J. E., & Sutin, A. R. (2020). Family and neighborhood socioeconomic status and temperament development from childhood to adolescence. *Journal of Personality*, 88(3), 515-529. doi: 10.1111/jopy.12507
- Stright, A. D., Gallagher, K. C., & Kelley, K. (2008). Infant temperament moderates relations between maternal parenting in early childhood and children's adjustment in first grade. *Child Development*, 79(1), 186-200. doi: 10.1111/j.1467-8624.2007.01119.x
- Stroud, C. B., Durbin, C. E., Wilson, S., & Mendelsohn, K. A. (2011). Spillover to triadic and dyadic systems in families with young children. *Journal of Family Psychology*, 25(6), 919. <https://doi.org/10.1037/a0025443>

- Sturge - Apple, M. L., Davies, P. T., & Cummings, E. M. (2006). Impact of hostility and withdrawal in interparental conflict on parental emotional unavailability and children's adjustment difficulties. *Child Development*, 77(6), 1623-1641. doi: 10.1111/j.1467-8624.2006.00963.x
- Suh, J. H., & Yi, S. H. (2009). The effect of child's temperament, mother's parenting style and goodness of fit on young. *Korean Children's Intelligence*, 29(4), 47-71. <https://doi.org/10.7778/jpkm.2013.27.2.011>
- Susa-Erdogan, G., Benga, O., & Colonnese, C. (2022). Expressions of positive and negative shyness in preschool-age children: Temperamental correlates and visual attention to emotions. *Journal of Experimental Child Psychology*, 215, 105315. <https://doi.org/10.1016/j.jecp.2021.105315>
- Sümer, N., Selçuk E. ve Günaydın, G. 2005. “Anne baba tutum ve davranışlarının çocuğun duygusal gelişimi üzerindeki etkileri (BAP-2005-01-04-01)”, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Szabó, N., Dubas, J. S., Karreman, A., van Tuijl, C., Deković, M., & van Aken, M. A. (2011). Understanding human biparental care: does partner presence matter?. *Early Child Development and Care*, 181(5), 639-647. doi: 10.1080/03004431003717631
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., & Ullman, J. B. (2013). *Using multivariate statistics* (Vol. 6, pp. 497-516). Boston, MA: Pearson.
- Tackett, J. L., Kushner, S. C., De Fruyt, F., & Mervielde, I. (2013). Delineating personality traits in childhood and adolescence: Associations across measures, temperament, and behavioral problems. *Assessment*, 20(6), 738-751. doi: 10.1177/1073191113509686
- Tackett, J. L., Kushner, S. C., Herzhoff, K., Smack, A. J., & Reardon, K. W. (2014). Viewing relational aggression through multiple lenses: Temperament, personality, and personality pathology. *Development and Psychopathology*, 26(3), 863-877. doi: 10.1017/S0954579414000443
- Tadros, E., Fanning, K., Jensen, S., & Poehlmann-Tynan, J. (2021). Coparenting and mental health in families with jailed parents. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(16), 8705.
- Takács, L., Smolík, F., Kaźmierczak, M., & Putnam, S. P. (2020). Early infant temperament shapes the nature of mother-infant bonding in the first postpartum year. *Infant Behavior and Development*, 58, 101428. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2020.101428>
- Takács, L., Smolík, F., & Putnam, S. (2019). Assessing longitudinal pathways between maternal depressive symptoms, parenting self-esteem and infant temperament. *PLoS One*, 14(8), e0220633. doi: 10.1371/journal.pone.0220633
- Takahashi, Y., Okada, K., Hoshino, T., & Anme, T. (2015). Developmental trajectories of social skills during early childhood and links to parenting practices in a Japanese sample. *PloS One*, 10(8), e0135357. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0135357>
- Tamis - LeMonda, C. S., Way, N., Hughes, D., Yoshikawa, H., Kalman, R. K., & Niwa, E. Y. (2008). Parents' goals for children: The dynamic coexistence of individualism and collectivism in cultures and individuals. *Social Development*, 17(1), 183-209.
- Teglasi, H. (1998). Temperament constructs and measures. *School Psychology Review*, 27(4), 564-585.
- Tétreault, É., Bernier, A., Matte-Gagné, C., & Carrier, J. (2019). Normative developmental trajectories of actigraphic sleep variables during the preschool period: A three-wave longitudinal study. *Developmental Psychobiology*, 61(1), 141-153. <https://doi.org/10.1002/dev.21805>
- Thomas, A., & Chess, S. (1977). *Temperament and development*. Brunner/Mazel.
- Thomas, A., & Chess, S. (1956). New York longitudinal study. *American Journal of Psychiatry*, 1956, 177-434. doi: 10.1177/070674379003500617

- Thomas, A., Chess, S., Birch, H. G., Hertzog, M. E., & Korn, S. (1963). Behavioral individuality in early childhood. New York University Press. <https://doi.org/10.1037/14328-000>
- Thomas, J. M., & Guskin, K. A. (2001). Disruptive behavior in young children: what does it mean?. *Journal of the American Academy of Child ve Adolescent Psychiatry*, 40(1), 44-51. <https://doi.org/10.1097/00004583-200101000-00015>
- Tsoi, A. K., Wilson, S., & Thikkurissy, S. (2018). A study of the relationship of parenting styles, child temperament, and operatory behavior in healthy children. *Journal of Clinical Pediatric Dentistry*, 42(4), 273-278. doi: 10.17796/1053-4628-42.4.6
- Tucker, P. (2008). The physical activity levels of preschool-aged children: A systematic review. *Early Childhood Research Quarterly*, 23(4), 547-558. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2008.08.005>
- Türkel, Y. D., ve Tezer, E. (2008). Parenting styles and learned resourcefulness of Turkish adolescents. *Adolescence*, 43 (169), 143–152.
- Van Aken, C., Junger, M., Verhoeven, M., Van Aken, M. A. G., & Deković, M. (2007). The interactive effects of temperament and maternal parenting on toddlers' externalizing behaviours. *Infant and Child Development: An International Journal of Research and Practice*, 16(5), 553-572. doi: 10.1002/icd.529
- Van Dijk, R., Van Der Valk, I. E., Deković, M., & Branje, S. (2020). A meta-analysis on interparental conflict, parenting, and child adjustment in divorced families: Examining mediation using meta-analytic structural equation models. *Clinical Psychology Review*, 79, 101861. doi: 10.1016/j.cpr.2020.101861
- Veneziano, L. (1997). A method for quantifying content validity of health-related questionnaires. *American Journal of Health Behavior*, 21(1), 67-70.
- Villodas, M. T., Bagner, D. M., & Thompson, R. (2018). A step beyond maternal depression and child behavior problems: The role of mother–child aggression. *Journal of Clinical Child ve Adolescent Psychology*, 47(4), 634-641. 10.1080/15374416.2015.1094740
- Volling, B. L., & Cabrera, N. J. (2019). Advancing research and measurement on fathering and child development: Introducing the issues and a conceptual framework. *Advancing research and measurement on fathering and children's development. Monographs of the Society of Research in Child Development*, 84(1), 7-17. <https://doi.org/10.1111/mono.12404>
- von Klitzing, K., Döhnert, M., Kroll, M., & Grube, M. (2015). Mental disorders in early childhood. *Deutsches Ärzteblatt International*, 112(21-22), 375. doi: 10.3238/arztebl.2015.0375
- Waddell, C., Schwartz, C., Andres, C., Barican, J. L., & Yung, D. (2018). Fifty years of preventing and treating childhood behaviour disorders: a systematic review to inform policy and practice. *BMJ Ment Health*, 21(2), 45-52. doi: 10.1136/eb-2017-102862
- Waite, P., Pearcey, S., Shum, A., Raw, J. A., Patalay, P., & Creswell, C. (2021). How did the mental health symptoms of children and adolescents change over early lockdown during the COVID - 19 pandemic in the UK?. *JCPP advances*, 1(1), e12009. doi: 10.1111/jcv2.12009
- Waller, R., Trentacosta, C. J., Shaw, D. S., Neiderhiser, J. M., Ganiban, J. M., Reiss, D., ... & Hyde, L. W. (2016). Heritable temperament pathways to early callous–unemotional behaviour. *The British Journal of Psychiatry*, 209(6), 475-482. doi: 10.1192/bjp.bp.116.181503
- Wang, M. (2019). Harsh parenting and adolescent aggression: Adolescents' effortful control as the mediator and parental warmth as the moderator. *Child Abuse & Neglect*, 94, 104021.
- Wang, Z., Bowker, J. C., Liu, J., Li, D., & Chen, X. (2020). Relations between shyness and psychological adjustment in Chinese children: The role of friendship quality. *Infant and Child Development*, 30(2), Article e2209. <https://doi.org/10.1002/icd.2209>

- Wang, Z., Soden, B., Deater - Deckard, K., Lukowski, S. L., Schenker, V. J., Willcutt, E. G., ... & Petrill, S. A. (2017). Development in reading and math in children from different SES backgrounds: The moderating role of child temperament. *Developmental Science*, 20(3), e12380. doi: 10.1111/desc.12380
- Wartella, E., Rideout, V., Lauricella, A. R., & Connell, S. (2013). Parenting in the age of digital technology. *Report for the center on media and Human development school of communication Northwestern University*, 297-309.
- Watson, D. (2005). Rethinking the mood and anxiety disorders: a quantitative hierarchical model for DSM-V. *Journal of Abnormal Psychology*, 114(4), 522. doi: 10.1037/0021-843X.114.4.522
- Wichers, M., Gardner, C., Maes, H. H., Lichtenstein, P., Larsson, H., & Kendler, K. S. (2013). Genetic innovation and stability in externalizing problem behavior across development: a multi-informant twin study. *Behavior Genetics*, 43, 191-201. doi: 10.1007/s10519-013-9586-x
- West, S. G., Finch, J. F., & Curran, P. J. (1995). Structural equation modeling: Concepts, issues, and applications. Sage Publications, Inc.
- Wu, Z., Hu, B. Y., Fan, X., Zhang, X., & Zhang, J. (2018). The associations between social skills and teacher-child relationships: A longitudinal study among Chinese preschool children. *Children and Youth Services Review*, 88, 582-590. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.03.052>
- Xu, C. (2007). *Direct and indirect effects of parenting style with child temperament, parent-child relationship, and family functioning on child social competence in the Chinese culture: Testing the latent models*. University of North Texas.
- Xuan, X., Chen, F., Yuan, C., Zhang, X., Luo, Y., Xue, Y., & Wang, Y. (2018). The relationship between parental conflict and preschool children's behavior problems: A moderated mediation model of parenting stress and child emotionality. *Children and Youth Services Review*, 95, 209-216. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2018.10.021>
- Yagmurlu, B., & Sanson, A. (2009). Parenting and temperament as predictors of prosocial behaviour in Australian and Turkish Australian children. *Australian Journal of Psychology*, 61(2), 77-88. <https://doi.org/10.1080/00049530802001338>
- Yap, M. B. H., & Jorm, A. F. (2015). Parental factors associated with childhood anxiety, depression, and internalizing problems: A systematic review and meta-analysis. *Journal of Affective Disorders*, 175, 424-440. doi: 10.1016/j.jad.2015.01.050
- Yaşar Ekici, F. (2017). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki aile katılım çalışmalarına katılan ve katılmayan ailelerin çocuklarının sosyal beceri ve problem davranışları arasındaki ilişki. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 543-562.
- Yavuzer H. 2005. Doğum Öncesinden Ergenlik Sonuna Çocuk Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yüksel, A. (2004). Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 341-354.
- Yoleri, S. (2014). Reliability and validity study of the Temperament Assessment Battery for Children-Revised: Parent Form Çocuklar için Mizaç Değerlendirme Bataryası Gözden Geçirilmiş Ebeveyn Formu'nun geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Journal of Human Sciences*, 11(2), 221-237.
- Young, C., Austin, S., & Growe, R. (2013). Defining parental involvement: Perception of school administrators. *Education*, 133(3), 291-297.
- Young Mun, E., Fitzgerald, H. E., Von Eye, A., Puttler, L. I., & Zucker, R. A. (2001). Temperamental characteristics as predictors of externalizing and internalizing child behavior problems in the contexts of high and low parental psychopathology. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 22(3), 393-415. doi: 10.1002/imhj.1008

- Youngstrom, E., Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (2000). Patterns and correlates of agreement between parent, teacher, and male adolescent ratings of externalizing and internalizing problems. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 68(6), 1038. doi: 10.1037//0022-006x.68.6.1038
- Yurtbakan, E., & Akyıldız, S. (2020). Aile Okul Algısı ve Katılımı Ölçeği: Bir Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(30), 328-346. doi: <https://doi.org/10.35675/befdergi.686853>
- Zahn-Waxler, C., Cole, P. M., Richardson, D. T., Friedman, R. J., Michel, M. K., & Belouad, F. (1994). Social problem solving in disruptive preschool children: Reactions to hypothetical situations of conflict and distress. *Merrill-Palmer Quarterly* (1982-), 98-119.
- Zahn-Waxler, C., Park, J. H., Usher, B., Belouad, F., Cole, P., & Gruber, R. (2008). Young children's representations of conflict and distress: A longitudinal study of boys and girls with disruptive behavior problems. *Development and Psychopathology*, 20(1), 99-119. doi: 10.1017/S0954579408000059
- Zentner, M., & Bates, J. E. (2008). Child temperament: An integrative review of concepts, research programs, and measures. *European Journal of Developmental Science*, 2(1-2), 7-37. doi: 10.3233/DEV-2008-21203
- Zhou, S., Da, S., Guo, H., & Zhang, X. (2018). Work–family conflict and mental health among female employees: A sequential mediation model via negative affect and perceived stress. *Frontiers in Psychology*, 9, 544. doi: 10.3389/fpsyg.2018.00544
- Zhou, J., Shin, S. J., Brass, D. J., Choi, J. and Zhang, Z. 2009. Social networks, personal values, and creativity: Evidence of curvilinear and interaction effects. *Journal of Applied Psychology*, 94: 1544–1552. <https://doi.org/10.1037/a0016285>
- Zima, B. T., Bussing, R., Freeman, S., Yang, X., Belin, T. R., & Forness, S. R. (2000). Behavior problems, academic skill delays and school failure among school-aged children in foster care: Their relationship to placement characteristics. *Journal of Child and Family Studies*, 9, 87-103. <https://doi.org/10.1023/A:1009415800475>

EKLER**EK 1. Ebeveyn Katılımı Ölçek Maddelerinin Kapsam Geçerlik Oranları**

	Uygun	Uygun ancak düzeltilmeli	Çıkarılmalı	Kapsam Geçerlik Oranları
1.Sabahları çocuğu uyandırmak	12	1	0	.85
2.Yemeğini rahatça yiyebilmesi için çocuğa yardımcı olmak (küçük parçalara bölmek, kesmek, ılaştırmak, karıştırmak gibi)	11	2	0	.69
3.Çocuğun kıyafetlerini giymesine yardımcı olmak	13	0	0	.99
4.Uyku saati geldiğinde çocuğu yatağına yatırmak	13	0	0	.99
5.Çocuğu tuvalete götürmek (tuvalette temizlenmesini sağlamak gibi)	13	0	0	.99
6.Çocuğa banyo yaptırmak	13	0	0	.99
7.Doktora gidildiğinde çocuğun yanında bulunmak	12	1	0	.85
8.Çocuk hasta olduğunda, ilaçlarını / vitaminlerini takip etmek	13	0	0	.99
9.Çocuğun saçlarını şekillendirmesine /taramasına yardımcı olmak	12	1	0	.85
10.Çocuğun tırnaklarını kesmek	13	0	0	.99
11.Çocuğun dişlerini fırçalamasını sağlamak	13	0	0	.99
12.Çocuğun ellerini, yüzünü yıkamasını hatırlatmak (sabah kalkınca ve/veya yemekten sonra gibi)	13	0	0	.99
13.Çocuğun fiziksel gelişimini (boyunu, kilosunu) takip etmek	12	1	0	.85
14.Çocuğa olan sevgiyi, sözcüklerle ifade etmek (seni seviyorum, kuzum, canım gibi)	10	2	1	.54
15.Çocuğu öperek, ona sarılarak fiziksel temas kurmak	10	1	2	.54
16.Çocuğa sarılarak onu rahatlatmak	9	4	0	.38
17.Korktuğunda çocuğu sakinleştirmek	13	0	0	.99
18.Üzüldüğünde çocuğu teselli etmek	13	0	0	.99
19.Duygularını ifade edebilmesi için çocuğu cesaretlendirmek	13	0	0	.99
20.Özel gün ve kutlamalar için çocukla birlikte plan yapmak	12	2	0	.85
21.Mutsuz olduğunda çocuğu neşelendirmek	9	4	0	.38
22.Yakın gelecekte (hafta sonu, tatil günleri gibi) yapılacaklara dair çocuğun fikrini almak	11	1	1	.69
23.Çocuğun yapmakta olduğu bir işi güzel sözlerle övmek	11	2	0	.69
24.Tamamladığı bir iş ya da yaptığı bir davranış sonrası çocuğu takdir etmek	11	2	0	.69
25.Bir özelliği hakkında çocuğa duyulan güveni ifade etmek	12	1	0	.85
26.Bulunduğu ortamdan sıkıldığında değişiklik önermek	9	4	0	.38
27.Çocuğa ev içinde koşmamak, bağdırmamak gibi kurallar koymak	11	2	0	.69
28.Kurallara uymayla ilgili çocuğa hatırlatmalar yapmak	13	0	0	.99
29.Uygunsuz davrandığında çocuğu cezalandırmak	9	4	0	.38
30.Uygun davranışları için çocuğu ödüllendirmek	9	4	0	.38
31.Oyuncaklarını, giysi dolabını, çantasını derli toplu tutmasıyla ilgili çocuğa hatırlatma yapmak	10	3	0	.54
32.Çocuğa yaralanmasını önleyici uyarılarda bulunmak	11	2	0	.69
33.Uygunsuz davranışlarının sonuçları hakkında konuşarak çocukla birlikte alternatifler üretmek	12	1	0	.85
34.Odasındaki oyuncakları toplamasını söylemek	9	4	0	.38
35.Çocuğun giysilerinin uygunluğunu (mevsime, koşullara göre) denetlemek	13	0	0	.99
36.Başkaları tarafından rahatsız edilirse neler yapabileceği hakkında çocuğu bilgilendirmek	13	0	0	.99
37.Bazı aktivitelerde (bilgisayarda, telefonda oyun oynamak gibi) olması gerekenden fazla zaman harcadığında çocuğu uyarmak	10	3	0	.54
38.Çocuğun zorunlu ihtiyaçları için alışveriş yapmak	12	1	0	.85
39.Çocuğa hediye almak	9	4	0	.38
40.Çocuğa merak ettiği şeyleri öğrenebileceği kaynakları sağlamak (dergi almak, videodan göstermek gibi)	13	0	0	.99

EK 1.'in devamı

41.Çocuğun yaşadığı sorunlarla kendi çocukluğunda yaşadıkları arasında benzerlik kurarak, o zamanlar nasıl hissettiğini/ne yaptığını çocuğa anlatmak	10	3	0	.54
42.Çocuğun yapması gereken davranışları prova etmesine yardımcı olmak (şiir/şarkı ezberlemek gibi)	13	0	0	.99
43.İzin istemek, özür dilemek gibi sosyal davranışları çocuğa öğretmek	13	0	0	.99
44.Çocukla bilgisayar oyunları oynamak	11	2	0	.69
45.Çocukla kurallı-sıralı oyunlar oynamak (satranç gibi)	13	0	0	.99
46.Çocukla hareketli oyunlar oynamak (top oyunları, boğuşmaca gibi)	13	0	0	.99
47.Çocuğu sinemaya veya tiyatroya götürmek	13	0	0	.99
48.Çocuğu parka götürmek	13	0	0	.99
49.Çocuğa masal veya hikâye okumak	13	0	0	.99
50.Çocukla birlikte bir arkadaşının doğum günü partisine gitmek	13	0	0	.99
51.Çocukla birlikte şarkı söylemek veya dinlemek	13	0	0	.99
52.Çocukla birlikte spor aktiviteleri yapmak	13	0	0	.99
53.Okuldan evde yapılması için verilen boyama, çizim, maket gibi etkinlikleri yapması konusunda çocuğa yardımcı olmak	12	1	0	.85
54.Çocuğa okul çantasını hazırlamasında yardımcı olmak	10	3	0	.54
55.Çocuğun öğretmenleriyle haberleşmek	13	0	0	.99
56.Okulun veli görüşmelerine katılmak	13	0	0	.99
57.Okulun ebeveyn-çocuk etkinliklerine katılmak	13	0	0	.99
58.Okulda gününün nasıl geçtiğiyle ilgili çocukla sohbet etmek	13	0	0	.99
59.Okulda yediği yemekler hakkında çocukla konuşmak	12	1	0	.85
60.Çocukla arkadaşları hakkında sohbet etmek	11	2	0	.69
Uzman Sayısı	13			
Kapsam Geçerlik Ölçütü (Kabul edilebilir en küçük değer)	.54			
Kapsam Geçerlik İndeksi	.87			

EK 2. Baba Katılım Ölçeği (Örnek Maddeler)

Aşağıda çocuğunuzla ilişkiniz hakkında bazı cümleler verilmiştir. Lütfen her cümlenin size ne kadar uygun olduğunu 1 ile 5 puan aralığında işaretleyerek belirtiniz.

1- Çocuğumla hareketli oyunlar (kovalamaca, saklambaç, güreş gibi) oynarım.

Hiç böyle değildir. 1	Nadiren böyledir. 2	Bazen böyledir. 3	Çoğu zaman böyledir. 4	Her zaman böyledir. 5

2- Çocuğumun dişlerini fırçalayıp fırçalamadığıyla ilgilenirim.

Hiç böyle değildir. 1	Nadiren böyledir. 2	Bazen böyledir. 3	Çoğu zaman böyledir. 4	Her zaman böyledir. 5

3- Çocuğuma kitap okurum.

Hiç böyle değildir. 1	Nadiren böyledir. 2	Bazen böyledir. 3	Çoğu zaman böyledir. 4	Her zaman böyledir. 5

4- Çocuğumun saçlarını tararım.

Hiç böyle değildir. 1	Nadiren böyledir. 2	Bazen böyledir. 3	Çoğu zaman böyledir. 4	Her zaman böyledir. 5

5- Çocuğumla birlikte spor yaparım.

Hiç böyle değildir. 1	Nadiren böyledir. 2	Bazen böyledir. 3	Çoğu zaman böyledir. 4	Her zaman böyledir. 5

EK 3. Kişisel Bilgi Formu

Bu bölümde sizinle ve ailenizle ilgili birtakım sorulara yanıt vermeniz beklenmektedir. Lütfen soruları dikkatlice okuyup eksiksiz yanıtlamaya özen gösteriniz.

1. Kaç çocuğa sahipsiniz?

1	☐
2	☐
3	☐

Diğer _____

2. Bu anketi kaçınıcı çocuğunuz için dolduruyorsunuz?

1.çocuğum için	☐
2.çocuğum için	☐
3.çocuğum için	☐

Diğer _____

3. Çocuğunuzun yaşı? _____

5. Sizin yaşıınız? _____

6. Eşinizin yaşı? _____

4. Çocuğunuzun cinsiyeti?

Kız	☐
Erkek	☐

7. Eğitim düzeyiniz nedir? (Son mezuniyet durumunuza göre)

İlkokul _____
Ortaokul _____
Lise _____
Yüksekokul _____
Üniversite _____
Yüksek lisans _____
Doktora _____
Diğer _____

8. Eşinizin eğitim düzeyi nedir? (Son mezuniyet durumuna göre)

İlkokul _____
Ortaokul _____
Lise _____
Yüksekokul _____
Üniversite _____
Yüksek lisans _____
Doktora _____
Diğer _____

9. Eşiniz günde kaç saat çalışıyor? _____

10. Ne kadar süredir evlisiniz? (Yıl olarak belirtiniz.) _____

EK 3.'ün devamı

11. Mesleğiniz nedir? _____
12. Eşinizin mesleği nedir? _____
13. Hangi şehirde yaşıyorsunuz? _____
14. Medeni haliniz nedir? Evli/Bekar/Boşanmış/diğer
15. Çocuğunuzun herhangi bir engeli var mı? Var/Yok
16. Çocuğunuzun herhangi bir kronik rahatsızlığı var mı? Var/Yok
17. Ülkemiz şartlarında kendinizi hangi sosyoekonomik statüde görüyorsunuz?
Düşük/Ortanın altı/Orta/Ortanın üstü/Yüksek
18. Çalışma biçiminiz nedir?
Gündüz/Gece/Vardiyalı/Evden/Çalışmıyorum/Diğer
19. Eşinizin çalışma biçimi nedir?
Gündüz/Gece/Vardiyalı/Evden/Çalışmıyorum/Diğer
20. Koronavirüs pandemisi sebebiyle bir yakınınızı kaybettiniz mi? Cevabınız evet ise, bu kişinin size yakınlığı nedir?
21. Koronavirüse yakalandınız mı? Evet/Hayır
22. Bir yakınınız koronavirüse yakalandı mı? Cevabınız evet ise, bu kişinin size yakınlığı nedir?
23. Koronavirüs pandemisi sebebiyle işinizi kaybettiniz mi? Cevabınız evet ise, işinizi ne zaman kaybettiniz?
24. 30 Cevabınız evet ise lütfen tanımlayın. Örneğin: “İş yerine gitmedim, evden çalışmaya başladım.”
25. Koronavirüs pandemisi ebeveynliğinizi (çocuk bakımını) zorlaştırdı/kolaylaştırdı/bir şey değiştirmede/diğer.
26. Koronavirüs pandemisinde çocuğunuzla geçirdiğiniz zaman arttı/azaldı/değişmedi/diğer.
27. Pandemi süresince çocuğunuz derslerine okulda yüz yüze devam etti/uzaktan devam etti/diğer.

EK 4. Çocuklar İçin Mizaç Değerlendirme Takımı - Gözden Geçirilmiş Ebeveyn Formu (Örnek Maddeler)

Bu anket çocuklarınızın farklı durumlarda nasıl davrandığına ilişkin bilgi toplamak amacıyla düzenlenmiştir. Her bir ifade için sizden davranışın ortaya çıkış sıklığı ile ilgili “hemen hemen hiç, nadiren, ara sıra, bazen, sık sık, çok sık ya da neredeyse her zaman” gibi yargılarda bulunmanız istenmektedir. Örneğin; eğer davranış hemen hemen hiç gerçekleşmiyorsa, lütfen 1 rakamını daire içine alınız, eğer davranış nadiren gerçekleşiyorsa, lütfen 2 rakamını daire içine alınız. Lütfen yanıtlarınızı büyük bir titizlikle ve çocuğunuzun son altı aylık davranışlarını göz önüne alarak yapınız.

	Neredeyse Hiç	Nadiren	Ara sıra	Bazen	Sık Sık	Oldukça sık	Neredeyse Her Zaman
1. Çocuğum tanımadığı yetişkinlerle birlikteyken utangaçtır.	1	2	3	4	5	6	7
2. Çocuğum yap-boz, boyama ya da benzeri bir etkinliğe başladığı zaman, etkinlik üzerinde uzun süre çalışır.	1	2	3	4	5	6	7
3. Çocuğum yemek süresince sandalyesinde kıpırdamadan veya sandalyesinden kalkmadan sessizce oturabilir.	1	2	3	4	5	6	7
4. Çocuğum yorulduğunda çok hırçın ve sinirli olur.	1	2	3	4	5	6	7
5. Çocuğum oturarak oynanması gereken oyunlar yerine içinde koşmayı ve zıplamayı içeren hareketli oyunları tercih eder.	1	2	3	4	5	6	7

EK 5. Evlilik İçi İletişim Şekilleri Ölçeği (Örnek Maddeler)

Aşağıda, sizin ve eşinizin ilişkinizde karşılaştığınız sorunlarla nasıl baş ettiğinizi ölçen sorular yer almaktadır. Her bir ifadeyi dikkatlice okuyun ve size en uygun seçeneği (1 ile 5 arasındaki seçenekler üzerinden) işaretleyiniz.

	Hiç uymuyor	Uymuyor	Kararsızım/Fikrim yok	Uyuyor	Çok uyuyor
1. Her ikimiz de mümkün olan çözüm ve anlaşma yollarını ararız.	1	2	3	4	5
2. Her ikimiz de birbirimizin sorunla ilgili düşüncelerini anlamış oluruz.	1	2	3	4	5
3. Tartışmadan sonra her ikimiz de birbirimize özellikle iyi davranırız.	1	2	3	4	5
4. Her ikimiz de sorunun çözüldüğünü düşünürüz.	1	2	3	4	5
5. Her ikimiz de duygularımızı birbirimize ifade ederiz.	1	2	3	4	5

EK 6. Ebeveyn Katılımı Ölçeği (Örnek Maddeler)**DAVRANIŞSAL BOYUT:**

Aşağıda çocuk bakım görevleriyle ilgili birtakım maddeler verilmiştir. Sizden istediğimiz, hafta içi ve hafta sonunu ayrı ayrı değerlendirerek, çocuğunuzla ilgili söz konusu görevlere ne kadar katılım gösterdiğinizizi ölçek üzerinden işaretlemenizdir.

- * “Yalnızca eşim yapar.” ifadesini işaretlemeniz o bakım göreviyle yalnızca eşinizin ilgilendiğini gösterir.
- * “Eşimden daha az yaparım.” ifadesini işaretlemeniz sizin de o bakım görevinde bulunduğunuzu ancak söz konusu görevi eşinizin sizden daha çok yaptığı anlamına gelir.
- * “Eşimle birlikte aynı düzeyde yaparız.” ifadesi söz konusu görev için eşinizle birlikte ortak yükte çalıştığınızı ifade eder.
- * “Eşimden daha çok yaparım.” ifadesi o görevi eşinizin de yaptığını ancak sizin ondan daha çok yaptığınızı ifade eder.
- * “Yalnızca ben yaparım.” ifadesi o görev ile yalnızca sizin ilgilendiğinizi gösterir.
- * “Diğerleri yapar.” ifadesi söz konusu görevin siz ve eşiniz dışındaki insanlar tarafından (çocuğunuzun kendisi, ninesi, abisi, bakıcısı gibi) yapıldığını gösterir.

	Yalnızca eşim yapar.	Eşimden daha az yaparım.	Eşimle birlikte eşit yaparız.	Eşimden daha çok yaparım.	Yalnızca ben yaparım.	Diğerleri yapar. (Bakıcısı, büyükleri, kardeşleri gibi...)
1. Okuldan evde yapılması için verilen boyama, çizim, maket gibi etkinlikleri yapmasında çocuğa yardımcı olmaktan						
2. Çocuğun kıyafetlerini giymesine yardımcı olmaktan						
3. Üzüldüğünde çocuğu teselli etmek						
4. Okulun veli görüşmelerine katılmak						
5. Çocuğu tuvalete götürmek (tuvalette temizlenmesini sağlamak gibi)						

EK 6.'nın devamı

DUYGUSAL BOYUT:

Bu bölümde sizden, aşağıda verilen çocuk bakım görevleri konusunda nasıl hissettiğinize dair "Hiç hoşlanmam (0)" ile "Çok Hoşlanırım (6)" arasında değişen biçimde derecelendirilmiş ölçek üzerinde işaretleme yapmanız beklenmektedir.

	Hiç hoşlanmam	1	2	3	4	5	Çok hoşlanırım
1. Okuldan evde yapılması için verilen boyama, çizim, maket gibi etkinlikleri yapmasında çocuğayardımcı olmaktan	0	1	2	3	4	5	6
2. Çocuğun kıyafetlerini giymesine yardımcı olmaktan	0	1	2	3	4	5	6
3.Üzüldüğünde çocuğu teselli etmek	0	1	2	3	4	5	6
4.Okulun veli görüşmelerine katılmaktan	0	1	2	3	4	5	6
5.Çocuğu tuvalete götürmekten	0	1	2	3	4	5	6

EK 7. Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeği (Örnek Maddeler)

Lütfen aşağıdaki her bir maddeyi dikkatle okuyun ve çocuğunuzun son 3 ay süresindeki davranışlarıyla ilgili gözlemlerinizi dikkate alarak, size uygun seçeneği (1 ile 4 arasındaki derecelendirme üzerinden) işaretleyiniz.

	Hiç	Nadiren	Bazen	Sıklıkla
1.Gerektiğinde tek başına oyun oynayabilir ya da çalışabilir.	1	2	3	4
2.Başka çocukların eşyalarını elinden zorla alır.	1	2	3	4
3.Başka çocukların davranışını anlamaya çalışır (“Neden ağlıyorsun?” diye arkadaşına sorabilir).	1	2	3	4
4.Korkak ya da ürkektir.	1	2	3	4
5.Boş vakitlerini kitap okuma, resim yapma, oyun oynama vb.şekillerde zararlı olmayacak şekilde değerlendirir.	1	2	3	4

BENZERLİK RAPORU ÖZET SAYFASI

ÇOCUĞUN MİZACI VE SOSYAL UYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİDE EVLİLİK İÇİ İLETİŞİM VE EBEVEYN KATILIMININ BOYLAMSAL DÜZENLEYİCİLİ ARACILIK ROLÜ

ORJİNALLİK RAPORU

%**6**

BENZERLİK ENDEKSİ

%**5**

İNTERNET KAYNAKLARI

%**2**

YAYINLAR

%**1**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

acikbilim.yok.gov.tr

İnternet Kaynağı

%**2**

2

toad.halileksi.net

İnternet Kaynağı

%**1**

3

uzuncaburc.mersin.edu.tr

İnternet Kaynağı

<%**1**

4

hdl.handle.net

İnternet Kaynağı

<%**1**

5

acikerisim.gedik.edu.tr:8080

İnternet Kaynağı

<%**1**

6

www.acarindex.com

İnternet Kaynağı

<%**1**

7

www.researchgate.net

İnternet Kaynağı

<%**1**

8

dergipark.org.tr

İnternet Kaynağı

<%**1**

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı

Doğum Tarihi

E-mail

Öğrenim Durumu :

Derece	Anabilim Dalı/ Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Psikoloji Bölümü	Ege Üniversitesi	2011
Yüksek Lisans	Psikoloji Anabilim Dalı	Mersin Üniversitesi	2015
Doktora	Gelişim Psikolojisi Anabilim Dalı	Ege Üniversitesi	2017
Doktora	Psikoloji Anabilim Dalı	Mersin Üniversitesi	2018/2023

Görevler :

Görev Unvanı	Görev Yeri	Yıl
Araştırma Görevlisi	Ege Üniversitesi (35. Madde ile)	2017/2018
Araştırma Görevlisi	Mersin Üniversitesi (35. Madde ile)	2018/2023
Araştırma Görevlisi	Karadeniz Teknik Üniversitesi (33a)	2023-

ESERLER

1. Akgöz Aktaş, G., Alpay, E. H., ve Aydın, A. (2023). Understanding the Link between Childhood Emotional Abuse and Eating Behaviors: The Mediating Role of Self-Criticism. *Journal of Aggression, Maltreatment ve Trauma*, 1-18. **(SCI kapsamında taranan dergiler)**
2. Aktaş, G. A., ve Vargün, G. E. (2022). Ebeveyn Amaçları ve Çocuğun Uyumu Arasındaki İlişkide Ebeveynlerin Olumlu Duygu Sosyalleştirme Yöntemlerinin Aracı Rolü. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 456-472. **(ULAKBİM kapsamında taranan dergiler)**
3. Ebeoğlu Duman, M. ve Aktaş, G. (2021). Anne Bekçiliğini Etkileyen Anne Özelliklerinin İncelenmesi. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 9, 801-817. Doi: 10.7816/nesne-09-22-04. **(ULAKBİM kapsamında taranan dergiler)**
4. Akgöz-Aktaş G. ve Ebeoğlu Duman M. (2021). Genişletilmiş Anne Bekçiliği Kavramsal Modelinin Anneye Özgü Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan*

Çalışmaları Dergisi. 4, 217-237. <http://dx.doi.org/10.35235/uicd.1019848>. (***Uluslararası diğer endeksler kapsamında taranan dergiler***)

5. Aktaş, G. A., ve Aydın, A. (2020). Babaların gözünden anne bekçiliği: bir ölçek uyarlama çalışması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 16(29 Ekim Özel Sayısı), 3565-3590. (***ULAKBİM kapsamında taranan dergiler***)
6. Akgöz-Aktaş, G. ve Aydın, A. (2020) Anne Bekçiliği Ölçeği Anne Formunun Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türk Psikoloji Yazıları*, 23 (45), 63-75. Doi: 10.31828/tpy1301996120200131m000018 (***ULAKBİM kapsamında taranan dergiler***)
7. Aydın, A. ve Akgöz-Aktaş, G. (2017) Anne Bekçiliği Üzerine Bir Derleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 24 (3) 271-282. (***ULAKBİM kapsamında taranan dergiler***)

